

**T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU HUKUKU(MİLLETLERARASI HUKUK)  
ANABİLİM DALI**

**UZAYA İLİŞKİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER  
ANTLAŞMALARI İLE ÖNGÖRÜLEN REJİMİN  
ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN  
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Merve ERDEM**

**Ankara - 2011**

**T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU HUKUKU(MİLLETLERARASI HUKUK)  
ANABİLİM DALI**

**UZAYA İLİŞKİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER  
ANTLAŞMALARI İLE ÖNGÖRÜLEN REJİMİN  
ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN  
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Merve ERDEM**

**Tez Danışmanı  
Yrd. Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE**

**Ankara - 2011**

T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU HUKUKU(MİLLETLERARASI HUKUK)  
ANABİLİM DALI

**UZAYA İLİŞKİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER  
ANTLAŞMALARI İLE ÖNGÖRÜLEN REJİMİN  
ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN  
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE

Adı ve Soyadı

PROF. DR. SERAP AKIPEK  
Doç. Dr. Funda Keleşim Ate  
Yrd. Doç. Dr. Cavid Abdullahzade

İmzası

Serap Akipek  
Fundahim Ate  
Cavid

Tez Sınav Tarihi: 27.../12/2011

## İÇİNDEKİLER

|                           |    |
|---------------------------|----|
| İÇİNDEKİLER .....         | i  |
| KISALTMALAR CETVELİ ..... | vi |
| GİRİŞ .....               | 1  |

## BİRİNCİ BÖLÜM

### UZAY HUKUKU'NUN GELİŞİMİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NEZDİNDE YAPILAN ANTLAŞMALAR

|                                                                                                                                               |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| I. UZAY HUKUKU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ .....                                                                                            | 5  |
| A. Genel Olarak .....                                                                                                                         | 5  |
| B. Uzay Hukuku'nun Ortaya Çıkışına ve Gelişimine Doktrinin Katkısı.....                                                                       | 6  |
| C. Uzay Hukuku ve Uluslararası Hukuk İlişkisi.....                                                                                            | 9  |
| D. Uzay Hukuku ve Uluslararası Örgütler .....                                                                                                 | 12 |
| 1. Uzay Hukuku ve Birleşmiş Milletler .....                                                                                                   | 12 |
| a. Genel Olarak.....                                                                                                                          | 12 |
| b. Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması<br>Komitesi.....                                                                | 15 |
| c. Birleşmiş Milletler Uzmanlık Kuruluşları .....                                                                                             | 19 |
| 2. Uzay Hukuku ve Birleşmiş Milletler Dışındaki Uluslararası Örgütler ....                                                                    | 20 |
| II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NEZDİNDE UZAYA İLİŞKİN ÖNGÖRÜLEN<br>DÜZEN .....                                                                       | 23 |
| A. Genel Olarak .....                                                                                                                         | 23 |
| B. Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları .....                                                                                       | 25 |
| 1. 1967 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında<br>Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma..... | 25 |
| a. Genel Olarak .....                                                                                                                         | 25 |
| b. Antlaşma'nın Getirdiği Düzenlemeler .....                                                                                                  | 32 |

|                                                                                                                               |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| c. Antlaşma'nın Sonuç Hükümleri.....                                                                                          | 38 |
| 2. 1968 Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma ..... | 38 |
| a. Genel Olarak .....                                                                                                         | 38 |
| b. Anlaşma'nın Getirdiği Düzenlemeler .....                                                                                   | 42 |
| c. Anlaşma'nın Sonuç Hükümleri.....                                                                                           | 44 |
| 3. 1972 Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme .....                   | 45 |
| a. Genel Olarak .....                                                                                                         | 45 |
| b. Sözleşme'de Öngörülen Sorumluluk .....                                                                                     | 49 |
| c. Sözleşme'de Öngörülen Zararın Tazmini .....                                                                                | 54 |
| d. Sözleşme'nin Sonuç Hükümleri.....                                                                                          | 59 |
| 4. 1975 Uzaya Fırlatılan Araçların Tescilleri Hakkında Sözleşme.....                                                          | 60 |
| a. Genel Olarak .....                                                                                                         | 60 |
| b. Sözleşme ile Öngörülen Tescil Sistemi.....                                                                                 | 61 |
| c. Sözleşme'nin Sonuç Hükümleri.....                                                                                          | 65 |
| 5. 1979 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşma .....                                | 66 |
| a. Genel Olarak .....                                                                                                         | 66 |
| b. Anlaşma'nın Getirdiği Düzenlemeler .....                                                                                   | 68 |
| c. Anlaşma'nın Sonuç Hükümleri.....                                                                                           | 77 |
| C. Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararları İle Uzay Konusunda Kabul Edilen İlkeler .....                                    | 78 |
| 1. Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanılması Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Bildirgesi.....                          | 79 |

|                                                                                                                                                                             |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 2. Devletlerin Uluslararası Televizyon Yayını Uydularının Kullanımını<br>Düzenleyen İlkeler .....                                                                           | 80 |
| 3. Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler .....                                                                                                                         | 81 |
| 4. Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler .....                                                                                                    | 83 |
| 5. Uzayın Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olan Devletlerin Menfaati<br>ve Yararına Araştırılması ve Kullanılmasına İlişkin Uluslararası İşbirliği<br>Bildirgesi ..... | 85 |
| D. Kararların Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ile İlişkisi .....                                                                                             | 86 |
| E.Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın Taraf Olmayan Devletler<br>Bakımından Durumu.....                                                                      | 89 |

## İKİNCİ BÖLÜM

### BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMALARINI'NIN UZAYA İLİŞKİN GENEL HUKUKİ SORUNLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

|                                                                                            |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>I. UZAYIN HUKUKİ REJİMİNE İLİŞKİN SORUNLAR .....</b>                                    | <b>98</b> |
| A. Genel Olarak .....                                                                      | 98        |
| B. Uzayda ve Uzaydaki Gök Cisimleri Üzerinde Egemenlik.....                                | 98        |
| 1. Uzayın Hukuki Rejimine İlişkin Doktrindeki Tartışmalar.....                             | 98        |
| 2. Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ile Getirilen Rejim.....                               | 103       |
| 3. 1976 Bogota Bildirisi ve Günümüze Etkileri.....                                         | 110       |
| 4. Egemenlik ve Mülkiyet Hakları İlişkisi .....                                            | 115       |
| B. Hava Sahası ile Uzay Arasındaki Sınır Sorunu.....                                       | 124       |
| 1. Sınır İlişkin Tartışmalar ve Getirilen Öneriler .....                                   | 124       |
| 2. Bazı Devletlerin Sınır Uygulamaları.....                                                | 133       |
| 3. Hava Sahası ile Uzay Arasında Sınır Çizilememesinin Önemi ve<br>Günümüze Etkileri ..... | 136       |

## **II. UZAY FAALİYETLERİNİN HUKUKİ REJİMİNE İLİŞKİN**

|                                                                                |            |
|--------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>SORUNLAR .....</b>                                                          | <b>138</b> |
| A. Uzay Faaliyetlerinin Kapsamı ve Ortaya Çıkan Yeni Aktörler .....            | 138        |
| 1. Genel Olarak .....                                                          | 138        |
| 2. Uzay Faaliyetlerinde Ortaya Çıkan Yeni Aktörler.....                        | 143        |
| 3. Yeni Aktörlerin Faaliyetlerinin Uzay Hukuku'na Etkisi .....                 | 144        |
| B. Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Sorunu .....                         | 146        |
| 1. Genel Olarak .....                                                          | 146        |
| 2. Barışçıl Amaç Kavramı .....                                                 | 147        |
| 3. Uzayda Silahsızlanma .....                                                  | 153        |
| C. Kurtarma, Tescil ve Uzay Trafikine İlişkin Sorunlar.....                    | 160        |
| 1. Kurtarma .....                                                              | 160        |
| 2. Tescil .....                                                                | 163        |
| 3. Uzay Trafikî .....                                                          | 167        |
| D. Uzay Faaliyetleri Nedeniyle Doğan Zarardan Sorumluluk.....                  | 169        |
| 1. Genel Olarak .....                                                          | 169        |
| 2. Devletlerin Uzay Faaliyetleri Nedeniyle Doğan Zarardan Sorumluluğu.....     | 173        |
| 3. Yeni Aktörlerin Uzay Faaliyetleri Nedeniyle Doğan Zarardan Sorumluluğu..... | 194        |
| E. Uzay Çevresinin Korunması ve Uzay Çöprü (Space Debris) Sorunu .....         | 196        |
| F. Eşitlik İlkesi ve Üçüncü Dünya Ülkeleri.....                                | 202        |
| <b>SONUÇ.....</b>                                                              | <b>207</b> |
| <b>KAYNAKÇA .....</b>                                                          | <b>215</b> |
| <b>EKLER.....</b>                                                              | <b>238</b> |
| <b>EK- I .....</b>                                                             | <b>238</b> |

|                      |            |
|----------------------|------------|
| <b>EK – II.....</b>  | <b>241</b> |
| <b>EK- III.....</b>  | <b>245</b> |
| <b>EK – IV .....</b> | <b>250</b> |
| <b>EK – V.....</b>   | <b>260</b> |

## KISALTMALAR CETVELİ

|                   |                                                                                                             |
|-------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>ABD</b>        | : Amerika Birleşik Devletleri                                                                               |
| <b>ABM Treaty</b> | : Anti-Balistic Misilse Treaty                                                                              |
| <b>AJIL</b>       | : American Journal of International Law                                                                     |
| <b>ARABSAT</b>    | : Arab Satellite Communication Organization ( Arab Uydu Haberleşme Örgütü)                                  |
| <b>ASAT</b>       | : Anti-satellite Weapons (Anti Uydu Silahları)                                                              |
| <b>AÜSBFD</b>     | : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi                                                    |
| <b>Bkz.</b>       | : Bakınız                                                                                                   |
| <b>C.</b>         | : Cilt                                                                                                      |
| <b>COPOUS</b>     | : Committe on Peaceful Uses of Outer Space (Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi)                |
| <b>Çev.</b>       | : Çeviri                                                                                                    |
| <b>ÇİN</b>        | : Çin Halk Cumhuriyeti                                                                                      |
| <b>Dn.</b>        | : Dip not                                                                                                   |
| <b>EUTELSAT</b>   | : European Telecommunications Satellite Organization<br>(Avrupa Telekomünikasyon ve Uydu Örgütü)            |
| <b>INMARSAT</b>   | : International Maritime Satellite Organization (Uluslararası Denizcilik Uyduları Organizasyonu)            |
| <b>INTELSAT</b>   | : International Telecommunications Satellite Organization<br>(Uluslararası Telekomünikasyon ve Uydu Örgütü) |

|                     |                                                                                                                        |
|---------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>INTELSPUTNIK</b> | : International Organization of Space Communications (Uzay Haberleşmeleri Uluslararası Örgütü)                         |
| <b>ITU</b>          | : International Telcommunication Union (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği)                                         |
| <b>NASA</b>         | : Natioal Aeronautics and Space Agency (Milli Havacılık ve Uzay Kurumu)                                                |
| <b>Para.</b>        | : paragraf                                                                                                             |
| <b>RG.</b>          | : Resmi Gazete                                                                                                         |
| <b>s.</b>           | : Sayfa                                                                                                                |
| <b>S.</b>           | : Sayı                                                                                                                 |
| <b>TÜBİTAK</b>      | : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu                                                                      |
| <b>UAD</b>          | : Uluslararası Adalet Divanı                                                                                           |
| <b>UN</b>           | : United Nations (Birleşmiş Milletler)                                                                                 |
| <b>UN DOC</b>       | : United Nations Document                                                                                              |
| <b>UNESCO</b>       | :United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) |
| <b>UNGA RES</b>     | : United Nations General Assembly Resolution (Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı)                                  |
| <b>UHK</b>          | : Uluslararası Hukuk Komisyonu                                                                                         |
| <b>UNIDIR</b>       | : United Nations İnstitute For Disarmament Research (Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü)        |

|                 |                                                                                                                                   |
|-----------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>UNISPACE</b> | : United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space (BM Uzayın Keşfi ve Barışçı Kullanımı Konferansı) |
| <b>USA</b>      | : United States of Amerika (Amerika Birleşik Devletleri)                                                                          |
| <b>Vol.</b>     | : Volume                                                                                                                          |
| <b>Vs.</b>      | : vesaire.                                                                                                                        |
| <b>WMO</b>      | : World Meteorological Organization (Dünya Meteoroloji Örgütü)                                                                    |

## GİRİŞ

Uzay Hukuku'nun ortaya çıkışı uzay faaliyetlerinin ciddi bir ivme kazanmasının ardından gerçekleşmiş, özellikle 4 Ekim 1957 tarihinde Eski Sovyetler Birliği'nin Sputnik I'i fırlatmasıyla birlikte Birleşmiş Milletler nezdinde uzaya ilişkin hukuki rejim tartışılmaya başlanmıştır. Uzaya ilişkin hukuki rejimin tartışılması söz konusu gelişme sonrasında başlamış olsa da, insanoğlunun uzaya ilgisinin kökeni XVII. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Eski Yunan efsanelerini bir tarafa bırakırsak uzaya ulaşma yönündeki ilk fikirler gökbilimci *Kepler* tarafından ortaya atılmıştır.<sup>1</sup> Bunun yanında *Newton* bir yapma uyduyu yörüngeye nasıl yerleştirilebileceği hususunda çalışmış (1640); *Wilkins*, *Cyrano*, *De Bergerac*, *Jules Verne*, *E. Hall* ve *H.G. Wells* gibi yazarlar da romanlarında uzay ve uzay yolcuğunu işlemişlerdir. XIX. yüzyılın sonlarında ise Rus matematikçisi *Konstantin Ziolkovski* füzeli araçlarla uzayda yolculuk konusunda bilimsel yayınlar yapmaya başlamıştır. ABD'li fizikçi *Robert H. Goddard*, 1914 yılından II. Dünya Savaşı'na kadar geçen zaman diliminde, füzelerle atmosferin yukarı tabakaları hakkında ilk araştırma denemelerine girişmiş ve 1926 yılında ilk akaryakıtlı füzesini fırlatmıştır. Avrupa'da da uzaya ilişkin çalışmalar başlamış; XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Alman matematikçisi *Hermann Oberth* füzelerin uzay yolculuğu hakkında kitap yayınlamıştır.<sup>2</sup> XX. yüzyılda atmosfere uydu gönderme ve hatta aya kadar ulaşma gelişmeleriyle, büyük bir teknolojik atılım gerçekleştirilmiştir. XXI. gelindiğinde ise, yörüngeye uydu yerleştirmenin ötesinde, insanların artık turistik amaçla uzaya gidebilmelerini ve hatta konaklamalarını sağlayacak teknolojiler üzerinde çalışılmaktadır.

---

<sup>1</sup> Yazarın 1624 yılında yayımladığı *Somnium* eseriyle ilgili bkz. MERAY, Seha: **Uzay ve Milletlerarası Hukuk**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964, s. 1

<sup>2</sup> MERAY, s. 2.

Uzay Hukuku, Birleşmiş Milletler nezdinde Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin çalışmaları ve Genel Kurul kararlarıyla, Uluslararası Kamu Hukuku'nun inceleme alanına girecek nitelikte oluşmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu nezdinde hem uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel ilkeleri ortaya koyan kararlar alınmış, hem de bu çalışmanın temel eksenini oluşturan antlaşmalar kabul edilmiştir. Uzay faaliyetlerinin çeşitlenmesiyle birlikte, bazı faaliyetler farklı örgütlere özgülenmiştir. Bu nedenle Uzay Hukuku'nun gelişim çizgisi belli başlı bir konu üzerine gerçekleşmemiş; Uzay Hukuku, her biri ayrı çalışmayı gerektirecek, farklı dallara ayrılmaya başlamıştır. Uzay faaliyetlerinin devletlerin tekelinden çıkmasıyla ve küreselleşme, bölgeselleşme ve özelleştirmeden etkilenmesiyle<sup>3</sup> birlikte, uzay faaliyetlerinde yeni aktörler devreye girmeye başlamıştır. Bu yeni aktörler özel hukuk kişileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doktrinde bazı yazarlar, özel hukuk kişilerinin de devreye girmesiyle, Uzay Hukuku'nu artık kamu hukuku ve özel hukuk ayırımına tabi tutmaya başlamıştır.<sup>4</sup> Yapılan ayırma göre, Uzay Kamu Hukuku, Uzay Hukuku'nun başlangıç aşamasını oluşturmakta; uzayın ve uzay faaliyetlerinin temel rejimini ortaya koymaktadır. Uzay Özel Hukuku ise uzay faaliyetlerinde yer alan devlet dışı aktörlerin özellikle fırlatma, yörüngeye yerleştirme sırasında oluşabilecek hasar ve tazmini, sigorta, fikri mülkiyet vs. gibi hukuki meseleleri muhteva etmektedir.

Uzay ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki rejim sadece uluslararası hukukun konusunu oluşturmamaktadır. Milli hukuklarda da özellikle uzay faaliyetlerine ilişkin

---

<sup>3</sup> UNIDIR Space Security Conference 2010: From Foundations to Negotiations, 29-30 Mart 2010, Cenevre, s.11. Bkz. [http://www.unidir.org/bdd/fiche-activite.php?ref\\_activite=515](http://www.unidir.org/bdd/fiche-activite.php?ref_activite=515) [24.08.2011].

<sup>4</sup> Uzay Hukuku'nu ikili ayırma tabi tutan yazarlar için bkz. LYALL, Francis-Larsen, Paul B.: **Space Law: A Treatise**, Ashgate, England, 2009, s. 39- 42.

düzenlemelere rastlamak mümkündür. ABD, Birleşik Krallık, Avustralya, Güney Afrika vs. gibi devletlerin milli hukuk düzenlerinde uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin düzenlemeleri olan devletlere örnek olarak gösterilebilir.

Uzay faaliyetleri ve uzay teknolojisi kısa süre içinde ve çok hızlı bir şekilde ilerlemektedir, ancak Uzay Hukuku, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki rejimi ortaya koymak bakımından uzay teknolojisini geriden takip etmektedir.<sup>5</sup> Devletlerin uzun ve çetrefilli tartışmaları sonunda uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin yapılan uluslararası antlaşmalar; bazı hususları düzenlemek ya da bunlara açıklık getirmek bakımından eksik, yetersiz veya yoruma ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Söz konusu eksiklikleri gidermek amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin birtakım ilkeler çıkarmış, ancak söz konusu ilkelerin antlaşma gibi bağlayıcı olmaması sorunu yine çözmemiştir. Uzayı ve uzay faaliyetlerini düzenleyen Birleşmiş Milletler Antlaşmaları bakımından pek çok tartışma konusunu muhteva etmesi nedeniyle, çalışmamızın ana eksenini Uzay Kamu Hukuku oluşturacaktır.

Çalışmamız kapsamında uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel antlaşmalar incelenerek, gerek antlaşmanın yorumlanmasından kaynaklanan gerek teknolojinin ilerlemesi neticesinde uzay faaliyetlerinin çeşitlenmesiyle ortaya çıkan sorunlar karşısında antlaşmaların durumu değerlendirilecektir. Bu konuda hem doktrinde yer alan tartışmalar; hem de uluslararası örgütlerin – özellikle Birleşmiş Milletler’in- ve devletlerin tutumu mercek altına alınacaktır. Sonuç olarak uzayın ve

---

<sup>5</sup> Nitekim Peru temsilcisi ilgili hususu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun Birinci Komitesi’nde yaptığı konuşmada; “Bilim yükseklerde kartal gibi uçarken, hukuk yerde kaplumbağa gibi sürünmektedir” şeklinde ifade etmiştir. Bkz. UN Doc. A/C. 1/PV. 1290, 4 Aralık 1962, s. 4; MERAY, s.55, dn.1’den atfen.

uzay faaliyetlerine ilişkin *de lege lata* ayrıntılı olarak incelenip; *de lege feranda* ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Birinci bölümde; Uzay Hukuku'nun başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası örgütler nezdinde ortaya çıkışı ve doktrinin o dönemdeki katkısı incelenecektir. Uzaya ilişkin temel Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ayrıntılı olarak ele alınacak, bu antlaşmalarla birlikte uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin getirilen hukuki rejim anlatılacaktır. Bunun yanında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun almış olduğu bazı ilkesel kararlara yer verilip bu kararların antlaşmalara etkisi incelenecektir. Ayrıca uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın, Antlaşmalar'a taraf olmayan devletler bakımından durumu da değerlendirilecektir.

İkinci bölümde ise; uzayın rejimine ilişkin hem hava sahası ile uzay arasındaki sınır meselesi hem de uzayda ve gök cisimleri üzerinde egemenlik ve mülkiyet hakları meselesi tartışılacaktır. Bu konuda antlaşmaların getirdiği temel rejim ve doktrinde yapılan tartışmalar ortaya konulup değerlendirilecektir. Uzay ve gök cisimlerinin hukuki rejiminden sonra, uzay faaliyetlerine ilişkin temel hukuki sorunlar ele alınacaktır. Uzay faaliyetlerinin çok çeşitli olması sebebiyle, günümüzde uzay faaliyetlerinin ne olduğu kısaca gösterilip uzay faaliyetleri başlığı altında genel sorunlar uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları çerçevesinde incelenecektir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### UZAY HUKUKU'NUN GELİŞİMİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NEZDİNDE YAPILAN ANTLAŞMALAR

#### I. UZAY HUKUKU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

##### A. Genel Olarak

XVII. yüzyıldan itibaren insanoğlunun ilgisini çekmeye başlayan uzay, XIX. yüzyıla gelindiğinde hakkında bilimkurgu kitapları yazılan bir alan olmuştur. XX. yüzyılda ise, üzerine gerçekdışı hikayeler yazılan bir alan olmanın ötesine geçilmiş; insanoğlunu uzaya taşıyan gelişmeler meydana gelmiştir.<sup>6</sup> Uzay Hukuku; II. Dünya Savaşı'ndan sonra, uzay faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte gelişme göstermeye başlamıştır.

Uzaya ilişkin hukuki çalışmalar bakımından ilk faaliyet olarak 1957-1958 yılları arasında gerçekleştirilen Uluslararası Jeofizik Yılı gösterilebilir. Bu dönemde uzaya ilişkin hukuki bir rejimin gerekliliği akademisyenler tarafından tartışılmaya başlanmıştır.<sup>7</sup> Konunun Birleşmiş Milletler'in gündemine gelmesi de, yine aynı dönemde gerçekleşmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun uzayla ilgili verdiği 18 Aralık 1958 tarihli ve 1348 (XIII) sayılı ilk kararında uzayın barışçıl amaçlarla kullanılmasının önemi vurgulanmış ve bu amaçla da Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması *Ad Hoc* Komitesi'nin (*Ad Hoc* Committee on the Peaceful Uses of Outer Space) kurulmasına

---

<sup>6</sup> Uzay ile ilgili çalışmalar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. REYNOLDS, Glenn H.- MERGES, Robert P.: **Outer Space Problems of Law and Policy**, Westview Press, USA, 1997, s. 25-26.

<sup>7</sup> DIEDERIKS-VERSCHOOR, I. H. Philepina- KOPAL, Vladimir: **An Introduction to Space Law**, Kluwer Law International, The Netherlands, 2008, s. 2.

karar verilmiştir.<sup>8</sup> *Ad Hoc* Komite'nin kurulmasıyla atılan bu adım güçlendirilerek; Genel Kurul'un 12 Aralık 1959 tarihli ve 1472 (XIV) sayılı kararıyla *Ad Hoc* Komite, Daimi Komite'ye dönüştürülmüştür.<sup>9</sup> Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde inceleneceği üzere, Daimi Komite uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki rejimi oluşturan antlaşmaların ve Genel Kurul'da kabul edilen ilkelerin ilk olarak gündeme alındığı ve tartışıldığı bir forum olarak faaliyet göstermektedir.

Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılan antlaşmalar ve Genel Kurul'da kabul edilen ilkeler ile uzaya ilişkin oluşturulan hukuki rejim; aslında dünyada yer alan hukuki düzenlemelerin, uzayla ya da uzaydaki faaliyetlerle ilgili parçasını ifade etmektedir.<sup>10</sup> Başka bir deyişle Uzay Hukuku, uzayın ve uzay faaliyetlerinin dünyadan düzenlendiği bir alandır ve bu alan dünya üzerinde yer alan hukuki kavramları ve rejimleri uzaya ve uzay faaliyetlerine hasretmiştir.<sup>11</sup>

## **B. Uzay Hukuku'nun Ortaya Çıkışına ve Gelişimine Doktrinin Katkısı**

Uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin pozitif düzenlemeler 1958'lerden sonra ortaya çıksa da; Uzay Hukuku'na ilişkin doktrinel tartışmanın daha eskilere dayandığını görmekteyiz. Örneğin daha 1929'larda füzeli kozmik araçların icadının

<sup>8</sup> UNGA Res. 1348 (XIII), (18.12.1958). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR\\_ES\\_13\\_1348E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR_ES_13_1348E.pdf) [20.11.2011].

<sup>9</sup> UNGA Res. 1472 (XIV), (12.12.1959). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_14\\_1472E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_14_1472E.pdf) [20.11.2011].

<sup>10</sup> CHENG, Bin: **Studies in International Space Law**, Clarendon Press, USA, 1997, s. xi.

<sup>11</sup> Uzaya ilişkin gerek teknolojik gerek hukuki çalışmaların başlayıp hız kazanmasından bu yana, dünyadışı canlıların varlığının araştırılması ve bu canlıların var olması olasılığı, hukuki rejime ilişkin tartışmaları etkilemektedir. Dünyadışı canlıların ortaya çıkması halinde, insanoğlunun dünya üzerinden uzaya etki edecek nitelikte oluşturduğu hukuki rejimin bir anlamının kalmayacağı ifade edilmektedir. Hem 1950'lerde hem de günümüzde dünyadışı canlılarla hukuki ilişkiler sorunu doktrinde tartışılmakta ve devlet temsilcileri tarafından da zaman zaman dile getirilmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve eleştiriler için bkz. MERAY, Seha, "*Uzay Hukuku Çalışmalarında Bilimsi-Uyduru Denemeleri: Dünyadışı Canlılarla Hukuki İlişkiler Sorunu*", AÜSBFD, C. XXII, No.1, 1967, s.83- 96; REYNOLDS, Glenn Harlan, "*Space Law in Its Second Half Century*", Journal of Space Law, Vol.31, 2005, s. 413.

yeni çözümler gerektirecek problemler yaratıp yaratmayacağı tartışılmış<sup>12</sup>, konuya ilişkin ilk monografi 1932 yılında Almanya’da *Vladimir Mandl* tarafından yayınlanmıştır.<sup>13</sup> 1934 yılında ise *Krovin* “Strotosfer’in Hukuki Durumu” başlıklı bir makale yayınlamıştır.<sup>14</sup> Uzaya ilişkin ilk doktora tezi 1953 yılında Almanya’da *Welf Heinrich* tarafından yazılmıştır. Bu tarihten günümüze kadar dünya çapında pek çok yazar ve akademisyen uzay konusuna ilgi göstermiştir.

1950’lerden sonra; *Jenks, Haley, Mcdougal, Jessup, Krovin, Kopal, Goedhuis* vs. gibi akademisyenler yaptıkları çalışmalarla Uzay Hukuku’na ilişkin tartışmalara ışık tutmuşlardır.<sup>15</sup> Günümüzde ise; *Cheng, Christol, Gorove, Haannappel, Jasentuliyana, Lyall, Larsen, Reynolds* vs. gibi yazarlar Uzay Hukuku’na ilişkin tartışmalara katkı sağlamaktadırlar.<sup>16</sup> Türk doktrini açısından, Uzay Hukuku oldukça ilgisiz bırakılmıştır. Uzay Hukuku’na ilişkin Türkçe ilk ve tek kitap *Meray* tarafından yazılmıştır. *Meray* dışında, *Pazarcı, Tütüncü, Önen, Keskin* vs. gibi akademisyenlerin<sup>17</sup> bazı çalışmaları olsa da, Türk doktrinde Uzay Hukuku’na ilişkin çalışmaların sayısı fazla değildir.

---

<sup>12</sup> Örneğin *Prof. Schoenborn* ülke kavramı üzerine işlediği dersinde ilgili hususu dile getirmiştir. Bkz. SCHOENBORN, Walther: “*La Nature Juridique du Territoire*”, *Recueil des Cours de l’Académie de Droit International de La Haye*, 1929-V, Cilt 30, s. 158; MERAY (1964), s. 58, dn. 14’ten atfen.

<sup>13</sup> Vladimir MANDL’in **Uzay Hukuku-Uzay Yolculuğunun Bir Problemi (Das Weltraumrecht: ein Problem der Raumfahrt)** adlı eseri için bkz. MEYER, Alex: “*Legal Problems of Flight into the Outer Space*”, Stuttgart’taki konuşmasından, 5 Eylül 1952, Symposium 1961, s. 8; MERAY(1964), s. 58, dn.15’den atfen.

<sup>14</sup> KOROVIN, E.: “*La conquete de la Stratosphere et le Droit International*”, R.G.D.I.P., 1934, s.675- 686; MERAY (1964), s. 58, dn. 16’dan atfen.

<sup>15</sup> Bu dönemdeki yazarlar ve çalışmalar için bkz. JESSUP, Philip- TAUBENFELD, Howard: **Controls for Outer Space**, Columbia University Press, USA, 1959; HALEY, Andrew: **Space Law and Government**, Meredith Publishing, USA, 1963; MERAY(1964), s.59-62; JENKS, C. Wilfred: **Space Law**, Stevens&Sons, London, 1965, s. 119- 166;

<sup>16</sup> Söz konusu yazarların yaptığı tartışmalara ve yorumlarına çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde yer yer konularına göre değinilmiştir.

<sup>17</sup> Bkz. PAZARCI, Hüseyin: “*Pozitif Uzay Hukuku ve Bugünkü Sorunları*”, Seha L. Meray’a Armağan, C. I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 465, Ankara, 1981, s.

1950’li yılların sonlarında yazılan kitapların ve yapılan tartışmaların temel konusu uzayda egemenlik hakkındadır. Doktrinin diğer tartışma konuları, hava sahası ile uzay arasında sınır belirlenmesi, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması sorunu, uzay araçlarının hukuki rejimi, başta telekomünikasyon olmak üzere çeşitli uzay faaliyetleri, uzay faaliyetlerinden doğan zararın karşılanması sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışma ve tartışmalar, ilerleyen yıllarda uzaya ilişkin yapılan Birleşmiş Milletler Antlaşmaları’nın düzenlediği temel konuları oluşturmaktadır. Bu bakımdan da Uzay Hukuku’na ilişkin ortaya çıkan doktrin uzay çağının başlamasından itibaren son kırk yıllık sürede Uluslararası Uzay Hukuku’nun gelişiminde büyük katkıya sahiptir.<sup>18</sup>

Uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel antlaşmaların getirdiği rejim o dönemde yapılan bazı tartışmaları sona erdirmişse de; antlaşmaların yorumlanması, yetersizliği ve teknoloji geliştikçe yeni sorunların ortaya çıkması tartışmaların yönünü değiştirmiştir. Doktrinde Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları’nın öngördüğü rejime ilişkin tartışmalar halen devam etmekle birlikte; günümüzde antlaşmaların düzenlemediği hususlar da yazarların tartıştığı konular arasında yer almaktadır. Uzay turizmi, uzay güvenliği ve uzayda silahlanmanın önlenmesi, uzay

---

223- 250; ÖNEN, Mesut: **Türk Sivil Havacılık Mevzuatı ve Uluslararası Uzay Hukuku Kuralları**, Marmara Üniversitesi Yayın No:430, İstanbul, 1986; KESKİN, Funda, **Uzayın Hukuksal Statüsü ve Birleşmiş Milletler Örgütü’nün Uzayın Hukuksal Statüsü’nün Belirlenmesindeki Rolü** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990; TÜTÜNCÜ, Ayşenur: “*Uzay Hukuku ve Uzaydaki Faaliyetlerin Gelişmesiyle Milletlerarası Sistemin Yapısı, Düzenlediği İlişkiler ve Dayandığı Esaslara Genel Bir Bakış*”, Prof.Dr. Aysel Çelikel’e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Sayı: 1- 2, İstanbul, 2001, s. 979- 989.

<sup>18</sup> CHENG, s. ix.

çevresinin korunması, uzaktan algılama, uzay asansörü gibi konular günümüzün en çok tartışılan konularına örnek olarak gösterilebilir.<sup>19</sup>

### **C. Uzay Hukuku ve Uluslararası Hukuk İlişkisi**

Uzay Hukuku, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki rejimin gerek ilkelerle gerek antlaşmalarla ortaya konulması itibariyle uluslararası hukukun bir dalıdır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 13 Aralık 1963 tarihli ve 1962 (XVIII) sayılı kararıyla çıkarılan “Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanımına Yönelik Faaliyetlerle İlgili Hukuki İlkeler Bildirgesi”<sup>20</sup> nin II. Maddesinde, uzayın ve gök cisimlerinin araştırılmasının ve kullanımının serbest olduğu, bu faaliyetlerin eşitlik ilkesine ve uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesi gerektiği öngörülmüştür. Ayrıca Bildirge’nin IV. maddesinde devletlerin uzay faaliyetlerinin uluslararası hukuka, Birleşmiş Milletler Şartı da dahil olmak üzere, uygun olması gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu ilkenin 1967 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanımında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma’daki<sup>21</sup> karşılığı III. madde ile düzenlenmiştir. Buna göre; antlaşmaya taraf devletlerin Ay ve diğer gök cisimleri dahil, uzayın araştırılması ve kullanılması ile ilgili faaliyetleri, uluslararası işbirliği ve anlayışın teşviki amacıyla Birleşmiş Milletler Şartı da dahil olmak üzere uluslararası hukuka uygun olmalıdır.

---

<sup>19</sup> Bkz. JASENTULIYANA, Nandasiri: “*International Space Law Challenges in the Twenty-first Century*”, Singapore Journal of International & Comparative Law, Vol. 5, 2001, s. 10 -12. Uzay asansörü bakımından yapılan tartışmalar için bkz. JARRELL, Benjamin, Hamilton: “*International and Domestic Legal Issues Facing Space Elevator Deployment and Operation*”, Loyola Law and Technology Annual, Vol.7, 2006- 2007, s. 71- 96.

<sup>20</sup> Bundan sonra 1962 İlkeler Bildirgesi olarak anılacaktır.

<sup>21</sup> Bundan sonra 1967 Uzay Antlaşması olarak anılacaktır.

1962 İlkeler Bildirgesi'nin IV. ilkesinin, 1967 Uzay Antlaşması'na yansısıyla dünya üzerindeki uluslararası düzenin uzayda da geçerliliği olduğu hususu, bağlayıcı bir hükümle bir kez daha ortaya konulmuştur. Uluslararası barış ve düzenin korunması, artık bir anlamda uzayda barış ve güvenliğin korunmasını da kapsamaktadır. Ancak hem IV. ilke, hem de 1967 Uzay Antlaşması'nın III. maddesi, uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler Şartı'na atıf yapmasa bile, uluslararası hukukun devletleri bağlayıcı kuralları zaten uzay açısından da geçerli olacaktır. Birleşmiş Milletler Şartı, uzay faaliyetlerinin henüz başlamadığı bir dönemde kaleme alınmış olmasına rağmen, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını amaç edinir ve devletlerin, başka bir devletin toprak bütünlüğüne karşı veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmasını yasaklar. İlgili düzenlemelerin dünya düzeni açısından bir anlamı olduğu aşıkardır. Uzayın araştırılması ve kullanımının ya da uzaydan dünyayı etkileyecek nitelikte herhangi bir faaliyet, kuşkusuz dünyadaki uluslararası barış ve güvenliği etkileyecek niteliktedir. Bu sebeple Birleşmiş Milletler Şartı uzay bakımından da geçerli olacaktır. Uzaya ilişkin ortaya konulan hukuki rejim, dünyada geçerli olan hukuki rejimin uzaya teşmil edilmesidir ve yeryüzünde uluslararası hukuk düzeninde yer alan bütün yasaklar- özellikle de *jus cogens* niteliğindeki- uzayın da devletlerin faaliyet gösterdiği yeni bir alan olması dolayısıyla, uzayda aynen uygulanma alanı bulacaktır.<sup>22</sup>

Bir diğer husus da; 1962 İlkeler Bildirgesi ile 1967 Uzay Antlaşması'nda uluslararası hukuka atıf yapılmasının anlamıdır. Uzay çağının başlamasıyla birlikte

---

<sup>22</sup> CHENG, s.70. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Uzay Hukuku rejimi aslında uzayın dünyadaki uluslararası hukuk rejimine göre düzenlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu durum bazı yazarlar tarafından eleştirilmektedir. Ancak *Meray'ın* da haklı olarak belirttiği üzere evrende henüz başka bir yaşam formu ile karşılaşmadığımız ve temasa geçmediğimiz sürece evrensel bir hukuk düzenin oluşturulması mümkün değildir. Evrensel hukuk düzenin oluşturulmasına ilişkin tartışmalar bilimsellikten uzaktır. Bkz. MERAY (1967), s. 96.

ortaya çıkan hukuki rejim ihtiyacı ve halihazırda hukuki rejimi düzenleyen antlaşmaların yapılmamış olması; söz konusu düzenlemelerde uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler Şartı'na atıf yapılmasına sebep olmuştur. Böylece dünya üzerindeki uluslararası hukukun -özellikle uluslararası barış ve güvenlik bakımından- uzay açısından da geçerli olduğu vurgulanarak, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki boşluğun doldurulması amaçlanmış olabilir.

Sonuç olarak Uzay Hukuku; gerek antlaşmalarla gerekse uluslararası örf-adet hukuku kuralı ve bağlayıcı olmayan diğer kaynakları ile uluslararası hukukun içinde yer alan, özel bir hukuk dalını oluşturur. Bu sebeple uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin olarak hukuki rejimi ortaya koyarken öncelikle, özel bir alan olan Uzay Hukuku'nun kaynaklarından yararlanılacaktır. Uzay Hukuku, Birleşmiş Milletler bünyesinde uzay ve uzay faaliyetleri ile ilgili olarak yapılan uluslararası antlaşmalardan oluşmaktadır. Ayrıca uzay faaliyetlerine ilişkin olarak hem devletler arasında, hem de devletler ile uluslararası örgütler arasında akdedilen ikili antlaşmalar da, Uzay Hukuku'nun kaynakları arasındadır. Antlaşmaların yanında, bu alanda oluşmuş uluslararası örf - adet hukuku kuralları, uzaya ve faaliyetlere ilişkin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kararlaştırdığı ilkeler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun uzay ve uzay faaliyetleri ile ilgili aldığı tavsiye kararları da söz konusu alanın kaynaklarını oluşturmaktadır. Uzay Hukuku'nun bahsettiğimiz kaynakları dışında, uluslararası hukukun diğer dallarına ilişkin kaynaklar, Uzay Hukuku kaynaklarının ortaya koyduğu hukuki rejime aykırı olmadığı sürece uygulanma imkanı bulacaktır.

## **D. Uzak Hukuku ve Uluslararası Örgütler**

### **1. Uzak Hukuku ve Birleşmiş Milletler**

#### **a. Genel Olarak**

Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Şartı'nın I. maddesinde düzenlendiği üzere "uluslararası barış ve güvenliği sağlamak" amacıyla kurulmuştur. Bu amaçtan hareketle uluslararası hukukun ve onun kodifikasyonunun gelişmesini teşvik eden etkili uluslararası örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>23</sup>

Birleşmiş Milletler, Sputnik- I'in fırlatılmasından sonra uzay ve uzay faaliyetleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler'in uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel politikası; uzay faaliyetlerinin barışçıl amaçlarla ve tüm insanlığın ortak yararına kullanılmasıdır. Çünkü dünyada barış ve güvenlik, uzayda barışı ve güvenliğin sağlanmasıyla da doğrudan ilgilidir. Uzay, uluslararası hukuka uygun olarak, adil ve sorumlu bir şekilde kullanılmalıdır. Uzay faaliyetleri Birleşmiş Milletler Uzmanlık Kuruluşları ile koordineli olarak gerçekleştirilmeli, uzay faaliyetlerinde ulusal ve uluslararası işbirliği teşvik edilmeli, uluslararası toplum bütün devletlere uzay faaliyetlerinden yararlanmaları için yardım etmelidir. Birleşmiş Milletler, devletlerin ulusal uzay programlarının gelişimine katkı sağlamalıdır.<sup>24</sup>

Birleşmiş Milletler bünyesinde ilk olarak; hukuki, bilimsel ve teknik sorunlar üzerinde çalışması amacıyla, Genel Kurul'un 13 Aralık 1958 tarihli ve 1348 (XIII) sayılı kararıyla, Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması *Ad Hoc*

---

<sup>23</sup> Birleşmiş Milletler Şartı 13/I madde.

<sup>24</sup> Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi başkanı büyükelçi Ciro Arévalo-Yepes'in konuşmasından, **Report of UNIDIR Conference on Space Security**, March 2010, s. 11-12. Metin için bkz. <http://www.unidir.org/pdf/ouvrages/pdf-1-92-9045-010-C-en.pdf> [24.08.2011].

Komitesi kurulmuştur.<sup>25</sup> O dönemde komitede tartışılması istenilen temel konular; uzayın sınırı, uzayın araştırılması ve kullanılması serbestisi, uzay araçlarının neden olduğu zararın tazmini, radyo frekanslarının paylaşımı, uzay araçlarının tescili, gök cisimlerinin araştırılması, uzay araçları arasında çatmayı önlemedir.<sup>26</sup> *Ad Hoc* Komite'nin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunduğu raporda Uzay Hukuku bağlamında öncelikle çözülmesi gereken konular şunlar olarak gösterilmiştir: Uzayın serbestçe araştırılması ve kullanımı, uzay araçlarının neden olduğu zarardan sorumluluk, radyo frekanslarının paylaşımı, uzay araçları ile hava araçları arasında meydana gelebilecek çatmaların önlenmesi, uzay araçlarının tabiiyeti ve tescili, uzay araçlarının fırlatımlarının kontrol edilmesi, uzay araçlarının atmosfere tekrar girmesi ve yere inmesi.<sup>27</sup>

*Ad Hoc* Komite'nin kurulmasının ardından, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 12 Aralık 1959 tarihli ve 1472 (XIV) sayılı kararı ile on sekiz üyeli daimi, Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi kurulmuştur. 1962 yılında bünyesinde iki altkomite oluşturulmasıyla birlikte Komite'nin kuruluş süreci tamamlanmıştır.

Başta Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi olmak üzere, Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan özel komiteler, kendi alanlarına ilişkin yaptıkları çalışmalarla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aldığı kararlara ışık tutmaktadır. Birleşmiş Milletler özel komitelerinin çalışmalarının ve Genel Kurul

<sup>25</sup> UNGA Res. 1348 (XIII), (13.12.1958). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_13\\_1348E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_13_1348E.pdf) [20.11.2011].

<sup>26</sup> JASENTULIYANA, Nandasiri: “*Space Activities and Plans Within the UN*”, Proceedings of the Utilization of the World's Air Space and Free Outer Space in the 21st Century, 24-25 June 1997, Seoul, s. 233.

<sup>27</sup> United Nations *Ad Hoc* Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Report to the United Nations General Assembly, Fourteenth Session, New York, 1959, UN Doc. A/4141 of 14 Temmuz 1959; MERAY(1964), s.67, dn.50'den atfen.

kararlarının Uzay Hukuku'nun oluşmasındaki katkısı yanında, Birleşmiş Milletler uzay ile ilgili olarak gerçekleştirdiği üç konferansın da uzay politikalarına ve Uzay Hukuku'na katkısı yadsınamaz. Birleşmiş Milletler Uzayın Keşfi ve Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Konferansı (United Nations Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space) adıyla Viyana'da yapılan bu konferanslar, Uzay Hukuku'na ve Uzay Politikalarına ilişkin güncel konuları ele almış ve konferans sonunda çıkarılan kararlarda uzay ve uzay faaliyetlerine ilişkin hedefler belirlenmiştir. Aynı zamanda uluslararası toplum, bu konferanslarla Birleşmiş Milletler çatısı altında Uzay Hukuku'nun gelişimini gözlemleme imkanına sahip olmuştur.<sup>28</sup>

Yukarıda sayılan faaliyetleriyle Birleşmiş Milletler, uzay faaliyetlerinin yönetildiği ve başta Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi olmak üzere, özel komitelerinin katkılarıyla uzaya ve uzay faaliyetlerine ilkelerin ve antlaşmaların yapıldığı önemli bir forum haline gelmiştir.<sup>29</sup> Ancak son dönemde Birleşmiş Milletler'in Uzay Hukuku'na katkısı azalmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte uzay faaliyetlerinde bulunan devletlerin sayısı artmış; ayrıca uzay faaliyetlerinin ticari nitelik kazanmasıyla birlikte, özel hukuk kişileri de bu alanda etkin olmaya başlamıştır. Uzay faaliyetlerinde bulunan aktörlerin artmasıyla birlikte, hukuki sorunlar üzerinde yapılan görüşmeler uzun, sıkıcı ve fakat bir neticeye varmayan bir hal almaya başlamıştır.<sup>30</sup> Bu durum, yeni ihtiyaçlar karşısında Birleşmiş Milletler bünyesinde yeni düzenlemeler yapılmasını etkilemektedir.

---

<sup>28</sup> CHENG, s. 150.

<sup>29</sup> **Report of UNIDIR Conference on Space Security**, March 2010, s. 11. Metin için bkz. <http://www.unidir.org/pdf/ouvrages/pdf-1-92-9045-010-C-en.pdf> [24.08.2011].

<sup>30</sup> JASENTULIYANA, Nandasiri: **International Space Law and the United Nations**, Kluwer International Law, The Netherlands, 1999, s. 234.

Birleşmiş Milletler uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel antlaşmalara ve ilkelere imza atmak bakımından başarılı ve değerli bir iş gerçekleştirmiştir. Ancak uzay ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel hukuki rejimin düzenlenmesinden sonra Uzay Hukuku'nun genel alanı üzerinde çalışmalar yavaşlamış; özellikle de uzay faaliyetleri Birleşmiş Milletler'in uzmanlık kuruluşları eliyle spesifik olarak düzenlenir ve yürütülür hale gelmiştir. Sonuç olarak, süreç içinde, uzayın hukuki rejimi, ikili antlaşmalar ve hatta ulusal mevzuatlar yoluyla düzenlenen, bütünlükten ve merkezi bir kurumsallıktan uzak bir alana dönüşmektedir.<sup>31</sup>

#### **b. Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi**

Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi -daha önce de bahsettiğimiz üzere- önce bir *Ad Hoc* Komite olarak kurulmuş ve Daimi Komite'ye dönüştürülmüştür. Daimi Komite bünyesinde de 1962 yılında yapılan ikinci toplanma döneminde Hukuk Altkomitesi ve Bilim ve Teknoloji Altkomitesi olmak üzere iki altkomite kurulmuştur.

Komite, uzaya ilişkin hukuki ve teknik konuların Birleşmiş Milletler nezdinde tartışılmaya başlanacağı ve karara bağlanacağı ilk platform olarak kurulmuştur. Bunun yanında, uzayla ilgili bütün meselelerin ele alınacağı, uzayın barışçıl kullanımı ile uzay faaliyetleri bakımından işbirliğinin gerçekleştirilmesi amaçlandığı bir komite olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>32</sup> Komite, Birleşmiş Milletler uzmanlık kuruluşları gibi bir uluslararası antlaşmayla bağımsız bir uluslararası örgüt olarak değil, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bir organı olarak

---

<sup>31</sup> Yorum için bkz. KIVILCIM, Zeynep: **Uluslararası Kamu Hukuku'nda İnsanlığın Ortak Mirası**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 70.

<sup>32</sup> MARSHISIO, Sergio: “*The Evolutionary Stages Of The Legal Subcommittee of The United Nations Committee On Peaceful Uses Of Outer Space*”, Journal of Space Law, Vol.31, 2005, s. 222.

oluşturulmuştur.<sup>33</sup> Başta on sekiz üyeli kurulan Komite'nin üye sayısı 2011 yılında yetmişe çıkarılmıştır.<sup>34</sup> Türkiye Komite'ye 1977 yılında üye olmuştur.<sup>35</sup> 1980 yılında, Türkiye ile Yunanistan'ın Komite'de üç yılda bir dönüşümlü olarak yer almalarına karar verilmiştir<sup>36</sup>; söz konusu uygulamaya 1994 yılında son verilmiştir.<sup>37</sup>

Birleşmiş Milletler bünyesinde uzaya ve gök cisimlerine ilişkin hukuki çalışmaları ele alacak olursak; bu süreç ilk önce Hukuk Altkomitesi'nde başlamakta; devletler, üzerinde tartışılan hukuki konu ile ilgili önerilerini Komite'ye sunmaktadırlar. Hukuk Altkomitesi gerekli gördüğü durumlarda, Bilim ve Teknoloji Altkomitesi'nden görüş istemektedir. Bazı meseleler ise, Hukuk Altkomitesi'ne gelmeden önce Bilim ve Teknoloji Altkomitesi'nde görüşülmekte ve görüşmelerin tamamlanmasından sonra Hukuk Altkomitesi'nin gündemine gelmektedir. Söz konusu iki altkomitenin birlikte çalışması; ele alınan meselelerin bilimsel, teknik, politik ve hukuki yönlerinin gerek bilim adamları gerek diplomatlar ve hukukçular tarafından birlikte tartışılmasını sağlayıp ortaya daha verimli bir çalışmanın çıkmasını sağlamaktadır.<sup>38</sup>

Komite'nin sekretarya işlerini, Birleşmiş Milletler Uzay İşleri Ofisi yürütmektedir. Söz konusu ofis, 1962 yılında Birleşmiş Milletler Politik İşler Bürosu bünyesinde bir birim olarak faaliyete başlamış; daha sonra 1968 yılında bu büro

---

<sup>33</sup> MARSHISIO, s. 220- 221.

<sup>34</sup> UNGA Res. 65/97, (20.1.2011). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR\\_ES\\_65\\_097E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR_ES_65_097E.pdf) [20.11.2011].

<sup>35</sup> UNGA Res. 32/196, (20.12.1977). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_32\\_196E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_32_196E.pdf) [20.11.2011].

<sup>36</sup> UNGA Res. 35/16, (3.11.1980). Metin için bkz. <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/index.html> [20.11.2011].

<sup>37</sup> UNGA Res. 49/33, (9.12.1994). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_49\\_033E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_49_033E.pdf) [20.11.2011].

<sup>38</sup> JASENTULIYANA (1999), s. 26.

içinde Uzay İşleri Bölümü adıyla faaliyetine devam etmiştir. En son 1992 yılında yine aynı büro bünyesinde Birleşmiş Milletler Uzay İşleri Ofisi olarak yeniden yapılanmış ve Komite'nin bulunduğu Viyana'ya yerleştirilmiştir. Söz konusu Ofis, Komitenin ve Genel Kurul'un almış olduğu kararları uygulamak, Hukuk Altkomitesi ile Bilim ve Teknik Altkomitesi bünyesinde yapılan uluslararası görüşmelere yardımcı olmak ve uzay teknolojisini kullanmaya başlayan gelişmekte olan devletlere yardım etmek gibi görevler ifa etmektedir. Bunun dışında üye devletlere, uluslararası örgütlere ve Birleşmiş Milletler'in diğer ofislerine bilgi sağlamak amacıyla; uzay faaliyetlerine ilişkin bütün hukuki ve teknik gelişmeler ile uygulamaları takip etmektedir. Ofis, Birleşmiş Milletler bünyesinde üç kez düzenlenen Uzayın Keşfi ve Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Konferansları'nın sekreteryasını; aynı zamanda 1999 yılında düzenlenen III. Konferansa ev sahipliği yapmıştır.<sup>39</sup>

Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komite'sinde kararlar konsensüs ile alınmaktadır. Bu prosedür; yoğun olarak yaşanan Soğuk Savaş'ın ve ABD ile Eski Sovyetler Birliği arasında yaşanan çekişmenin karar alma sürecine yansımalarına engel olmak amacıyla getirilmiştir. Prosedür “oylamaya gerek kalmaksızın bir karara varma”<sup>40</sup> amacı için kullanılmaktadır. Komiteye üye devletler, gündemdeki konu üzerinde tartışır ve üzerinde tartışılan metni kabul ederler. Bu metin, Genel Kurul'a sunulmak üzere yapılan bir tavsiye kararı olabileceği gibi; uzaya ve gök cisimlerine ilişkin bir uluslararası antlaşma da olabilir. Metinlerin Komite'de yer alan bütün üyelerin konsensüsü ile kabul edilmesi; metnin Genel Kurul'da genel bir kabul ile oylanmasını kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak, söz konusu prosedür çıkmaza

<sup>39</sup> Bkz. <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/OOSA/index.html> [24.08.2011].

<sup>40</sup> Bkz. Official Records of the General Assembly, 17th Session (1962), Annexes, Agenda Item 27.

giren ve bir sonuca ulaşmayan tartışmaların çıkmasını engellemiştir; nitekim prosedür sayesinde bu çalışmanın da temel konusunu oluşturan antlaşmalar düzenlenebilmiştir.<sup>41</sup>

Komite’de uygulanan prosedür hem komitede ve hem de Genel Kurul’da karar almayı kolaylaştırmış ve herkesin üzerinde uzlaştığı metinlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fakat herkesin üzerinde uzlaştığı metne ulaşmak uğruna, metinler bazı hukuki sorunları düzenlemek bakımından yetersiz kalmıştır. Nitekim çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı ele alınacağı üzere, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin rejimi oluşturan antlaşmalar, yapıldıkları dönemde tartışılmakta olan bazı hukuki sorunlara çözüm getirmemiştir. Örneğin antlaşmalarda, uzayın sınırlandırılması sorunu düzenlenmemiş; uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması kavramının içi doldurulmadığı için, kavram devletler tarafından farklı yorumlanmıştır.

İlgili prosedürün, kararların Genel Kurul’dan genel bir kabul ile geçmesini sağladığı yorumunun, 1979 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşma<sup>42</sup> bakımından geçerli olduğu söylenemez. Söz konusu Anlaşma, 1967 Uzay Antlaşması ile paralel düzenlemeler içermiş ve hatta 1967 Uzay Antlaşması’nın öngördüğü rejimi bir adım daha ileri götürerek Ay’ın ve onun doğal kaynaklarının “insanlığın ortak mirası” olduğunu düzenlemiştir. 1979 Ay Anlaşması’nın Ay ve onun doğal kaynakları için öngördüğü rejimi ve özel mülkiyet ile egemenlik arasındaki ilişkiyi çalışmamızın ilerleyen bölümünde ele alacak olmakla birlikte burada belirtmeye çalıştığımız husus, söz konusu prosedüre

---

<sup>41</sup> JASENTULIYANA (1999), s. 29.

<sup>42</sup> Bundan sonra 1979 Ay Anlaşması olarak anılacaktır.

rağmen 1979 Ay Anlaşması'nın yaygın bir şekilde imzalanmamış ve onaylanmamış olmasıdır. Söz konusu Anlaşma'ya sadece on üç devlet taraftır<sup>43</sup> ve dört devlet<sup>44</sup> imzaladığı halde taraf olmamıştır. Sonuç olarak, 1979 Ay Anlaşması'nın böylesine az bir katılıma sahip olması ve Anlaşma'nın etkinliğinin azalması; prosedürün Genel Kurul'da alınan kararlarda genel katılımı kolaylaştırdığı yorumunu zayıflatmaktadır.

### **c. Birleşmiş Milletler Uzmanlık Kuruluşları**

Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi dışında, farklı faaliyet alanlarına sahip Birleşmiş Milletler uzmanlık kuruluşları Uzay Hukuku'nun gelişimine nispeten katkı sağlamaktadır. Uzmanlık kuruluşları uzay ve uzay faaliyetleriyle, kendi çalışma alanları ile olarak ilgilenmekte ve faaliyetleriyle ilgili uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler antlaşmalarına uygun olan düzenlemeler getirmektedirler. Özellikle Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) burada bahsedilmesi gereken kuruluşlardır.<sup>45</sup>

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, Birleşmiş Milletler'in bilgi ve iletişim teknolojileri alanında faaliyet gösteren bir uzmanlık kuruluşudur. ITU radyo frekanslarının dağılımı hakkında düzenlemeler yapmakta, birbirleriyle pürüzsüzce bağlantılı olan ağlara ve teknolojilerin teknik standartlarını geliştirmek amacıyla

---

<sup>43</sup> 1979 Ay Anlaşması'nı onaylayan devletler; Avustralya, Belçika, Lübnan, Meksika, Pakistan, Peru, Kazakistan, Avusturya, Şili, Fas, Hollanda, Filipinler, Uruguay'dır. Bkz. <http://www.oosa.unvienna.org/oosatdb/showTreatySignatures.do?statusCode=PARTY&d32343=1&treatyCode=MA&stateOrganizationCode=> [24.08.2011].

<sup>44</sup> 1979 Ay Anlaşması'nı imzalayan devletler; Fransa, Guatemala, Hindistan ve Romanya'dır. Bkz. <http://www.oosa.unvienna.org/oosatdb/showTreatySignatures.do> [24.08.2011].

<sup>45</sup> Bkz. DOYLE, Stephen: "International Space Plans and Policies: Future Roles of International Organizations", Journal of Space Law, Vol.18, No.2, 1990, s. 126.

faaliyet göstermektedir.<sup>46</sup> Uzay Hukuku bakımından ITU'nun faaliyetleri radyo frekanslarının dağılımı ve jeostasyoner yörüngenin kullanılması bakımından önem kazanmaktadır. Uyduların jeostasyoner yörünge içindeki dağılımı ve yörüngenin uzay faaliyetlerinde bulunan tüm devletlerce eşit kullanımı sağlamak için çalışmalar yapılmaktadır.

Dünya Meteoroloji Örgütü, uzayda meteoroloji faaliyetleri ile ilgili olarak çalışmaktadır. Özellikle uzaydan, dünyanın meteorolojik olarak gözetlenmesi ve uyduların meteorolojik gözlem için kullanılması faaliyetlerine ilişkin olarak gerekli hukuki ve teknik zemininin ele alındığı kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır.

UNESCO ise, Uluslararası Jeostasyoner Yılı programı kapsamında yapılan araştırmalara maddi kaynak sağlama noktasında katkıda bulunmaktadır. Bunun yanında eğitim ve kültür alanı ile ilgili konularda uzay faaliyetlerinin kullanılması UNESCO'nun ilgi alanına girmektedir. Nitekim 15 Kasım 1972 tarihinde; Serbest Bilgi Akışı, Eğitimin Yaygınlaştırılması ve Kültürel Alışverişin Artırılması için Uydu Yayınının Kullanımında Temel Esaslar (Declaration of Guiding Principles on the Use of Satellite Broadcasting for the Free Flow of Information, the Spread of Education and Greater Cultural Exchange) başlıklı bir bildirge yayınlamıştır.<sup>47</sup>

## **2. Uzay Hukuku ve Birleşmiş Milletler Dışındaki Uluslararası Örgütler**

Birleşmiş Milletler dışında, uzay faaliyetleri ile uzay teknolojisinin gelişmesi bakımından faaliyet gösteren pek çok örgüt ya da kuruluştan bahsetmek

---

<sup>46</sup> Bkz. <http://www.itu.int/en/about/Pages/overview.aspx> [24.08.2011].

<sup>47</sup> Metin için bkz. <http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000021/002136eb.pdf> [20.11.2011].

mümkündür.<sup>48</sup> Ancak burada faaliyet alanını Uzay Hukuku oluşturan örgütlere yer verilecektir.

İlk olarak 1950 yılında kurulan Uluslararası Uzay Federasyonu söz konusu nitelikteki örgütlere örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası Uzay Federasyonu, soğuk savaş döneminde birbirleriyle yarış halinde olan iki kutup arasında adeta bir köprü görevi görerek doğuyu ve batıyı bir araya getirmiş ve “insanoğlunun yararı için işbirliği yapan dünya” amacıyla çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla her yıl Uluslararası Astronotikal Kongresini düzenlemektedir. Bünyesinde uzayın araştırılması ve kullanımı meselelerini tartışabilecek önemli sayıda uzman yer almaktadır.<sup>49</sup> 1957 yılında düzenlenen sekizinci kongrede, kurumun başkanı olarak *Andrew D. Haley* seçilmiş; başkanlığını *John Jobb Cooper*’ın yapacağı, Hava ve Uzay Hukuku’nu tanımlamak ve bu alanlarda daha ayrıntılı çalışmak amacıyla bir özel komite kurulmasına karar verilmiştir. 1958 yılındaki kongrede, Daimi Hukuk Komitesi kurulmuş; 1959 yılında düzenlenen kongrede ise Daimi Hukuk Komitesi’nin adının Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.<sup>50</sup>

1960 yılında Daimi Hukuk Komitesi’nin yapısının değiştirilmesiyle kurulan Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü, uluslararası örgütlerle ulusal kuruluşlar arasında dayanışmayı sağlayarak Uzay Hukuku’nun gelişmesi amacıyla faaliyetlerine başlamıştır. Bunun yanında uzayın araştırılması ve kullanılmasıyla ilgili olarak

---

<sup>48</sup> Avrupa Uzay Araştırmaları Organizasyonu (European Space Research Organization), Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency), Uzay Araştırmaları Komitesi (Committee on Space Research), Intelsat, Inmarsat, Intersputnik, Eutelsat ve Arabsat vd. gibi örgütler gerek uzay araştırmalarında bulunan gerekse uzay faaliyetlerini fiili olarak yerine getiren örgütlere örnek olarak gösterilebilir.

<sup>49</sup> Daha fazla bilgi için bkz. [http://www.iafastro.org/index.html?title=About\\_us](http://www.iafastro.org/index.html?title=About_us) [14.04.2011].

<sup>50</sup> Bkz. PEPIN, E.: **International Institute of Space Law – A Brief History**, New York, AIAA, 1982; LYALL-LARSEN, s. 10, dn. 39’den atfen.

hukuki çalışmalar ve sosyal bilimlerin diğer alanlarına ilişkin yaklaşımlarının ele alındığı toplantılar ve yarışmalar düzenlenmektedir. Örgüt, kırkın üzerinde devletten seçilmiş, Uzay Hukuku'nun gelişmesine katkı sağlayan üyelerden oluşmaktadır. Örgüt'ün yaptığı bilimsel toplantılar Amerikan Hava ve Uzay Enstitüsü tarafından yayınlanmaktadır. Örgüt'ün yapmakla yükümlü olduğu işleri yerine getirebilmesi için, Örgüt bünyesinde birçok daimi ve *Ad Hoc* komiteler kurulmuştur. Uzay Faaliyetlerine İlişkin Antlaşmaların Durumu Daimi Komitesi bunlara örnek olarak gösterilebilir.<sup>51</sup>

İkinci olarak Uluslararası Hukuk Derneği, bünyesinde kurulan Uzay Hukuku Komitesi'nde gerçekleştirilen tartışmalar yoluyla Uzay Hukuku'nun gelişimine katkı sağlamaktadır. Söz konusu dernek 1873 yılında kurulmuş hükümet-dışı bir kuruluştur ve üyelik gönüllülük esasına dayanmaktadır. Dernek bünyesinde faaliyet gösteren Uzay Hukuku Komitesi'nin temel işlevi, uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmalar'ını -özellikle uzayın ticari amaçlarla kullanılması hususunda- ele alan raporlar yayınlamaktır.<sup>52</sup> Bunun dışında Komite bünyesinde, uzay çöpleri konusunda uzun yıllar çalışılmış ve hatta 1995 tarihinde Buenos Aires'te uzay çevresinin uzay çöplerinin sebep olduğu zararlardan korunmasına ilişkin nihai senet taslağı kabul edilmiştir.<sup>53</sup>

---

<sup>51</sup> Enstitü hakkında daha fazla bilgi için bkz. <http://www.iislweb.org> [24.08.2011]. Örneğin Uluslararası Astronotikal Federasyonu'nun her yıl düzenlediği Uluslararası Astronotikal Kongresi bünyesinde, aynı zamanda Uzay Hukuku Uluslararası Enstitüsü'nün Uzay Hukuku seminerleri düzenlenmektedir. Bu yıl 3-7 Ekim tarihlerinde 62.'si gerçekleştirilen kongrede, 54. Uzay Hukuku semineri yapılmıştır. Seminerde uzay turizmi, uzay çevresinin korunması ve uzay hukukundaki güncel gelişmeler tartışılmıştır. Seminer programı için bkz. <http://iac2011.com/programme> [24.08.2011].

<sup>52</sup> Bkz. <http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/29> [24.08.2011].

<sup>53</sup> Bkz. WILLIAMS, Maureen: "Safeguarding Outer Space: On the Road to Debris Mitigation", Security in Space: The Next Generation—Conference Report, 31 March–1 April 2008, United Nations, s. 82. <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art2818.pdf> [15.04.2011].

Son olarak, Uzay Hukuku alanında faaliyet gösteren örgütler bakımından, Avrupa Uzay Hukuku Merkezi'nden bahsedilmesi gerekmektedir. Söz konusu Merkez, bölgesel olarak faaliyet gösteren bir örgüttür. 1989 yılında kurulan örgüt, Uzay Hukuku'nun gelişimine katkı sağlamak ve farklı girişimleri yürütmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Bu amaçla Uzay Hukuku ve Uzay Politikası'na ilişkin, uygulayıcılar toplantısı, atölye çalışmaları ve hukuki toplantılar düzenlemektedir. Viyana'da Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin Hukuk Altkomitesi bünyesinde, Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü ile ortak olarak düzenledikleri yıllık sempozyum örgütün faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir.<sup>54</sup>

## **II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NEZDİNDE UZAYA İLİŞKİN ÖNGÖRÜLEN DÜZEN**

### **A. Genel Olarak**

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları, antlaşmaların içerdiği konuların önce Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nde görüşülmesi ve konuya ilişkin taslak metin hazırlanması; sonrasında taslak metnin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun gündemine gelerek kabul edilmesi ile yapılmıştır.

Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda öngörülen uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki rejim, Uluslararası Kamu Hukuku'nda yer alan mekansal kurallardan etkilenmiştir. Özellikle uzayın, ayın ve diğer gök cisimlerinin hukuki rejimi; Uluslararası Deniz Hukuku'nun açık denizler bakımından öngördüğü *res communis* rejimi ile paralel olarak düzenlenmiştir. Ayrıca yine Uluslararası Deniz Hukuku

---

<sup>54</sup> Bkz. <http://www.esa.int/SPECIALS/ECSL/> [15.04.2011].

bakımından, uluslararası deniz yatağının hukuki rejimini belirlemek amacıyla ortaya atılan *insanlığın ortak mirası* kavramı<sup>55</sup> tartışılmaktayken, 1979 Ay Anlaşması'nda Ay ve gök cisimlerinin hukuki rejimini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Uluslararası deniz yatağı için 1967 yılında Malta tarafından önerilen bu rejim, uluslararası deniz yatağı ile ilgili olarak 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde öngörülmüştür.<sup>56</sup>

Antlaşmalar ile hem uzay ve gök cisimlerinin bağlı olacağı hukuki rejim belirlenmiş; hem de uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı, zarardan sorumluluk, uzay araçlarının tescili, uzay araçlarının ve astronotların kurtarılması konuları düzenlenmiştir. Bu alanları düzenleyen antlaşmalar, o dönemde en çok tartışılan konular olarak hukuki boşluğu doldurmak amacıyla yapılmıştır.

Çalışmamız kapsamında uzay ve uzay faaliyetlerine ilişkin incelenecek Birleşmiş Milletler Antlaşmaları şunlardır: 1967 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletleri Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma, 1968 Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmesi Hakkında Anlaşma, 1972 Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme, 1975 Uzaya

---

<sup>55</sup> İnsanlığın Ortak Mirasının, pek çok kaynakta ilke olarak anılmasına rağmen; BASLAR bu ifadenin ilke haline gelmediğini, ilke haline gelebilmesi için genel kabul görmüş bir tanımının olması, içeriğinin tartışmalı olmaması ve uluslararası hukukta ortak bir uygulamasının olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu bakımdan ilke yerine kavram olarak ifade etmenin daha uygun olduğunu belirtmiştir. Biz de bu görüşe katıldığımız için, çalışmamızda İnsanlığın Ortak Mirasını kavram olarak ifade edeceğiz. Tartışma için bkz. BASLAR, Kemal: **The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law**, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 1998, s. 2-7.

<sup>56</sup> Söz konusu husus, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 136. maddesinde düzenlenmiştir. Sözleşmenin yapıldığı III. Deniz Hukuku konferansının toplanmasına neden olan en önemli konulardan birini oluşturmuştur. Nitekim konferansın en uzun zamanı deniz yatağı ve toprakaltının hukuki rejimini belirlemek için harcanmıştır. Bkz. ÖZMAN, Aydoğan: **Deniz Hukuku I**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 89; BASLAR, s. 206.

Fırlatılan Araçların Tescilleri Hakkında Sözleşme ve son olarak yapılan 1979 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşma.

Uzaya ilişkin yapılan ilk antlaşma olan 1967 Uzay Antlaşması, Eski Sovyetler Birliği ile ABD'nin etkisi altında, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel esasları belirlemiş, devletlerin hak ve yükümlölükleri açık ve somut bir şekilde düzenlenmemiştir. Söz konusu Antlaşma'dan sonra, yapılan diğer antlaşmalar daha spesifik konularda, devletlerin hak ve yükümlölüklerini somut ve ayrıntılı düzenlemiştir.<sup>57</sup>

## **B. Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları**

### **1. 1967 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma**

#### **a. Genel Olarak**

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun uzay ve uzay faaliyetlerini gündeme almasından sonra çıkan kararlarında<sup>58</sup> ve özellikle 1962 İlkeler Bildirgesi'nde, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin devletlere yol gösterecek hususlar düzenlenmiştir. Genel Kurul'un uzay ve uzay faaliyetlerine ilişkin kararlarında ve 1962 İlkeler Bildirgesi'nde yer alan konular; uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması, uzayın insanlığın ortak yararına kullanılması, uzayın araştırma ve kullanımında Birleşmiş

---

<sup>57</sup> Bkz. ZULLO, Kely: "The Need To Clarify The Status of Property Rights in International Space Law", The Georgetown Law Journal, Vol.90, 2002, s. 2420.

<sup>58</sup> Daha önce de belirttiğimiz üzere Genel Kurul ilk önce 13.12.1958 tarihli ve 1348 (XIII) sayılı kararı çıkarmıştır. Daha sonra 12.12.1959 tarihli ve 1472 (XIV) sayılı, 20.12.1961 ve 1721 (XVI) sayılı karar, 14.12.1962 tarihli ve 1802 (XVII) sayılı karar, 13.12.1963 tarihli ve 1963 (XVIII) sayılı karar, 21.12.1965 tarihli ve 2130 (XX) sayılı karar, 19.12.1966 tarihli ve 2221 (XXI) sayılı karar, Antlaşma yapılan kadar Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda çıkarılmış kararlardır.

Kararlar için bkz. <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/index.html> [30.03.2011].

Milletler Şartı da olmak üzere uluslararası hukukun uygulanması ve uzayın uluslararası hukuka uygun olarak herkese açık olması ve hiçbir ulusa tahsis edilememesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel Kurul kararlarından farklı olarak 1962 İlkeler Bildirgesi; zarardan sorumluluk; uzay araçlarının tescili, uzay araçlarının ve astronotların kurtarılmasına ilişkin düzenlemelere de yer vermiştir.

Genel Kurul kararları ve 1962 İlkeler Bildirgesi; 1967 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'ya<sup>59</sup> yönelik bir altyapı oluşturmuştur. 1967 Uzay Antlaşması'nda düzenlenen hususlar, Antlaşma akdedilene kadar geçen on yıllık süreçte tartışılmıştır. Bu on yıllık çalışma neticesinde hem 1962 İlkeler Bildirgesi'nde hem de diğer Genel Kurul kararlarında yer alan düzenlemeler, 1967 Uzay Antlaşması metninde yer almıştır. Uzay Hukuku'nun kurucu antlaşması<sup>60</sup> olarak nitelendirilen 1967 Uzay Antlaşması; uzay, Ay ve diğer gök cisimlerine ilişkin hukuki rejimi ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Uzaya ilişkin hukuki rejimi belirtmenin yanında, devletlerin faaliyetlerine ilişkin temel prensipleri de düzenlemektedir.

1967 Uzay Antlaşması'nın yapılış sürecini, 1962 İlkeler Bildirgesi'nin yayınlanması geciktirmiştir. 1962 İlkeler Bildirgesi'nin Genel Kurul'da kabul edilmesinden sonraki üç yıllık dönemde, bir antlaşma yapılmasına ilişkin olarak pek bir ilerleme sağlanamamıştır. Bu ilerlememenin sebebi; ABD ile Eski Sovyetler Birliği'nin Hukuk Altkomisyonu'nda etkin olmaları ve Genel Kurul'da çıkarılacak

---

<sup>59</sup> Antlaşma'nın İngilizce orijinal metni için bkz. "Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies" <http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<sup>60</sup> HAANNAPPEL, P.P.C.: **The Law and Policy of Air Space and Outer Space A Comparative Approach**, Kluwer International Law, The Netherlands, 2003, s. 55.

kararlar için dahi uzlaşmamaları olmuştur. Nitekim uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel ilkeler iki devlet arasındaki görüşmeler sonucunda çıkarılabilmektedir. Dolayısıyla da öncelikle, bu iki devletin bir uluslararası antlaşma yapılması hususunda anlaşmaları gerekmiştir.<sup>61</sup> Birleşmiş Milletler'in 13 Aralık 1963 tarihli ve 1963 (XVIII) sayılı Genel Kurul kararında da devletlerin uzay ile ilgili faaliyetlerini düzenleyen bir uluslararası antlaşma üzerinde çalışılması tavsiye edilmiştir.<sup>62</sup>

Uzay faaliyetlerine ilişkin yeni bir gelişme, 1967 Uzay Antlaşması'nın yapılma sürecini hızlandırmıştır. Söz konusu önemli olay 1966 yılında insanoğlunun nihayet ayın yüzeyine ulaşabilmesidir. Bu konuya ilişkin ilk çalışmalar Eski Sovyetler Birliği tarafından yapılmış, 3 Şubat 1966 tarihinde Eski Sovyetler Birliği'nin insansız uzay aracı Luna IX, Ay'ın yüzeyine inmeyi başarmıştır.<sup>63</sup> Bu tarihten sonra ABD harekete geçerek 7 Mayıs 1966 tarihinde, Birleşmiş Milletler nezdinde Ay ve diğer gök cisimleri üzerinde ülkesel egemenlik iddialarında bulunmayı önleyen ve uzayın barışçıl amaçlarla kullanımını öngören bir antlaşma yapılması gerektiğini bildirmiştir. Söz konusu bildirimden iki gün sonra Birleşmiş Milletler'e taslak antlaşma metni sunmuştur. Eski Sovyetler Birliği de bu konuda çalışma hazırlayıp kendi taslak antlaşma metnini 16 Haziran 1966 tarihinde sunmuştur.<sup>64</sup>

ABD ile Eski Sovyetler Birliği sundukları taslaklar uyarınca, hem antlaşmanın içeriği hem de antlaşmaya ilişkin görüşmelerin yapılacağı yer

---

<sup>61</sup> CHENG, s. 218.

<sup>62</sup> UNGA Res. 1963 (XVIII), (13.12.1963). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_18\\_1963E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_18_1963E.pdf) [30.03.2011].

<sup>63</sup> Bkz. [http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/3/newsid\\_4063000/4063471.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/3/newsid_4063000/4063471.stm) [30.03.2011].

<sup>64</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/L.13 (11.07.1966), Report of the Sub-Committee on its Fifth Session; CHENG, s. 220, dn.39'dan atfen.

konusunda farklı görüşlere sahiptiler. Şöyle ki; ABD görüşmelerin Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin Hukuk Altkomitesi'nde başlaması gerektiğini; Eski Sovyetler Birliği ise, bu hususun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda görüşülmesi gerektiğini savunmuştur. Sonuç olarak genel kanı, antlaşmaya ilişkin görüşmelerin Hukuk Altkomitesi'nde başlaması olduğu için; ABD antlaşma taslak metni ile Eski Sovyetler Birliği'nin taslak metni Hukuk Altkomitesi'nin gündemine alınmıştır.<sup>65</sup>

Eski Sovyetler Birliği, uzaya ilişkin bir uluslararası antlaşma için tam anlamıyla 1962 İlkeler Bildirgesi'ni muhteva eden bir taslak metin sunmuştur. Bunun yanında taslak metin 1721, 1884 ve 1962 gibi Genel Kurul kararlarının da öngördüğü düzenlemeleri barındırmaktadır. ABD'nin sunduğu taslak metinde ise, temel olarak Ay ve diğer gök cisimlerine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir.<sup>66</sup> ABD uzayın ve gök cisimlerinin araştırılması ve kullanımının eşitlik ilkesi temelinde, uluslararası hukuka uygun olarak kullanılmasını önermiş; Eski Sovyetler Birliği ise, uzayın araştırma ve kullanımının bütün devletlerin menfaatine ve çıkarına uygun olarak yürütülmesi gerektiğini, uzayın ve gök cisimlerinin bütün insanlığa tahsis edilmesini önermiştir. Buna karşılık ilgili maddenin “ekonomik ve bilimsel gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın” kısmının eklenmesi Brezilya tarafından teklif edilmiştir.<sup>67</sup>

ABD'nin taslak metni, Antartika Antlaşması'nda yer alan düzenlemelerle paralel olarak kaleme alınmıştır. Antartika Antlaşması'nın I. maddesinde yer aldığı

---

<sup>65</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/L.13 (11.07.1966), Report of the Sub-Committee on its Fifth Session; CHENG, s. 220, dn.39'dan atfen.

<sup>66</sup> CHENG, s. 221.

<sup>67</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/35 Annex II - WP.5. (29.07.1966). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_035E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_035E.pdf) [12.12.2011].

üzere söz konusu alanın barışçıl amaçlarla kullanılması ve devlet egemenliğine konu olmaması, II. ve III. maddesinde bilimsel çalışma serbestisi ve uluslararası işbirliği, IV. ve V. maddesinde elde edilen verilerin yayınlanması ve devletlerin başka devletlerin yaptığı çalışmalarda yardımlaşması, XI. maddesinde yer alan, Antlaşma'dan kaynaklanan uyuşmazlıklarda Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargı yetkisinin kabul edilmesi gibi düzenlemeler; ABD'nin uzay ve gök cisimlerinin hukuki rejimi bakımından sunduğu taslak metinde de yer almıştır.<sup>68</sup> ABD'nin temel olarak Ay ve diğer gök cisimlere yoğunlaşmasının sebebi, Eski Sovyetler Birliği'nin Ay'a uzay aracı göndermesi olarak gösterilebilir. Çünkü söz konusu olayla insanoğlu, uzay faaliyetlerinin belli yörüngelere uydu fırlatmak ya da insanlı veya insansız uzay araçlarının dünyanın çevresinde dolaşmasından öteye gittiğini tecrübe etmiştir. İnsanoğlu artık fiilen Ay'a ulaşabilmiştir. Bu bakımdan mevcut Genel Kurul kararlarının ve 1962 İlkeler Bildirgesi'nin, Ay ve diğer gök cisimlerinin hukuki statüsünü belirlemede yetersiz olduğu ve uzayın hukuki rejiminin bağlayıcı bir metinle düzenlenmesinin daha acil ve gerekli olduğunun düşünülmüş olması muhtemeldir.

Hukuk Altkomitesi'nin beşinci toplanma döneminde başlayan görüşmelerde özellikle iki devletin koordineli çalıştığı ifade edilmektedir. ABD kendi taslağında yer aldığı üzere yapılacak yeni antlaşmanın, sadece Ay ve diğer gök cisimleri için değil, uzayı tamamen kapsayacak biçimde düzenlenmesini; Eski Sovyetler Birliği ise, bilimsel çalışma serbestisi ve uluslararası işbirliğine ilişkin önerileri kabul etmiştir. İki devlet de gök cisimlerinin bütün alanlarına ulaşım serbestisinin düzenlenmesini önerdiği için, bu konuda bir uyuşmazlık çıkmamıştır. 12 Temmuz ile

---

<sup>68</sup> CHENG, s. 221.

4 Ağustos 1966 tarihleri arasında yapılan görüşmelerde ilk dokuz madde üzerinde uzlaşılmış yalnız belli konular üzerinde anlaşma sağlanamamıştır.<sup>69</sup> Taraf devletlere eşit haklar tanınıp tanınmaması yoksa bu eşitliğin uzay araçlarının takibi bakımından eşit olanaklara sahip olmayla mı sınırlı olması gerektiği, gök cisimleri üzerinde yapılacak araştırmaların bildiriminin zorunlu mu yoksa ihtiyari mi olması gerektiği, gök cisimlerinin tüm alanlarına ulaşım serbestisinin her zaman mı geçerli yoksa karşılıklılık ve antlaşmanın tarafları arasında ziyaretin zamanı üzerinde anlaşmaya varılması şartıyla mı gerçekleştirilmesi gerektiği, uzay faaliyetlerinde bulunan uluslararası örgütlerin durumunun açıklığa kavuşturulması, antlaşmanın bütün devletlere mi açık olması, yoksa sadece Birleşmiş Milletler'e üye devletlerle mi sınırlı tutulması hususları; 1967 Uzay Antlaşması bakımından o dönemde anlaşma sağlanamamış konulardır.

12 Eylül 1966 tarihinde tekrar başlayan görüşmelerde devletler, izleme faaliyetleri hakkında en çok gözetilen ulus kaydı şartı olmazsınız bütün devletlerin eşit bir şekilde faydalanmasını düzenlemek konusunda isteksiz davranmışlardır. Eski Sovyetler Birliği muhalefet ederek, söz konusu hususun antlaşmanın olmazsa olmaz düzenlemesi olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu madde üzerinde anlaşma sağlanmadan herhangi bir ilerleme kaydedilemediği için görüşmeler, 16 Eylül 1966 tarihinde sona ermiştir. 19 Eylül 1966 Tarihinde toplanan Hukuk Altkomitesi hiçbir ilerleme kaydedemeyince; ABD konunun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 21. oturumunda ele alınmasını istemiş ve ikinci taslak metni sunmuştur. 20 Eylül 1966 tarihinde oturumun açılmasıyla birlikte antlaşma üzerinde görüşmeler bu kez Genel Kurul'da devam etmiştir. 4 Ekim 1966 tarihinde Eski Sovyetler Birliği'nin ikinci

---

<sup>69</sup> Bkz. CHRISTOL, Carl: **Space Law-Past, Present and Future**, Kluwer Law and Taxation Publishers, The Netherlands, 1991, s. 67-68; CHENG, s. 223.

taslak metnini sunmasından sonra, iki devlet izleme faaliyetleri ve askeri ekipmanın kullanılması hususunda mutabakata varmıştır. Bunun yanında gök cisimlerine ziyaretin şartları, uzay faaliyetlerinde bulunan uluslararası örgütlerin durumu ve antlaşmada değişiklik yapılmasıyla ilgili maddelerin durumu da açıklığa kavuşmuştur.<sup>70</sup>

Belli konular bakımından devletler arasında anlaşma sağlansa da, üzerinde uzlaşamayan bazı hususlar söz konusu olmuştur. Eski Sovyetler Birliği, Antlaşma'nın taraf devletler üzerinde *jus cogens* kural olmasını ve sadece Birleşmiş Milletler üyelerine değil bütün devletlere açık olmasını savunurken; antlaşmadan doğacak uluslararası uyuşmazlıklarda Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini reddetmiştir. 8 Aralık 1966 tarihinde görüşmeler bittiğinde, antlaşma metni de artık tamamlanmıştır. Antlaşmadaki zorunlu yargı yetkisine ilişkin düzenleme kaldırılmış ve antlaşma bütün devletlere açık olarak düzenlenmiştir.<sup>71</sup>

Sonuç olarak taslağın son hali 15 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Birinci Komite'ye sunulmuş; 19 Aralık 1966 tarihinde yapılan Genel Kurul toplantısında antlaşma, oybirliğiyle kabul edilmiştir. 2222 (XXI) sayılı karar<sup>72</sup> ile kabul edilen antlaşma, 27 Ocak 1967 de imzaya açılmış ve 10 Ekim 1967 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.<sup>73</sup> 1967 Uzay Antlaşması'nın imzacı devletlerinden biri olan Türkiye, 1968 tarihinden beri Antlaşma'nın tarafıdır.<sup>74</sup>

---

<sup>70</sup> CHENG, s. 223- 224.

<sup>71</sup> Bkz. CHENG, s. 156.

<sup>72</sup> UNGA Res. 2222 (XXI), (19.12.1966). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gare/AR\\_ES\\_21\\_2222E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gare/AR_ES_21_2222E.pdf) [20.11.2011].

<sup>73</sup> Bkz. <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/outerspt.html> [20.11.2011].

<sup>74</sup> Bkz. RG. 1.6.1968, Sayı: 12913.

## **b. Antlaşma'nın Getirdiği Düzenlemeler**

1967 Uzay Antlaşması'nda öncelikle uzaya ilişkin hukuki rejim öngörülmektedir.<sup>75</sup> Söz konusu rejim Antlaşma'nın I. maddesiyle düzenlenmiştir. Buna göre; uzayın araştırılması ve kullanımı, Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere, ekonomik ya da bilimsel kalkınmalarına bakılmaksızın bütün devletlerin menfaat ve yararına gerçekleştirilmelidir.<sup>76</sup> Uzay, Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere, bütün insanlığa tahsis olunmuştur. Uzay -Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere- hiçbir ayrımcılığa tabi olmaksızın eşitlik esasına dayalı ve uluslararası hukuka uygun olarak bütün devletlerin araştırması ve kullanımına açık olmalıdır. Bunun yanında serbesti ilkesi uyarınca, gök cisimlerinin bütün alanlarına ulaşım serbesttir.

Söz konusu madde uzayın ve gök cisimlerinin hukuki statüsünü belirlemesi yanında, uzayda, Ay ve gök cisimleri de dahil olmak üzere, bilimsel araştırmanın

---

<sup>75</sup> 1967 Uzay Antlaşması'yla ilgili olarak ayrıca bkz. MERAY, Seha: “*Uzayda Devletlerin Çalışmalarını Yönetecek İlkelerle İlişkin Andlaşma*”, AÜSBFD, C.XXII, No.1, 1967, s. 33- 53.

<sup>76</sup> 1967 Uzay Antlaşması'nda, 1962 İlkeler Bildirgesi'nden farklı olarak, uzay ve gök cisimleri iki ayrı kavram olarak ele alınmamış; uzay bir bütün olarak düzenlenip Ay ve diğer gök cisimlerinin de bu kavram içinde yer aldığı özellikle belirtilmiştir. Bu noktada Antlaşma'ya göre; “uzay (outer space)” kavramı, uzay boşluğu ve Ay başta olmak üzere diğer bütün gök cisimlerini karşılamaktadır. Uzay kavramının hem uzay boşluğunu hem de gök cisimlerini içerecek şekilde kullanılmasına rağmen, hemen hemen her maddede “Ay ve diğer gök cisimleri dahil olmak üzere” ifadesinin kullanılması, Ay ve diğer gökcisimlerine ilişkin düzenlemenin mevcut dönem içinde elzem olmasından kaynaklanıyor olabilir. Antlaşma'nın yapıldığı dönemde, insanoğlunun Ay'a inisi gerçekleşmiş ve bu durum uzay faaliyetlerinde çığır açmıştır. Bu sebeple de, Antlaşma'yı yapan devletler başka hiçbir yoruma mahal vermeyecek şekilde, Antlaşma'nın kapsamını, Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere, uzay olarak düzenlemişlerdir. İlgili ifade ile, Ay ve diğer gök cisimleri dahil olmak üzere uzay; ulusal egemenlik konusu oluşturmayacağı vurgulanmıştır. Halbuki Antlaşma'nın sadece uzay kelimesini kullanması dahi, söz konusu rejimi bütün gök cisimleri bakımından geçerli kılacaktır. Çünkü bu antlaşmada devletlerin iradesi salt uzay boşluğuna ilişkin hukuki rejimi değil, uzay boşluğu içinde yer alan her türlü cismin hukuki rejimini düzenlemektir.

serbest olmasını; bilimsel araştırmaların devletler tarafından desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerektiğini öngörmektedir.<sup>77</sup>

1967 Uzay Antlaşması'nın II. maddesi, I. maddeyi tamamlayarak; uzayın hiçbir surette devlet egemenliğine konu olmayacağını düzenlemektedir. Söz konusu maddede; uzayın - Ay ve diğer gök cisimleri dahil olmak üzere- işgal ya da herhangi bir suretle ulusal egemenliğe konu olamayacağı ifade edilmektedir. Maddenin devlet egemenliğini yasaklaması, uzayın hukuki rejiminin tartişılmasını sonlandırmamıştır. Maddenin, uzayda mülkiyet haklarının varlığı bakımından tartişılması halen daha gündemde olan bir konudur. Çalışmamızın ilerideki aşamalarında daha ayrıntılı işleyeceğimiz üzere, Antlaşma'nın bu maddesinin açıkça özel mülkiyeti yasaklamaması, özel hukuk kişilerinin mülkiyet hakkı edinebilmesi hususunu tartişma konusu haline getirmiştir.

1967 Uzay Antlaşması Uzay Hukuku ile uluslararası hukuk arasındaki ilişkiyi düzenlenmiştir. Buna göre; uzay faaliyetleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını ve uluslararası işbirliğini teşvik amacıyla, başta Birleşmiş Milletler şartı olmak üzere uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmelidir.<sup>78</sup>

1967 Uzay Antlaşması'nın bir diğer önemli ve tartişmalı maddesi IV. maddesidir. Bu madde uyarınca devletler, uzayı münhasıran barışçıl amaçlarla kullanmalı ve dünyanın çevresindeki yörüngeye ya da Ay ve diğer gök cisimlerine nükleer silah ya da kitle imha silahı yerleştirmekten kaçınmalıdır. Ayrıca Ay ve diğer gök cisimleri üzerinde askeri üs ve tesis kurmak, tahkimat yapmak, her türlü silah

---

<sup>77</sup> 1967 Uzay Antlaşması'nda, uzay faaliyetleri bakımından işbirliği öngören hükmün, devletler bakımından bağlayıcı olup olmadığı tartişma konusu oluşturmuştur. ABD bu fıkrada öngörülen işbirliği düzenlemesinin bağlayıcı olmadığını savunurken; gelişmekte olan devletler bu fıkranın bağlayıcı bir düzenleme olduğunu ileri sürmektedirler. Bkz. CHRISTOL, s. 69; JASENTULIYANA, N.: "Article I of The Outer Space Treaty Revisited", Journal of Space Law, Vol.17, No.2, 1989, s. 129.

<sup>78</sup> 1967 Uzay Antlaşması III. madde.

tipinin denenmesi, askeri manevralar yapılması yasaklanmıştır. Ancak askeri personelin bilimsel araştırma ya da başka bir barışçıl amaçla kullanılması bu yasak kapsamı içinde değerlendirilmemektedir. Antlaşma'nın söz konusu maddesi ile uzayda kuvvet kullanmaya ilişkin 1963 Nükleer Denemelerin Yasaklaması Antlaşması'ndan<sup>79</sup> daha kapsamlı bir düzenleme öngörülmüştür. Ayrıca Antlaşma'nın bu hükmü, 1963 Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması'ndan sonra silahlanmanın önlenmesi bakımından en önemli gelişme olarak değerlendirilmiştir.<sup>80</sup> Ancak barışçıl amacın anlamı ve teknolojik gelişmeler karşısında içerdiği yasağın işlevsel olup olmadığı tartışma konusudur. Söz konusu husus ilerleyen bölümde daha ayrıntılı olarak işlenecektir.

1967 Uzay Antlaşması'nın V. maddesi ile uzay faaliyetlerinin dünya üzerindeki durumuna ve astronotların korunmasına yönelik bir düzenleme öngörülmüştür. Buna göre; astronotlar insanlığın elçisi olarak değerlendirilecek ve taraf devletler astronotun başka bir taraf devletin ülkesine ya da açık denize, kaza sonucu, zorunlu ya da acil iniş yapması halinde, taraf devletler astronota her türlü yardımda bulunacaktır. Taraf devletler, uzayda astronotların hayatı ya da sağlığı açısından tehlikeli bir durumla karşılaşmaları halinde, Antlaşma'ya taraf diğer devletleri ya da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni konuyla ilgili olarak bilgilendireceklerdir.

1967 Uzay Antlaşması'na taraf devletler uzayda, Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere, yaptıkları faaliyetlerden sorumludurlar. Söz konusu faaliyetler

---

<sup>79</sup> İlgili antlaşma 5 Ağustos 1963 tarihinde ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından Moskova'da imzalanmıştır. 10 Ekim 1963 tarihinde yürürlüğe giren antlaşma beş maddeden oluşmaktadır. Nükleer silah denemelerinin durdurulması ve kısmen yasaklanması amacıyla yapılan antlaşma metni için bkz. <http://www.state.gov/t/isn/4797.htm#treaty> [20.11.2011].

<sup>80</sup> CHENG, s. 215.

bizzat devlet tarafından gerçekleştirilebileceği gibi devletlerin resmi kurumu ya da hükümet-dışı kuruluşlar tarafından gerçekleştirilebilir.<sup>81</sup> Bu halde dahi, madde uyarınca, Antlaşma'ya taraf devletin sorumluluğu devam eder ve hükümet-dışı kuruluşlar işbu antlaşmada öngörülen düzenlemelere uygun olarak faaliyetlerini gerçekleştirmekle yükümlüdür. Hükümet-dışı kuruluşların faaliyetleri taraf devletlerin iznine ve yönetimine bağlı olarak gerçekleştirilmelidir. Faaliyetin uluslararası bir örgüt tarafından gerçekleştirilmesi halinde ise; bu örgütün de, antlaşmada öngörülen hükümlere uygun olarak faaliyetini gerçekleştirmesi gerekmektedir. Uluslararası örgütün faaliyette bulunması halinde, sorumluluk hem uluslararası örgüte hem de o uluslararası örgütün mensubu ve işbu 1967 Uzak Antlaşması'na taraf olan devletlere ait olacaktır.

Antlaşma'nın VII. maddesi zarardan sorumluluk ile ilgili bir düzenleme getirmiştir. Antlaşmaya taraf olan ve uzay aracını fırlatan ya da fırlatılmasını sağlayan her devlet ya da kendi ülkesinden veya tesisinden fırlatma yapılan devlet; uzay aracının ya da parçalarının havada, uzayda, Ay ve diğer gök cisimleri üzerinde diğer bir taraf devlete ya da bu devletin gerçek veya tüzel kişilerine vereceği zarar nedeniyle uluslararası sorumluluğa sahiptir. Bu düzenleme sonrasında zarardan sorumluluk konusu, 1972 Uzak Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme ile ayrıntılı düzenlenmiştir. Bu bakımdan zarardan sorumluluk meselesi işbu sözleşmeyle ilintili olarak çalışmamızın ilerleyen kısmında ele alınacaktır.

1967 Uzak Antlaşması'nın VIII. maddesi uyarınca; taraf devlet kendi tescil ettiği uzay aracı ve bu uzay aracı içindeki personel ile ilgili, söz konusu araç uzayda

---

<sup>81</sup> 1967 Uzak Antlaşması VI. madde.

ya da bir gök cismi üzerindeyken de yargı yetkisine sahiptir. Uzaya fırlatılan ya da gök cisimleri üzerine indirilen veya yerleştirilen uzay araçları ve bunların parçaları üzerindeki mülkiyet hakkı; bu araçlar uzayda veya gök cismi üzerinde bulunsalar dahi halel olmayacaktır. Uzay araçları ve araçların parçaları, tescil edildikleri antlaşmaya taraf devletlerin sınırları dışında olsa da, tescil devletine iade edilecek; tescil devleti, talep halinde, iade eden devlete uzay aracı ve parçalarını teşhis etmeye yarayacak bilgileri ibraz edecektir.

Uzay faaliyetleri; uzayın, Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere, araştırma ve kullanımında karşılıklı işbirliği ve yardımlaşmaya yönelik ilkeler çerçevesinde ve Antlaşma'ya taraf diğer devletlerin çıkarlarına uygun olarak gerçekleştirilmelidir.<sup>82</sup> Antlaşma'ya taraf devletler, Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere uzay faaliyetlerinde bulunurken, zararlı kirlenmeyi ve dünya-dışı maddelerin dünya çevresine olumsuz etkide bulunmasını engellemek için her türlü önlemi almalıdırlar. Taraf devletin ya da tabiiyetinde bulunan kişilerin gerek uzayda gerek Ay ve diğer gök cisimleri üzerinde yapmayı planladıkları barışçıl faaliyetler ya da deneyler, diğer taraf devletlerin barışçıl faaliyetlerine zarar verici nitelikte ise; bu faaliyet ya da deneye başlamadan önce ilgili taraf devlet uluslararası görüş alışverişinde bulunmalıdır. Taraf devletlerden biri, başka bir taraf devletin uzay, Ay ve diğer gök cisimlerinde yapacağı faaliyetin ya da deneyin, kendi barışçıl faaliyetlerine engel olacağı yönünde inandırıcı sebeplere sahipse, uluslararası görüş alışverişinde bulunulmasını isteyebilir.

Taraf devletler 1967 Uzay Antlaşması'nın X. maddesine göre; Antlaşma'nın amaçlarıyla uygun olarak, uzayın araştırılması ve kullanılmasında uluslararası

---

<sup>82</sup> 1967 Uzay Antlaşması IX. madde.

işbirliğini geliştirmek için; fırlattığı uzay aracını, gözlemleme ve izleme talebinde bulunan başka bir devletin söz konusu talebini, eşitlik ilkesini göz önünde bulundurarak değerlendirmelidir. Böyle bir gözlemin niteliği ve şartları ilgili taraf devletler arasında varılacak anlaşmaya göre belirlenecektir.

1967 Uzay Antlaşması'na taraf devletler, Ay ve gök cisimleri dahil olmak üzere uzayda, uluslararası işbirliğini sağlamak için yapacakları barışçıl nitelikteki faaliyetler hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni, hatta kamuoyunu, uluslararası bilim camiasını; faaliyetin içeriği, yürütülmesi, yer ve sonuçları hakkında mümkün ve elverişli şekilde bilgilendirmelidir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kendisine verilen bilgileri gerektiğinde hızlı ve etkili bir şekilde yaymak için hazırlıklı olmalıdır.<sup>83</sup>

Ay ve diğer gök cisimleri üzerinde bulunan istasyonlar, tesisler, teçhizat ve uzay araçları, mütakabiliyet esasına dayalı olarak, Antlaşma'ya taraf diğer devletlerin temsilcilerine açık olmalıdır. Temsilciler, uygun görüş alış verişlerinin yapılması ve güvenliğin sağlanması için gerekli en yüksek tedbirlerin alınması ve ziyaret edilecek tesiste gerçekleştirilen faaliyetlerin zarar görmesine engel olmak amacıyla, planladıkları ziyareti önceden ilgili devletlere bildirmelidir.<sup>84</sup>

1967 Uzay Antlaşması'nın öngördüğü düzenlemeler, uzayın, Ay ve diğer gök cisimlerinin araştırılması ve kullanımı için taraf devletlerin yapacakları bütün faaliyetlere uygulanır. Bu faaliyet taraf devletin kendisi tarafından veya başka bir taraf devletle birlikte ya da bir uluslararası örgütün amaçları çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Uluslararası örgütün uzay, Ay ve diğer gök cisimleri üzerindeki

---

<sup>83</sup> 1967 Uzay Antlaşması XI. madde.

<sup>84</sup> 1967 Uzay Antlaşması XII. madde.

faaliyetleri hakkında çıkabilecek uyuşmazlıklar, Antlaşma'ya taraf devletler ile uluslararası örgüt arasında ya da taraf devletler ve ilgili uluslararası örgüte mensup taraf devletler arasında çözülecektir.<sup>85</sup>

### **c. Antlaşma'nın Sonuç Hükümleri**

1967 Uzay Antlaşması bütün devletlere açıktır ve Eski Sovyetler Birliği, ABD ve Birleşik Krallık depoziter devlet olarak tayin edilmiştir.<sup>86</sup> Bunun yanında Antlaşma'nın değiştirilmesine ilişkin bir hüküm de öngörülmüştür. Buna göre; Antlaşma'nın herhangi bir maddesinin değiştirilebilmesi için, taraf devletlerden birinin değişiklik talebi; Antlaşma'ya taraf devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmelidir. Söz konusu değişiklik, Antlaşma'ya taraf diğer devletler bakımından, değişikliği kabul ettikleri tarihten itibaren yürürlüğe girecektir.<sup>87</sup>

## **2. 1968 Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma**

### **a. Genel Olarak**

Astronotların kurtarılmasına ilişkin bir antlaşma yapma fikri ilk olarak *Ad Hoc* Komite'de ortaya atılmıştır.<sup>88</sup> Antlaşma yapma önerisi erken dönemde verilse bile; üzerinde uzlaşılan bir metnin oluşması beş yıl sürmüştür.

---

<sup>85</sup> 1967 Uzay Antlaşması XIII. madde.

<sup>86</sup> 1967 Uzay Antlaşması XIV. madde.

<sup>87</sup> 1967 Uzay Antlaşması XV. madde.

<sup>88</sup> United Nations Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Report to the United Nations General Assembly, Fourteenth Session, New York, 1959, UN Doc. A/4141 of 14 Temmuz 1959; MERAY(1964), s. 67, dn. 50'den atfen.

1962 ile 1967 yılları arasında Hukuk Altkomitesi'nde yapılan tartışmalar neticesinde sonuçlanan 1968 Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma'nın<sup>89</sup> yapılmasından önce, konu ile ilgili ilk düzenlemelerin 1962 İlkeler Bildirgesi'nde yer aldığı görülmektedir. Söz konusu Bildirge'de; astronotların insanlığın elçisi olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Astronotun başka bir devletin ülkesine ya da açık denize kaza sonucu, zorunlu ya da acil iniş yapması halinde, ilgili devletin her türlü yardımda bulunması gerektiği öngörülmüştür. Bu şekilde zorunlu iniş yapmak zorunda kalan astronotlar, ilgili devlet tarafından uzay aracının tescil edildiği devlete iade edilmelidir. Nitekim benzer bir düzenlemeye, 1967 Uzay Antlaşması'nın V. maddesinde de yer verilmiştir.

1967 Uzay Antlaşması'nda olduğu gibi bu Anlaşma'nın tamamlanmasında, ABD ile Eski Sovyetler Birliği'nin uzlaşması etkili olmuştur. ABD, 1962 İlkeler Bildirgesi'nden sonra, bir uluslararası antlaşma yapmak hususunda isteksiz davranmış ve düzenlemelerin bir antlaşmaya bağlanmasındansa Genel Kurul kararlarıyla çıkarılmaya devam edilmesini, zaten İlkeler Bildirgesi'nin her türlü hususu içerdiğini savunmuştur. Buna karşılık Eski Sovyetler Birliği; hem genel bir uzay antlaşması hem de astronotların kurtarılması konularında bir uluslararası antlaşma yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. Nitekim ilgili konuda da antlaşma taslağı sunmuştur.<sup>90</sup> Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, 1962 İlkeler Bildirgesi'nin kabul edildiği, 13 Aralık 1963 tarihinde alınan 1963 sayılı kararında

---

<sup>89</sup> Anlaşmanın İngilizce orijinal metni için bkz. "Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space". <http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<sup>90</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/C.2/L.2; CHENG, s. 268, dn. 19'dan atfen.

da astronotların kurtarılması ve uzay araçlarının geri verilmesi hususunda uluslararası antlaşma yapılması tavsiye edilmiştir.

Hukuk Altkomitesi'nin dördüncü döneminde; astronotların kurtarılmasına ve iadesine ilişkin devletler tarafından sunulan taslak metinler üzerinde tartışmalar belli bir sonuç vermiş ve antlaşmaya ilişkin belli konularda uzlaşma sağlanmıştır. Antlaşma'nın bütün devletlere açık olup olmayacağı, antlaşmadan doğan uyuşmazlıkların çözümü için Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargı yetkisinin kabul edilip edilmeyeceği, uluslararası örgütlerin durumu ve uzay araçlarının şartlı iadesi hususları, üzerinde uzlaşmaya varılamayan noktalar olarak tartışılmaya devam edilmiştir.<sup>91</sup>

Yapılan tartışmalarda, sadece barışçıl amaçlarla gönderilen ve yalnızca barışçıl faaliyetlerde bulunan uzay araçlarının, antlaşmada öngörülen nitelikte zorunlu inişe maruz kalması halinde, iade edilmesi gündeme gelmiştir. Eski Sovyetler Birliği tarafından dile getirilen bu öneri, böylece devletlerin uzaya fırlattıkları uzay aracının görevi ve niteliği hakkında bilgi vermelerini sağlamayı amaçlamıştır. Ancak konu üzerinde uzlaşma sağlanamaması, antlaşma hakkında çalışmayı imkansız kılmış ve 1965 yılında çalışmalara ara verilmiştir.<sup>92</sup>

Uzay faaliyetlerinde meydana gelen bazı olaylar, astronotların kurtarılması ve iadeye ilişkin bir antlaşma yapılmasını yeniden gündeme getirmiştir. Bu olaylardan ilki Apollo programı kapsamında yapılması planlanan faaliyetlerin birinde yaşanmıştır. Ay'a iniş programı kapsamında ilk insanlı uçuş görevi olarak başlatılan Apollo programının ilk görevinde uzay aracının 21 Şubat 1967'de fırlatılması

---

<sup>91</sup> UN Doc. A/AC.105/21, Report of the Legal Sub-Committee on the Work of the Second Part of Its Session; CHENG, s. 269, dn. 28'den atfen.

<sup>92</sup> CHENG, s. 271.

planlamıştır. Ancak 27 Ocak 1967’de fırlatma testleri esnasında kokpitte çıkan yangın sonucunda üç kişilik mürettebat yanarak ölmüştür.<sup>93</sup> İkinci olay ise Eski Sovyetler Birliği’nin Soyuz programı kapsamında yaptığı faaliyetlerden birinde gerçekleşmiştir. 24 Nisan 1967 tarihinde, Soyuz I görevinin mürettebatı olan *Albay Vilademir Kolonov*, görevin tamamlanması ertesinde uzay aracının dünya atmosferine girdikten sonra düşüşünü yavaşlatmak üzere açılması gereken paraşütün karışması neticesinde, aracın hızla yere çakılıp düşmesi dolayısıyla hayatını kaybetmiştir.<sup>94</sup>

Meydana gelen bu iki olay ertesinde, özellikle Eski Sovyetler Birliği, astronotların kurtarılması konusunun, Hukuk Altkomitesi’nin gündeminde olan uzayın sınırı, zarardan sorumluluk gibi konulardan daha önemli olduğunu ileri sürmüştür.<sup>95</sup> Böylece yapımı çıkmaza giren antlaşma Hukuk Altkomitesi’nde yeniden gündeme gelmiştir. Söz konusu husus, Hukuk Altkomitesi’nin altıncı dönemindeki toplantısında ikinci kez gündeme geldikten sonra; önceki yıllara nazaran daha hızlı aşamalar kaydedilmiştir. Bu arada Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararlarında, komiteye astronotların kurtarılması ve uzay araçlarının iade edilmesine ilişkin antlaşmanın hazırlanması tavsiye edilmiştir.<sup>96</sup> Nitekim 1968 Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Anlaşma<sup>97</sup>, bu kararın ertesinde Genel Kurul’un 19 Aralık 1967 tarihli ve

---

<sup>93</sup>Bkz. [http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/27/newsid\\_3392000/3392419.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/27/newsid_3392000/3392419.stm) [14.04.2011].

<sup>94</sup>Bkz. [http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/24/newsid\\_2523000/2523019.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/24/newsid_2523000/2523019.stm) [14.04.2011].

<sup>95</sup> CHENG, s. 266.

<sup>96</sup> UNGA Res. 2260(XXII), (3.11.1967). Metin için bkz. <http://daccessds.un.org/TMP/9961848.2589.7217.html> [20.11.2011].

<sup>97</sup> Bundan sonra 1968 Kurtarma Anlaşması olarak anılacaktır.

2345 (XXII) sayılı kararı ile kabul edilmiştir.<sup>98</sup> Türkiye söz konusu Anlaşma'yı 2006 yılında onaylayarak, Anlaşma'nın tarafı olmuştur.<sup>99</sup>

#### **b. Anlaşma'nın Getirdiği Düzenlemeler**

1968 Kurtarma Anlaşması, astronotların kurtarılması ve geri verilmesi hususlarında gerek 1962 Sayılı ilkeler Bildirgesi gerek 1967 Uzay Antlaşması'nda yer alan düzenlemelerden daha ayrıntılı hükümler öngörmüştür. 1962 İlkeler Bildirgesi ve 1967 Uzay Antlaşması, astronotların insanlığın elçisi olduğunu ve kendi ülkesinde kaza geçiren ya da kendi ülkesine zorunlu iniş yapan taraf devletin, astronot ve uzay aracının kurtarılması için gerekli bütün yardımı sağlamasını düzenlemiştir. 1968 Kurtarma Anlaşması ise, "gerekli bütün yardım" gibi genel ve muğlak bir ifadenin içini doldurmuş; taraf devletlerin söz konusu durumda ne yapmaları gerektiğine ilişkin bir takım yükümlülükler öngörmüştür.

1968 Kurtarma Anlaşması'nın I. maddesi uyarınca; taraf devletlerden biri, kendi ülkesinde ya da açık denizde veya hiçbir ülkenin egemenliğinde olmayan alanlarda bir kaza ya da zorunlu iniş meydana geldiğini öğrendiğinde, fırlatan otoriteyi bilgilendirmelidir. Taraf devlet fırlatan otoriteyi tespit edemezse veya fırlatan otorite ile temasa geçemezse, en uygun iletişim yoluyla olay hakkında genel bir duyuru yapmalıdır. Söz konusu olay aynı zamanda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterini'ne bildirilmelidir. Genel Sekreter'i bilgilendirmedeki amaç, Genel Sekreter'in gecikmeksizin olay hakkında genel bir bilgilendirme yapabilmesini sağlamaktır.

---

<sup>98</sup> Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_22\\_2345E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_22_2345E.pdf) [20.11.2011].

<sup>99</sup> Bkz. RG., 7.10.2006, Sayı: 26312. Metin için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061007.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061007.htm> [30.03.2011].

1968 Kurtarma Anlaşması'nın II. maddesinde; bir kaza ya da acil iniş meydana geldiğinde, kazanın ya da acil inişin gerçekleştirildiği ülke üzerinde yer alan taraf devletin, ilgili uzay aracını kurtarmak için gerekli her türlü faaliyeti yapması ve mürettebata gerekli her türlü yardımı ulaştırması gerektiği düzenlenmektedir. Bunun yanında ilgili taraf devlet fırlatan otoriteyi ve Genel Sekreter'i alınan önlemler ve katedilen aşamalar konusunda bilgilendirmelidir. Eğer daha çabuk ve etkili sonuç doğuracaksa, kurtarma faaliyetleri kazanın ya da zorunlu inişin gerçekleştiği taraf devletin yönetiminde ve fırlatan otorite ile işbirliği halinde yapılmalıdır.

Zorunlu inişin taraf devletlerden birinin ülkesinde değil de, devlet egemenliğinin olmadığı bir yerde olması halini, Anlaşma'nın III. maddesi düzenlemiştir. Taraf devletlerden biri, bir uzay aracının mürettebatının açık denize ya da hiçbir devletin egemenliğinin olmadığı bir alana indiği konusunda bilgilendirilirse ya da öğrenirse, mümkün olduğu ölçüde, bu mürettebata, onların daha çabuk kurtarılmasını sağlamak için yardım etmelidir. Taraf devlet, bu durumu ve alınan önlemler ile kaydedilen ilerlemeyi de gerek fırlatan otoriteye gerek Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirmelidir. Uzay araçları ve mürettebata ilişkin iade yükümlülüğü ise devam eden IV. maddede öngörülmüştür. Buna göre; taraf devletlerden birinin ülkesinde, açık denizde ya da hiçbir devletin egemenliği altında olmayan alanlarda kaza geçiren ya da zorunlu iniş yapan uzay aracı ve mürettebat, derhal güvenli bir şekilde fırlatan otoriteye iade edilmelidir.

Uzay aracının ya da uzay aracı parçalarının kendi ülkesi üzerine düştüğünü öğrenen taraf devlet, kendisi ya da fırlatan otorite ile birlikte, uzay aracının ve onun parçalarının kurtarılması için gerekli her türlü önlemi almalıdır. Taraf devlet fırlatan

devletin isteği üzerine uzay aracını ve onun parçalarını fırlatan otoriteye ya da onun temsilcilerine iade etmelidir. Teslimden önce fırlatan devletin talebi halinde, taraf devlet fırlatan otoriteyi uzay aracının durumu hakkında bilgilendirmelidir. Taraf devlet, kendi ülkesinde ya da hiçbir devletin egemenliği olmayan bir alanda, kaza nedeniyle ya da zorunlu veya acil iniş yapan uzay aracının tehlikeli ve zararlı olduğunu tespit ederse, fırlatan otoriteyi bilgilendirmelidir. Söz konusu bilgilendirmedeki amaç, uzay aracının sebep olabileceği olası bir zararı önlemek adına acilen gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktır. Uzay aracının ve onun parçalarının kurtarılması ve iade edilmesine ilişkin masraflar, fırlatan otorite tarafından karşılanmalıdır.<sup>100</sup>

1968 Kurtarma Anlaşması'na göre “fırlatan otorite” kavramı, fırlatmadan sorumlu devleti ya da uluslararası örgütleri ifade eder. Uluslararası örgütün, işbu Anlaşma uyarınca fırlatan otorite sayılabilmesi için, Anlaşma'dan doğan hak ve yükümlülüklerin örgüt tarafından kabul edilmesi ve örgütün üyelerinin çoğunluğunun ilgili Anlaşma'ya ve 1967 Uzay Antlaşması'na taraf olması gerekmektedir.<sup>101</sup>

### **c. Anlaşma'nın Sonuç Hükümleri**

1968 Kurtarma Anlaşma yalnızca Birleşmiş Milletler'e üye devletlere değil; tüm devletlere açıktır. Onay yoluyla yürürlüğe girmesi öngörülen Anlaşma'nın depoziter devletleri olarak Eski Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık, ABD belirlenmiştir.<sup>102</sup> Anlaşma'ya ilişkin değişiklik hükümleri; 1967 Uzay Antlaşması'nda

---

<sup>100</sup> 1968 Kurtarma Anlaşması V. madde.

<sup>101</sup> 1968 Kurtarma Anlaşması VI. madde.

<sup>102</sup> 1968 Kurtarma Anlaşması VII. madde.

düzenlendiği şekliyle benzerlik taşımaktadır. Değişiklik teklifinin Anlaşma'ya taraf devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Anlaşma'ya taraf diğer devletler bakımından ise; değişikliği kabul ettikleri tarihten itibaren yürürlüğe girecektir.<sup>103</sup>

### **3. 1972 Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme**

#### **a. Genel Olarak**

1972 Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme<sup>104</sup>, 1968 Kurtarma Anlaşması ile aynı dönemde Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin Hukuk Altkomitesi'nin gündemine gelmiş; fakat tamamlanması 1968 Kurtarma Antlaşması'na nazaran daha geç bir tarihte gerçekleşmiştir.

1972 Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme'ye<sup>105</sup> ilişkin ilk taslak metin komiteye sunulmadan önce ve sunulduktan sonra, birkaç olayda uzaya gönderilen kimi araçların kendisi ya da parçaları dünya yüzeyine düşmüştür. Bu olaylar başta ABD olmak üzere, bazı devletlerin sorumluluk antlaşması yapılması hususunda istekli davranmasına sebep olmuştur. ABD, 1967 Uzay Antlaşması'nın yapılması konusunda isteksiz davranmasına rağmen; zarardan sorumluluk meselesinin uluslararası bir antlaşmayla düzenlenmesinin önemli ve gerekli olduğunu savunmuştur. Nitekim bu amaçla 4

---

<sup>103</sup> 1968 Kurtarma Anlaşması VIII. madde.

<sup>104</sup> Sözleşme'nin İngilizce orijinal metni için bkz. "Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects". <http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<sup>105</sup> Bundan sonra 1972 Sorumluluk Sözleşmesi olarak anılacaktır.

Haziran 1962 tarihinde sorumluluk antlaşması için ilk taslak metnini Hukuk Altkomitesi'ne sunmuştur.<sup>106</sup> Buna karşılık Eski Sovyetler Birliği meydana gelen kazalar sonrasında, astronotların kurtarılması ve iadesi konularına yoğunlaşmıştır.<sup>107</sup>

ABD'nin sunduğu taslak metinde; fırlatan devletin fırlatma faaliyetleri nedeniyle mutlak sorumluluğa sahip olması ve mutlak sorumluluktan kurtulabilmek için de, zararın şikayetçi devletin kasıtlı ya da taksirli davranışı veya ihmaliinden kaynaklanmış olduğunun kanıtlanması gerektiğine dair hükümler mevcuttur.<sup>108</sup> Eski Sovyetler Birliği sorumluluğa ilişkin bir taslak metin sunmamıştır. Bunun yerine konuya ilişkin mevcut taslak metinler üzerinden önerilerde bulunmayı tercih etmiştir.<sup>109</sup>

ABD'nin sunduğu taslak metin hakkında Hukuk Altkomitesi'nde bir uzlaşma sağlanamaması; başka devletlerin de konuyla ilgili olarak taslak metin sunmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Belçika<sup>110</sup>, Macaristan<sup>111</sup>, İtalya<sup>112</sup> ve Hindistan<sup>113</sup> zarardan sorumluluğa ilişkin bir uluslararası antlaşma için Hukuk Altkomitesi'ne taslak metin sunan devletlerdir. 1962 İlkeler Bildirgesi'nin çıkarılması ve sonrasında,

---

<sup>106</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/L.4 (4.6.1962). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_006E-lc.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_006E-lc.pdf) [12.12.2011].

<sup>107</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/SR.14 (22.08.1962). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/transcripts/legal/AC105\\_C2\\_SR014E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/transcripts/legal/AC105_C2_SR014E.pdf) [12.12.2011].

<sup>108</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/L.8 (26.3.1964). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_019E-lc.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_019E-lc.pdf) [12.12.2011].

<sup>109</sup> CHENG, s. 289.

<sup>110</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/L.7 (29.4.1963). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_012E-lc.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_012E-lc.pdf) [12.12.2011]

<sup>111</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/L.10(16.3.1963). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limited/c2/AC105\\_C2\\_L010E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L010E.pdf) [12.12.2011].

<sup>112</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/L.32 (1968). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_045E-lc.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_045E-lc.pdf) [12.12.2011].

<sup>113</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/L.40 (1968). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limited/c2/AC105\\_C2\\_L040E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L040E.pdf) [12.12.2011].

Hukuk Altkomitesi'nin ve Genel Kurul'un gündemi 1967 Uzay Antlaşması ve 1968 Kurtarma Antlaşması ile meşgul olduğu için; sorumluluk antlaşmasına ilişkin Hukuk Altkomitesi'ne sunulan metinler bir sonuca ulaşamamıştır. Genel Kurul bu duruma dikkat çekerek, 19 Aralık 1966 tarihli ve 2222 (XXI) sayılı, 3 Kasım 1967 tarihli ve 2260 (XXII) sayılı ve 20 Aralık 1968 tarihli ve 2453 (XXIII) sayılı kararlarında sorumluluğa ilişkin bir antlaşma üzerinde devletlerin uzlaşmaya varmasını tavsiye etmiştir.<sup>114</sup>

Özellikle Genel Kurul'un son kararından sonra taslak metin sunan devletler ile Eski Sovyetler Birliği, taslak metin üzerinde çalışmaya devam etmiş ve tarafların anlaşamadıkları hususlar “New Delhi hususları”<sup>115</sup> adı verilen dört konu üzerinde toplanmıştır. Bunlar sırasıyla uluslararası örgütlerin durumu, nükleer zarar, sorumluluğun sınırları ve uygulanacak hukuk ve uyuşmazlıkların çözümüne ilişkindir.

Bu dört husustan sadece antlaşmanın nükleer zararı da içermesi konusunda mutabakat sağlanmış, diğer konulara ilişkin görüşmeler devam etmiştir.<sup>116</sup> Nitekim bu durum Genel Kurul'un 16 Aralık 1969 tarihli ve 2601 (XXIV) sayılı kararına yansımıştır. Kararda sorumluluğa ilişkin bir uluslararası antlaşma metninin Genel

---

<sup>114</sup> UNGA Res. 2222 (XXI), (19.12.1966). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_21\\_2222E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf) [20.11.2011]; UNGA Res. 2260 (XXII), (3.11.1967). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_22\\_2260E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_22_2260E.pdf); [20.11.2011]; UNGA Res. 2453 (XXIII), (20.12.1968). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_23\\_2453E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_23_2453E.pdf) [20.11.2011].

<sup>115</sup> CHENG, s. 293.

<sup>116</sup> Nitekim nükleer zarara Sözleşme metninde yer verilmemiştir. Fakat Apollo 13 ve Cosmos 954 kazaları aslında nükleer zarara yer vermeyerek antlaşmayı nasıl eksik bıraktıklarının bir göstergesi olmuştur.

Kurul'un bir sonraki toplantı döneminde gündeminde olacak şekilde –yani 25. Toplantı döneminde- vaktinde tamamlanması tavsiye edilmiştir.<sup>117</sup>

Hukuk Altkomitesi'nin 9. toplantı döneminde söz konusu antlaşmanın yapılma süreci için bir çalışma grubu ile bu çalışma grubunun bünyesinde ayrıca bir taslak hazırlama grubu oluşturulmuştur. 9 Haziran ile 3 Temmuz 1970 arasında taslak hazırlama grubunda yapılan tartışmalar sonucunda, sadece “uygulanacak hukuk” ve “uyuşmazlıkların çözümü” meselesi çözüme kavuşturulamamıştır. Nitekim Genel Kurul'un 16 Aralık 1970 tarihli ve 2733B (XXV) sayılı kararında, söz konusu antlaşmanın yedi yıldır tamamlanamamış olması eleştirilmiş ve antlaşmanın tamamlanmasının aciliyeti üzerinde durulmuştur.<sup>118</sup> İşbu Genel Kurul kararında, antlaşmaya ilişkin tartışmalı noktalara da değinilmiş; antlaşmanın zarar görenin tüm zararını karşılayacak, uyuşmazlıkları çabuk ve adil çözecek bir prosedür içermesinin şart olduğu belirtilmiştir.

Bu tarihten sonra üzerinde anlaşmaya varılamayan tek husus, taraflar arasında zarara ilişkin olarak çıkabilecek uyuşmazlığın nasıl çözüleceği problemi olmuştur. Uyuşmazlıkların çözümü bakımından, uyuşmazlığın taraflarının öncelikle diplomatik görüşme yoluyla uyuşmazlığı çözmeleri ve diplomatik görüşmeden sonuç alınamazsa uyuşmazlığı çözmek üzere bir şikayet komisyonu kurulması olarak geliştirilen bir prosedür önerilmiştir. Uyuşmazlıkların çözümü mekanizması üzerinde uzlaşılması, antlaşmanın taslak metnine ilişkin sorunları çözen adım olmuştur.<sup>119</sup>

---

<sup>117</sup> UNGA Res. 2601 (XXIV), (16.12.1969). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR\\_ES\\_24\\_2601E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR_ES_24_2601E.pdf) [20.11.2011].

<sup>118</sup> UNGA Res. 2733B (XXV), (16.12.1970). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR\\_ES\\_25\\_2733E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR_ES_25_2733E.pdf) [20.11.2011].

<sup>119</sup> Bkz. CHENG, s. 299- 300.

Ekonomik ve politik çıkarlar, antlaşma üzerindeki uzlaşmazlıkların çözülmesini zorlaştırmışsa da; ABD ile Eski Sovyetler Birliği'nin uzlaşması bu antlaşmanın taslak metninin tamamlanmasında en büyük etken olmuştur. Çalışma grubu ile taslak metin hazırlama grubunun 28 Haziran 1971 tarihinde çalışmalarını tamamlamasıyla, sorumluluk antlaşmasına ilişkin taslak metin son şeklini almıştır. Nitekim 1972 Sorumluluk Sözleşmesi Genel Kurul'da 29 Kasım 1971 tarihli ve 2777 (XXVI) sayılı karar ile kabul edilmiştir.<sup>120</sup> Böylece Uzay Hukuku'nun özel hukuka ilişkin düzenlemeler ve kavramlar muhteva eden ilk ve tek uluslararası antlaşması yapılmıştır.<sup>121</sup> Türkiye 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'ni 2006 yılında onaylayarak, Sözleşme'nin tarafı olmuştur.<sup>122</sup>

#### **b. Sözleşme'de Öngörülen Sorumluluk**

Önce de bahsettiğimiz üzere, 1967 Uzay Antlaşması genel antlaşma olması sebebiyle, zarar konusunda da genel düzenlemelere sahiptir. Antlaşmanın III. maddesi uzay faaliyetlerinin özellikle Birleşmiş Milletler Şartı olmak üzere uluslararası hukuka uygun olması gerektiğini düzenlemektedir. Bu bakımdan, zarar ve zararın tazmini için de 1972 Sorumluluk Sözleşmesi, 1967 Uzay Antlaşması ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın yanında uluslararası hukukun diğer kaynakları da bize yol gösterecektir. Nitekim zarar konusunda uluslararası örf - adet hukuku kurallarında, devletlerin ayrı ayrı ya da birlikte gerçekleştirdikleri faaliyetlerde, diğer devletler nezdinde oluşan zarar nedeniyle sorumluluğu söz konusudur. Uzay

<sup>120</sup> UNGA Res. 2777(XXVI), (29.11.1971). Metin için bkz. <http://daccessdsy.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/327/93/IMG/NR032793.pdf?OpenElement> [20.11.2011].

<sup>121</sup> HAANNAPPEL, s. 97.

<sup>122</sup> Bkz. RG. 20.12.2006, Sayı:26382. Metin için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?ho me=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061220.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061220.htm> [30.03.2011]. Sözleşme'nin ilgili Resmi Gazete'de yer alan Türkçe metninde, "Space Object" kavramı "Uzay Cismi" olarak çevrilmiştir. Çalışmamızda "Space Object" kavramı, "Uzay Aracı" olarak Türkçeleştirilmiştir.

aracının fırlatılması faaliyetinin -özellikle uzay faaliyetlerinin başladığı ve işbu uzaya ilişkin antlaşmaların kaleme alındığı dönemde- büyük ölçüde devletlerin yönetimi altında yapılmasından dolayı devletlerin bu faaliyetler neticesinde doğacak zarardan sorumlu olmaları gerekir.<sup>123</sup>

1967 Uzay Antlaşması'nın VI. maddesinde taraf devletlerin, uzayda, Ay ve diğer gök cisimleri üzerinde gerçekleştirdikleri uzay faaliyetleri nedeniyle uluslararası sorumluluğu düzenlenmiştir. Bu sorumluluk devletler üzerinde olduğu gibi; uzay faaliyetlerinde bulunan devlet kurumları ya da hükümet-dışı kuruluşlar üzerinde de doğabilir. Devamındaki maddede ise devletlerin uzay aracını fırlatması ya da fırlatma faaliyetinde bulunduğu uzay aracının başka bir devlete ya da başka bir devletin gerçek ya da tüzel kişisine zarar vermesi halinde zarardan sorumlu olacağı düzenlenmiştir. Ancak 1967 Uzay Antlaşması genel bir düzenleme içerir ve uzay faaliyetlerine ilişkin sorumluluk bakımından *lex generalis* durumunda olduğu söylenebilir.

*Lex specialis* olarak karşımıza çıkan 1972 Sorumluk Sözleşmesi; temel olarak iki konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Sözleşme'nin on yıl gibi uzun bir süre zarfında yapılmasına sebep olan ve Hukuk Altkomitesi'ni en çok meşgul eden iki konu; “zarardan sorumluluğun türü ve sınırları” ile “uyuşmazlıkların çözümü mekanizması”dır. Sözleşme'ye göre, temel olarak zarardan sorumluluk devletlere ve uluslararası örgütlere hasredilmiş; ancak devletler ile devletin tabiiyetinde olan gerçek veya tüzel kişiler zarar gören olarak sayılmıştır. Gerçek veya tüzel kişilerin sorumluluğu, fırlatan devleti temsil etmeleri kaydıyla yine fırlatan devlete ait olmak

---

<sup>123</sup> Bkz. Staff of Senate Comm. on Aeronautical and Space Sciences, 92 d Cong., 2d Sess., Report on Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, Analysis and Background Data 44(Comm. Print 1972); CHRISTOL, s. 213, dn.23'ten atfen.

üzere düzenlenmiştir. Bu sebeple de özellikle günümüz uzay faaliyetlerinde bulunan tüzel kişilerin –tabiiyeti altında oldukları devlet adına uzay faaliyetini gerçekleştiriyorsa- sorumluluklarını söz konusu Sözleşme’ye dayanarak iddia ve tayin etmek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Sözleşme’nin uzay faaliyetlerini askeri ve sivil olarak ayırmaması nedeniyle, barışçıl amaçlarla gerçekleştirilen askeri uzay faaliyetlerine de uygulanacağı sonucuna ulaşılabilir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi’nin I. maddesi öncelikle birtakım tanımlamalara yer vermiştir. Bu maddeyle; zarar, fırlatma, fırlatan devlet ve uzay aracı terimleri tanımlanmıştır. Önceki antlaşmalar da kullanılan “fırlatma”, “fırlatan devlet” ve “uzay aracı” gibi kavramların tanımına ilk kez bu Sözleşme’de yer verilmiştir. Sözleşme’ye göre zarar; gerçek kişiler bakımından ölüm, yaralanma ya da sağlığa başka türlü bir zarar ile mallarına zarar olarak tanımlanırken; devlet, tüzel kişiler ya da uluslararası örgütler bakımından, bu kişilerin mallarının yok olması veya zarar görmesi hali olarak ifade edilmiştir.

“Fırlatma”, fırlatma girişimini; “fırlatan devlet” ise, uzay aracını fırlatan ya da fırlatma faaliyetine alan veya tesis tedarik eden ya da ülkesinden veya tesislerinden fırlatma işlemi gerçekleştirilen devleti ifade etmektedir. Son olarak “uzay aracı”, aracın tamamlayıcı parçalarını, fırlatma aracını ve parçalarını da kapsayacak biçimde tanımlanmıştır. Aslında bu tanımda, uzay aracının sadece kapsamı ortaya konulmuştur.

Sözleşme, fırlatan devlet uzay aracının, dünya üzerinde ya da hava sahasında, vereceği zarardan mutlak olarak sorumlu olacağını düzenlemiştir.<sup>124</sup> Dünya yüzeyinden başka bir yerde meydana gelecek cismani ya da maddi zarar halinde;

---

<sup>124</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi II. madde.

fırlatan devletin sorumluluğunu kusur sorumluluğu olarak düzenlemiştir.<sup>125</sup> Görüldüğü üzere, dünya üzerinde doğacak zararlar için mutlak sorumluluk hali öngörülmüşken, dünya dışında meydana gelecek zarar için kusur sorumluluğu öngörülmüştür ve fırlatan devletin meydana gelen zararda kusurunun olmadığına kanıtlanması halinde, sorumluluğu bertaraf etmesi mümkün olabilecektir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin IV. maddesinde; zarar veren uzay aracı ile zarar gören uzay aracının, başka bir üçüncü devlet uzay aracına zarar vermesi olasılığı düzenlenmiştir. Buna göre; üçüncü bir devlet uzay aracının dünya üzerinde zarar görmesi durumunda; fırlatan devlet ile zarar gören devlet, zarar gören üçüncü devlete karşı müteselsilen sorumludur. İki devletin üçüncü devlete karşı sorumluluğu, dünya üzerinde gerçekleşecek zararlar bakımından mutlak sorumluluktur. Zararın dünya yüzeyi dışında bir yerde zarar görmesi halinde kusur sorumluluğu öngörülmüştür. Maddeye göre zarardan sorumluluk bu iki devlet arasında kusur miktarlarına göre paylaştırılmalı; kusur miktarları tespit edilemiyorsa zarardan sorumluluk iki devlet arasında eşit bir şekilde paylaştırılmalıdır. Bu madde zarar gören üçüncü devletin tüm zararının karşılanmasını talep etme hakkına hâlel getirmemektedir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin V. maddesinde müteselsil sorumluluk hali; fırlatan devletin birden fazla olması hali için de öngörülmüştür. Söz konusu durumda, fırlatan devletler ayrı ayrı ya da müteselsilen sorumlu olabilirler. Buna göre müteselsilen sorumlu devletlerden birinin bütün zararı tazmin etmesi halinde; zararı ödeyen devlet diğer fırlatan devletlere rücu edebilir. Fırlatmayı birlikte gerçekleştiren devletler, müteselsil ya da ayrı sorumluluk halleri için finansal

---

<sup>125</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi III. madde.

sorumluluklarını düzenleyen bir anlaşma akdedebilirler. Bu anlaşma zarar gören devletin, zararının tazmin edilmesini talep etme hakkına hâlel getirmez. Maddeye göre, alanını ya da tesisini fırlatma için kullandıran devlet de fırlatmaya iştirak eden devlet hükmündedir ve madde kapsamında doğabilecek olan zararlardan fırlatan devletle müteselsilen sorumlu olacaktır.

Sözleşme, fırlatan devletin mutlak sorumluluktan kurtulma yolu olarak; zararın, şikâyet eden devletin ya da onu temsil eden gerçek veya tüzel kişilerin zarara sebebiyet veren davranışlarından ya da ağır kusurundan ileri gelmesi halini öngörmüştür. Ancak zarar, fırlatan devletin başta Birleşmiş Milletler Şartı ve 1967 Uzak Antlaşması dahil olmak üzere, uluslararası hukuka aykırı davranışlarından kaynaklanıyorsa, zarar gören devlet kusurlu olsa bile, fırlatan devletin sorumluktan kurtulması mümkün değildir.<sup>126</sup>

Sözleşme'nin XXI. maddesi uyarınca uzak aracı tarafından verilen zarar, insan hayatı üzerinde büyük bir tehlike yaratıyorsa, nüfusun yaşam koşullarını ya da yaşam merkezlerinin işleyişini ciddi bir şekilde etkileyecek nitelikteyse, Sözleşme'ye taraf olan bütün devletler -özellikle de fırlatan devlet- zarar gören devletin talep etmesi halinde, olay mahalline hızlı ve uygun yardımı ulaştırmanın yollarını aramalıdır. Söz konusu madde, Sözleşme'y taraf devletlerin antlaşmadan doğan hak ve yükümlülüklerine hâlel getirmeyecektir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin uluslararası örgütler bakımından da uygulanabilmesi için -yani uluslararası örgütün zarar veren durumunda olması halinde- uluslararası örgütün bu Sözleşme'den doğan hak ve yükümlülüklerini kabul etmiş olması ve uluslararası örgüte üye devletlerin çoğunun Sözleşme'ye ve 1967

---

<sup>126</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi VI. madde.

Uzay Antlaşması'na taraf olması gerekmektedir. Uluslararası örgüte üye devletler örgütün belli kurallara uyması konusunda her türlü tedbiri alırlar. Uluslararası örgüt antlaşmada öngörüldüğü üzere meydana gelen zarardan sorumlu ise, örgüt ve işbu antlaşmaya taraf örgüte üye devletler meydana gelen bu zarardan müteselsilen veya ayrı ayrı olarak sorumludurlar. Fakat uluslararası örgütün verdiği zararda, zarar gören devlet zararın tazmini için öncelikle uluslararası örgüte başvurmalı; ancak zarar gören devlet tarafından saptanan ya da üzerinde anlaşmaya varılan tazminat miktarı, uluslararası örgüt tarafından başvuru tarihinden itibaren altı ay içinde ödenmez ise, zarar gören devlet tazminatın ödenmesi hususunda uluslararası örgüte üye devletlere başvurabilir. Aksine işbu Sözleşme'den doğan hak ve yükümlülükleri kabul ettiğini beyan eden uluslararası örgütün, Sözleşme'de öngörülen şartlarda zarar görmesi halinde, üye devletlerden birinin örgüt adına fırlatan devletten zararın tazmini talebinde bulunması mümkündür.

### **c. Sözleşme'de Öngörülen Zararın Tazmini**

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin VII. maddesi uyarınca; fırlatan devletin tabiiyetinde bulunan kişinin zarar görmesi ile uzay aracının fırlatılması ya da düşmeden önceki veya sonraki bir aşamada uzay aracının işletilmesi aşamasına katılan başka bir devletin tabiiyetindeki kişinin zarar görmesi halleri, bu Sözleşme'nin kapsamına girmemektedir. Fırlatan devletin birden fazla olması durumunda da bu madde geçerli olacaktır. Böyle bir durumda; uluslararası hukukun devletlerin sorumluluğuna ilişkin genel hükümlerine ya da fırlatan devletin milli hukuk düzenlemelerine başvurulabilir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi zarar gören kişiler bakımından diplomatik korumaya ilişkin hükümler öngörmüştür. Sözleşme'nin VIII. maddesi uyarınca, kendisi ya da tabiiyeti altındaki gerçek ve tüzel kişileri zarar gören devlet, kendi zararının ya da tabiiyeti altındaki kişilerin zararının tazmini için fırlatan devlete başvurabilir.<sup>127</sup> Öncelikle gerçek ya da tüzel kişinin tabiiyetinde bulunduğu devlet, onlar adına zararlarının tazmini için fırlatan devlete başvuracaktır. Böyle bir başvuru yapılmadığı takdirde, zararın gerçekleştiği yer devleti, zarar gören gerçek ya da tüzel kişi adına fırlatan devlete, zarar tazmini için başvurabilecektir. Zararın tazmini için gerçek ve özel hukuk tüzel kişisi adına hem tabiiyetinde bulundukları devlet hem de ülkesinde zarara uğradıkları diğer devlet, fırlatan devlete başvurmamışsa ya da başvurma niyetlerini beyan etmemişlerse, gerçek ya da özel hukuk tüzel kişisinin sürekli ikamet ettiği<sup>128</sup> bir üçüncü devlet, bu kişiler adına tazminat talebinde bulunabilir.

Zararının tazmini talebinde bulunmak isteyen devlet öncelikle diplomatik yollara başvurmalıdır; bir başka deyişle zararını fırlatan devletten diplomatik yollarla talep etmelidir. Eğer zarar gören devlet ile fırlatan devlet arasında diplomatik ilişki yoksa; zarar gören devlet diplomatik ilişkisi olan başka bir devletten kendi adına

<sup>127</sup> Söz konusu madde ile diplomatik korumaya ilişkin düzenlemeler öngörülmüştür. Kural olarak kişilerin, uluslararası hukukta diplomatik koruma yoluna gidilebilmesi için, hakkının çiğnendiği ileri sürülen kişi ile diplomatik himaye girişiminde bulunan devlet arasında tabiiyet bağı bulunmalıdır. Bu bağı olmaması halinde diplomatik koruma girişimi desteklenmez. Bunun yanında; kişilerin diplomatik korumadan yararlanabilmesi için, yabancı devletteki yere başvuru yollarının tüketilmesi gerekir. Ancak devletlerin oluşturdukları antlaşmalarla uyrukları dışındaki kişiler için diplomatik koruma sağlamayı ve yerel başvuru yollarının tüketilmesi şartını kaldırmayı kabul etmiş olabilirler. Bkz. AYBAY, Rona: **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 44; BROWNIE, Ian: **Principles of Public International Law**, Oxford University Press, Fifth Edition, USA, 2002, s. 403- 407. Nitekim 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uluslararası hukukun kabul ettiği diplomatik koruma şartlarından farklı bir diplomatik koruma sistemi geliştirmiştir. Diplomatik korumanın sadece tabiiyet bağı ile öngörülmemiş olması ve kişilerin yerel başvuru yollarını tüketme şartının hafifletilmiş olması söz konusu hususa örnek olarak gösterilebilir.

<sup>128</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde "permanent residence" şeklinde ifade edilmektedir. Kavramın açıklaması için bkz. NOLAN, Joseph [vd.]: **Black's Law Dictionary**, Sixth Edition, West Publishing, USA, 1990, s. 1309.

fırlatan devlete başvurmasını talep edebilir. Ayrıca böyle bir durumda, zarar gören devlet ile fırlatan devletin her ikisi de Birleşmiş Milletler'e üye ise, zarar gören devletin bu başvuruyu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kanalıyla yapması da mümkündür.<sup>129</sup>

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin X. maddesi, zarar gören devlete, zararın tazmini için başvurma süresi öngörmüştür. Buna göre zarar gören devlet; zararın meydana gelmesinden ya da zarara sebep olan uzay aracını fırlatan devletin tespit edilmesinden itibaren bir yıllık süre içinde, zararının tazmini için fırlatan devlete başvurmak zorundadır. Zarar gören devlet, zararın varlığını ya da zarara sebebiyet veren uzay aracının hangi devlet tarafından fırlatıldığını tespit edemezse, bu bir yıllık süre işlemeye başlamaz. Süre belirttiğimiz bu hususların zarar gören devlet tarafından tespit edilmesinden itibaren işlemeye başlayacaktır. Bu süre işlemeye başlamasa dahi Sözleşme, zarar gören devlet bakımından, zararın ya da zararı veren uzay aracının hangi devlet tarafından fırlatıldığının tespiti için, makul bir süre öngörmüştür. Bu makul sürenin tamamlanmasından itibaren bir yıllık sürenin geçmesiyle, zarar gören devletin tazminat talep etme hakkı düşecektir. Bazı durumlarda zararın tamamını tespit etmek mümkün olmayabilir. Bu durumda Sözleşme, zarar gören devletin, zararın tespit edebildiği kısmının tazmini için bu bir yıllık süre zarfında fırlatan devlete başvurusu gerektiğini öngörmüştür. Zarar gören devlet, zararın tamamının tespit edilmesinden itibaren bir yıllık süre içinde kalan tazminata ilişkin başvurusunu tamamlamalıdır.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin XI. maddesi uyarınca; fırlatan devletten ya da fırlatan devleti temsil eden gerçek veya tüzel kişilerden tazminat talep

---

<sup>129</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi IX. madde.

edilebilmesi için, fırlatan devletin iç hukuk yollarının tüketilmesi şart değildir. Ancak Sözleşme, zarar gören devletin ya da gerçek ve tüzel kişilerin tazminat talebi için, fırlatan devletin iç hukuk yollarına başvurma haklarına hâlel getirmez. Zarar gören devlet aynı zararının tazmini için hem Sözleşme'ye hem de fırlatan devletin milli hukuk yollarına başvuramaz. Aynı zamanda bir uluslararası antlaşma ile öngörölmüş başka bir zarar türü için de işbu Sözleşme'nin öngördüğü düzenlemelerden yararlanması mümkün değildir.

Sözleşme'nin yapım aşamasında çok tartışıldığı üzere tazminat için belli bir meblağ öngörölmemiş; yalnız tazminatın hesaplanması açısından belli kurallar getirilmiştir. Sözleşme'nin XII. maddesine göre; meydana gelen bir zararın tazmini için tayin edilecek miktar, uluslararası hukuka, eşitlik ve adalet ilkelerine uygun olarak ve zararın devlet, gerçek ya da tüzel kişi veya uluslararası örgüt nazarında meydana gelmiş olmasını göz önüne alarak; zarar göreni zarar görmeden önceki durumuna getirecek nitelikte olmalıdır. Taraflar başka türlü anlaşmamışlarsa, tazminat zarara uğrayan devletin para birimi ile ödenmelidir.<sup>130</sup> Fırlatan devletin talebi halinde, fırlatan devletin para birimi ile de ödeme yapmak mümkündür.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi, tarafların bir araya gelerek birlikte karar vermek suretiyle zararı tespit edecekleri bir sistem öngörmüş olsa bile, zarar gören devletin talebinden itibaren bir yıl içinde tarafların diplomatik görüşmeler yoluyla tazminat miktarı konusunda anlaşma sağlayamama hali için başka bir prosedür daha öngörölmüştür. Şöyle ki; bu nitelikte bir anlaşma sağlanamazsa, zarar gören devlet, fırlatan devletten “şikayet komisyonu” kurulmasını talep edebilecektir. Buna göre kurulacak şikayet komisyonu üç kişiden oluşacaktır. Komisyonda yer alacak

---

<sup>130</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi XIII. madde.

kişilerden birini zarar gören devlet, diğerini fırlatan devlet seçecek; komisyonun başkanını ise, iki devlet birlikte belirleyeceklerdir. Taraflar, zarar gören devletin şikayet komisyonu kurulması talebini takiben iki ay içinde komisyonda yer almasını istedikleri üyeleri belirlemelidir. Tarafların birlikte belirlemeleri gereken başkan üyenin, zarar gören devletin komisyon oluşturma talebinden itibaren dört ay içinde seçilememesi halinde, taraflardan biri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden iki aylık ek süre içinde başkan üyeyi belirlemesini talep eder.

XVI. madde uyarınca; taraflardan biri Sözleşme'de öngörülen süre içinde üye atamamışsa, komisyon başkanı, diğer tarafın talebi ile komisyonun tek kişiden oluşmasına karar verebilir. Komisyonda üyelerden birinin görevi bırakması halinde, yeni üyenin atanması yukarıda bahsi geçen süre ve prosedüre göre gerçekleştirilecektir. Komisyonun nerede toplanacağı ve nasıl bir prosedür izleyeceği, komisyon tarafından verilecek kararla belirlenecektir. Komisyonda kararlar oyçokluğu ile alınacaktır. Komisyonun oluşumu ve üye sayısı, zarar gören devletin birden fazla olması ya da fırlatan devletin birden fazla olması halinde dahi değişmeyecektir. Bu durumda gerek zarar gören devletler gerek fırlatan devletler yine Sözleşme'de öngörülen süre zarfında ve prosedüre uygun olarak birer üye tayin edeceklerdir ve tarafların komisyonda yer almak üzere bir üye atamak hususunda uzlaşamamaları halinde, komisyon başkanı komisyonun tek kişiden oluşmasına karar verebilecektir.

Komisyon tazminat hakkının varlığına ve meydana gelen zarar tazminat ödemeyi gerekli kılıyorsa tazminat miktarına hükmeder. Komisyon kararları bağlayıcı değildir, kararlar ancak tarafların aksine anlaşmaları halinde bağlayıcılık kazanacaktır. Aksi durumda komisyon kararı tarafların iyi niyetle dikkate alacakları,

tavsiye niteliğinde nihai bir karar olarak nitelendirilecektir.<sup>131</sup> Nitekim bu durum 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin en zayıf düzenlemesi olarak değerlendirilmektedir.<sup>132</sup> Tarafların kendi aralarında diplomatik görüşmelerle anlaşma sağlayamadıkları bir durumda uyuşmazlığı çözmek için getirilen bu prosedür sonunda çıkacak kararın tarafları tatmin etmemesi halinde; karar uygulama zemini bulmayacak ve nihayetinde taraflar arasındaki uyuşmazlık çözilememiş olacaktır. Kararın bağlayıcı olması, hem tarafları uyuşmazlığı diplomatik yolla çözmeleri bakımından teşvik edici hem de Sözleşme'de öngörülen bu mekanizmayı uyuşmazlıkların çözümü bakımından işlevsel kılacaktır. Mevcut düzenleme, uyuşmazlığın çözümü için etkili bir mekanizma olarak gözükmemektedir.

Komisyonun aldığı kararlar gerekçeli olmak zorundadır. Komisyon kararlarını, uzatma kararı vermediği sürece, kuruluşundan itibaren bir yıl içinde vermelidir. Komisyon kararı kamuya açık olmalı ve komisyon kararın birer nüshasını taraflara ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndermelidir.<sup>133</sup> Komisyonun masrafları, aksi komisyon tarafından kararlaştırılmadıkça, taraflarca eşit bir şekilde karşılanmalıdır.<sup>134</sup>

#### **d. Sözleşme'nin Sonuç Hükümleri**

1972 Sorumluluk Sözleşmesi, uzaya ilişkin diğer antlaşmalarda olduğu gibi, tüm devletlere açık olarak düzenlenmiştir. Eski Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık ve

---

<sup>131</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi XIX. madde.

<sup>132</sup> GOROVE, Stephen: **Developments in Space Law Issues and Policies**, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 1991, s. 237.

<sup>133</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi XIX. madde.

<sup>134</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi XX. madde.

ABD depoziter devletler olarak tespit edilmiştir.<sup>135</sup> Sözleşme'nin değiştirilmesine ilişkin hükümler, 1967 Uzay Antlaşması ve 1968 Kurtarma Anlaşması ile paralel düzenlenmiştir. Buna göre değişiklik önerisinin Sözleşme'ye taraf devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesinden sonra, değişikliği kabul eden devletler nezdinde; diğer taraf devletler bakımından ise, değişikliği kabul ettikleri anda yürürlüğe girecektir.<sup>136</sup> Ayrıca 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde, Sözleşme'nin gözden geçirilmesine ilişkin düzenlemeler de öngörülmüştür. Öncelikle Sözleşme yürürlüğe girdikten itibaren on yıl sonra, Sözleşme'nin gözden geçirilmesinin gerekip gerekmediğinin hususu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun geçici gündemine yazılır ve tartışılır. Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl sonra, Sözleşme'ye taraf devletlerin üçte birinin talebi üzerine ve talep eden devletlerin çoğunun rızası ile Sözleşme'ye Taraf Devletler Konferansı toplanarak Sözleşme'nin gözden geçirilmesi mümkündür.<sup>137</sup>

#### **4. 1975 Uzaya Fırlatılan Araçların Tescilleri Hakkında Sözleşme**

##### **a. Genel Olarak**

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 20 Aralık 1961 tarihli ve 1721 B (XVI) sayılı kararında devletleri, fırlattıkları uzay araçlarıyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'ne bilgi vermeye davet etmiş ve Genel Sekreter'den kamuya açık bir sicil kaydı sağlamasını istemiştir.<sup>138</sup> Ancak Genel Kurul kararları devletler açısından bağlayıcı olmadığı için, bu karar

<sup>135</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi XIV. madde.

<sup>136</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi XV. madde.

<sup>137</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi XVI. madde.

<sup>138</sup> UNGA Res. 1721B (XVI), (20.12.1961). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR\\_ES\\_16\\_1721E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR_ES_16_1721E.pdf) [20.11.2011].

uyarınca devletlerin açılacak sicil kaydına, fırlatacakları uzay aracı ile ilgili olarak bilgi vermeleri gönüllülük esasına dayanmıştır.<sup>139</sup>

Bu kararın devletler açısından bağlayıcılık kazanması amacıyla yapılan 1975 Uzaya Fırlatılan Araçların Tescilleri Hakkında Sözleşme<sup>140</sup> de, tıpkı 1972 Sorumluluk Sözleşmesi gibi yapım aşaması uzun süren bir antlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. 1975 Tescil Sözleşmesi Hukuk Altkomitesi'nde 1969 yılında görüşülmeye başlanmış ve görüşmeler ancak 1974 yılında sona ermiştir. Beş yıl gibi bir zaman zarfında yapılan Tescil Sözleşmesi, 12 Kasım 1974 tarihli ve 3235 (XXIX) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararıyla kabul edilmiş ve 1976 yılında da yürürlüğe girmiştir. Türkiye, 1975 Uzaya Fırlatılan Araçların Tescilleri Hakkında Sözleşme'yi<sup>141</sup> 2006 yılında onaylayarak, Sözleşme'ye taraf olmuştur.<sup>142</sup>

#### **b. Sözleşme ile Öngörülen Tescil Sistemi**

Uzaya ilişkin olarak yapılan antlaşmalar içinde uzay araçlarının tesciline ilişkin bir antlaşma yapılması özellikle şu iki husus bakımından önem taşır: İyi düzenlenmiş, tam ve uzay aracı hakkında bilgiler içeren bir tescil sistemi 1967 Uzay Antlaşması'yla yasaklanan, gerek kitle imha silahlarının gerekse nükleer silahların gizlice uzaya yerleştirilme ihtimalini azaltmaktadır. Ayrıca tutulacak tescil, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından uzay aracının yol açtığı zararın tazmininin talep

---

<sup>139</sup> CHENG, s.159.

<sup>140</sup> Sözleşme'nin İngilizce orijinal metni için bkz. "Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space". <http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<sup>141</sup> Bundan sonra 1975 Tescil Sözleşmesi olarak anılacaktır.

<sup>142</sup> RG. 11.05.2006, Sayı: 26165. Metin için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060511.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060511.htm> [11.12.2011].

edilebilmesi açısından, zarar veren uzay aracını fırlatan devletin tespit edilebilmesini kolaylaştıracaktır.

Bu nedenle uluslararası çapta tutulan ve kamuya açık olan bu nitelikte bir sicil uzay aracı hakkında bilgi edinmek için en önemli araç haline gelmiştir. Ancak uzay aracı ile devlet arasında, deniz araçlarında ya da hava araçlarında olduğu gibi bir tabiiyet ilişkisi değil, sadece tescil ilişkisi kurulmaktadır. Nitekim bu durum 1967 Uzay Antlaşması'nın VIII. maddesinde de belirtilmiştir. Antlaşma, tescil devletin uzay aracı üzerinde yetki ve kontrole sahip olacağını düzenlemektedir.

1975 Tescil Sözleşmesi'nin uygulanmasını zorlayıcı bir mekanizma olmaması önemli bir eksiklik teşkil etmektedir. Şöyle ki; devletin uzay aracı ile ilgili birtakım bildirim yükümlülükleri öngörülse de, söz konusu bilgilerin bildirmemesi halinde devlet üzerinde bir yaptırım sistemi öngörülmemiştir. Dolayısıyla devlet, fırlattığı uzay aracı ile ilgili Birleşmiş Milletler'i bilgilendirmez ise; kamuoyunun ne o uzay aracının fırlatıldığından ne de uzay aracının taşıdığı tehlikeli maddelerden ya da aracın uzayda yapacağı faaliyetten haberi olacaktır.

1975 Tescil Sözleşmesi'nin I. maddesi, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde olduğu gibi, Sözleşme metninde yer alan bazı kavramları tanımlamıştır. Maddede, “fırlatan devlet” ve “uzay aracı” kavramları tanımlanmış; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde bu kavramlara ilişkin yer alan tanımlar olduğu gibi aktarılmıştır. Fırlatan devlet, uzay aracını fırlatan ya da fırlatma faaliyetine alan veya tesis tedarik eden ya da ülkesinden veya tesislerinden fırlatma işlemi gerçekleştirilen devleti ifade etmektedir. Uzay aracı ise; aracın tamamlayıcı parçalarını, fırlatma aracını ve parçalarını da kapsayacak biçimde düzenlenmiştir. Fırlatan devletin tanımlanması, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi açısından zarardan sorumlu devleti belirlemek; işbu

Sözleşme açısından ise, tescil devletini tespit etmek bakımından önem taşımaktadır. Bunun yanında işbu Sözleşme diğer antlaşmalarda yer almadığı üzere “tescil devleti” ni de tanımlamıştır. Tescil devleti; Sözleşme’nin II. maddesi uyarınca siciline bir uzay aracı tescil edilmiş fırlatan devleti ifade etmektedir.

1975 Tescil Sözleşmesi’nde iki farklı tescil sistemi öngörülmüştür. Sözleşme’ye göre öncelikle ulusal çapta tutulan bir tescil kaydı olmalı; uzay araçları, fırlatan devlet birden fazla olsa bile, sadece tek bir devlet tarafından tescil edilmelidir.<sup>143</sup> Sözleşme ulusal tescili düzenlemeye yönelik kuralları devletlerin kendisine bırakmaktadır. Ayrıca Sözleşme’de devletlerin tuttuğu ulusal sicili Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne bildirme yükümlülüğü öngörülmüştür. Ulusal tescile ilişkin düzenlemeler devletlere bırakılmasına rağmen; uluslararası tescile ilişkin devletlerin bildirmeleri gereken bilgiler sayılmıştır. Şayet fırlatan devlet birden fazla ise; devletler tescil devletini, 1967 Uzay Antlaşması’na ve devletler arasında akdedilen uzay aracı üzerinde yetki ve kontrolü düzenleyen ikili anlaşmalara uygun olarak belirlemelidirler. Tescil devleti, tescilin içeriğine, bir başka deyişle tescilin uzay aracı ile ilgili hangi bilgileri içereceğine kendisi karar vermelidir. Fakat burada sorulması gereken sorulardan birisi de, uzay aracının farklı parçalarının farklı devletler tarafından tescil edilmesi halinde ne olacağıdır. Buna ilişkin bir düzenleme olmamakla birlikte; tescil devletlerinin koordineli hareket etmesi gerektiği şeklinde bir çözüm ortaya atılmaktadır.<sup>144</sup>

1975 Tescil Sözleşmesi’nin öngördüğü uluslararası tescil sistemi ise, III. maddede düzenlenmiştir. Buna göre; uluslararası sicil Birleşmiş Milletler Genel

---

<sup>143</sup> 1975 Tescil Sözleşmesi II. madde.

<sup>144</sup> YUN, Zhao: “*Revisiting the 1975 Registration Convention: Time for Revision?*”, Australian Yearbook of International Law, 2004, s. 117.

Sekreteri tarafından tutulmalı ve bu sicil herkese açık olmalıdır. Bu sicilde bulunması gerekli bilgiler Sözleşme'nin IV. maddesinde yer almaktadır. Uluslararası tescil; fırlatan devletin adı, uzay aracına ait bir işaret ya da sicil numarası, fırlatmanın tarihi, fırlatmanın yapılacağı ülke ya da yerin adı, nodal periyot<sup>145</sup>, eğimi, apojesi ve perijesi<sup>146</sup> gibi temel yörüngesel veriler ve son olarak da uzay aracının genel fonksiyonu hakkında bilgileri muhteva etmektedir. Sözleşme tarafından istenen bu temel bilgiler yanında, devletler zaman zaman uzay aracı hakkında ek bilgileri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne sunabilirler. Tescil edilen uzay aracının artık yörüngede yer almaması hali de Genel Sekreter'e bildirilmelidir.

İşbu Sözleşme'nin içerdiği hükümlerin uygulanması, taraf devletin kendine ya da tabiiyetindeki gerçek veya tüzel kişilere zarar veren ya da çevre için tehlikeli veya zararlı olabilecek bir uzay aracı hakkında bilgi edinmesini sağlamıyorsa; Sözleşme'ye taraf olan diğer devletler, özellikle uzay gözlem ve takip tesislerine sahip olanlar, zarar gören devletin yardım talebine ya da zarar gören devlet adına Genel Sekreter'in yardım talebine olumlu yanıt vermelidir. Zarar gören devletin yardım talebi, zarar veren uzay aracının tespiti olarak düzenlenmiştir. Sözleşme'ye

---

<sup>145</sup> Nodal periyot, yörüngenin ekvator düzlemini kestiği noktalar arasındaki süre olarak ifade edilmektedir. İBAS, Selahattin: **Uzayın Askeri Kullanımı ve Silahsızlandırılması** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 231.

<sup>146</sup> “Apsis, gök mekaniğinde, eliptik yörüngedeki bir cismin genelde sistemin kütle merkezi durumunda da olan çekim merkezine yörünge boyunca en yakın ve en uzak olduğu noktalara verilen addır. Genel anlamda cismin yörüngede merkeze en yakın olduğu noktaya periapsis, en uzak olduğu noktaya ise apoapsis denir. Periapsis ve apoapsis arasında çizilen düz çizgi *apsis çizgisi* olarak isimlendirilir. Bu çizgi elipsin ana eksenidir ve elips boyunca olan en uzun çizgiyi oluşturur. Yörüngenin çevresinde bulunduğu gök cismine bağlı olarak apsis noktaları için farklı isimler türetilmiştir. En yaygın olanı Dünya çevresindeki bir yörüngeyi betimlerken kullanılan apoje ve perijedir. Apoje, Dünya çevresindeki yörüngelerde apoapsisi tanımlarken, perije de periapsisi belirtir.” Bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Perije> [12.12.2011].

taraf devlet, böyle bir talepte bulunmasına neden olan olayın zamanı, nasıl olduğunu ve mevcut durumu hakkında bilgi vermelidir.<sup>147</sup>

Uluslararası örgütlerin uzay faaliyetinde bulunması halinde, 1975 Tescil Sözleşmesi'nin öngördüğü hükümlerin, uluslararası örgütler için de uygulanabilmesi için; uluslararası örgütün bu Sözleşme'den doğan hak ve yükümlülüklerini kabul ettiğini beyan etmesi ve uluslararası örgüte üye devletlerin çoğunun işbu Sözleşme'ye ve 1967 Uzay Antlaşması'na taraf olması gerekmektedir. Uluslararası örgüte üye devletler, örgütün Sözleşme'ye uymayı beyan etmesini sağlamak adına gerekli her türlü adımı atmalıdır.<sup>148</sup>

### **c. Sözleşme'nin Sonuç Hükümleri**

1975 Tescil Sözleşmesi, diğer antlaşmalarda olduğu gibi, bütün devletlere açıktır. Ancak Sözleşme'de depoziter olarak devlet değil, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri belirlenmiştir. Buna göre devletler açısından bu Sözleşme'nin yürürlüğe girebilmesi için, onay belgelerinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi gerektiği düzenlenmiştir.<sup>149</sup>

Sözleşme'nin değiştirilmesine ilişkin hükümler, 1967 Uzay Antlaşması ve 1968 Kurtarma Anlaşması ile paralel düzenlenmiştir. Değişiklik önerisinin antlaşmaya taraf devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesinden sonra; söz konusu değişiklik kabul eden devletler nezdinde yürürlüğe girecektir. Diğer taraf devletler bakımından ise; değişikliği kabul ettikleri anda yürürlüğe girecektir.<sup>150</sup>

---

<sup>147</sup> 1975 Tescil Sözleşmesi VI. madde.

<sup>148</sup> 1975 Tescil Sözleşmesi VII. madde.

<sup>149</sup> 1975 Tescil Sözleşmesi VIII. madde.

<sup>150</sup> 1975 Tescil Sözleşmesi IX. madde.

Bunun yanında, Sözleşme'nin gözden geçirilmesine ilişkin düzenlemeler de öngörülmüştür. Öncelikle Sözleşme yürürlüğe girdikten itibaren on yıl sonra, Sözleşme'nin gözden geçirilmesinin gerekip gerekmediğinin tespiti için, bu husus Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun geçici gündemine yazılacaktır. Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl sonra; bu kez Sözleşme'ye taraf devletlerin üçte birinin talebi üzerine ve talep eden devletlerin çoğunun rızası ile Sözleşmeye Taraf Devletler Konferansı toplanarak, Sözleşme'nin gözden geçirilmesi mümkündür.<sup>151</sup>

## **5. 1979 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşma**

### **a. Genel Olarak**

Uzayda devlet egemenliğini yasaklayan 1967 Uzay Antlaşması'ndan sonra çok önemli bir gelişme olmuş ve insanoğlu ilk defa aya ayak basmıştır. ABD'nin Apollo 11 görevi ile Ay'a gönderilen mürettebat, Ay'ın yüzeyine inmiş; Apollo 11 mürettebatında yer alan *Neil Armstrong* Ay'a ilk ayak basan insan olarak tarihe geçmiştir.<sup>152</sup>

Söz konusu olay teknolojik ilerlemenin geçen on yıl içindeki hızını ve insanoğlunun gök cisimlerine erişebildiğini göstermiştir. Bunun yanında bazı devletleri, 1967 Uzay Antlaşması'nı sorgulamaya, Ay ve diğer gök cisimlerine ilişkin daha ayrıntılı bir antlaşma yapma fikrine sevk etmiştir. Nitekim Ay'a ve diğer gök cisimlerine ilişkin özel bir antlaşmaya ilişkin taslak metni 1970 yılında Arjantin

---

<sup>151</sup> 1975 Tescil Sözleşmesi X. madde.

<sup>152</sup> Bkz. [http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/21/newsid\\_2635000/2635845.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/21/newsid_2635000/2635845.stm) [24.08.2011].

vermiştir. Arjantin'in sunduğu taslakta Ay ve diğer gök cisimlerinin hukuki rejimini ortaya koymak için “insanlığın ortak mirası” kavramına yer verilmiş, Ay ve diğer gök cisimlerinden elde edilen doğal kaynakların yaşam ve ekonomik standartların geliştirilmesi için kullanılması düzenlenmiştir. Bu kaynakların kullanımına ilişkin maddede, kaynakların uzayda kullanımı ve dünyaya getirilmesi farklı düzenlenmiştir.<sup>153</sup>

Arjantin'in sunduğu taslak metnin dışında Eski Sovyetler Birliği, 5 Haziran 1971 tarihinde başka bir taslak metin sunmuştur. Arjantin'in sunduğu metnin aksine, Eski Sovyetler Birliği yapılacak bir antlaşmanın sadece Ay'a ilişkin olmasını, diğer gök cisimlerine uygulanmamasını önermiş; Ay'daki kaynakların kullanımına ilişkin ise bir çözüm getirmemiştir.<sup>154</sup> Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1971 tarihli ve 2779 (XXVI) sayılı kararında, Hukuk Altkomitesi'ne, Ay hakkında mevcut taslak metne öncelik vererek, antlaşmanın tamamlanması yönündeki çalışmalarına devam etmesi tavsiye edilmiştir.<sup>155</sup>

Genel Kurul'un bu kararından sonra ABD, Hukuk Altkomitesi'ne on altı farklı taslak metin sunmuştur. ABD'nin sunduğu metinlere karşılık farklı devletler kendi taslak metinlerini ibraz etmişlerdir.<sup>156</sup> Bu metinler üzerinde Hukuk Altkomitesi'nde yapılan görüşmeler neticesinde 1973 yılına gelindiğinde antlaşmaya ilişkin üç hususta devletler arasında anlaşma sağlanamamıştır<sup>157</sup> Öncelikle

---

<sup>153</sup> UN Doc. A/AC.105/L.71; CHENG, s.358, dn.6'dan atfen.

<sup>154</sup> UN Doc. A/8391; CHENG, s.359, dn.8'den atfen.

<sup>155</sup> UNGA Res. 2779 (XXVI), (29.11.1971). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR\\_ES\\_26\\_2779E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR_ES_26_2779E.pdf) [20.11.2011].

<sup>156</sup> ABD'nin metnine karşı on farklı taslak metin sunulmuştur. Bkz. Report of the Legal Subcommittee on its 11th Sessions (10.04 – 5.5.72); CHENG, s.359, dn. 9'dan atfen.

<sup>157</sup> Report of the Legal Subcommittee on its 12th Session (26.3-20.4.1973); CHENG, s. 360, dn.12'den atfen.

antlaşmanın kapsamı konusunda uzlaşamamıştır. Önce de bahsettiğimiz üzere, Eski Sovyetler Birliği antlaşmanın salt Ay’a ilişkin olmasını önerirken; buna karşılık diğer devletler antlaşmanın hem Ay’ı hem de diğer gök cisimlerini kapsayacak biçimde yapılmasını savunmuştur. Ayrıca Ay’a ilişkin planlanan misyonlara ilişkin bilgilendirme konusu ve Ay’daki doğal kaynakların kullanımı hususunda da devletler anlaşma sağlayamamıştır.<sup>158</sup>

1979 yılına gelindiğinde, çalışma grubunun 26 Haziran ile 3 Temmuz 1979 tarihleri arasında yaptığı toplantılar neticesinde antlaşma üzerindeki çalışma sonuca ulaştırılmış ve Genel Kurul’ a sunulmuştur. Nihayetinde 1979 Ay ve Diğer Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Anlaşma<sup>159</sup> Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun da 5 Aralık 1979 tarihli ve 34/68 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

#### **b. Anlaşma’nın Getirdiği Düzenlemeler**

1979 Ay Anlaşması, Eski Sovyetler Birliği’nin önerdiği ve öncelikli olarak üzerinde çalışılan taslak metnin içerdiğinin aksine, salt Ay’a ilişkin değil; Ay dışındaki gök cisimlerine ilişkin olarak da düzenlenmiş bir antlaşmadır. Nitekim bu durum Anlaşma’nın I. maddesinde belirtilmiştir. Ancak Anlaşma diğer gök cisimlerine ilişkin başka düzenlemelerin varlığı halinde, işbu Anlaşma’nın uygulanmayacağını belirtmiştir. Bunun yanında Anlaşma’nın kapsamı sadece Ay’ın

---

<sup>158</sup> Bkz. CHENG, s. 359- 360.

<sup>159</sup> Anlaşma’nın İngilizce orijinal metni için bkz. “Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies” [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STS\\_PACE11E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STS_PACE11E.pdf) [30.03.2011].

kendisini değil; etrafındaki yörüngeyi de içine almaktadır. Anlaşma, doğal yollarla dünya yüzeyine düşen gök cisimlerini kapsam dışı bırakmıştır.

Anlaşma'nın II. maddesinde, Ay'da yapılacak faaliyetlerin uluslararası hukuka, özellikle de Birleşmiş Milletler Şartı ile Birleşmiş Milletler Şartı Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği'ne İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge'ye<sup>160</sup> uygun olarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

1979 Ay Anlaşması, Ay'ın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanımını düzenlemiştir; Ay üzerinde kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanma tehdidi ya da düşmanca hareket yasaklanmıştır.<sup>161</sup> Bunun yanında Ay'ın; dünya, Ay, uzay aracı, uzay aracı mürettebatı ve insan tarafından yapılmış uzay cisimlerini hedef alan kuvvet kullanımı ya da kuvvet kullanma tehdidi için kullanılması da yasaklanmıştır. Maddenin devamında taraf devletlerin, Ay'ın yörüngesine ya da yüzeyine nükleer silah veya kitle imha silahları yerleştirmeleri yasaklanmıştır. Son fıkra, Ay'ın yüzeyine askeri üsler ya da tesisler kurmanın, herhangi bir silah denemesi ya da askeri manevra yapmanın yasak olduğunu öngörmüştür. Dolayısıyla Ay'ın yüzeyinde ya da çevresinde askeri faaliyette bulunmak yasaklanmıştır, ancak askeri personelin bilimsel araştırma için ya da başka bir barışçıl amaç için kullanılması serbest bırakılmıştır. Yine aynı şekilde, barışçıl kullanım için gerekli olan araç veya tesislerin kullanımı da serbesttir.

1979 Ay Anlaşması'nın IV. maddesi uyarınca; Ay'ın araştırma ve kullanımının bütün insanlığa tahsis edilmesi ve bütün devletlerin ekonomik ya da

---

<sup>160</sup> UNGA Res. 2625 (XXV), (24.10.1970). Metin için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement> [12.10.2011].

<sup>161</sup> 1979 Ay Anlaşması III. madde.

bilimsel gelişmelerine bakılmaksızın, Ay'dan eşit bir şekilde yararlanması öngörülmüştür. Ay'ın araştırma ve kullanımı, bugünün ve gelecek kuşakların çıkarlarına, Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak yaşam standartlarının, ekonomik ve sosyal durumun gelişmesi ihtiyacına uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Ayrıca Ay'ın araştırılması ve kullanımında, Anlaşma'ya taraf devletler arasında işbirliği ve karşılıklı yardım ilkesi göz önüne alınmalıdır. Anlaşma'ya göre; çok taraflılık, iki taraflılık esasına göre ya da uluslararası örgütler kanalıyla uluslararası işbirliği sağlanmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

Taraf devletlerin uzayın araştırılması ve kullanımına ilişkin faaliyetleri konusunda, Birleşmiş Devletler Genel Sekreteri'ni ve hatta kamuoyu ile uluslararası bilim camiasını mümkün olduğunca ve uygun bir şekilde bilgilendirmesi gerekmektedir.<sup>162</sup> Fırlatmadan sonra, misyona ilişkin olarak zaman, amaç, yer, yörüngesel veriler ve süreç hakkında bilgilendirme yapılmalı; misyonun sonucu, bilimsel sonuçları da içerecek şekilde, misyonun tamamlanmasından sonra bildirilmelidir. Misyonun altmış günden daha uzun sürmesi halinde, misyonun gidişatı, o zamana kadar elde edilen bilimsel sonuçları da içerecek şekilde, otuz günlük periyotlar halinde bilgilendirilmelidir. Misyonun altmış aydan fazla sürmesi halinde ise, bu bilgilere ilaveten sadece önemli hususlar bildirilmelidir. Taraf devletlerden biri, başka bir taraf devletin de kendisiyle aynı bölgede ya da aynı yörüngede bir misyon planladığını öğrendiyse; derhal kendi misyonunun zamanı ve planı hakkında diğer devleti bilgilendirmelidir. En nihayetinde devletler, öngörülen faaliyetleri gerçekleştirirken, uzayda ya da Ay'da insan yaşamına ve sağlığına zarar verebilecek veya organik hayatı etkileyebilecek nitelikte keşfedilen herhangi bir

---

<sup>162</sup> 1979 Ay Anlaşması V. madde.

olayı, derhal Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne ve hatta kamuoyuna ve uluslararası bilim camiasına bildirmelidir.

1979 Ay Anlaşması'nın, uzayın araştırılması ve kullanımına ilişkin olarak VI. maddesinde, Ay üzerinde yapılacak bilimsel araştırmaların hiçbir ayırım olmaksızın eşitlik prensibine göre ve uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesi gerektiği öngörülmüştür. Söz konusu bilimsel araştırmalar devletlere, Ay'dan mineral ya da diğer maddelerden örnek alma hakkı vermektedir. Alınan örnekler, örnekleri toplayan ve bilimsel araştırma için kullanan devletin korumasına tabi olacaktır. Taraf devlet, örnek parçanın bir kısmını isteyen başka bir devlete ya da uluslararası bilim camiasına vermek hususunu göz önünde tutmak zorundadır. Taraf devletler, bilimsel araştırmalarda mineral ve diğer maddeleri ancak uygun kabul edilebilecek miktarda kullanabilirler. Taraf devletler Ay'a sefer esnasında ya da Ay'ın üzerindeyken, makul ve uygun ölçüde bilimsel veri ve mürettebat değişimi yapmak hususunun temenni edilebilir olduğu konusunda anlaşmışlardır.

Anlaşma'nın VII. maddesi uyarınca, taraf devletler Ay'ın araştırılması ve kullanımı esnasında, Ay çevresine zarar vermemek ve Ay'a başka maddeler getirmek suretiyle, Ay'ın çevresel dengesini bozmamak için bütün tedbirleri almakla yükümlüdür. Taraf devletler aynı zamanda, Ay'dan getirilecek maddelerin de dünya çevresini etkilemesini engellemek için bütün önlemleri almalıdır. Bunu sağlamak için de Anlaşma taraf devletlere, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni alınan tedbirler hususunda bilgilendirme yükümlülüğü öngörmüştür. Taraf devletler, Genel Sekreter'e, Ay yüzeyine yerleştirilen radyoaktif maddeler ve bu maddelerin yerleştirilme amacı hususunda da önceden bildirimde bulunmalıdır. Aynı zamanda taraf devletler, diğer taraf devletleri ve Genel Sekreter'i ayın bilimsel araştırma

yapılabilecek özel alanları hakkında bilgilendirmelidir. Böylelikle, bu alanların uluslararası bilimsel ayrılmış alanlar olarak belirlenmesini sağlamak için bazı koruyucu önlemler üzerinde anlaşma sağlanabilir. Ancak bu husus diğer taraf devletlerin haklarına hâle getirmemeli ve ilgili Birleşmiş Milletler organlarına da danışmak suretiyle gerçekleştirilmelidir.

Taraf devletlerin faaliyetleri Ay'ın yüzeyinde olabileceği gibi, yüzeyinin altında da olabilir. Taraf devletler uzay araçlarını Ay'a indirebilir ve Ay'dan fırlatabilir. Ay'da yapılacak faaliyet için gerekli olan mürettebat, araç, malzeme, tesis ve istasyonlarını Ay yüzeyine ya da yüzeyinin altına yerleştirebilir; bunları serbestçe Ay'ın yüzeyine ya da yüzeyin altına hareket ettirebilir. Ancak taraf devletlerden birinin yaptığı bir faaliyet diğer bir taraf devletin Ay üzerinde yaptığı faaliyeti engelleyemez. Taraf devletlerden birinin gerçekleştirdiği bir faaliyet, diğer bir taraf devletin faaliyetini etkiliyorsa, etkilenen taraf devlet Anlaşma'da öngörüldüğü üzere karşı tarafı görüşmeye davet eder.<sup>163</sup>

1979 Ay Anlaşması'na taraf devletler, Ay üzerinde insanlı ya da insansız istasyonlar kurabilir. İstasyon kuran taraf devletlerden biri o alanı sadece ihtiyacı olduğu kadar kullanabilir ve derhal istasyonun yeri ve kullanım amacını Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirir. Aynı şekilde taraf devletler, istasyonun kullanımının devam edip etmediği ve kullanım amacının değişip değişmediği hakkında her yıl Genel Sekreter'i bilgilendirir. İstasyonlar, ancak işbu Anlaşma'ya ya da 1967 Uzay Antlaşması'na göre faaliyette bulunan diğer taraf devletlerin

---

<sup>163</sup> 1979 Ay Anlaşması VIII. madde.

mürettebat, araç ya da malzemelerinin Ay'ın bütün alanlarına erişimini engellemeyecek şekilde, Ay yüzeyine yerleştirilmelidir.<sup>164</sup>

Anlaşma'nın X. maddesi uyarınca taraf devletler, Ay'da kişi hayatının ve sağlığının güvence altına alınması için gerekli bütün önlemleri almalıdır. Bu amaçla da Ay'da bulunan bütün kişiler, 1967 Uzay Antlaşması'nın V. maddesinde ve 1968 Kurtarma Anlaşması'nda, astronotlar bakımından öngörülen rejime tabidirler. Taraf devletler, Ay'da tehlike altında olan kişilere istasyonlarında, araçlarında ya da diğer tesislerinde koruma sağlamalıdır.

Ay'a ve diğer gök cisimlerinin hukuki statüsüne ilişkin olarak işbu Anlaşma'nın en önemli maddesini, başka bir deyişle Anlaşma'nın *raison d'être* sini<sup>165</sup> XI. madde teşkil etmektedir. Anlaşma'nın XI. maddesi; 1967 Uzay Antlaşması'nın öngördüğünden de ileri giderek, Ay ve diğer gök cisimlerine ilişkin olarak özel bir kavram kullanmıştır. Buna göre; Ay ve onun doğal kaynakları “insanlığın ortak mirası” olarak düzenlenmiştir. Ay, kullanma, işgal ya da başka bir surette hiçbir devletin egemenliğine tabi olamaz. Hem Ay'ın yüzeyi hem yüzeyinin alt kısmı hem de belli bir kısmı ya da doğal kaynakları hiçbir devletin, uluslararası örgütlerin, hükümet-dışı örgütlerin, ulusal kuruluşların ya da işletmelerin ya da herhangi bir kişinin mülkiyeti altına giremez. Ay yüzeyine ya da yüzeyinin altına; mürettebat, uzay aracı, malzeme, tesis ya da istasyon yerleştirmek, işbu yapılar ayın yüzeyi ya da yüzey altıyla bağlantılı olsa bile, Ay yüzeyinde ya da yüzeyinin altında mülkiyet hakkı yaratmaz. Taraf devletler 1979 Ay Anlaşması başta olmak üzere uluslararası hukuka uygun olarak ve eşitlik temelinde, Ay'da araştırma yapma ve

---

<sup>164</sup> 1979 Ay Anlaşması XI. madde.

<sup>165</sup> CHENG, s.365.

Ay'ı kullanma hakkına sahiptir. Mükünse, Ay'ın doğal kaynaklarının işletimi hususunda bir uluslararası rejim oluşturabilirler. Ay'da herhangi bir doğal kaynağın bulunması durumunda, bu kaynağın işletilebilmesi için uluslararası bir rejim oluşturulmasını kolaylaştırmak amacıyla taraf devletler Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni, hatta kamuoyu ile uluslararası bilim camiasını mümkün ve uygun olduğu ölçüde bilgilendirmelidir.<sup>166</sup> Oluşturulacak bu rejimin temel amacı; doğal kaynakların düzenli ve güvenli gelişimini, kaynakların rasyonel yönetimini, kaynakların kullanım imkanlarının geliştirilmesini, kaynaklardan elde edilen gelirin, gelişmekte olan devletlerin ihtiyaçlarına ve çıkarlarına uygun olarak ve hatta bu devletlerden doğrudan ya da dolaylı olarak ayın faaliyetlerine katkıda bulunanları göz önüne almak suretiyle eşit dağılımını sağlamaktır. 1979 Ay Anlaşması'nın yapım aşamasında ABD, Ay'ın hukuki rejiminin insanlığın ortak mirası olması gerektiğini savunmuştur. Ancak ABD'nin amacı insanlığın ortak mirası kavramını, *res communis* kavramıyla aynı anlama gelecek şekilde kullanmaktır. Yani bu kavram ABD'nin arzusuna göre sadece ayın hukuki rejimi bakımından sonuç doğuracaktır ve sadece hiçbir devletin egemenliğinde olmadığını ifade etmek için kullanılacaktır. Görüldüğü üzere; ABD'nin çabası sonuç vermemiştir; çünkü kavramın ekonomik bir sonucu da vardır. Kavram, Ay'ı sadece devletlerin egemenliğinden çıkarmamış; aynı zamanda Ay'dan elde edilecek gelirin dağılımını ve Ay'ın doğal kaynaklarının işletimini belli bir sisteme bağlamayı öngörmüştür. İnsanlığın Ortak Mirası

---

<sup>166</sup> Henüz 1962 yılında Jenks, Ay'da ya da diğer gök cisimlerinde bulunacak doğal kaynakların Birleşmiş Milletler'in kontrolü altına verilmesi gerektiği ve bu kaynakların diğer tüzel kişiler tarafından işletilebilmesi için Birleşmiş Milletler tarafından yetkilendirilmesi ya da lisanslandırılmasını önermiştir. Bkz. JENKS, C.W.: **The Common Law of Mankind**, 1962, s. 398; CHRISTOL, Carl: "The Common Heritage of Mankind Provision in the 1979 Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies", International Law, Vol.14, 1980, s. 435, dn.19'dan atfen.

kavramının, *res communis* ile aynı anlama gelecek şekilde düzenlenmemesinde dönemin doğu ve güney bloklarının etkisi büyüktür.<sup>167</sup>

1979 Ay Anlaşması'nın XII. maddesi uyarınca; taraf devletlerin Ay üzerinde bulunan personel, araç, mühimmat, tesis ve istasyonları üzerindeki yetkisi devam eder. İşbu araçlar üzerindeki mülkiyet hakkı, araçların Ay'a gönderilmeleri ve Ay üzerinde bulunmaları sebebiyle halel olmaz. Araç, tesis, mühimmat ya da bu araçların bütünleyici parçalarının başka bir yerde bulunması halinde bunlara ilişkin olarak 1968 Kurtarma Anlaşması'nın, uzay araçlarının iadesine ilişkin düzenlemelerine atıf yapılmıştır. Ay'da insan yaşamını tehlikeye atabilecek bir tehdit meydana gelmesi halinde, taraf devletler diğer devletlere mühimmat, araç, istasyon, tesislerini kullandırmalıdır. Bu durum derhal Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirilmelidir. Taraf devletlerden biri, bir uzay aracının ya da parçalarının Ay yüzeyine kaza nedeniyle ya da acil veya zorunlu iniş yaptığını öğrenir öğrenmez, fırlatan devlete ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne haber vermelidir.<sup>168</sup>

Taraf devletler Ay'daki faaliyetleri nedeniyle, bu faaliyetlerin devlet kurumları ya da hükümet-dışı kuruluşlar tarafından yapılması da fark etmeksizin, uluslararası sorumluluğa sahiptir ve bu faaliyetlerin antlaşmadaki hükümlere uygun olarak gerçekleştirildiğini temin ederler. Taraf devletler, hükümet-dışı kuruluşların Ay'da gerçekleştirdikleri faaliyeti, kendi yönetim ve kontrolleri altında tutar. Ay'daki faaliyetlerin gelişmesini göz önüne alarak, Ay'da meydana gelen zarardan sorumluluğa ilişkin olarak 1967 Uzay Antlaşması ve 1972 Sorumluluk

---

<sup>167</sup> BASLAR, s. 162.

<sup>168</sup> 1979 Ay Anlaşması XIII. madde.

Sözleşmesi'nin hükümlerine ilave olarak yeni hükümlerin getirilmesi ihtiyacının doğması olasılığını kabul ederler.<sup>169</sup>

Her bir taraf devlet, diğer devletin Ay'daki faaliyetlerinin işbu Anlaşma'nın hükümlerine uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlayabilir. Bu sebeple Ay'da kullanılan araçlar, mühimmat, tesis ve istasyonlar bütün devletlere açık olmalıdır. Taraf devletler başka bir devletin tesisine yapmayı planladığı ziyareti önceden bildirmelidir. Böylece tesisin kullanımına ilişkin gerekli görüşmeler yapılarak ve tesiste yapılmakta olan mevcut misyonun zarar görmemesi için bütün önlemlerin alınması sağlanacaktır. Buna göre taraf devletler, kendisi ya da başka bir devletin yardımıyla veya Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun uluslararası prosedürler ışığında söz konusu faaliyetleri gerçekleştirmelidir. Taraf devletlerden biri, diğer bir taraf devletin faaliyetlerinin işbu Anlaşma'ya aykırı olarak gerçekleştiği veya bu Anlaşma'dan doğan haklarına hâlel getirdiğine ilişkin inandırıcı delillere sahipse, bu durumda diğer devleti görüşmeye davet edebilir. Böyle bir talepte bulunulan devlet, derhal bu talebe cevap vermelidir. Üçüncü bir devlet de, talep etmesi halinde, bu görüşmelerde yer alır. Görüşmelere katılan her bir devlet, bütün devletlerin hak ve çıkarlarını göz önünde bulundurarak mevcut uyuşmazlığa ortak bir çözüm bulmalıdır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreter'i görüşmelerin sonucu hakkında bilgilendirilir ve Genel Sekreter bu sonucu ilgili bütün devletlere bildirir. Bu görüşmelerden bir sonuç çıkmazsa, uyuşmazlığa taraf devletler işbu uyuşmazlığı çözebilmek için gerekli bütün tedbirleri almalıdır. Görüşmeler başlatılamazsa ya da görüşmelerden ortak bir karar çıkmazsa; uyuşmazlığa taraf devletlerden biri diğer taraf devletin rızası olmaksızın, uyuşmazlığın çözülmesi hususunda Birleşmiş

---

<sup>169</sup> 1979 Ay Anlaşması XIV. madde.

Milletler Genel Sekreteri'nin yardımını talep edebilir. Taraf devletlerden birinin, diğer bir devlet ile diplomatik ilişkisi yoksa, Anlaşma'da düzenlenen bu görüşme usulünü kendisi dışında, başka bir devlet veya Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla da başlatabilir.<sup>170</sup>

1979 Ay Anlaşması'nın XVI. maddesi uyarınca, yukarıda yer verdiğimiz bütün hükümler, aynı zamanda uluslararası örgütler açısından da geçerlidir. Ancak diğer anlaşmalarda da öngörüldüğü üzere, uluslararası örgütlerin işbu Anlaşma ile bağlı olabilmesi için, Anlaşma'dan doğan hak ve yükümlülükleri kabul ettiğini beyan etmesi ve üye devletlerinin çoğunluğu Anlaşma'ya ve 1967 Uzay Antlaşması'na taraf olması gerekmektedir. Söz konusu örgüte üye devletlerden, aynı zamanda Anlaşma'ya taraf olanlar, örgütün Anlaşma'ya uygun faaliyette bulunması için gerekli bütün tedbirleri almalıdır.

### **c. Anlaşma'nın Sonuç Hükümleri**

1979 Ay Anlaşması, diğer antlaşmalarda olduğu gibi, değiştirme ve gözden geçirmeye ilişkin hükümler öngörmüştür. Buna göre değişiklik önerisinin Anlaşma'ya taraf devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesinden sonra; bu değişiklik kabul eden devletler nezdinde yürürlüğe girecektir. Diğer taraf devletler bakımından ise; değişikliği kabul ettikleri anda yürürlüğe girecektir. Öncelikle Anlaşma yürürlüğe girdikten itibaren on yıl sonra, Anlaşma'nın gözden geçirilmesinin gerekip gerekmediğinin tespiti hususu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun geçici gündemine yazılır ve tartışılır. Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl sonra; bu kez Anlaşma'ya taraf devletlerin üçte birinin

---

<sup>170</sup> 1979 Ay Anlaşması XV. madde.

talebi üzerine ve talep eden devletlerin çoğunun rızası ile Antlaşmaya Taraf Devletler Konferansı toplanarak antlaşmanın gözden geçirilmesi mümkündür.<sup>171</sup>

Anlaşma, diğer uzay antlaşmalarında da olduğu üzere bütün devletlere açık tutulmuş, depoziter olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tayin edilmiştir.<sup>172</sup>

1979 Ay Anlaşması, 1984 yılında yürürlüğe girmiş ve Eski Sovyetler Birliği Anlaşma'nın bu hükmü uyarınca 1988 yılında uzayın araştırılması ve kullanımına ilişkin olarak bir uluslararası örgüt kurulması hususunda Hukuk Altkomitesi'ne teklif sunmuştur.<sup>173</sup> Ancak söz konusu teklif devletler arasında fikir ayrılığına yol açmış ve neticede yeni bir örgüt kurulmamıştır. Bunun dışında, 1994 yılında da Anlaşma'nın gözden geçirilmesi hususunda Hukuk Altkomitesi'nde görüşmeler yapılmış ve görüşmelerin odak noktası, Ay'a ve Ay'daki doğal kaynaklara ilişkin daha ayrıntılı düzenlemeler yapılması olmuştur. 1994 yılında Anlaşma'nın ele alınmasının başlıca nedeni, yürürlüğe girmesinden bu yana sadece dokuz üye tarafından onaylanması ve beş devlet tarafından imzalanması olmuştur.<sup>174</sup> Ancak Genel Kurul'da, Anlaşma için henüz ileri adımlar atılmasının erken olduğu sonucuna varılarak konu üzerinde durulmamıştır.<sup>175</sup>

### **C. Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararları İle Uzay Konusunda Kabul Edilen İlkeler**

---

<sup>171</sup> 1979 Ay Anlaşması XVII. ve XVIII. madde.

<sup>172</sup> 1979 Ay Anlaşması XIX. Madde.

<sup>173</sup> UN Doc. A/AC/PV.309 (14.06.1988); CHRISTOL, s.18.

<sup>174</sup> Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space for Forty-ninth Session (12.08.1994), s. 24. Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A\\_49\\_20E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A_49_20E.pdf) [24.08.2011].

<sup>175</sup> Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space for Forty-ninth Session (12.08.1994), s. 49. Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A\\_49\\_20E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A_49_20E.pdf) [24.08.2011].

## 1. Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanılması Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Bildirgesi

Uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin ilkelerin ortaya konulduğu ilk karar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 13 Aralık 1963 tarihli ve 1962 (XVIII) sayılı “Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanılması Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Bildirgesi”<sup>176</sup> kararıdır. Söz konusu Bildirge için Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi’ndeki ilk çalışmalar 1962 yılının Mayıs ayında başlamıştır.<sup>177</sup> 1962 İlkeler Bildirgesi’yle, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin dokuz temel ilke ortaya konulmuştur. Söz konusu dokuz ilke daha önce de bahsettiğimiz üzere, 1967 Uzay Antlaşması’na kaynaklık etmiştir.

Uzayın ve gök cisimlerinin devlet egemenliğine konu olamayacağı, uzay ve gök cisimlerinin kullanımının uluslararası hukuka ve eşitlik prensibine uygun kullanımı, uzay faaliyetlerinden dolayı devletlerin veya hükümet-dışı kuruluşların uluslararası sorumluluğa sahip oldukları, uzayın ve gök cisimlerinin barışçıl kullanımı, uzay araçlarının tescili, uzay araçlarının vereceği zarar nedeniyle uluslararası sorumluluk ve astronotların hukuki statüsü ile kurtarılmalarına ilişkin hususlar 1962 İlkeler Bildirgesi’nde düzenlenen ilkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

<sup>176</sup> Bildirge’nin İngilizce orijinal metni için bkz. “The Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Uses of Outer Space”. [http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_18\\_1962.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_18_1962.html) [20.10.2011]. 1962 İlkeler Bildirgesi’nin tarafımızca çevirilen Türkçe metni için bkz. EK- I.

<sup>177</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/ PV. 93 (1962); KOPAL, Vladimir : “*The Role of United Nations Declarations of Principles in the Progressive Development of Space Law*”, Journal of Space Law, Vol.16., No.1, 1988, s. 6, dn.4’ten atfen.

## **2. Devletlerin Uluslararası Televizyon Yayını Uydularının Kullanımını Düzenleyen İlkeler**

Genel Kurul'un 10 Aralık 1982 tarihli ve 37/92 sayılı kararıyla, "Devletlerin Uluslararası Televizyon Yayını Uydularının Kullanımını Düzenleyen İlkeler"<sup>178</sup> kabul edilmiştir. 1982 yılında kabul edilmesine karşılık, ilkelere ilişkin çalışmalar, 1968 yılında Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi bünyesinde doğrudan yayıncılığa ilişkin bir çalışma grubu oluşturulmasıyla başlamıştır. Çalışma grubunun amacı; uydu ile doğrudan yayının teknik elverişliliği ve bu alandaki mevcut ve öngörülebilir gelişmeleri, söz konusu teknolojinin maliyetini ve diğer ekonomik etmenlerini, ilgili alandaki gelişmenin sosyal, kültürel, hukuki etkileriyle diğer alanlara etkisini araştırmaktır.<sup>179</sup>

Çalışma grubunda ele alınan meseleler oldukça tartışmalı olmuştur. Serbest bilgi alışverişi ile devlet egemenliği arasındaki dengenin sağlanması, yapılacak yayının içeriği gibi konular, devletler arasında görüş ayrılıkları yaratmıştır. Gelişmiş devletler, bilgi serbestisini ve yayının içeriğine en az müdahaleyi savunurken; Sovyet bloğundaki devletler yayın üzerinde kontrol olmamasının kültürel emperyalizme sebep olacağını ve bu sebeple yapılacak yayınların içeriğinin belirli olmasını ve yasal olmayan yayınların yapılmasını yasaklayan bir düzenleme getirilmesi görüşünü ileri sürmüşlerdir. Söz konusu nedenlerle, ilkeler üzerinde tartışma oldukça uzun sürmüş ve ilk defa bu metin Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması

---

<sup>178</sup> İlkelerin İngilizce orijinal metni için bkz. "Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting". [http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_37\\_0092.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_37_0092.html) [20.10.2011]. İlkelerin tarafımızca çevirilen Türkçe metni için bkz. EK- II.

<sup>179</sup> UNGA Res. 2453 (XXIII), (20.12.1968). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_23\\_2453E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_23_2453E.pdf) [15.04.2011].

Komitesi'nde konsensüsle kabul edilmeyip; Genel Kurul'da oy çokluğu ile kabul edilmiştir.<sup>180</sup>

Söz konusu ilkelerin temel amacı; uydu ile direkt televizyon yayını faaliyetini, herkesin bilgi alma ve aktarma hakkı çerçevesinde, Birleşmiş Milletler amaçlarına uygun olarak, devletlerin eğitim, sosyal ve ekonomik gelişmeleri için kullanmak, kültürel alışverişi sağlamaktır. Uydu ile direkt televizyon yayını faaliyeti uluslararası hukuka uygun olarak, devletlerin bu konuda yetkilendirdiği kurum ve kişiler tarafından gerçekleştirilmelidir. İlkeler hiçbir ayırım olmaksızın bütün devletlerin bu faaliyetten yararlanmasını ve söz konusu faaliyetin gerçekleştirilmesi bakımından uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesini öngörmektedir. İlgili faaliyetten doğan uyuşmazlıklar Birleşmiş Şartı'na uygun olarak uyuşmazlıkların barışçıl çözümü prosedürüne uygun olarak çözülmelidir. Devletler uydu ile direkt televizyon yayını faaliyetleri nedeniyle uluslararası sorumluluğa sahiptirler. İlkeler, söz konusu yayın hizmetini sağlayan devletler ya da kişiler ile hizmetten faydalanan devletler arasında danışma hakkı ve yükümlülüğü ile telif hakları ve komşu hakların korunmasına ilişkin anlaşma yapma yükümlülüğü öngörmüştür. Uydu ile direkt televizyon yayını hizmeti Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin düzenlemelerine uygun olarak yapılmalı ve yapılan faaliyetler Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirilmelidir.

### **3. Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler**

“Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler”<sup>181</sup>, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3 Aralık 1986 tarihli ve 41/65 sayılı kararıyla çıkarılmıştır. Söz konusu

---

<sup>180</sup> Bkz. JASENTULIYANA (1999), s. 42.

ilkeler de, tıpkı doğrudan yayına ilişkin ilkelerde olduğu gibi uzun süren görüşmeler sonucunda; ancak bu kez devletlerin konsensüsü ile karara bağlanmıştır. Nitekim 19 Aralık 1966 tarihli ve 2223 (XXI) sayılı Genel Kurul kararıyla<sup>182</sup> oluşturulan çalışma grubunun çalışmaları 1986 yılında sonuç verebilmiştir. Görüşmelerde devletlerin temel fikir ayrılıkları yine devlet egemenliği ile elde edilen verilerin paylaşılması meselesiydi. Uzaktan algılamaya tabi tutulan devletin; veriler üzerinde kontrolü olup olmayacağı meselesi devletleri ikiye bölmüştür. Gelişmiş devletler, uzaydan elde edilen verileri kullanma özgürlüğünü ve verilerin eşitçe dağılımını savunmaktayken; gelişmekte olan devletler gözetlenen devletin elde edilen verilerin dağılımını kontrol etmesi gerektiğini ileri sürmüştür. 1970’lerden sonra teknolojinin gelişmesiyle uzaktan algılama sisteminin; özellikle gelişmemiş devletlerde kaynak aramak amacıyla kullanılmaya başlamasıyla<sup>183</sup>; ekonomik ve politik işbirliği sağlanmış ve sonuç olarak devletler uzaktan gözetlemeye ilişkin ilkelerde anlaşmışlardır.

Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler, öncelikle dünyayı uzaktan algılama faaliyetine ilişkin bazı terimleri tanımlamaktadır. Uzaktan algılama, birincil veri, işlenmiş veri, analiz edilmiş bilgi tanımlanan terimlerdir. İlkeler uyarınca uzaktan algılama faaliyetleri, bütün devletin yarar ve menfaatine; Birleşmiş Milletler Şartı, 1967 Uzay Antlaşması ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği’nin düzenlemeleri başta olmak üzere uluslararası hukuka uygun olarak yürütülmelidir. Söz konusu faaliyetin gerçekleştirilmesinde uluslararası işbirliği teşvik edilmeli, devletler arasında her türlü teknik yardım sağlanmalıdır. Uzaktan algılama

---

<sup>181</sup> İlkelerin İngilizce orijinal mantı için bkz. “The Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space”. [http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_41\\_0065.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_41_0065.html) [20.11.2011]. İlkelerin tarafımızca çevirilen Türkçe metni için bkz. EK- III.

<sup>182</sup> UNGA Res. 2223 (XXI), (19.12.1966). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_21\\_2223E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_21_2223E.pdf) [20.11.2011].

<sup>183</sup> Bkz. JASENTULİYANA (1999), s. 43.

faaliyetleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirilmeli, faaliyetten etkilenen devletin talebi halinde her türlü bilgi ilgili devlete sağlanmalıdır. Uzaktan algılama faaliyetleri dünyanın doğal çevresini korumak, insanoğlunun doğal afetlerden etkilenmesine engel olmak amacıyla da gerçekleştirilmelidir. Algılanan devlet, elde edilen verileri makul bir ücret karşılığında alabilmelidir. Uzaktan algılama faaliyetinden doğacak uyuşmazlıklar, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü prosedürüne uygun olarak çözülmelidir.

#### **4. Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler**

“Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler”<sup>184</sup>; Genel Kurul’un 14 Aralık 1992 tarihli ve 47/68 sayılı kararıyla düzenlenmiştir. Nükleer Enerji’nin uzayda kullanımına ilişkin ilkeler düzenlemeye ilişkin fikir; 1978 Cosmos 954 kazasının ardından ortaya çıkmıştır. Bu ilkeler on dört yıllık tartışma ve görüşme ortamından sonra karara bağlanabilmiştir.

Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler’in antlaşma gibi bağlayıcılığı olmasa dahi; devletlerin prensiplere uygun hareket ettiklerini görmekteyiz. Örneğin Rusya 15 Kasım 1996 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne nükleer madde taşıyan Mars-96 aracının fırlatılacağını bildirmiş<sup>185</sup>; yine aynı şekilde ABD de 2 Haziran 1997 tarihinde Genel Sekreter’i, dördüncü prensip uyarınca, nükleer madde taşıyan ve Ekim 1997 fırlatılması planlanan uzay aracı Cassini’nin güvenlik değerlendirme sonuçları hakkında bilgilendirmiştir.<sup>186</sup>

---

<sup>184</sup> İlkelerin İngilizce orijinal metni için bkz. “The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space”. [http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_47\\_0068.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_47_0068.html) [20.11.2011]. İlkelerin tarafımızca çevirilen Türkçe metni için bkz. EK- IV.

<sup>185</sup> UN Doc. A/AC.105/ 647 (20.11.1996), JASENTULİYANA (1999), s. 46, dn.72’den atfen.

<sup>186</sup> Bkz. JASENTULİYANA (1999), s. 46.

İlkeler uyarınca, nükleer enerji kullanımını içeren faaliyetler, Birleşmiş Milletler Şartı ile 1967 Uzay Antlaşması başta olmak üzere, uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Nükleer enerjinin kullanımı, nükleer enerji kaynağı dışından yürütülme imkanı olmayan görevler için kullanılmalıdır. Nükleer enerji ile çalışan araçların dizaynının önemi ilkeler tarafından vurgulanmış; kullanacakları nükleer enerji türüne göre araçların uzayın hangi alanında kullanılabileceği düzenlenmiştir. Buna göre nükleer reaktör ile çalışan araçlar, gezegenler arası görevlerde, yüksek yörüngelerde, düşük yörüngelerde –görevlerinin operasyonel kısmı tamamlandıktan sonra yüksek yörüngeye yerleştirilmek üzere- kullanılabilecektir. Radyoizotop jeneratörleri ise gezegenler arası görevlerde ve dünyayı çekim alanı dışındaki yörüngelerde kullanılmalıdır. İlkeler, nükleer enerji ile çalışan araçlar bakımından güvenlik kontrolünü zorunlu tutmuş; devletlere söz konusu aracın taşıdığı radyoaktif maddenin atmosfere dönme tehlikesi karşısında, bilgilendirme yükümlülüğü öngörmüştür. Devletler, hem nükleer enerji kullanmayı içeren uzay faaliyetleri dolayısıyla hem de söz konusu faaliyet nedeniyle doğacak zarardan dolayı uluslararası sorumluluğa sahiptir. İlgili faaliyet nedeniyle doğacak uyuşmazlıkların çözümü uyuşmazlıkların barışçıl çözümü prosedürüne uygun olarak gerçekleştirilmelidir.

## **5. Uzayın Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olan Devletlerin Menfaati ve Yararına Araştırılması ve Kullanılmasına İlişkin Uluslararası İşbirliği Bildirgesi**

Uzayın Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olan Devletlerin Menfaati ve Yararına Araştırılması ve Kullanılmasına İlişkin Uluslararası İşbirliği Bildirgesi<sup>187</sup> Genel Kurul'un 13 Aralık 1996 tarihli ve 51/122 sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Konu ilk olarak Hukuk Altkomitesi'nin gündemine 1989 yılında gelmiştir.<sup>188</sup> Pek çok devlet, uzayın araştırılması ve uzay teknolojisinin bütün devletlerin yararına kullanılmasını sağlayacak hukuki bir metin kaleme alınması talebinde bulunmuştur. Bu karar bir anlamda 1967 Uzay Antlaşması'nın I. maddesinde yer alan “uzayın keşfi ve kullanımı, ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere, ekonomik ya da bilimsel kalkınmalarına bakılmaksızın bütün devletlerin menfaat ve yararına gerçekleştirilmelidir” düzenlemesinin daha somut ve geliştirilmiş bir şekilde düzenlenen ilkeleri içermektedir. Bu ilkelerin görüşülmesi sürecinde gelişmekte olan devletler ile gelişmiş devletler arasındaki görüş farklılıklarına bir kez daha tanık olunmuştur. Gelişmekte olan devletlerin Hukuk Altkomitesi'ne sunduğu taslaklarda; gelişmekte olan devletlerin uzay teknolojisinden faydalanması ve bu hususta uluslararası işbirliği ön plana çıkarılmaktadır. Taslakta yer alan ilkeler; gelişmekte olan devletlerle gelişmiş devletler arasında büyüyen teknoloji açığını bir noktada

---

<sup>187</sup> Bildirge'nin İngilizce orijinal metni için bkz. “The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, Taking into Particular Account the Needs of Developing Countries”. [http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_51\\_0122.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_51_0122.html) [20.10.2011]. tarafımızca çevirilen Türkçe metin için bkz. EK-V.

<sup>188</sup> UN Doc. A/AC.105/385; JASENTULIYANA (1999), s.46, dn.76'dan atfen.

azaltma amacındadır.<sup>189</sup> Buna karşılık gelişmiş devletler; işbirliği ile bilgi ve teknoloji transferine zorlanmamak, teknoloji transferinin uygun bir miktarda ücretlendirilmesi hususlarında taslak metni düzenleme çabasına girmiştir.<sup>190</sup>

İlkeler uyarınca uzayın barışçıl amaçlarla araştırılması ve kullanımında uluslararası işbirliği, Birleşmiş Milletler Şartı ve 1967 Uzay Antlaşması başta olmak üzere, uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Söz konusu uluslararası işbirliği eşitlik ve karşılıklı kabul çerçevesinde yapılmalı, özellikle uzay teknolojisi gelişmiş devletler uluslararası işbirliğinin teşviki ve geliştirilmesine katkı sağlamalıdır. Uluslararası işbirliği, uzay teknolojisinin gelişimini sağlamak, geliştirmekte olan devletlerin uzay faaliyeti kapasitesini arttırmak, devletler arasında bilgi ve teknoloji alışverişini kolaylaştırmak amacındadır. Uluslararası işbirliği salt devletler arasında değil; hükümet-dışı, ticari ya da ticari olmayan kuruluşlarla her türlü gelişmişlik seviyesindeki devletler arasında gerçekleştirilmelidir.

#### **D. Kararların Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ile İlişkisi**

Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararlarıyla alınan ilkeler, uzaya ilişkin antlaşmalarla düzenlenmeyen alanlara ilişkin olarak, özellikle de 1979 Ay Anlaşması'ndan sonra, düzenlenmiştir. Burada dikkati çeken husus ilkelerin bağlayıcı etkisidir.

Genel Kurul kararlarının bağlayıcı etkisi Birleşmiş Milletler bünyesinde tartışılan bir meseledir. Şöyle ki; bazı devletler ilkelerin Genel Kurul kararlarıyla

---

<sup>189</sup> Brezilya, Şili, Kolombiya, Mısır, Irak, Meksika, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Uruguay ve Venezuela'nın sunduğu taslak metin için bkz. UN Doc. A/AC.105/607 (19.4.1995), JASENTULİYANA (1999), s. 47, dn.77'den atfen.

<sup>190</sup> Nitekim gelişmiş devletlerin işbirliği yapma konusunda zorlanamayacağını ve bu hususta kendilerinin karar vermesi gerektiğini savunan Almanya ve Fransa; ilkelere ilişkin başka bir taslak metin sunmuşlardır. Bkz. UN Doc. A/AC.105/C.2/L.197 (27.3.1995); JASENTULİYANA (1999), s. 48, dn.78'den atfen.

alınmasına, kararların bağlayıcı olmaması sebebiyle karşı çıkmış, söz konusu hususların bağlayıcı bir metinle düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Buna karşılık bazı devletler ise söz konusu görüşe karşı çıkmışlardır. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Hukuk İşleri Bürosu'nun bünyesinde "Bildirge" ile "tavsiye kararı" kavramının kullanımı hakkında bir memorandum hazırlanmıştır.<sup>191</sup> Memorandumda, Birleşmiş Milletler uygulamasına göre; Bildirge'nin resmi ve nadir durumlarda büyük öneme sahip meselelere ilişkin olarak açıkça ilan edilen, örneğin İnsan Hakları Bildirgesi, metinler olduğu ifade edilmiştir. Tavsiye kararı ise, daha az resmidir. Ancak Birleşmiş Milletler uygulamasında tavsiye kararı ile bildirge arasında, konu hukuki ilke olunca, fark olmadığı belirtilmiştir. Her ikisinin de bir Birleşmiş Milletler organının kararı ile kabul edildiği; tavsiye kararı yerine bildirge ifadesinin kullanılmasının tek başına, üye devletler üzerinde, bir uluslararası antlaşma ya da sözleşme gibi, bağlayıcı etkiye sahip olması sonucuna yol açmayacağı ifade edilmiştir. Ancak bildirgenin resmiyeti ve önemi göz önünde bulundurulunca, kabul eden organ adına, uluslararası toplumun üyelerinin bildirge ile bağlı olduğu beklentisini açıklamanın mümkün olacağı; beklenti devletlerin uygulamaları ile de aşama aşama karşılanırsa, bir bildirge uluslar arası örf - adet hukuku kuralı haline gelerek devletler üzerinde bağlayıcı etkiye sahip olabileceği belirtilmiştir.

*Kopal*, bildirge ile diğer ilkeleri ayrı tutup; devletler açısından bu metinlerin farklı sonuçlar doğurduğunu ileri sürmektedir. Bu noktada *Kopal* bazı Genel Kurul kararlarının; diğer Genel Kurul kararları arasında özel bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Bu kararlar, üye devletlere yönelik tavsiye niteliğinde politik ve

---

<sup>191</sup> Bkz. UN Doc. E/CN.4/L.610 (2.4.1962); CHENG, s. 133, dn.36'dan atfen.

ahlaki metinlerden öte; gelişmekte olan uluslararası hukuku etkileyen önemli bir araçtır.<sup>192</sup>

Bazı yazarlar ise, bildirgelerle ilgili olarak; bağlayıcı niteliğe sahip olmadıklarını ve sadece devletlere bildirgeye uygun davranmalarına yönelik bir tavsiye niteliğine haiz olduğunu belirtmektedir.<sup>193</sup>

Adı ne olursa olsun söz konusu ilkelerin, Genel Kurul kararı ile alınması nedeniyle, bağlayıcı etkisinin olmadığını söylemek mümkündür. Söz konusu kararların bağlayıcılığı bakımından; kararların uluslararası örf- adet hukuku kuralı yaratıp yaratmadıklarının tespiti önem arz etmektedir. 1962 İlkeler Bildirgesi'nin öngördüğü ilkeler, yukarıda da yer verdiğimiz üzere, büyük ölçüde 1967 Uzay Antlaşması'nda yer bulmuştur. Bu noktada zaten Bildirgede yer alan ilkelerin bağlayıcı karakter kazandığını söylemek mümkündür.

Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler ile Uzayın Tüm Devletlerin, Özellikle Menfaati ve Yararına Araştırılması ve Kullanılmasına İlişkin Uluslararası İşbirliği Bildirgesi; Hukuk Altkomitesi'nin gündeminde özellikle gelişmekte olan devletlerle gelişmiş devletler arasında derin görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Hatta Dünyayı Uzaktan Gözetlemeye İlişkin İlkeler'e ilişkin Genel Kurul kararı oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Bu bakımdan bu ilkelere ilişkin devletlerin, bağlayıcı olduğu yönünde *opinio jurise* sahip oldukları ve bu yönde uygulamaları olduğu yönünde bir sonuca varmak mümkün değil gibi gözükmektedir.

---

<sup>192</sup> KOPAL, s.19.

<sup>193</sup> Bkz. POCAR, F. : “*The Normative Role of UNCOPUOS*”, Outlook on Space Law Over The Next 30 Years ed. LAFFERRANDERIE, G.- CROWTHER, D., Kluwer Law International, The Netherlands, 1997, s. 417.

Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler’de ise; devletlerin söz konusu kararın bağlayıcı olduğu konusundaki uygulamalarına değinmiştir. Bu bakımdan, devletlerinin genelinin uygulamasına ve söz konusu uygulamanın hukukun gereği olarak zorunlu olduğu konusunda bir inancın varlığı halinin kanıtlanması ile uluslararası örf- adet hukuku kuralı yaratacaktır. Bu bakımdan diğer ilkeler bakımından, Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler’in uluslararası örf - adet hukuku kuralı oluşturup bağlayıcı etkiye sahip olması daha olasıdır.

Sonuç olarak, 1962 İlkeler Bildirgesi hariç diğer ilkelerin, Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları gibi bağlayıcı etkiye sahip metinler olduğu söylenemez. Söz konusu kararlar, Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmalarının düzenlemediği ya da genel kurallar getirdiği konulara ilişkin daha spesifik hükümler öngörmüş; düzenledikleri konularda devletlere rehberlik edecek ilkelere yer vermişlerdir. İlkeler bir anlamda antlaşmaları tamamlayıcı bir işleve sahiptir. Bağlayıcı olmasalar bile antlaşmalarda öngörülen düzenlemelerinin yorumlanması açısından bir öneme sahip oldukları da yadsınamaz.<sup>194</sup>

#### **E. Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları’nın Taraf Olmayan Devletler Bakımından Durumu**

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. maddesinde de sayıldığı üzere; uluslararası antlaşmalar, uluslararası örf ve adet hukuku kuralları ve hukukun genel

---

<sup>194</sup> POCAR, s. 420.

ilkeleri, doktrin ve içtihat uluslararası hukukun kaynaklarını oluştururlar. Uluslararası antlaşmalar, örf ve adet hukuku kuralları ve hukukun genel ilkeleri asli kaynak olmaları dolayısıyla uluslararası hukukun sujeleri bakımından bağlayıcılığa sahiptir. Kural olarak uluslararası örf ve adet hukuku kuralları ve hukukun genel ilkeleri bütün uluslararası sujeler bakımından bağlayıcı iken; uluslararası antlaşmalar ise kural olarak yalnızca antlaşmanın taraflarını bağlar ve üçüncü devletler bakımından hak ve yükümlülük yaratmaz.<sup>195</sup> Nitekim bu husus Roma Hukuku'ndan günümüze kadar gelmiş; Roma Hukuku'nda *pacta tertiis nec nocent nec prosut* cümlesi ile ifade edilmiştir. Kural olarak; Antlaşmalar Hukuku'na göre antlaşmalar sadece antlaşmaya taraf olanı bağlar ve antlaşmaya taraf olmayan devletler bakımından bir yükümlülük ya da bağlayıcılık doğurmazlar.

Antlaşmaların, antlaşmaya taraf olmayan üçüncü bir devlet bakımından hak yaratması; devletin rızasına<sup>196</sup>; yükümlülük yaratması üçüncü devletin yazılı rızasına<sup>197</sup> bağlıdır. Ancak her halükarda antlaşmanın hükümlerinin uluslararası örf-adet hukuku kuralı yaratması ve üçüncü devletin bu kurala kendisi bakımından karşı çıkmaması noktasında, kuralların üçüncü devletleri bağlaması mümkün hale gelecektir.<sup>198</sup> Ayrıca doktrinde, objektif durum yaratan antlaşmaların da herekse karşı (erga omnes) etki doğurduğu kabul edilmektedir. Bu tür antlaşmaların tanımı ve kapsamı oldukça tartışmalı olmakla birlikte; antlaşmanın tarafı olmayan devletlere

---

<sup>195</sup> Söz konusu husus, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 34. maddede düzenlenmiştir. Sözleşme'nin İngilizce orijinal metni için bkz. [http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1\\_1\\_1969.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf) [12.12.2011].

<sup>196</sup> 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 36. madde.

<sup>197</sup> 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 35. madde.

<sup>198</sup> 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 38. madde.

karşı ileri sürülebilmesi hususu Viyana Antlaşmaları Hukuku Sözleşmesi ile de teyit edilmemiştir.<sup>199</sup>

İki taraflı antlaşmalar; diplomatik görüşmeler yoluyla yapılmaktadır. Çok taraflı antlaşmalar ise; devletlerin kendi iradeleriyle bir araya gelerek, belli bir uluslararası örgüt ya da topladıkları bir konferans bünyesinde bir metnin hazırlanması ve bu metnin resmileşip imza ve onay aşamalarını tamamlamasıyla ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası örf - adet hukuku kurallarının oluşumu; uluslararası antlaşmalara nazaran daha karışıktır. Uluslararası örf- adet hukuku kurallarının oluşumu iki unsura bağlıdır.<sup>200</sup> Bu iki unsur maddi ve psikolojik unsur olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi unsur; devletlerin bazı olaylar karşısındaki benzer olumlu ya da olumsuz tutum ve davranışlarını sürekli tekrar etmelerini kapsar. Bunun yanında, bu tutum ve davranışlar uluslararası alana ilişkin, genel veya bölgesel olabilir.

Manevi unsur ise; benzer davranışların sürekli tekrarlanmasının yanında, devletlerin bu sürekli davranışın hukuk kuralı olarak kabul edildiği yönündeki inancını ifade eder.

Uluslararası Adalet Divanı'nın 1969 yılında Kuzey Denizi Kıtasahamlığı kararında da belirttiği üzere bir kuralın uluslararası örf ve adet hukuku kuralına dönüşmesi için, belli bir sayıda devletin o kuralı uygulaması değil, o kuralın genel olarak devletler tarafından bağlayıcı olduğu inancı ile uygulanması gerekmektedir.

---

<sup>199</sup> Bkz. PAZARCI, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009, s. 90.

<sup>200</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. ÇELİK, Edip: **Milletlerarası Hukuk**, Cilt I, Fakülteler Matbaası, 1980, s. 92-94; PAZARCI (2009), s. 104-106; BROWNIE, s. 4- 11.

Ancak Divan’a göre, kuralı bağlayıcı olduğu inancıyla uygulayan devletlerin söz konusu uygulamadan etkilenen devletler olması gerekmektedir.<sup>201</sup>

Antlaşmalar ile uluslararası örf- adet hukuku kuralları arasında hiyerarşi olmasa bile; bir ilişki söz konusudur. Antlaşmaların örf ve adet hukuku ile olan ilişkisini incelediğimizde antlaşmaların örf ve adet hukukunu etkilediğini, var olan örf ve adet hukukunu değiştirdiğini ya da yeni bir örf ve adet hukuku yarattığını görmekteyiz.<sup>202</sup>

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları’nın bazı hükümlerinin uluslararası örf- adet hukuku kuralı yaratması; antlaşmaların üçüncü devletler tarafından bağlayıcı olup olmadığını tayin bakımından önem taşımaktadır. Böylece belli hükümler bakımından antlaşmaya taraf olmayan devletler, Birleşmiş Milletler Antlaşmaları’yla uzaya ve gök cisimlerine ilişkin olarak kurulan sistemden ayrı olarak hareket edemeyecektir. Bu husus, uzayda silahlanma yarışının önlenmesi, devletlerin yörüngelerden ve gök cisimlerinden yapacakları uzay faaliyetlerinde eşit bir şekilde faydalanması ve en önemlisi de Ay ve diğer gök cisimleri üzerinde egemenlik ve özel mülkiyet iddialarının bertaraf edilerek Ay ve diğer gök cisimlerinin devletler arasında bir toprak hakimiyeti yarışına dönüşmesini engelleyici olması bakımından öneme sahiptir.

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ile uluslararası örf - adet hukuku kurallarının ilişkisi özellikle 1967 Uzay Antlaşması ile 1979 Ay Anlaşması çerçevesinde tartışılmaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, uzaya ilişkin antlaşmaların yapılmasından bir on yıl kadar önce uzay faaliyetleri başlamış; ancak

---

<sup>201</sup> UAD Kuzey Denizi Kıtasahamlığı Davası 1969; PAZARCI (2009), s. 105, dn. 263’den atfen.

<sup>202</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. BAXTER, R.R.: “*Treaties and Custom*”, Recueil Des Cours, C.I, The Netherlands, 1970, s. 31- 105.

Birleşmiş Milletler bünyesinde de bu faaliyetlerin niteliği tartışılmaya başlamıştır. Yapılan tartışmaların ilk önemli sonucu da oylanmaksızın Genel Kurul'da kabul edilen 1962 İlkeler Bildirgesi olmuştur. 1962 İlkeler Bildirgesi uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin temel ilkeleri ortaya koymuş ve o dönemde de devletlerin geneli tarafından kabul görmüştür. Özellikle uzayda devlet egemenliğinin olmaması, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması devletlerin genelinin kabul ettiği ve uzay faaliyetlerini uzaya ilişkin antlaşmalar yapılana kadar da ihlal etmedikleri en önemli iki ilke olmuştur. 1967 Uzay Antlaşması'nın söz konusu ilkeleri, kendi bünyesinde teyit etmesi ve Antlaşma'nın yapılış aşamasında da söz konusu ilkelere hiçbir devletin itiraz etmemiş olması; doktrinde özellikle uzayda devlet egemenliğinin yasak olması ile uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması düzenlemelerinin uluslararası örf- adet hukuku kuralı oluşturduğu yorumlarına sebep olmaktadır.<sup>203</sup>

Bogota Bildirisi'nin, 1967 Uzay Antlaşması'nın bu düzenlemelerinin uluslararası örf ve adet hukukunun oluşması bakımından olumsuz bir etkisi olup olmadığı da tartışılmaktadır. İlerde daha ayrıntılı işleyeceğimiz üzere Bogota Bildirisi, 1967 Uzay Antlaşması'na taraf olan ve olmayan devletler tarafından yayınlanmıştır. Dolayısıyla Bogota Bildirisi'ni yayınlayan devletlerin bir kısmı Antlaşmayı onaylamak suretiyle; Antlaşma'nın egemenliğe ve barışçıl kullanıma ilişkin ilkelerini kabul etmiştir. Onaylamayan devletler bakımından ise; Antlaşma'nın yapılış aşamasında, hatta 1962 İlkeler Bildirgesi'nin yapılış aşamasında, egemenliğe ilişkin düzenlemelere karşı çıkmadıkları görülmektedir.<sup>204</sup> Bu bakımdan Ekvator

---

<sup>203</sup> VERESHCHETIN, Vladlen S.– DANILENKO, Gennady M.: “*Custom As a Source of International Law of Outer Space*”, Journal of Space Law, Vol.13, No.1, 1985, s. 32.

<sup>204</sup> Official Record of Meetings in 1959, UN Doc. A/C.1/SR. 983- 992. Metinler için bkz. <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/treatyprep/declaration/index.html> [20.10.2011].

devletlerinin, 1962 İlkeler Bildirgesi'nin yayınlanmasından on dört yıl, 1967 Uzay Antlaşması'nın yapılmasından dokuz yıl sonra egemenliğe ilişkin düzenlemelere karşı çıkmalarının hukukken bir etkisi olması mümkün değildir. Söz konusu bildiri, 1967 Uzay Antlaşması'nın ilgili hükümlerinin, uluslararası örf- adet hukuku kuralı oluşturmaya etki edemez. Aksine Bildiri'yi yayınlayan Ekvator devletleri, kendileri açısından da bağlayıcılığı olan uluslararası örf- adet hukuku kurallarına aykırı davranmıştır.<sup>205</sup> Söz konusu hukuka aykırılığın, işbu devletler açısından uluslararası sorumluluk doğurduğu dahi söylenebilir.

1967 Uzay Antlaşması'nın II. maddesinin salt devlet egemenliğini mi yoksa özel kişilerin mülkiyet hakkı elde edebilmesi hususunu da mı yasakladığı konusunu, özellikle antlaşmanın lafzı dolayısıyla, yanlış yorumlamak mümkündür. Antlaşma'nın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Birinci Komite'de görüşülmekte olduğu dönemde devletlerin birçoğu Antlaşma'nın uzay ve gök cisimleri üzerinde hem devlet egemenliğini hem de özel kişilerin mülkiyet hakkı elde edilmesini yasakladığı görüşü hakimdir. Karşı görüş olarak bazı devletlerin Antlaşma'nın sadece uzay ve gök cisimleri üzerinde devlet egemenliği iddiasını yasakladığı görüşü olsa da; bu devletlerin açıkça söz konusu madde hakkında oluşan genel kaniye karşı çıkmadıklarını, açıkça ikinci maddenin özel kişilerin mülkiyet hakkı kurabilmesini yasaklayacak şekilde geniş yorumlanamayacağı itirazında da bulunan olmamıştır.<sup>206</sup> Gerek devletlerin genelinin söz konusu maddenin hem devlet egemenliğini hem de

---

<sup>205</sup> Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nde de üye devletlerin söz konusu bildiriye verdikleri tepki de bu yönde olmuştur. O dönemin Çekoslovakya, İtalya ve Japonya temsilcileri, 1967 Uzay Antlaşması'nın uzayın hukuki rejimini düzenleyen I. maddesinin zaten uluslararası örf- adet hukuku kuralı oluşturduğunu ifade etmişlerdir ve Komite'de yer alan çoğu devlet Ekvator devletlerinin bildiride yer alan iddialarını kabul etmemiştir. Bkz. VERESHCHETIN – DANILENKO, s. 32.

<sup>206</sup> LEE, Ricky: "Article II of the Outer Space Treaty: Prohibition of State Sovereignty, Private Property Rights, or Both?" Australian Journal of International Law, Vol.11, 2004, s. 135.

özel kişilerin mülkiyet hakkını yasaklayacak şekilde düzenlendiğine ilişkin kanıları ve bu yoruma açıkça itirazda bulunmamaları sebebiyle söz konusu kuralın uluslararası örf- adet hukuku kuralı yarattığı söylenebilir.<sup>207</sup>

1967 Uzay Antlaşması'nın III. maddesinin getirdiği düzenleme ile Ay ve diğer gök cisimleri dahil, uzayın araştırılması ve kullanılması ile ilgili faaliyetleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve uluslararası işbirliği ile anlayışın teşvik edilmesi gerektiğini öngören düzenlemenin, 1967 Uzay Antlaşması'nın uluslararası örf-adet hukuku kuralı haline gelmiş düzenlemelerinden biri haline geldiği ifade edilmektedir.<sup>208</sup> Ayrıca uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda öngörülen uzayın eşit ve adil kullanımının da bir uluslararası örf-adet hukuku kuralı haline geldiği savunulmaktadır.<sup>209</sup> Ancak uluslararası işbirliğinin teşviki konusunda gelişmiş devletler ile gelişmekte olan devletler arasında görüş ayrılıkları söz konusudur. Uzay faaliyetlerinin eşitlik ilkesine göre gerçekleştirilmesi ve uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi, pratikte devletlerin uygulamaya geçirmede zorlandıkları iki düzenlemedir. Antlaşma'ya taraf devletler tarafından dahi uygulanması sorunlu olan bir hükmün, Antlaşma'ya taraf olmayan devletler bakımından uluslararası örf-adet hukuku kuralı yaratması ve bağlayıcı olması mümkün gözükmemektedir.

1979 Ay Anlaşması açısından da; Ay'ın hukuki rejimini düzenleyen XI. maddesinin uluslar arası örf- adet hukuku kuralı haline geldiği ileri sürülmektedir.<sup>210</sup>

---

<sup>207</sup> LEE, s. 135.

<sup>208</sup> LYALL-LARSEN, s. 510.

<sup>209</sup> ODUNTAN, Gbenga: "Imagine There are No Possessions: Legal and Moral Basis of the Common Heritage Principle in Space Law", Manchester Journal of International Economic Law, Vol.2, 2004, s. 44.

<sup>210</sup> DEKANOZOV, R.V.: "Forming of the Principle Common Heritage of Mankind and the Rules of Customary International Law", in Proc. of the 25th Colloquium on the Law of Outer Space, 1982, s. 219; VERESHCHETIN – DANILENKO, s. 34.

Maddede Ay'ın insanlığın ortak mirası olduğu ve Ay'ın kullanımının ve kaynaklarının işletiminin bu kavram doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Öncelikle devlet egemenliğinde olmayan alanların tümünün bu kavram uyarınca yönetildiğinden bahsetmek mümkün değildir. Bilindiği üzere dünya üzerinde açık deniz ve açık denizin bulunduğu deniz yatağı ile Antartika bölgesi hiçbir devletin egemenliğinde olmayan bir alandır. Bu alanlardan sadece uluslararası deniz yatağı insanlığın ortak mirası rejimi ile yönetilmektedir. Sonuç olarak devlet egemenliğinde olmayan alanların tümünün insanlığın ortak mirası rejimi ile yönetmek gibi bir anlayış uluslararası alanda mevcut değildir.

İkinci husus ise; kavramın tanımı ve kapsamıdır. Bu kavramın giderek uluslararası örf-adet hukuku kuralı haline gelmeye başladığı, özel düzenlemelere yer vermese de ulusal sınırların ötesine geçen alanların kullanımı bakımından bu kavramın hukuki yükümlülük yarattığı ileri sürülmektedir.<sup>211</sup> Söz konusu kavram, pek çok metinde ilke olarak ifade edilse bile; ilke olacak nitelikte belirgin bir içeriğe sahip değildir. Bunun yanına hukuki sonuçları açısından da devletler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Kavram, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde de uluslararası deniz yatağı ile ilgili olarak da tartışılmıştır. Sözleşmenin yapılış aşamasında ve metnin kesinleşmesinden sonra devam eden tartışmalar; sözleşmenin uzun süre yürürlüğe girmesine engel olmuştur. Nitekim Sözleşme yürürlüğe girmesine rağmen; uluslararası deniz yatağının rejiminden ötürü antlaşmayı onaylamayan devletler vardır.<sup>212</sup> Benzer durumun 1979 Ay Anlaşması

---

<sup>211</sup> ODUNTAN, s. 33.

<sup>212</sup> Nitekim ilgili Anlaşmayı imzalamayan devletlerden biri de ABD'dir. Ayrıca ABD, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni imzalamasına rağmen onaylamamıştır. ABD'nin 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni onaylamaması ile 1979 Ay Anlaşması'nı

açısından da söz konusu olduğu söylenebilir. Ay'ın, insanlığın ortak mirası olarak nitelendirildiği Anlaşma yürürlüğe girse de oldukça az sayıda devlet tarafından onaylanmıştır. Bu durum devletlerin genelinin Ay'ı, kullanımı ve kaynaklarının işletimi bakımından, insanlığın ortak mirası olarak kabul etmediklerini göstermektedir.<sup>213</sup> Sonuç olarak, Anlaşma'nın ilgili hükmünün bir uluslararası örf-adet hukuku kuralı yarattığını ve Anlaşma'ya taraf olmayan devletler bakımından bağlayıcı olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

---

onaylamaması arasında devlet egemenliği ile mülkiyet ilişkisi bakımından bir bağlantı bulunmamaktadır. Bkz. GANGALE, Thomas: **The Development of Outer Space**, ABC-CLIO, USA, 2009, s. 73.

<sup>213</sup> Bu görüş için ayrıca bkz. ODUNTAN, s.45; VERESHCHETIN – DANILENKO, s. 34.

## İKİNCİ BÖLÜM

### BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMALARI'NIN UZAYA İLİŞKİN GENEL HUKUKİ SORUNLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

#### I. UZAYIN HUKUKİ REJİMİNE İLİŞKİN SORUNLAR

##### A. Genel Olarak

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki rejimi düzenlemiştir. Ancak daha önce de yer verdiğimiz üzere, devletlerin belli bir metin üzerinde uzlaşmalarını sağlamak adına antlaşmalar, bazı konularda zayıf kalmış ya da bazı hususları hiç düzenlememiştir. Teknolojinin ilerlemesi ile antlaşmaların yapıldığı dönemde öngörülmeven yeni durumların ortaya çıkması da antlaşmaların yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Antlaşmaların oluşturduğu düzenin yanında; gelişen teknoloji karşısında yapılan tartışmalar bizi antlaşmaları ayrıntılı olarak incelemeye yöneltmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın getirdiği düzenlemeleri inceledikten sonra bu kısımda, uzayın hukuki rejimine ilişkin doktrinde tartışılan hukuki meseleleri inceleyip; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nı ilgili hukuki sorunlar bakımından değerlendireceğiz.

##### B. Uzayda ve Uzaydaki Gök Cisimleri Üzerinde Egemenlik

#### 1. Uzayın Hukuki Rejimine İlişkin Doktrindeki Tartışmalar

Geleneksel olarak mekanların sınırlandırılması, üç farklı kavram ile açıklanmaktadır: Devletin egemenliğinin olduğu ülke, *res communis* alanlar ve *res*

*nullius* alanlar.<sup>214</sup> Bu üç kavramın dışında 1979 Ay Anlaşması ile 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, “insanlığın ortak mirası” kavramını ortaya koymuştur.<sup>215</sup> Öncelikle devletlerin egemen oldukları ve devlet olmanın unsurlarından birini oluşturan ülke birinci sırada yer alır. İkinci olarak *res communis* rejimine tabi olan alanlar, devletlerin egemenlik sahasına girmeyen, herkesin kullanımına açık alanlardır. Açık denizler ve Antartika, *res communis* alanlara örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında üçüncü rejim ise, *res nullius*, yani kimsenin egemenliğinin altında olmayan; ancak uluslararası hukuka göre iktisap edilebilir alanlar olarak tanımlanabilir. Son olarak 1960’larda ortaya atılan ve hala tartışmalı olmakla birlikte antlaşmalarda yer alan “insanlığın ortak mirası” kavramı da yeni bir rejim oluşturduğu söylenebilir. Bu kavram dahilindeki alanlarda da devlet egemenliği kurmak mümkün değildir ancak *res communis* ten bazı yanları ile ayrılır.

Roma Hukuku’ndan bu yana devletlerin kara ülkelerinin üzerindeki hava ülkelerinde de egemenliklerinin bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak bunun pratikteki önemi özellikle hava araçlarının kullanılmaya başlamasıyla ortaya

---

<sup>214</sup> Söz konusu kavramlar, Roma Hukuku’nda da özel mülkiyete ilişkin kullanılan kavramlardır. Roma Hukuku’nda *res nullius* kavramı, şahıpsız eşyayı ifade etmektedir. *Res nullius*; mülkiyetin kazanılma yollarından hiçbirinin henüz uygulanmadığı taşınır eşya ya da gayri meskun alanları ifade etmek için kullanılmaktadır. *Res nullius* taşınır ya da taşınmaz eşyanın, işgal ve aktif kullanım yoluyla iktisap edilmesi mümkündür. Bu kavramın yanında mülkiyete tabi olmayan eşyayı ifade etmek için kullanılan diğer bir kavram da *res communis*’tir. *Res communis*, hiç kimsenin mülkiyeti altında olmayan ve kullanımı ortak ve eşit olarak bütün insanlığa ait olan eşyayı ifade etmektedir. Bu kavram yerine *res communis omnium* kavramı da kullanılmaktadır. *Res communis* ile ifade edilen alanlar hava, deniz, deniz kıyıları, büyük akarsular vb.nin doğal hukuk gereği tüm insanların ortak alanıdır. Doğal nitelikleri gereği kamunun ortak kullanımına bırakılmış olan şeylerin bu kavramla ifade edilmesi, bu alanların toplumun mülkiyetine bırakılmasını ifade etmektedir. Çağdaş hukuk düzeninde (milli hukuklar bakımından) *res communis* alanlar, devlet egemenliğine bırakılmıştır. Bkz. ÇELEBİCAN, KARADENİZ, Özcan: **Roma Eşya Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 38.

<sup>215</sup> CHENG, Bin: “*The Legal Status of Outer Space and Relevant Issues: Delimitation of Outer Space and Definition of Peaceful Use*”, Journal of Space Law, Vol.11, No.1&2, 1983, s. 90.

çıkmiştir. Devletin hava ülkesi üzerindeki egemenliği, savunma, casusluğu önleme vs. gibi hususlar bakımından önem kazanmıştır.<sup>216</sup>

Teknolojinin gelişmesine paralel olarak öncelikle hava sahasına devletlerin egemen olup olmadıkları hususu önem arz etmeye başlamış ve devletlerin hava sahası üzerinde egemenliklerinin olup olmadığına ilişkin tartışmalar şu üç görüş üzerinde toplanmıştır: Devletlerin hava sahası üzerinde mutlak ve sınırsız egemenliği, hava sahasının serbestliği ve egemenliğe konu olamayacağı, sınırlı egemenlik yani bir başka deyişle belli bir yüksekliğe kadar devletin egemenliği ve o yükseklikten sonra serbestlik olması gerektiği görüşü.<sup>217</sup> Nitekim söz konusu tartışmalar hava ve uçuşun hukuki rejimini belirlemek amacıyla toplanan konferanslara da yansımıştır. İlk olarak Paris’te toplanan konferansta; hava sahası üzerinde egemenlik ve hava araçlarının zararsız geçişi, konferansın ana konularından biri olmuştur. Devletler hava sahası üzerinde devletlerin egemenliği olması gerektiğini ileri sürmekle birlikte, zararsız geçiş hususunda bir anlaşma sağlanamadığı için bu konferanstan bir sonuç çıkmamıştır. I. Dünya Savaşı’ndan sonra yine Paris’te toplanan Havacılık Komisyonu Barış Konferansı’nda havacılıkla ilgili temel prensipleri oluşturmak adına devletler tekrar bir araya gelmiştir. İlgili konferans sonunda imzalanan 1919 Paris Sözleşmesi I. maddesinde; devletlerin kara ve su ülkesi ile hava sahası üzerinde münhasıran egemenliğe sahip oldukları öngörülmüştür. Bu sözleşmeden sonra ABD’nin davetiyle Chicago’da toplanan devletler, yapılan konferans sonrasında 1944 Chicago Sözleşmesi’ni imzalamışlardır.

---

<sup>216</sup> Bkz. COOPER, John C.: **A Study On The Legal Status Of Aircraft**; REINHARDT, Dean N. : *“The Vertical Limits of State Sovereignty”*, Journal of Air Law and Commerce, Vol. 72, 2007, s. 70’ten atfen.

<sup>217</sup> Daha ayrıntı tasnif için bkz. AKİPEK, İlhan: **Hava Sahasının Devletler Hukuku Bakımından Durumu**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No.134, Ankara, 1959, s. 15- 17.

1944 Chicago Sözleşmesi'nin I.maddesinde; devletlerin kara ülkelerinin üzerinde kalan hava sahası üzerinde eksiksiz ve münhasıran egemen olduğu öngörülmüştür. Sonuç olarak; hava sahası devletler bakımından egemenlik sahası bir alan olarak düzenlenmiştir.<sup>218</sup> Ancak bu egemenlik sahasının nerede sonlandığına ilişkin soruna havacılık ile ilgili hiçbir uluslararası antlaşma çözüm getirmemiştir.

Hava sahasındaki egemenliğe ilişkin meselenin çözülmesinin ardından uzay faaliyetlerinin başladığı; fakat henüz hiçbir hukuki metnin oluşturulmadığı yıllarda uzaya ilişkin hukuki rejim de tartışılmaya başlanmıştır. 1950'li yılların ikinci yarısında *Haley* uzayın sadece tüm insanlığın yararı için kullanılması gerektiğini; yine aynı yıllarda *Ikeda* da uzayın bütün insanoğluna açık olması gerektiğini savunmuştur.<sup>219</sup> Sputnik I'in fırlatılmasından önce yazılan bir makalede, uzaya ilişkin olarak ortaya konulacak rejimin belki de devletler tarafından açık denizde olduğu gibi *res communis* olarak belirleneceği; ancak gök cisimleri ve yıldızların *res nullius* olarak tayin edilip devletlerin egemenliğine tabi tutulabileceği yorumu yapılmıştır.<sup>220</sup>

Uzayda egemenlik kurulabileceğini iddia eden görüş, iddiasını “Cujus est Solum Ejus Est Usque Ad Coelum”<sup>221</sup> kuralına dayandırmıştır. Bu görüşe göre; egemenlik meselesi aslında uluslararası hukukta çözülmüştür ve atmosferde egemenlik hakkı sonsuza kadar uzanmaktadır. Böylece devletin hava sahasında tam ve münhasır egemenliği ifadesi yorumlanırken; “tam” sözcüğü aslında sınırsız olarak

---

<sup>218</sup> Bkz. REINHARDT, s. 71-77.

<sup>219</sup> HALEY, “Basic Concepts of Space Law”, - IKEDA, “Who Owns Outer Space”, FASAN, Ernst : “The Meaning of the term ‘Mankind’ in Space Legal Language”, Journal of Space Law, Vol. 2, 1974, s. 125’den atfen.

<sup>220</sup> Bkz. CHENG (1997), s. 390.

<sup>221</sup> Yani bu sorunun “bir arazinin maliki onun üstündekine de malik olur” kuralı ile çözüme kavuşacağı iddia edilmiştir.

yorumlanmaktadır.<sup>222</sup> Bunun yanında uluslararası hukukun devlet egemenliğine hiçbir sınır koymadığı; yapılacak bir uluslararası antlaşmayla her devletin herhangi bir zamanda, teknik imkanlarına göre, insan faaliyetinin ya da insanlarca yöneltilen bir faaliyetin herhangi bir şekilde yapılabildiği yüksekliğe kadar, ülkesi üzerindeki uzayda tam ve münhasıran egemenliğe sahip olacağı ileri sürülmüştür.<sup>223</sup>

1967 Uzay Antlaşması'nın imzalanmasından önce uzayda egemenliğin varlığı görüşünü savunanların karşısında uzayda egemenliğin olamayacağını ileri sürenlerin sayısı daha fazladır. Onların egemenlik tezine karşı ileri sürdükleri tezleri şu yedi başlık altında toplamak mümkündür.<sup>224</sup>

- Cujus est Solum Ejus Est Usque Ad Coelum uzaya uygulanamaz.
- Atmosferle uzay arasında nitelik farkı vardır.
- Uzayda egemenlik astronomik verilere aykırıdır.
- Havacılık antlaşmaları uzaya yaygın değildir.
- Hava sahası ile atmosfer eşanlamlıdır.
- Egemenliğin uzaya uzatılması güvenliği sağlamaz.
- Devletlerin tutumu da uzayda egemenliğe karşıdır.

1960 yılında, Uluslararası Uzay Hukuku Enstitüsü bünyesinde, gök cisimlerinin hukuki rejimini tartışmak üzere bir çalışma grubu oluşturulmuş ve bu

---

<sup>222</sup> Bkz. KISLOV, A.– KRYLOV, S.: “*State Sovereignty in Airspace*”, International Affairs, Moscow, No.3, s. 35- 44.

<sup>223</sup> MILDE, Michael: “*Considerations on Legal Problems of Space Above National Territory*”, Sempozyum 1961, s. 1106-1107. Ayrıca bu konudaki diğer görüşler için bkz. MERAY (1964), s. 111-112.

<sup>224</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY (1964), s. 113-127.

Çalışma grubu 1964 yılında verdiği raporda gök cisimlerinin gerek ulusal egemenliğe gerekse özel mülkiyete konu olamayacağına kanaat getirmiştir.<sup>225</sup>

## **2. Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ile Getirilen Rejim**

Uzayın hukuki rejimine ilişkin olarak Birleşmiş Milletler nezdinde ilk düzenleme Genel Kurul’un 20 Aralık 1961 tarihli ve 1721 A (XVI) sayılı kararında yer almıştır.<sup>226</sup> Söz konusu kararda; uzayın ve gök cisimlerinin ulusal egemenliğe konu olamayacağı belirtilmiştir. Daha sonrasında ise benzer bir düzenleme Genel Kurul’un kararıyla ıkarılan 1962 İlkeler Bildirgesi’nde de yer almıştır. Bu Bildirgenin devletin egemenliğini yasaklayan III. maddesinde; uzayın ve gök cisimlerinin, kullanma, işgal ya da hiçbir nedenle ulusal egemenliğe konu edilemeyeceği düzenlenmiştir.

1962 İlkeler Bildirgesi’nde yer alan bu düzenlemenin, benzer şekilde 1967 Uzay Antlaşması’nda da yer aldığını görülmektedir. 1967 Uzay Antlaşması’nın II. maddesinde; Ay ve diğer gök cisimleri dahil uzayın araştırılması ve kullanılmasının, iktisadi ve kalkınma derecelerine bakılmaksızın bütün ülkelerin hayır ve menfaatine yürütülmesi gerektiği, uzayın ve gök cisimlerinin bütün insanlığa tahsis olunduğu ngrlmştir. Yine uzaya, Ay’a ve diğer gök cisimlerine ait hukuki rejim, 1979 Ay Anlaşması’nda da düzenlemesini bulmaktadır. Anlaşma’nın XI. maddesine göre, Ay ve onun doğal kaynakları insanlığın ortak mirasını oluştururlar; Ay, kullanma, işgal veya diğer başka bir şekilde de olsa egemenlik ilanı suretiyle hiçbir ulusal edinme konusunu oluşurmaz. Ay’ın yüzeyi ve toprakaltı, tüzel kişiliği haiz olsun olmasın,

---

<sup>225</sup> CHRISTOL, Carl: “*The Moon Agreement: When Is It Today?*”, Journal of Space Law, Vol.27, No.1, 1999, s. 3.

<sup>226</sup> UNGA Res. 1721 A (XVI), (20.12.1961). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_16\\_1721E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_16_1721E.pdf) [12.12.2011].

hükümetler-arası olan veya olmayan uluslararası örgütlerin, ulusal örgütlerin, devletlerin veya gerçek kişilerin mülkiyetinde olamaz. Ay'ın yüzeyi ile bağlantılı yapılar dahil yüzeyine veya yüzeyi altına uzay personeli veya taşıtları, malzemesi, istasyonları, tesisleri veya donanımı yerleştirilmiş olması. Ay'ın yüzeyinin veya toprak altının bir kısmı üzerinde, mülkiyet hakkı yaratmaz.

Öncelikle 1967 Uzay Antlaşması'nın; uzay ve gök cisimlerinin bütün insanoğluna tahsis edilmesini öngören düzenlemenin hukuki anlamını ele almak gerekmektedir. Antlaşma'nın, uzayı ve gök cisimlerini bütün insanoğluna hasrederek, “insanoğlu” kavramıyla uluslararası hukuka yeni bir suje katmış olup olmadığı tartışılmaktadır.<sup>227</sup> 1967 Uzay Antlaşması'nda öngörülen uzayın ve gök cisimlerinin bütün insanoğluna tahsis edilmiş olması, devamında uzaya ve gök cisimlerine serbestçe ulaşımı getirmiş; devletler bakımından uzay ve diğer gök cisimleri üzerinde egemenlik kurmayı yasaklamıştır.<sup>228</sup> Bu bakımdan 1967 Uzay Antlaşması yeni bir suje ile yeni bir rejimi ifade etmemekte; kanımızca *res communis* rejiminin uzay ve gök cisimleri bakımından da geçerli olduğunu düzenlemektedir. Ancak doktrinde 1967 Uzay Antlaşması'nda yer alan düzenlemenin ifade edildiği gibi *res communis* olmadığını, aksine insanlığın ortak mirası prensibinin farklı ifade edilmiş şekli olarak olduğunu savunan yazarlar da vardır. Söz konusu yazarlar, bu iddiayı desteklemek için; uzayın ve gök cisimlerinin, hukukumuzda yer aldığı üzere “res” yani “şey” kavramına dahil edilemeyeceğini ileri sürmektedir.<sup>229</sup> Ayrıca bazı yazarlar, Ay'ın mekansal alanı ile doğal kaynakları arasında bir ayrıma gidilmesi

---

<sup>227</sup> COCCA, A.,A.: “*The Advances in International Law through the Use of Outer Space*”, Journal of Space Law, 1981, s. 14.

<sup>228</sup> CHRISTOL (1991), s. 71.

<sup>229</sup> Örneğin Lachs, Quadri uzay ve gök cisimlerinin “res” kavramına dahil edilemeyeceği fikrindedirler. Bkz. ODUNTAN, s. 35.

gerektiğini ve bu ayrımla 1967 Uzay Antlaşması’nda öngörülen *res communis* rejiminin Ay’ın mekansal alanına uygulanabileceğini ifade etmektedir.<sup>230</sup> Bizim de katıldığımız görüş uyarınca, uzay ve gök cisimleri için, “res” kavramı kullanılabilir. Nitekim, daha önce de belirttiğimiz üzere, Uzay Hukuku, uzayın dünyaya ilişkin kavram ve hukuki rejimle düzenlendiği bir alandır.

Uzayın Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere bütün insanlığa tahsis olunması ile Ay ve diğer gök cisimlerinin insanlığın ortak mirası olması bakımından bir fark olup olmadığı tartışılması gereken bir konudur. 1967 Uzay Antlaşması uzayın ve gök cisimlerinin bütün insanlığa tahsis edilmesi düzenlemesinde *res communis* rejimini ifade ederken; 1979 Ay Anlaşması, *res communis* ile öngörülen hukuki rejimden daha da ileri giderek, Ay’ın insanlığın ortak mirası olduğunu düzenlemiştir.<sup>231</sup> *Res communis* Roma Hukuku’ndan günümüze kadar gelen bir kavram iken, “insanlığın ortak mirası” kavramı 1967 Uzay Antlaşması yapılp yürürlüğe girdikten sonra ortaya atılmış ve gerek 1979 Ay Anlaşması’nın yapılış safhasında gerekse 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi yapılış safhasında çokça tartışılmıştır.<sup>232</sup>

İnsanlığın ortak mirası kavramı ilk kez 1966 yılında Malta tarafından ortaya atılmıştır. Malta söz konusu kavramı, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun, Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi’ni yeniden düzenleyerek; Konsey’in insanlığın ortak mirasının vasisi olmasını ve böylece devletlerin ortak menfaat ve çıkarlarını

---

<sup>230</sup> CHRISTOL, Carl: “*The Modern International Law of Outer Space*”, (1982) op.cilt. s.318; ODUNTAN, s. 36, dn.18’den atfen.

<sup>231</sup> HERTZFELD, Henry - Von Der DUNK, Frans G.: “*Bringing Space Law into the Commercial World: Property Rights without Sovereignty*”, Chicago Journal of International Law, Vol.6, No.1, 2005, s. 85.

<sup>232</sup> Bkz. BASLAR, s. 210- 216. İnsanlığın ortak mirası, bitki ve insan gen kaynaklarına ilişkin olarak da tartışılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KIVILCIM, s. 78- 83.

sağlamak için gerekli koordinasyonu sağlamasını önermiştir.<sup>233</sup> 1967 Uzay Antlaşması'nın yapılmasından sonra Malta, 17 Ağustos 1967 tarihinde Genel Kurul'a deniz yatağının ve okyanus tabanının münhasıran Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Hakkında Antlaşma ve Bildirge başlıklı bir gündem önerisi sunmuş ve bu öneride ilk defa, deniz yatağının ve okyanus tabanının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.<sup>234</sup> Genel Kurul'da devam eden oturumlar neticesinde 15 Aralık 1969 tarihli ve 2574 D sayılı kararda deniz yatağının, devlet egemenliğine konu olamayacağı belirtilmiş<sup>235</sup>; 17 Aralık 1970 tarihli ve 2749 (XXV) sayılı kararda ise; deniz yatağının, okyanus tabanının ve alanın kaynaklarının ulusal yetkinin ötesinde insanlığın ortak mirası olduğu beyan edilmiştir.<sup>236</sup>

İnsanlığın ortak mirası kavramının, 1979 Ay Anlaşması bakımından ilk ortaya atıldığı dönemde devletler, kavramın Ay'a uygulanmasını kabul etmişlerdir. 1979 Ay Anlaşması bu kavrama yer verse de; Anlaşma'da yer alan düzenlemeler kavramın hukuken ne anlama geldiğini açıklamaktan oldukça uzaktır.<sup>237</sup> Gorove bu kavramın açık bir hukuki anlam taşımadığını, daha çok politik, felsefi ya da ahlaki

---

<sup>233</sup> MORRIS, V.-BOURLLOYANNIS C.- VRAILAS : “*The Work of the Sixth Committee at the Fiftieth Session of the UN General Assembly*”, AJIL, Vol.9, 1996, s. 500.

<sup>234</sup> UN Doc. A/6695 (18.8.1967); CHENG (1997), s.365, dn.40'dan atfen.

<sup>235</sup> UNGA Res. 2574 (XXIV) D, (15.12.1969). Metin için bkz. <http://daccessods.un.org/TMP/3885773.42033386.html> [12.12.2011].

<sup>236</sup> UNGA Res. 2749 (XXV), (17.12.1970). Metin için bkz. <http://daccess-ods.un.org/TMP/4049469.2325592.html> [12.12.2011].

<sup>237</sup> “İnsanlığın ortak mirası” kavramının üzerinde anlaşılan bir tanımının olmamasının; kavramın izhari nitelikte olduğu ve her türlü yoruma açık olduğu sonucuna yol açmaktadır. Söz konusu durum da, kavramın hukuken bağlayıcı olmadığı ve bir devletin kavrama dayanarak kendi çıkarlarına aykırı davranma yükümlülüğünde olmadığı yorumlarının yapılmasına sebep olmaktadır. Bkz. GANGALE, s. 74. Kavramın açık bir hukuki anlam taşımadığını kabul etsek de; anlamının açık olmaması nedeniyle bağlayıcı olmadığı yorumuna katılmamaktayız. Söz konusu kavram antlaşmalarda, ilgili alanların edilen alanların hukuki rejimini ve devletlerce kullanılma prosedürlerini düzenlediği sürece, kavram antlaşmalara taraf devletler açısından bağlayıcı olabilir.

bir alan olduğunu ifade etmektedir.<sup>238</sup> İşbu kavramın tanımlanması tartışmalı olmakla birlikte, kavramın üzerinde uzlaşılan dört unsura sahip olduğu söylenebilir<sup>239</sup>: Öncelikle insanlığın ortak mirası olarak ilan edilen alanlar devlet egemenliğine konu olamaz. Bu alanların yönetimi belli bir uluslararası rejime tabi olarak gerçekleştirilir. Elde edilen kaynakların ve gelirlerin adil paylaşımı söz konusudur. Son olarak bu alanlar münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılmalıdır.

“İnsanlığın ortak mirası” kavramına yer veren ikinci antlaşma olarak 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin, derin deniz yatağının uluslararası yönetimine ilişkin olarak ayrıntılı bir rejim öngördüğünü ve bu alanı yönetmek üzere bir Derin Deniz Yatağı Otoritesi kurulduğunu görmekteyiz.<sup>240</sup> Ancak buna karşılık 1979 Ay Anlaşması; Ay’da işletilebilecek bir doğal kaynağın bulunması halinde, devletlerin ayda bulunan doğal kaynaklarının işletimi için bir uluslararası rejim kurulmasını öngörmüştür. Bu bakımdan 1979 Ay Anlaşması’nda, Ay’da işletilebilecek doğal kaynakların bulunması halinde, kaynakları işletmek amacıyla uluslararası bir rejimle oluşturulabileceği düzenlenmiştir. İnsanlığın ortak mirası kavramının Ay ve diğer gök cisimlerinin düzenli ve barışçıl kullanımına yol açacak bir rejim oluşturma amacıyla olduğu ortadadır.<sup>241</sup> Ancak bunu sağlamak bakımından 1979 Ay Anlaşması’nın öngördüğü hükümler yetersiz kalmaktadır. Çünkü 1979 Ay Anlaşması, 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde olduğu gibi insanlığın ortak mirası kavramının ekonomik boyutunu ayrıntılı düzenlenmemiş; Ay’da işletilebilecek doğal

---

<sup>238</sup> Bkz. GOROVE, S. : “*The Concept of Common Heritage of Mankind a Political, Moral or Legal Innovation*”, Vol.9 San Diego, 1996; ODUNTAN, s. 32’den atfen.

<sup>239</sup> BASLAR, s. 82- 84.

<sup>240</sup> 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Alan başlıklı Kısım 11.

<sup>241</sup> PRITZCHE, Kai-U: **The Development of the Concept of the Common Heritage of Mankind in Outer Space Law and Its Contents in the 1979 Moon Treaty**, Master Dissertation, University of California, 1984, s. 97; BASLAR, s. 191, dn. 174’den atfen.

kaynak bulunması halinde kurulabilecek olası rejimden bahsetmiştir. Ayrıca 1979 Ay Anlaşması'nın oldukça az devlet tarafından onaylandığını göz önüne alacak olursak; bu uluslararası rejimin nasıl ve ne şekilde kurulacağı, Anlaşma'nın etkinliği bakımından yeni bir sorun olarak ileride karşımıza çıkacaktır.<sup>242</sup>

1967 Uzak Antlaşması'nda uzaya ve gök cisimlerine ilişkin *res communis* rejimi yer almışken, Ay ve diğer gök cisimlerinin hukuki rejimine ilişkin yapılan uluslararası antlaşmada yeni ortaya atılan bir kavramın kullanılması; 1979 Ay Anlaşması'nda *res communis* rejiminden farklı bir rejimi ifade etmektedir. İnsanlığın ortak mirası” kavramı ortak mülkiyetin yeni bir formu; *res communis* rejimine getirilen yeni bir alternatif olarak kabul edilmektedir.<sup>243</sup> İki kavramda da devlet egemenliği yasaklanmıştır ve ilgili alanlar tüm insanlığın ortak ve eşit kullanımına açıktır. Ancak “insanlığın ortak mirası kavramı, *Cheng*'in de ifade ettiği gibi şu noktalarda *res communis* kavramıyla ayrılmaktadır: *Res communis* olan alanlarda barış zamanı devletler diğer devletlerin gemi, hava aracı ve uzay aracındaki yarı ülkesel yetkilerinin varlığını tanıdığı müddetçe, uluslararası hukuk bu açık alanların kullanımını serbest bırakmakta ve doğal kaynaklara el koyma ve işletmeye müsaade vermektedir. Ayrıca *res communis* alanlarda silah denemeleri ve askeri tatbikatlar

---

<sup>242</sup> 1979 Ay Anlaşması'na bu kadar az rağbet olmasının temel sebebi; Anlaşma'nın “insanlığın ortak mirası” kavramı ile ay kaynaklarının işletilmesi hususunda uluslararası bir rejim oluşturmaya yönelik düzenlemeler içermesi olarak yorumlanmaktadır. Bkz. JASENTULİYANA (1999), s. 39. Nitekim aynı durum 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde de gerçekleşmiş; derin deniz yatağı insanlığın ortak mirası olarak düzenlenerek; işletilmesi yine sözleşme ile kurulan Derin Deniz Yatağı Otoritesi'nin yönetiminde kurulan “işletme” ye verilmiştir. 1979 Ay Anlaşması gibi, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi de devletler tarafından onaylanmadığı için 1994 yılına kadar yürürlüğe girememiştir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin yapılmasının ardından başta ABD olmak üzere devletlerin sözleşmeyi imzalayıp onaylamak bakımından gönülsüz davranmaları sebebiyle; antlaşmayla ilgili olarak görüşmeler devam etmiş ve en sonunda Genel Kurul'da alanı düzenleyen 11. Bölüm ile ilgili olarak yeni bir karar alınmıştır. Bkz. BROWNLIE, s. 250- 255. Ayrıca 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Bölüm 11.'in Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, başlıklı karar için bkz. UNGA Res. 48/263, (17.08.1994). Metin için bkz. <http://daccess-dds-y.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/704/80/IMG/NR070480.pdf?OpenElement> [20.11.2011].

<sup>243</sup> BASLAR, s. 39.

için uzayın belli bir alanını ayırmaya ve hatta sanayi atıklarının bu alanlara boşaltılmasına izin verilmektedir. Ancak insanlığın ortak mirası kavramının hakim olduğu alanlarda devletlerin yukarıda saydığımız gibi bu alanları serbestçe ve fakat münhasıran kullanabilmesi söz konusu olamaz; bu alanların yönetimi, işletilmesi ve kullanılması uluslararası topluluğa aittir.<sup>244</sup>

Son olarak uzayın ve gök cisimlerinin dışında; uzayda yer alan diğer cisimlerin hukuki rejimine ilişkin bir tartışmaya da yer vermekte fayda olduğu kanaatindeyiz. Doktrinde bazı yazarlar uzay boşluğu ve gök cisimleri haricinde kalan bazı küçük cisimlerin *res nullius* olmaları sebebiyle üzerinde egemenlik kurulabileceğini ileri sürmektedirler.<sup>245</sup> Ancak söz konusu görüş; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın bu konuda bir ayrıma gitmediği ve küçük cisimlerin hangi ölçüte göre belirleneceğinin objektif olarak ortaya konulamaması sebepleriyle eleştirilmektedir. Bu bakımdan da küçük ya da büyük gibi boyutsal bir ayırım yapılmaksızın gazlar, parçacıklar ve kozmik gazlar gibi bütün cisimlerin aynı rejime tabi olduğu; yani egemenlik konusu olmayıp insanlığın ortak mirası rejimi içine değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.<sup>246</sup> 1967 Uzay Antlaşması'nın genel antlaşma ve bütün uzayı içeren bir rejim öngörmesi dolayısıyla; bu tür küçük cisimlerin de *res communis* rejimi kapsamına girdiği görüşüne biz de katılmaktayız.

---

<sup>244</sup> CHENG, Bin: “*The Legal REgime of Airspace and Outer Space: The Boundry Problem, Functionalism versus Spatialism: The Major Premises*”; LARSCHAN, Bradley – BRENNAN, Bonnie : “*The Common Heritage of Mankind Principle in International Law*”, Columbia Journal of Transnational Law, Vol.21, 1982-1983, s. 319’den atfen.

<sup>245</sup> FASAN, E.L.: “*Law and Peace for Celestial Bodies*”, Fifth Colloquium on the Law of Outer Space, 23-29 September, 1962, s. 8.

<sup>246</sup> Bkz. ODUNTAN, s. 38- 39; PAZARCI (1981), s. 228.

### 3. 1976 Bogota Bildirisi ve Günümüze Etkileri

Uzayın bir parçası olan Jeostasyoner yörünge, Ekvator'u çevreleyen ve 36,000 kilometre yükseklikte bulunan bir yörüngedir.<sup>247</sup> Jeostasyoner yörünge, Uluslararası Telekomünikasyon Sözleşmesi'nde sınırlı doğal kaynak olarak tanımlanmaktadır.<sup>248</sup> Yörünge'nin en çok kullanılan yörünge olması nedeniyle, sınırlı ve belli bir kapasiteye sahip olması, önemini arttırmaktadır.<sup>249</sup> Yörünge'nin sınırlı bir doğal kaynak olması sebebiyle bütün insanlığın yararına ve eşit derecede kullanılması gerektiği üzerinde anlaşma sağlanmıştır.<sup>250</sup>

Jeostasyoner yörünge'nin önemi teknik sebeplere dayandırılmaktadır. Bunlardan en önemlisi yörünge'nin; uyduların aynı istikamette 24 saat boyunca dünya ile birlikte dönebilmesini sağladığı için haberleşme, meteorolojik gözlem gibi faaliyetler bakımından elverişli olarak nitelendirilmesidir.<sup>251</sup> Uzay faaliyetleri açısından önem arz eden bu yörünge'nin paylaşımı hususunda devletler arasında sorun yaşanmaktadır. Öncelikle bu alanın *res communis* oluşturması sebebiyle herkesin kullanımına açık olması ve dolayısıyla da belli bir kurum tarafından yönetiliyor olmaması, yörünge'nin paylaşımı konusunu gündeme getirmektedir.

---

<sup>247</sup> En çok kullanılan yörünge'nin bu olmasıyla birlikte Jeostasyoner yörünge dışında başka yörüngeler de vardır. Supancana'nın ayrımına göre; Alçak Yörünge (200-5.500 km yukarıda), Orta Yörünge (yüzeyden 10.000-20.000 km yukarıda), Jeostasyoner Yörünge (yüzeyden 36.000 km yukarıda) ve Yüksek Elips Yörüngesi (yüzeyden 40.000 km yukarıda). Mosteshaş'ın ayrımına göre ise; Yakın Yörünge (150-450 km yukarıda), Alçak Yörünge (450-1.500 km yukarıda), Orta Yörünge (5.000-15.000 km yukarıda), Yüksek Yörünge (20.000-35.000 km yukarıda), Jeostasyoner Yörünge (ekvatorun 35.786 km yukarısında). Bkz. DIEDERICKS- KOPAL, s. 20-21.

<sup>248</sup> ITU Sözleşmesi 33. madde. Radyo frekanslarının dağılımı ve geostatory yörüngede uyduların konumları başlıklı maddede; yörünge'nin sınırlı doğal kaynak olarak düzenlenmekte ve eşit olarak paylaşılması gerektiği öngörülmektedir. Sözleşme metni için bkz. [http://www.itu.int/dms\\_pub/itu-s/oth/02/01/S020100001F4008PDFE.pdf](http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/oth/02/01/S020100001F4008PDFE.pdf) [20.11.2011].

<sup>249</sup> CHENG (1997), s. 455.

<sup>250</sup> Nitekim bu konuda yerleştirme planı (allotment plan) kapsamında birtakım çalışmalar yapılmıştır; WARC-1985, WARCH-1988 ve WARC-1992 limitsiz ulaşımı engelleyecek niteliktedir. Bkz. JASENTULIYANA (1999), s. 53.

<sup>251</sup> BASLAR, s. 191.

Herkesin kullanımına açık olması ve ilk gelen hizmet alır (first come-first served) biçiminde kullanılan bu yörünge, eşit kullanımın önüne geçmekte, bu da geliştirmekte olan devletlerin tepkilerine sebep olmaktadır.

Uzaya gidişin başlamasıyla birlikte uzayın devlet egemenliğine girip girmeyeceği; nasıl bir hukuki rejime tabi olacağı bir muamma iken; uzay faaliyetlerini ilk kez olarak gerçekleştiren Eski Sovyetler Birliği ve ABD o dönemde uzayda egemenlik iddiasında bulunmaktan imtina etmişlerdir.<sup>252</sup> Nitekim devam eden dönemde de gerek 1962 İlkeler Bildirgesinde gerek 1967 Uzay Antlaşması'nda uzay ve gök cisimlerinde egemenlik kurma hususu yasaklanmıştır.

Uzay faaliyetlerini başlatan iki devletin, uzayda egemenlik rejiminden imtina etmesi ve 1967 Uzay Antlaşması ile uzayda ve gök cisimleri üzerinde egemenlik iddia edilemeyeceği hüküm altına alınmış olsa da; sekiz Ekvator devleti Bogota Bildirisi yayınlamışlardır. Brezilya, Ekvator, Uganda, Endonezya, Zaire, Kongo, Kolombiya ve Kenya'nın ilk kez 3 Aralık 1976 tarihinde bir araya gelmesi ile çıkarılan bu bildiride; Jeostasyoner yörüngenin uzayın bir parçası olmadığı, aksine dünyanın doğal bir parçası olduğu ileri sürülmüştür. Bunu ileri sürmelerindeki amaç; her birinin üzerinde bulunan yörünge parçası için egemenlik iddia etme çabasıdır. Ekvator devletleri, bildirinin giriş kısmında Jeostasyoner yörüngenin fiziksel olarak dünyaya bağlı olduğunu; çünkü dünyanın çekim kuvveti sayesinde oluştuğunu beyan etmişlerdir. Bu sebeple yörünge uzayın bir parçası olarak değerlendirilemez; yörüngenin parçaları ekvator devletlerinin ülkesinin bir parçasını oluşturmaktadır.<sup>253</sup>

---

<sup>252</sup> Bkz. WHITE, Wayne: “*Real Property Rights in Outer Space*”, s.4. Metin için bkz. [http://www.spacefuture.com/archive/real\\_property\\_rights\\_in\\_outer\\_space.shtml](http://www.spacefuture.com/archive/real_property_rights_in_outer_space.shtml) [08.12.2010]

<sup>253</sup> CHENG (1997), s. 455.

Yörüngenin açık deniz üzerinde kalan kısımlarının ise insanlığın ortak mirası olarak nitelendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler.<sup>254</sup>

Ekvator devletleri, egemenlik iddialarını pekiştirmek amacıyla; 1967 Uzay Antlaşması'nı ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun -her bir devletin doğal kaynakları üzerinde egemenlik hakkı kurabileceğini düzenleyen- 2692 sayılı kararını<sup>255</sup> hukuki dayanak olarak ileri sürmüşlerdir.<sup>256</sup> Bazı yazarlar, Ekvator devletlerinin bu iddialarına destek vermişlerdir. Buna göre; yörünge uzayın kapsamı içinde değildir; 1967 Uzay Antlaşması, Jeostasyonel yörüngede hakimiyeti engelleyecek hükümler içermemektedir. Ayrıca 1967 Uzay Antlaşması yapıldığı esnada, ekvator devletlerinin yeterli bilimsel katkıda bulunmamış; sanayi devletlerinin büyük orandaki katkısıyla hazırlanan taslak antlaşma metnlerinin eksikliklerini, aykırılıklarını ve sonuçlarını gözlemleme ve değerlendirme olanakları olamamıştır.<sup>257</sup>

Bogota Bildirisi, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği bünyesinde 1977 yılında Cenevre'de yapılan Dünya Uydu Yayını Radyo Konferansı'nda açıklanmış; daha sonra Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin

---

<sup>254</sup> Bu yazarlara Ouadri ve Lachts örnek olarak gösterilebilir. Bkz. ODUNTAN, s. 35.

<sup>255</sup> Kararda, her devletin kendi doğal ve değerli kaynakları üzerinde tam ve sürekli egemenli bulunduğ, devletlerin bu kaynakları serbestçe kullanıp, kaynaklar üzerinde tasarruf edebileceği belirtilmiştir. UNGA Res. 2692 (XXV), (11.12.1970). Metin için bkz. <http://daccess-ods.un.org/TMP/1736129.07528877.html> [20.11.2011].

<sup>256</sup> Bkz. ROWBO, Barbara: "Airspace-Outer Space? The Geostationary Orbit and The Need for a Precise Definition of Outer Space", New York Law Journal of International & Comparative Law, Vol.4, 1982-1983, s. 121- 125.

<sup>257</sup> Rosenfield'e göre, Ekvator devletlerinin bu çıkışının hava sahası ile uzay arasında sınır ile ilgisi yoktur. Gerek 1967 Uzay Antlaşması'yla gerek daha sonraki bir tarihte başka bir uluslararası antlaşmayla hava sahası ile uzay arasında sınır çizilmiş olsaydı da; Ekvator devletlerinin bu iddialarını etkilemeyecektir. Çünkü yazara göre; Ekvator devletlerinin ilgili iddiası hava sahası ile uzay arasında bir sınır çizmek amacıyla değildir; söz konusu devletler bu yörüngenin doğal kaynak iddiasında oldukları için uzaya dahil olamayacağını ifade etmektedirler. Bkz. ROSENFELD, Stanley: "Where Air Space Ends and Outer Space Begins", Journal of Space Law, Vol.7, No.2, 1979, s. 141.

Hukuk Altkomitesi'ne sunulmuştur.<sup>258</sup> Nitekim bu konu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun gündemine de gelmiş ve Genel Kurul'un 20 Aralık 1977 tarihli ve 32/196 A sayılı kararında; Hukuk Altkomitesi'nin uzayın tanımlanması ve sınırlandırılması meselesi hakkında, Jeostasyoner yörüngeyle ilgili hususu da göz önüne alarak, çalışmaya devam etmesi tavsiye edilmiştir.<sup>259</sup>

Birleşmiş Milletler'in kaynaklarına göre; ekvator devletlerinin iddia ettiklerinin aksine, yerçekimi Jeostasyoner yörüngede yer alan uyduyu etkileyen temel etken değildir. Jeostasyoner yörünge de, diğer yörüngelerden farklı olmaksızın, dünya çevresinde devamlı hareket gerektirir. Söz konusu yörüngede uydu sabitmiş gibi görünmektedir; ancak bilimsel olarak bu mümkün değildir. Uydunun yörüngede aldığı yol çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Fırlatma aracından çıkan enerji, uzay aracının kütlesi, dünyanın üzerinde hareket ettiği yükseklik, dünyanın yer çekimi gücü, ay, güneş ve güneşin radyasyon etkisi uyduyu etkileyen faktörlerden birkaçıdır. Uydunun bu yörüngede konumunu sabit tutması; ancak sürekli izleme ve ayarlama ile mümkün olabilir. Ayrıca bilimsel olarak şu söylenmelidir; bu yörünge temel özelliklerini ulusal politik sınırlara bağlı olmaksızın dünyanın kendisinden elde etmiştir.<sup>260</sup> Bunun yanında bu yörünge dünyadan 22.300 mil yukarda bulunmaktadır ki; 1967 Uzay Antlaşması'nda ayrıca düzenlenmesine gerek yoktur. Çünkü uzaydan

---

<sup>258</sup> Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, UN. Doc. A/33/20 (1978); KOPAL, Vladimir: *"The Question of Defining Outer Space"*, Journal of Space Law, Vol.8, No.2, 1980, s. 160'tan atfen.

<sup>259</sup> UNGA Res. 32/196 A, (20.12.1977). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_32\\_196E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_32_196E.pdf) [19.08.2011].

<sup>260</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/SR.281 (6.4.1977); ROSENFELD, s. 142, dn 30'dan atfen.

ayrı tutulamaz ve bu sebeple de 1967 Uzay Antlaşması'nın öngördüğü genel rejime tabidir.<sup>261</sup>

Günümüzde, ekvator devletleri söz konusu iddialarını geri almamıştır. Ekvator devletlerinin iddiaları varlığını sürdürse bile, iddiaların uluslararası camiada kabul gördüğünü söylemek mümkün değildir. Bildiri üzerinde pek çok tartışma yapılmasına rağmen, Jeostasyon yörüngesinin hukuki rejimi ve kullanımına ilişkin ayrıntılı bir uluslararası düzenleme yapılmamıştır. Yörüngesinin kullanımının her geçen gün arttığı ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte yeni uzay araçlarının da yörüngeye yerleştirilme ihtimali göz önüne alındığında yörüngesinin *res communis* ötesinde başka bir rejime kavuşturulması gerektiği açıktır. Nitekim Bogota Bildirisi bu düzenleme ihtiyacına ilk ve tek tepki olarak önem taşımaktadır, ancak ilgili devletlerin getirdiği öneriler soruna çözüm getirmemekte aksine yeni sorunlar yaratmaktadır.

Ekvator devletlerinin önerisinin kabul edilmesi kanımızca devletlerin uzayda ve gök cisimleri üzerine egemenlik kurma ya da mülkiyet hakkı arama arayışını güdüleyecek; hava sahası ile uzay arasındaki sınır meselesinin açıkça düzenlenmesi mümkün olmayacaktır. Uzay Hukuku; uzayı devletlerin egemenlik alanını dışlama temelinde oluşturulmuşken; devletlerin uzay ve gök cisimleri üzerinde egemenliklerini sağlayacak bir düzen bu rejimi temelden sarsacaktır. Mevcut rejim, özellikle ilgili yörünge bakımından devletlerin egemenlik iddialarını *de jure* yasaklasa da; uzay teknolojisi gelişmiş devletlerin, geliştirmekte olan devletlere nazaran bu yörüngeyi daha yoğun kullanımı, yörüngesinin *de facto* gelişmiş devletlere

---

<sup>261</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/SR.281 (6.4.1977); ROSENFELD, s. 142, dn 30'a atfen. Ayrıca bkz. SMITH, Milton L.: **International Regulation of Satellite Communication**, Martinus Nijhoff Publishers, USA, s. 185.

tahsis edilmiş olmasına neden olmaktadır.<sup>262</sup> Söz konusu yörünge'nin doğal kaynak olarak değerlendirilip insanlığın ortak mirası kabul edilmesi<sup>263</sup> ve yönetiminin belli bir uluslararası örgüte verilmesi; 1967 Uzak Antlaşması ile öngörülen uzayın bütün devletlerin yarar ve menfaatine düzenlemesini gerçekleştirmeyi sağlayabilir. Bu örgüt pekala ITU olabilir.<sup>264</sup>

#### 4. Egemenlik ve Mülkiyet Hakları İlişkisi

12 Şubat 2001 tarihinde NASA'nın insansız uzay aracı NEAR (Near Earth Asyteroid Rendezvous) Shoemaker dünyaya 160 milyon mil uzakta olan, 433 Eros isimli asteroidte inmiştir. Bu inişten sonra Orbital Development şirketinin yöneticisi olan *Gregory Nemitz*, NASA'nın yöneticisi *Daniel Goldin*'e mektup yazarak kendi şirketlerinin sahip olduğu asteroide inmelerinin bedeli olarak yirmi dolar talep etmiştir. *Nemitz*'in belirttiğine göre söz konusu asteroid 3 Mart 2000 tarihinden bu yana Orbital Development şirketinin mülkiyetindedir.<sup>265</sup> NASA'nın baş hukuk müşaviri, *Nemitz*'in mektubuna verdiği cevapta, 1967 Uzak Antlaşması'nın II. maddesinin devlet egemenliğini yasakladığını ve ABD'nin de söz konusu Anlaşma'ya taraf olduğunu belirtmiş; söz konusu şirketin ya da kurucularının ABD vatandaşı olması halinde, 1967 Uzak Antlaşması'nın hükmüne göre bu asteroidin mülkiyetine sahip olmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. NASA'nın baş

---

<sup>262</sup> BASLAR, s. 194.

<sup>263</sup> SMITH, s. 187- 188.

<sup>264</sup> Bilindiği üzere ITU dört yılda bir yapılan Dünya Radyo Konferanslarıyla (WRC), Radyo Regülasyonları'nı düzenleyerek; Telekomünikasyon faaliyetlerine ilişkin esasları ortaya koymaktadır. Bkz. <http://www.itu.int/ITU-R/index.asp?category=conferences&link=wrc&lang=en> [12.12.2011]. Radyo Regülasyonları'nın önemi; bu yörüngede faaliyette bulunacak uydular bakımından ön bildirim ve koordinasyon zorunluluğunun öngörülmesidir. Ancak düzenlemenin amacı, Jeostasyoneryörünge'nin kullanımını düzenlemekten ziyade; söz konusu alanda uydu yayınlarının karışmasını engellemektedir. Bkz. MEREDITH, P.- ROBINSON, G.: **Space Law: A Case Study for the Practitioner**, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 1992, s. 189.

<sup>265</sup> Mektup için bkz. <http://www.orbdev.com/010216.html> [23.08.2011].

hukuk müşaviri, *Nemitz'den* iddiasını kanıtlaması bakımından geçerli bir argüman ileri sürmesini istemiştir.<sup>266</sup> *Nemitz* verdiği cevapta; 433 Eros'un mülkiyetini, Arşimet Enstitüsü'ne tescil ettirdiğini beyan etmiştir. 1967 Uzay Antlaşması'nın sadece devlet egemenliğini yasakladığını, özel kişilerin mülkiyet hakkı kurmasını yasaklamadığını savunmuştur. Ayrıca *Nemitz*, özel hukuk kişisi olarak 1967 Uzay Antlaşması'nı imzalamadığını ve dolayısıyla da onun içerdiği hükümlerle bağlı olmadığını beyan etmiştir.<sup>267</sup> NASA verdiği cevapta; Arşimet Enstitüsü'nün hukuken böyle bir tescil yetkisine sahip olmadığı için, *Nemitz'in* mülkiyet hakkının varlığını kanıtlamadığını belirtmiştir. 1967 Uzay Antlaşması'nın öngördüğü düzenlemelerin özel kişilere uygulanıp uygulanmayacağı meselesi hakkında tavrını ortaya koymanın gerekli olmadığını belirtmiştir.<sup>268</sup> Olayda uluslararası hukuka ilişkin tartışılacak birden fazla husus olmasına rağmen çalışmamızla ilgili olarak; uzayda ve gök cisimlerinde mülkiyet hakkı tesisinin mümkün olup olmadığı ele alınacaktır. Nitekim olaydaki tartışma egemenlik ile mülkiyet hakları arasındaki ilişkide düğümlenmektedir.

Egemenlik ile mülkiyet hakkı arasındaki ilişki, dünyadaki hukuk sistemlerinde, Anglo-Sakson Hukuku ile Kıta-Avrupası Hukuk sistemlerinde farklıdır. Anglo-Sakson Hukuk Sistemi, köklerini feodal sistemden almaktadır ve bu sisteme göre; hükümdar bütün toprakların ve tebaasının mülkiyetine sahiptir. Bu bakımdan egemenlik esastır ve mülkiyet sadece egemenin izin verdiği durumda söz konusu olabilecektir. Ancak Kıta-Avrupası Hukuk Sistemi, Roma Hukuku'na dayanır ve Roma Hukuku'nda mülkiyet ve egemenlik ayrıdır. Buna göre mülkiyet

---

<sup>266</sup> Mektup için bkz. <http://www.orbdev.com/010309.html> [24.08.2011].

<sup>267</sup> Mektup için bkz. <http://www.orbdev.com/010322.html> [24.08.2011].

<sup>268</sup> Mektup için bkz. <http://www.orbdev.com/010409.html> [24.08.2011].

hakkı doğal haktır ve egemenlik olmasa bile varlığını sürdürür.<sup>269</sup> Sonuç olarak Anglo-Sakson Hukuku'na göre mülkiyet hukuki niteliğe sahip bir haktır; hakkın tesis edilmesi maddi bir kurala dayanmalıdır. Kıta-Avrupası Hukuku'nda ise, mülkiyet hakkı doğal ve zamanaşımına uğramaz bir hak olarak görülmektedir.<sup>270</sup> Günümüz modern Kıta Avrupası sisteminde; taşınmaz üzerinde mülkiyet hakkı tesisi özel bir tescil sistemine tabidir. Dolayısıyla bir devletin kara ülkesi üzerinde; bir özel hukuk kişinin taşınmaz mala ilişkin mülkiyet hakkı kurabilmesi ve bunu tescil ettirmesi, taşınmazın bulunduğu milli hukuk tarafından düzenlenir.<sup>271</sup> Bunun için devletin kara ülkesi üzerinde hakim olması ve kara ülkesini kontrol etmesi gerekmektedir. Devletlerin uzayda, özellikle de gök cisimleri üzerinde egemenlik hakkı kurmadıkları sürece; hiçbir özel hukuk kişinin buralarda mülkiyet hakkı elde etmesine olanak yoktur.<sup>272</sup>

Uzayda özellikle de gök cisimleri üzerinde mülkiyet hakkı kurabilme meselesinin bir boyutu gök cisimlerinin üzerindeki alanın parsellenip dağıtılmasını önlemektir. Diğer boyutu ise; gök cisimleri üzerinde ileride bulunması olasılık dahilinde olan doğal kaynakların ve diğer taşınır şeylerin ne olacağı sorunudur. Bu bakımdan söz konusu meseleyi, taşınmaz eşya ile taşınır eşya ayrımı yaparak ele almamız gerekmektedir. Taşınmaz eşya, toprakla yakından bağlantılıdır ve toprak dünya üzerinde yer aldığı için de taşınmaz eşyanın hukuken dünya üzerinde olduğu

---

<sup>269</sup> WHITE, s. 6.

<sup>270</sup> TUĞRUL, Saim: **Kamu Hukuku Açısından Mülkiyet Hakkı ve Sınırlandırılması**, Kazancı, 2004, İstanbul, s. 29- 32.

<sup>271</sup> HERTZFELD- Von Der DUNK, s. 94.

<sup>272</sup> GANGALE, s. 10. Aynı bir hak olan mülkiyetin içeriği ve niteliği gereği, aleni olması, sayısının sınırlı olması, hakkın konusu olan eşyanın belirli olması gerekmektedir. Bkz. İMAMOĞLU, Altuğ: **Mülkiyet ve Toprak Sistemleri**, Yazıt Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 31- 39; SİRMEN, Lale: **Eşya Hukuku Dersleri**, Savaş Yayınları, Ankara, 1995, s. 30- 35. Mülkiyet hakkının bu niteliklerinden dolayı, özellikle taşınmazlar mülkiyet hakkının kurulabilmesi için, ilgili alanın belli bir milli hukukun düzenleme alanı kapsamında olması gerektiği savunulabilir.

önceden benimsenmiştir. Burada temel soru taşınmaz eşya ile dünya arasında bağlantı kurulmasının zorunlu olup olmadığıdır. *Gemalmaz*, dünya dışı yüzeylerde de taşınmaz bulunabileceğini ve üretilebileceğini ifade etmektedir.<sup>273</sup> Nitekim biz de bu görüşe katılmaktayız Bunun yanında daha önce de belirttiğimiz üzere, bazı yazarlar uzaya ilişkin olarak “*res*” kavramının kullanılamayacağı fikrindelerse de, uzayın tıpkı dünya üzerinde yer alan arazi gibi taşınmaz mal sayılmaması için bir neden yoktur. Burada önemli olan uzay ve gök cisimlerinin hukuki rejiminin ortaya konulmasıdır.

Devletlerin uzayda devlet egemenliği kurmama yönünde mutabık kalmaları 1967 Uzay Antlaşması ile *res communis* rejimini getirmiş, ancak Ay’a ayak basılması insanoğlunun fiilen gök cisimlerindeki alanlara ulaşabileceğini ve hakim olabileceğini göstermiştir. Ay’a ulaşmanın mümkün olması ile birlikte, egemenlik ile mülkiyet hakkı arasında bir ayrıma gidilmeye başlanmış, başta Ay olmak üzere gök cisimleri üzerinde mülkiyet hakkı kurulup kurulamayacağı hususu tartışma konusu olmuştur. 1967 Uzay Antlaşması yapıldıktan sonra, özellikle Antlaşma metninin II. maddesini yorumlamak bakımından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazı yazarlar uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları’nın bu konuda açık bir hüküm içermediklerini belirtmektedir.<sup>274</sup> Başka bir görüş; 1979 Ay Anlaşması’nın XI. maddesinin bu konuda düzenleme getirene kadar; aslında 1967 Uzay Antlaşması’nın II. maddesinin özel kişilerce uzayda ve gök cisimlerinde mülkiyet hakkı kurmasını yasaklamadığını dile getirmektedir.<sup>275</sup> Uzay ve gök cisimlerinin hukuki rejimini düzenleyen ilgili maddenin sadece uzay ve gök cisimleri üzerinde devletlerin

---

<sup>273</sup> GEMALMAZ, Burak: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Mülkiyet Hakkı**, Beta, İstanbul, 2009, s. 232.

<sup>274</sup> HERTZFELD - Von Der DUNK, s. 83.

<sup>275</sup> LEE, s. 141.

egemenlik kurmasını yasakladığını savunanların yanında, bazı yazarlarsa hem devlet egemenliğinin kurulmasını hem de özel kişilerin mülkiyet hakkı kurmasını engellemek amacıyla düzenlendiği görüşündedir.<sup>276</sup>

1967 Uzay Antlaşması'nın özel mülkiyeti yasaklamadığı görüşüne katılmamaktayız. 1967 Uzay Antlaşması genel antlaşma olarak her türlü hakimiyeti yasaklamıştır. Antlaşma'nın, bizce devletlerin egemenlik kurmasını yasaklayarak zaten özel kişilerin de mülkiyet hakkı iddia etmesini yasakladığını söylemek mümkündür. 1979 Ay Anlaşması'ndaki söz konusu düzenleme ise; 1967 Uzay Antlaşması ile getirilen düzenin açıkça ifade edilmesidir. Ayrıca devlet egemenliği olmadan özel kişilerin mülkiyet hakkı tesis etmesi mümkün değildir; bu bakımdan 1967 Uzay Antlaşması'nın genel olarak devlet egemenliğini yasaklaması zaten özel hukuk kişileri bakımından da mülkiyet hakkını yasakladığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bunun dışında 1967 Uzay Antlaşması'nın gerek devlet gerekse özel kişilerin mülkiyet hakkını yasakladığı sonucunu II. maddenin lafzından çıkartan yorumlar da vardır. *Lachs* söz konusu maddede yer alan “diğer herhangi bir sürette”<sup>277</sup> ifadesini, maddede sayılan devletin egemenlik kurma yollarından kullanma, işgal yöntemleri dışında diğer yöntemleri de kapsamak amacıyla düzenlendiğini ileri sürmektedir. *Christol* ise bu konuda başka bir yorum yaparak söz konusu ifadenin, özel hukuk kişileri bakımından da bir sınırlama getirilmesi amacıyla kullanıldığını

---

<sup>276</sup> Örneğin *Gorove*, 1967 Uzay Antlaşması'nın ikinci maddesinin sadece uzay ve gök cisimleri üzerinde devlet egemenliği kurulmasını yasakladığını savunmaktadır. Bkz. GOROVE, S.: “*Interpreting Article II of the Outer Space Treaty*”, *Fordham Law Review*, Vol.37, 1969, s. 349- 354.

<sup>277</sup> Antlaşma'nın İngilizce metninde “or by any other means”; Fransızca metinde ise “ni par aucun autre moyen” olarak ifade edilmektedir.

savunmaktadır.<sup>278</sup> *Christol*'un yorumunun maddenin lafzıyla bağdaşmadığı söylenebilir. Çünkü Antlaşma'nın resmi metninde söz konusu hükümde, kullanma ve işgal sayıldıktan sonra, cümle “diğer herhangi bir sürette” ifadesiyle tamamlanmaktadır. İlgili ifade, maddede sayılan devletlerin egemenlik kurma yöntemlerinin tadadi olmadığını; egemenlik kurma sonucu doğurabilecek nitelikteki bütün yöntemlerin bu maddenin kapsamına girdiğini ve neticede hangi yöntemle olursa olsun hiçbir devletin uzayda ve gök cisimleri üzerinde egemenlik kuramayacağını öngörmek amacıyla kullanılmıştır. Bu bakımdan *Lachs*'ın yorumuna katılmaktayız.

Ay'da taşınmaz mülkiyetinin tesis edilip edilmemesi bakımından; özellikle ABD'deki çalışmalara dikkat çekmek gerekmektedir. Uzay İskan Enstitüsü (Space Settlement Institute) ve enstitüde çalışan *David Wasser*, Uzayda Arazi Taleplerinin Tanınması (Space Land Claim Recognition) çalışmasında<sup>279</sup>; uzayda özellikle Ay ve gök cisimleri üzerinde özel sektörün mülkiyet hakkı kurabileceği fikrinden hareket etmekte ve 1967 Uzay Antlaşması'nın bunu yasaklamadığını ileri sürmektedir. Hatta Amerikan Kongresinin Arazi Talepleri Tanıma Kanunu çıkarmasına ilişkin çalışmalar yapmakta; Kanun'un kuracağı sistemle birlikte uzayda taşınmaz sahibi olunmasının ve bunun tescil edilmesinin mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Ancak söz konusu Kanun'un Amerikan Kongresi tarafından geçirilmesinin bir nevi devletin uzay ve gök cisimleri üzerinde egemenlik kurması anlamına geleceği ve bu

---

<sup>278</sup> CHRISTOL, Carl: “Article 2 of the 1967 Principles Treaty Revisited”, *Annals of Air and Space Law*, Vol.9, 1984, s. 263.

<sup>279</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.space-settlement-institute.org/Articles/LCRbrief.pdf> [23.08.2011].

durumun da 1967 Uzay Antlaşması'nın ihlaline yol açacağı ifade edilmektedir.<sup>280</sup> Nitekim biz de bu görüşe katılmaktayız.

1979 Ay Anlaşması'nın XI. maddesine göre; Ay'ın yüzeyi –aksi başka bir antlaşma ile düzenlenmedikçe diğer gök cisimleri de 1979 Ay Anlaşması'na tabidir- hiçbir devletin, uluslararası örgütlerin, hükümet-dışı örgütlerin, ulusal kuruluşların ya da işletmelerin veya herhangi bir kişinin mülkiyeti altına giremez. Görüldüğü üzere 1979 Ay Anlaşması, devlet egemenliği yanında özel hukuk kişilerinin de gök cisimlerinin üzerinde mülkiyet hakkı tesis etmesini açıkça yasaklamıştır. Ancak 1979 Ay Anlaşması, daha önce de değindiğimiz üzere, çok az devlet tarafından onaylanması sebebiyle başarısız bir antlaşmadır. Dolayısıyla onaylayan devletler haricinde diğer devletler açısından, özellikle de uzay faaliyetinde bulunan gelişmiş devletler açısından bir bağlayıcılığı yoktur. Bu sebeple 1979 Ay Anlaşması'na taraf olamayan devletler açısından; 1967 Uzay Antlaşması'nın geçerli olacağı ve daha önce bahsettiğimiz gerekçelerle, Antlaşma uyarınca mülkiyet hakkı kurulamayacağını söylemek mümkündür.

Ay'da elde edilen taşınır şeyler, özellikle de doğal kaynaklar açısından egemenlik ve mülkiyet hakları ilişkisini ele alacak olursak; 1967 Uzay Antlaşması'nın bu konuda bir hüküm içermediğini görmekteyiz. *Goedhuis*'a göre, 1967 Uzay Antlaşması uzayda taşınmaz mal elde edilmesini yasaklamıştır; ancak özel olarak doğal kaynakların durumunu düzenlememiştir. Bu bakımdan 1967 Uzay Antlaşması'nın II. maddesinin öngördüğü yasak sadece araziye ilişkindir.<sup>281</sup> *Goedhuis*'un söz kon katılmak mümkün gözükmemektedir. Daha önce de ifade

---

<sup>280</sup> Bkz. GANGALE, s. xi.

<sup>281</sup> GOEDHUIS, D.: “*Reflections on Some Main Problems Arising in the Future Development of Space Law*”, NILR, Vol.36, 1989, s. 256; BASLAR, s. 168, dn.45'den atfen.

ettiğimiz üzere, 1967 Uzay Antlaşması'nın II. maddesinin amacı, uzayın ve gök cisimlerinin *res communis* rejimine tabi olduğunu düzenlemektir. Dolayısıyla ilgili düzenleme salt araziye ilişkin değildir; uzayda ve gök cisimlerinde yer alan tüm taşınmaz ve taşınır şeylere ilişkindir. Bu bakımdan Ay'dan incelemek amacıyla çıkarılan taşınmaz şeyler ve doğal kaynaklar 1967 Uzay Antlaşması bakımından *res communis*dir. Söz konusu rejimde taşınır malların zilyetliği ve fiili hakimiyeti onu bulan ve kullanan kişilere tabi olacaktır. Sonuç olarak, taşınır mülkiyetinin zilyetlik ile kuruluyor olmasından dolayı; ilgili alanlardan elde edilen taşınırlar onu zilyetliğinde tutan kişinin olacaktır.<sup>282</sup>

1979 Ay Anlaşması ise; taşınır eşya bakımından ayrı iki hüküm öngörmüştür. Buna göre Ay'dan elde edilen ve dünyaya incelemek üzere götürülen şeyler; götürülen devletin korumasına tabi olacaktır. 1979 Ay Anlaşması aydan elde edilen parçalar üzerinde devletin hakimiyetini bile yasaklamışken; evleviyetle özel hukuk kişilerinin de mülkiyet hakkı kurmasını yasaklamış olmaktadır. Doğal kaynaklar bakımından ise, yukarıda da öngördüğümüz üzere “insanlığın ortak mirası” ilan ettiği için; kaynakların hiçbir devletin ve özel hukuk kişinin hakimiyetine girmesi mümkün değildir. İnsanlığın ortak mirası kavramının bir getirisi olarak; doğal kaynakların işletilmesi için bir uluslararası rejim oluşturulması öngörülmüştür. Bu sebeple 1979 Ay Anlaşması, taşınır şeyler üzerinde mülkiyet hakkını özel olarak yasaklamıştır.

1967 Uzay Antlaşması ile 1979 Ay Anlaşması'nın taşınır şeyler üzerindeki mülkiyete ilişkin farklı sonuçlara yol açması sorunludur. 1979 Ay Anlaşması da, 1967 Uzay Antlaşması gibi genel kabul gören bir antlaşma olsaydı; 1979 Ay Anlaşması'nın daha özel bir antlaşma olması sebebiyle –*Lex Specialis* ilkesi

---

<sup>282</sup> Açık denizde balık avlayan kişilerin; balıkların mülkiyetine sahip olması gibi.

gereğince- öncelikle uygulanacağını söylememiz gerekirdi. Ancak 1979 Ay Antlaşması'nın çok az devlet tarafından onaylanması ve 1967 Uzay Antlaşması'nın bu konuda genel bir hüküm içermesi sebebiyle devletlerin bir araya gelerek Ay'a ve doğal kaynaklarına ilişkin genel kabul sağlayacak yeni bir antlaşma yapmaları ya da mevcut 1979 Ay Antlaşması'nda değişiklik yapmalarının elzemdir.

1967 Uzay Antlaşması, devletlerin uzay ve gök cisimleri üzerinde egemenlik kurmasını yasaklamış olsa bile VII. madde ile, uzaya ve gök cisimlerine fırlatılan uzay araçları üzerinde devletlerin yetki ve kontrolünün devam ettiği düzenlenmiştir. Hatta Antlaşma gök cisimleri üzerine indirilen veya inşa edilen nesneler üzerindeki mülkiyetin halel görmeyeceğini belirtmektedir. Bir başka ifade ile uzaya fırlatılan ve gök cisimlerine indirilen ya da bizzat gök cismine inşa edilen nesne üzerinde devletlerin ya da özel hukuk kişilerinin mülkiyet hakkı devam etmektedir. Bu maddenin nesnenin yerleştiği ya da inşa edildiği alan üzerinde *de facto* mülkiyet hakkı sağladığı ileri sürülmektedir.<sup>283</sup> Söz konusu görüşün kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü uzaydaki ve gök cisimlerindeki rejim açıkça *res communis* olarak düzenlenmiştir ve dolayısıyla gök cisimleri üzerine indirilen uzay aracının ya da inşa edilen tesisin, altındaki arazi üzerinde fiili hakimiyet sağlaması, *de facto* mülkiyet hakkı yaratamaz. Mülkiyet hakkı elde edilebilmesi için, bizim de kabul ettiğimiz üzere, ilgili alanda mülkiyet hakkı tesis edilebileceği açıkça düzenlenmeli, tescil ve ilan sistemi getirilmelidir.

Günümüzde uzay faaliyetlerinin gelişmesindeki engel olarak, uzayda ve gök cisimleri üzerinde mülkiyet hakkı başta olmak üzere özel hukuktan doğan hakların özel hukuk kişilerine yasaklanmış olması gösterilmektedir. Bu bakımdan 1967 Uzay

---

<sup>283</sup> ZULLO, s. 2419.

Antlaşması'nın kapsamı daraltılmaya çalışılmakta; uzayda mülkiyet hakkının tesis edilebileceği yorumları yapılmaktadır. Halbuki uzay faaliyetlerinin gelişmesinin önündeki engel Uzay Hukuku ve onun öngördüğü *res communis* rejimi değil, teknolojinin gelişme hızı ve dünyanın içinde bulunduğu ekonomik şartlardır.<sup>284</sup> Uzay Hukuku, uzayda egemenliği ve dolayısıyla da özel hukuk kişilerinin mülkiyet hakkı tesis edebilmesini yasakladıysa da; özel hukuk kişilerinin uzayda faaliyetlerini yasaklamamış, aksine teşvik edici hükümler getirmiştir. Uzay Hukuku'nun temel amacı uzayı, güçlü devletlerin hakimiyet için mücadele edeceği yeni bir alan olmaktan çıkararak; aksine bütün devletlerin de katkısıyla ortak faydalanılabilecek bir alan yapmaktır. Bunun için de gerek devletlerin gerek özel hukuk kişilerinin uzay ve gök cisimleri üzerinde yapacakları faaliyetler –barışçıl olmak kaydıyla- serbest bırakılmıştır. Özel hukuk kişilerinin arazi üzerinde mülkiyet hakkı kuramamaları; söz konusu alandan faydalanıp gelir elde etmelerine engel değildir.<sup>285</sup>

## **B. Hava Sahası ile Uzay Arasındaki Sınır Sorunu**

### **1. Sınıra İlişkin Tartışmalar ve Getirilen Öneriler**

Devletler Roma İmparatorluğu'ndan bu yana “*cujus est solum*” ilkesi dahilinde, sahip oldukları kara ülkesinin üzerinde bulunan hava sahasına da egemendirler.<sup>286</sup> Nitekim bu husus daha önce de değindiğimiz üzere, gerek 1919 Sözleşmesi gerek 1944 Chicago Sözleşmesi ile düzenlenmiş; ancak devletin egemenlik sahasının nerede bitip uzayın nerede başladığını, uzaya ilişkin Birleşmiş Milletleri Antlaşmaları ile belirlemek mümkün olamamıştır.

---

<sup>284</sup> GANGALE, s. 5.

<sup>285</sup> HERTZFELD -Von Der DUNK, s. 84.

<sup>286</sup> Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. COOPER, John Cobb: **Milletlerarası Hava Hukuku'nda Roma Hukuku ve “Cujus Est Solum” Prensibi** (çev. Bülbün ÖZ), Berksoy Matbaası, İstanbul, 1959.

Sınıra ilişkin olarak hem Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi bünyesinde hem de başka örgütler bünyesinde tartışmalar yapılmış, ancak bu tartışmalar belli bir sonuca ulaşmamıştır. Şöyle ki; Uluslararası Hukuk Derneği'nin 1966 yılında yaptığı toplantıda, fırlatılan uydulardan yere en yakın olanının mesafesinin hava ile uzayı birbirinden ayıran sınır olarak belirlenmesi önerisi getirilmiştir.<sup>287</sup> Konunun komitenin gündemine gelmesi de sonucu değiştirmemiş, devletlerin sınıra ilişkin farklı önerileri olmuştur. Eski Sovyetler Birliği, hava sahası ile uzay arasındaki sınırın deniz seviyesinden itibaren 100 mil olarak tespit edilmesi gerektiğini savunurken; ABD ise temkinli yaklaşmak suretiyle o dönem için belli bir sınır tespit edilmesinden kaçınmıştır.<sup>288</sup>

*Ad Hoc* Komite'nin kurulduktan sonra verdiği A/4141 sayılı raporunda; uzayın tanımı ve sınırlandırılmasının, ihtiyaç duyulan hukuki düzenlemeler bakımından öncelikli sırada yer almadığı belirtilmiştir.<sup>289</sup> Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 19 Aralık 1966 tarihli ve 2222 (XXI) sayılı kararıyla komitenin uzayın tanımı ve sınırına ilişkin olarak çalışmalara başlaması istenmiştir. Dolayısıyla sınırlandırma konusu, ilgili raporun verilmesinin üzerinden fazla zaman geçmeden, daimi hale getirilen Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin gündemine de gelmiştir.<sup>290</sup> Önce Hukuk Altkomitesi'nde görüşülen husus, daha sonra Altkomite tarafından Bilim ve Teknik Altkomite'ye görüşülmesi için gönderilmiştir. Bilim ve Teknik Altkomitesi de verdiği raporda; o dönemin

---

<sup>287</sup> *Goedius* tarafından önerilen bu husus, derneğin daha sonra yaptığı konferanslarda da tartışılmaya devam etmiştir. Bkz. ILA Report of the 52nd Conference, Helsinki (1966), s.200; CHENG (1997), s. 395, dn.24'ten atfen.

<sup>288</sup> CHENG (1997), s. 397.

<sup>289</sup> A/4141 sayılı rapor.

<sup>290</sup> Nitekim 1967 yılında hukuk alt komitesi gündemine uzayın sınırlandırılması ve uzay ve gök cisimlerinin kullanımına ilişkin olarak hukuki rejim üzerine çalışmaları alınmıştı. UN Doc. A/AC. 105.37 14 Temmuz 1967; CHRISTOL (1991), s. 5'ten atfen.

şartları altında hava ile uzay arasında bir sınır çizmenin bilimsel ve teknik olarak mümkün olmadığını belirtmiştir.<sup>291</sup> Daha sonra 1970 yılında Hukuk Altkomitesi'nde Uzayın Tanımlanması ve Sınırlandırılması Sorunu (The Question of the Definition and the Delimitation of Outer Space)<sup>292</sup> başlığı ile açılan konu, günümüzde halen daha Hukuk Altkomitesi'nin gündem konularından birini oluşturmaktadır.<sup>293</sup>

Doktrinde hava sahası ile uzay arasındaki sınıra ilişkin önerileri; hava sahasına ilişkin düzenlemelerin yapıldığı dönemde getirilen öneriler ile uzaya ilişkin düzenlemelerin yapıldığı dönemde ortaya atılan öneriler olmak üzere iki farklı kategoride toplamak mümkündür. Hava sahasına ilişkin düzenlemelerin yapıldığı dönemde yazarlar; hava sahasında devletin yükseklik itibariyle sınırlı egemenliğinin olması gerektiğini savunmuşlardır. Sınır bakımından; *Alphonse Rivier*, yükseklik bakımından tüfek menzilinın esas tutulması gerektiğini, *Von Holtzendorff* yerin en yüksek noktasından hesaplanmak üzere yüz metre yüksekliğe kadar olan kısmının esas alınması gerektiğini, *Oscar Schachter* ise hava aracını uçurmak için zorunlu hava unsurlarının bulunduğu en uç nokta olarak belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.<sup>294</sup> *Fauchille* da, hava sahası ile uzay arasında bir sınır çizilmesi gerektiğini ileri süren kişilerdendir ve ona göre hava sahasında devlet egemenliği 500 metreye kadar uzanmalıdır. Buna karşılık, hava sahası ile uzay arasında bir sınır

---

<sup>291</sup> Bkz. UNGA, Off. Rec. 22. Session, agenda item 32, A/6804, annex II, para 36; CHENG (1997), s. 427, dn. 4'den atfen.

<sup>292</sup> UN Doc. A/AC.105/C.2/7; CHENG (1997), s. 428, dn.12'den atfen.

<sup>293</sup> Bkz. Report of the Legal Subcommittee on its fiftieth session, UN doc. A/AC.105/ 990, s. 11- 13. Bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_990E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_990E.pdf) [30.08.2011].

<sup>294</sup> AKİPEK, s. 46- 48.

çizilmesine karşı çıkan yazarlara da rastlamak mümkündür. Söz konusu yazarlara *John Westlake* ile *Lycklama a Nijeholt* örnek olarak gösterilebilir.<sup>295</sup>

1919 Paris Sözleşmesi'nde hava sahası ile uzay arasında bir sınır ortaya konulmaması hususu, farklı yazarlar tarafından farklı yorumlanmıştır. *André Henry-Coüannier* ilgili sözleşme ile devletlerin egemenliğinin sonsuza kadar uzadığını; *John Cobb Cooper* ise Sözleşme'nin hava sahası ile uzay arasında bir sınır bildirdiği ve bu sınırın da hava aracının uçabileceği en yüksek mesafe olarak, sözleşme tarafından belirlendiği yorumunu yapmıştır. *Akipek*, iki yazarın yorumuna da katılmayıp sözleşmenin sadece hava sahasının hukuki rejimini ortaya koyduğunu ve bir sınır ortaya koyma amacında olmadığını savunmuştur.<sup>296</sup> Nitekim 1919 Paris Sözleşmesi'nin yapılmasından sonra uzaya ilişkin antlaşmaların yapılış aşamasında sınır meselesi tekrar gündeme gelmiştir; gerek devletler gerek doktrin sınır üzerine yeni tartışmalara girmiştir. Bu durum da, sınır sorununun, doktrinde ve devletler nezdinde, 1919 Paris Sözleşmesi'yle çözüldüğü şeklinde yorumlanmadığının göstergesidir. Sınır sorunu, 1919 Paris Sözleşmesi'nin hava sahasında devlet egemenliğini düzenleyen I. maddesini yorum yoluyla genişletmek suretiyle, belirlenecek bir husus değildir. Sınıra ilişkin yapılacak bir antlaşmanın hava sahası ile uzay arasında sınırı oluşturacak esası ayrıntılı olarak ve açıkça düzenlenmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Bunun yanında 1919 Paris Sözleşmesi'nden sonra yapılan ek protokolde hava aracı tanımlanmıştır. Nitekim hava aracının tanımlanmasının sınır sorununa bir çözüm getirip getirmediği de tartışılmıştır. Ancak hava aracına göre sınır

---

<sup>295</sup> REINHARDT, s. 71.

<sup>296</sup> AKİPEK, s. 58- 60.

tanımlanması, mevcut teknoloji göz önüne alındığında, objektif bir kriter yaratmadığı için, bu yorum oldukça eleştirilmektedir.<sup>297</sup>

Uzaya ilişkin düzenlemelerin yapıldığı dönemde sınıra ilişkin önerileri çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür: İlki mekansal tanımlama ile işlevselci tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>298</sup> Mekansal tanımlama, hava sahası ile uzayı belli bilimsel kriterler dahilinde sınırlamaya çalışmıştır. Örneğin hava sahası ile uzayı sınırlamak bakımından belli bir yükseklik kriteri ileri sürülmüştür. Buna karşılık işlevselci tanımlamayı benimseyenler; hava sahası ile uzay arasında sınırın fiziksel faktörlere dayalı olarak tespit edilmesi hususunda acele edilmemesini, öncelikle uzay teknolojisinin ilerleyeceği aşamanın gözlemlenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.<sup>299</sup> Sınır sorunu mekansalcılar ile işlevselciler arasında adeta bir yarışa dönüşmüş, işlevselciler uzay faaliyetinde bulunan büyük devletleri arkalarına alarak bu yarışa kazanmışlardır.<sup>300</sup>

*Kopal* sınıra ilişkin, uluslararası arenada yapılan tartışmaları üç gruba ayırmaktadır.<sup>301</sup> Buna göre ilk grubu bilimsel ve teknik kıstaslara göre yapılan ayırım oluşturmaktadır. Söz konusu ayırımı tavan teorisi, Von-karman hattı teorisi, uydunun en düşük yerberi mesafesi, dünyanın yer çekimi etkisine dayalı olarak yapılacak sınırlandırma, etkin kontrol teorisi, atmosfer katmanlarına göre sınırlandırma gibi öneriler yer almaktadır. Sınır sorununun bir uluslararası sözleşme ile çözülmesi yönünde ortaya atılan öneriler de ikinci ayırımı oluşturmaktadır. Buna

---

<sup>297</sup> CHENG (1997), s. 6.

<sup>298</sup> Bkz. Official records of the General Assembly A/AC.105/C 2/7, 7 May 1970, A/AC.105/C 2/7, 21 Jan. 1977 LYALL-LARSEN, s. 163'den atfen.

<sup>299</sup> Bkz. HOSENBALL, S.Neil- HOFKARD, Jefferson: "Delimitation of Air and Outer Space: Is a Bondry Needed Now?", University of Colorado Law Review, Vol.57, 1986, s. 887- 890.

<sup>300</sup> CHENG (1997), s. 426.

<sup>301</sup> DIEDERIKS-VERSHOOR – KOPAL, s. 17-19.

göre de, devletlerin belirleyeceği belirli bir yüksekliğin uluslararası bir antlaşma ile düzenleme altına alınması gerekmektedir. *Kopal* üçüncü ayırmda da işlevsel yaklaşımdan bahsetmektedir.

Uzayın mekansal sınırlandırılmasına ilişkin ortaya atılan teoriler şunlardır: İlk olarak sınırın uçuş için gerekli hava tepkisinin sona erdiği yer olduğunu iddia eden teori karşımıza çıkmaktadır. Bu teoriye göre; hava aracının uçuşu için gerekli hava tepkisinin sona erdiği yer sınır olarak kabul edilmektedir. Teori *Prof.Smirnof* ve *Prof.Cooper* tarafından ileri sürülmüştür. Teori aynı zamanda Sivil Havacılık Örgütü tarafından da önerilmiştir.<sup>302</sup> Bu sınırı ortaya koymak adına çeşitli yükseklikler ileri sürülmüştür; 12-18, 25 mil, 42 mil, 50 mil, 52 mil, 300 mil ve hatta 600 mil gibi. Söz konusu çeşitliliğin sebebi hava araçlarının teknolojiyle birlikte gelişmesiyle daha yüksek mesafeye çıkabilmesinin mümkün olmasıdır. Uzay araçlarının geliştirilmesiyle birlikte ise; daha yüksek bir sınır kabul edilmesi gündeme gelmiştir. Ancak bu teori; teknolojinin her geçen gün daha ilerlemesiyle günümüz için belirlenebilecek yüksekliğin daha sonra yeni teknolojilerle geçerliliğini yitirmesinin oldukça olası olması nedeniyle eleştirilmektedir.<sup>303</sup>

Aerodinamik ve uzay uçuşu teorisi üzerinde uzman olan Dr. *Theodor von Karman*'ın ileri sürdüğü ve *Andrew Haley*'in geliştirdiği Karman ilk yetki çizgisi teorisi; Uluslararası Astronot Federasyonu Genel Konseyi'nde dile getirilmiştir. Teoriye göre; sınır, uzay aracının havanın kaldırma gücünden kurtulup merkezkaç kuvvetine tabi olduğu yükseklikte olmalıdır. Bu yükseklik de 275.000 feet olarak ifade edilmiştir. *Haley* buna göre oluşan hattın Karman çizgisi olarak

---

<sup>302</sup> Bkz. ROSENFELD, s. 139.

<sup>303</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY (1964), s. 129- 132; KOPAL (1980), s. 154- 155.

adlandırıldığını, bu çizginin tam yerinin uzay aracı teknolojisindeki soğutma ve ısıtma teknolojilerinin geliştirilmesine bağlı olarak değişebileceğini ancak, hava sahasının sona erdiği yerde Karman hattının varlığının değişmez olduğunu ileri sürmüştür.<sup>304</sup> Gördüğümüz üzere burada da teknolojinin gelişmesiyle hattın yerinin değişmesi başka deyişle hava sahasının tam olarak nerde bittiğini tespit etmekte yetersiz kalmaktadır.

Dünya atmosferinin sona erdiği noktanın sınır olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya koyan bir teori, atmosferin sonu teorisi olarak adlandırılmaktadır. Bilindiği üzere atmosfer farklı yoğunluğa sahip farklı katmanlardan oluşmaktadır. Teori içerisinde atmosferin nerede sona erdiği tartışma konusu oluşturmaktadır. Troposfer, stratosfer, mezosfer, termosfer ve egzosfer olarak ayıran yazarlar yanında, atmosferin sadece troposfer ve stratosferden oluştuğunu ileri süren ya da troposfer, stratosfer ve egzosfer olmak üzere üç katmandan oluştuğunu ileri süren yazarlar da mevcuttur.<sup>305</sup>

Uçuş için gerekli hava tepkisinin sona erdiği noktanın sınır olarak belirlenmesi gerektiğini ileri süren *Prof.Cooper*; uçuş için gerekli hava tepkisinin sona erdiği yeri sınır olarak ifade eden ilk teorisinden sonra, ayrıca yerçekiminin sonu teorisini ortaya atmıştır. Söz konusu teori uyarınca; sınır dünyanın yer çekimi etkisinin sona erdiği yer olarak ifade edilmektedir. Ancak yer çekimi konusunda çok yaygın bir inanış olan, dünyanın dışında yer çekiminin bittiği kanısını eleştiren kimi yazarlar; yer çekiminin mesafe ile ters orantılı olarak azaldığını ve böylece sonsuzda

---

<sup>304</sup> Bkz. KOPAL(1980), s. 156.

<sup>305</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. HOGAN, John : “*Legal Terminology for the Upper Regions of the Atmosphere and for the Space Beyond the Atmosphere*” , American Journal of International Law, Vol.51, No.2, 1957, s. 368- 371.

sıfırlandığını belirtmektedirler.<sup>306</sup> Bu bakımdan söz konusu kıstasın da uzayın sınırlandırılmasında objektif bir ölçüt koymaktan uzak olduğu söylenebilir.

Uzayın mekansal sınırlandırılmasına ilişkin başka bir teori; etkin denetim kıstası başlığıyla ortaya atılmıştır. Teoriye göre, alttaki devletin uzayda egemenliği, bu devletin etkin denetiminin erişeceği yere kadar uzanmalıdır. Bir başka deyişle devletler teknolojilerinin gelişmişlik düzeyine hava araçlarının çıkarabildiği yüksekliğe egemendirler.<sup>307</sup> Bu kıstas da objektif ve değişmeyecek bir sınır koymaktan uzaktır. Çünkü teori, teknolojinin gelişmesiyle devletlerin egemenliklerinin sınırının değişmesine cevaz verir niteliktedir. Bunun yanında gelişmiş devletler ile gelişmemiş devletler arasında sınır farkına yol açabilecektir. Nitekim bu görüş *Prof. McDougal* tarafından eleştirilmiştir. *Prof. McDougal* bir devletin etkin denetimi kadar egemenliği vardır demenin, uluslararası toplumda hakları ve vecibeleri hukukun değil, fakat denetimin tayin edeceği anlamına geleceği; devletlerin egemenliğini yukarıya ve yana etkin gücü oranında uzatmaya kalkışmaları halinde, ortaya çıkacak sayısız uyuşmazlıkların çözümü için çıplak kuvvetten başka kıstas kalmayacağını ifade etmiştir.<sup>308</sup>

Yörünge tabanı teorisi; *Prof. Cooper* tarafından 1958 yılından sonra ileri sürülen bu görüştür. Teori, sınırın yapma uydunun yörüngesinin dünyaya en yakın olabileceği yükseklikten çizilmesi gerektiğini söyler. Ancak burada yörünge

---

<sup>306</sup> Bkz. MERAY (1964), s. 135.

<sup>307</sup> Ayrıca bkz. ROSENFELD, s. 140.

<sup>308</sup> Bkz. MCDUGAL, S. MYRES - LASSWELL, D. HAROLD - A.VLASIC IVAN: **Law and Public Order**, New Haven, Yale University Press, USA, 1963, s. 342- 346.

tabanının bulunacağı yükseklik bakımından 200 km, 300 km, 120 mil, 100 mil, 75 mil gibi farklı yükseklikler ortaya konulmuştur.<sup>309</sup>

Son olarak ele alacağımız devlet güvenliği teorisi ise; alttaki devletin güvenliğini ve çıkarlarının göz önünde tutulması gerektiğini ileri süren bir görüştür. İlk olarak Sovyet yazarlar tarafından ileri sürülmüştür. Etkin denetim görüşünden sonra; ABD'nin uydu teknolojisinin gelişmesiyle birlikte bu görüşü savunmaya başlamışlardır.<sup>310</sup>

Yukarıda görüldüğü üzere, hava sahası ile uzay arasında sınıra ilişkin önerilerin bir kısmı sabit bir sınır çizmekten uzaktır. Teoriler temel aldıkları kriterlere göre değişen sınırlar çizmektedir. Her birinin farklı bir kriter getirmesi gerek doktrini gerek devletleri belli bir teoriye yoğunlaşıp onu kabul etmekten alıkoymaktadır. Hal böyle olunca da gerek doktrinde gerek devletlerin politikalarında belli bir teori üzerinde uzlaşmak günümüze kadar geline süreçte mümkün olmamaktadır.

Hava sahası ile uzay arasında sınır çizilememesinin bir sebebi de böyle bir sınırlandırmanın gerçekten de ihtiyaç dahilinde olup olmadığı değerlendirmesidir. Temelde uzay faaliyetleri içinde yer alan bütün devletler sınır çizilmesi hususunda hem fikir oldukları halde; anlaşmazlık temel olarak söz konusu sınırın aciliyeti konusunda çıkmaktadır.<sup>311</sup> Hava sahası ile uzay arasındaki sınır belki Hava Hukuku

---

<sup>309</sup> MERAY (1964), s. 138- 139.

<sup>310</sup> CRANE, Robert: “*Soviet Attitude Toward International Space Law*”, American Journal of Space Law, Vol.56, 1962, s. 686- 691.

<sup>311</sup> ROWBO, s. 116.

açısından önem arz etmeyebilir, ancak Uzay Hukuku bakımından çözülmesi gereken temel konulardan birini oluşturmaktadır.<sup>312</sup>

## 2. Bazı Devletlerin Sınır Uygulamaları

Devletler arasında ve doktrinde yazarlar arasında hava sahasının sınırlandırılması bakımından görüş birliği yoktur. Dolayısıyla devletler dikey egemenliklerini belirlemek hususunda serbest bırakılmıştır. Ancak hemen hemen hiçbir devletin milli hukukunda bu meselenin düzenlenmediği görülmektedir. Bununla ilgili olarak Hukuk Altkomitesi, 2005 yılında yapılan 44. Oturumunda devletleri, uzayın tanımlanması ve sınırlandırılmasına ilişkin yaptıkları ya da yapmakta oldukları ulusal yasama işlem ve uygulamaları hakkında bilgilendirmeye davet etmiştir.<sup>313</sup>

Devletlerin bir kısmı bu konuda Hukuk Altkomitesi'ni bilgilendirmişlerdir. Almanya ve Fas<sup>314</sup>, Çek Cumhuriyeti, Kore ve Venezuela<sup>315</sup>, Ukrayna<sup>316</sup>, Tunus, Sırbistan ve Tayland<sup>317</sup>, Büyük Britanya<sup>318</sup>, Norveç<sup>319</sup> ve Danimarka<sup>320</sup> uzayın

---

<sup>312</sup> CHENG (1997), s. 32. Sınır üzerinde uzlaşmaya en yakın dokümanın Uluslararası Hukuk Derneği tarafından 1968 yılında alınan karar olduğu söylenebilir. Bu kararda uzayın, bütün uzay boşluğunu ve uydu yörüngesinin yere yakın olduğu yüksekliği içermesi gerektiği belirtilmiştir. Buna göre hatırı sayılır sayıda devlet yörüngede bulunan uyduların uzaya dahil olduğunu ve hava sahasının en yüksek noktasının uzayın kapasasına girmeyeceği hususunu kabul etmiştir. İlgili konuda tartışmalar için bkz. ROSENFELD, s. 141.

<sup>313</sup> Bkz. <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/national/def-delim/index.html> [30.08.2011].

<sup>314</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865, (27.1.2006). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865E.pdf) [30.08.2011].

<sup>315</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/ 865 Add.2, (8.2.2007). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add2E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add2E.pdf) [30.08.2011].

<sup>316</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865 Add.3, (21.1.2008). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add3E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add3E.pdf) [30.08.2011].

<sup>317</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865 Add.6, (11.1.2010). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add6E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add6E.pdf) et:30.08.2011.

<sup>318</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865 Add.7, (4.3.2010). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add7E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add7E.pdf), [30.08.2011].

tanımlanması ve sınırlandırılması meselesine ilişkin milli yasama faaliyeti ve uygulama olmadığını belirtmişlerdir. İlgili devletler dışında bildirimde bulunan devletler ise; Avustralya, Belarus, Meksika, Güney Afrika, Hollanda ve ABD'dir.

Avustralya, Uzay Faaliyetleri Kanunu 1998'de, uzay aracını tanımlamıştır. Buna göre uzay aracı deniz seviyesinin 100 km üzerine çıkabilen ve deniz seviyesinden aşağıya doğru taşınan yük ya da deniz seviyesinin 100 km üzerine çıkabilen ve geri dönebilen parça olarak tanımlamıştır. İlgili Kanunda 2001 ve 2002 yıllarında yapılan değişiklikte; havacılık faaliyetleri bakımından oluşturduğu milli hava sahası sisteminde; hava sahası belli sınıflara ayrılmıştır. Kanunda A sınıfı hava sahasının maksimum 60.000 fit (18.3 km) olduğu düzenlemiştir. Yani havacılık faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği en üst sınır, 18.3 km olarak ifade edilmiştir. Avustralya ilgili düzenlemeye rağmen, bu kanunun uzayı tanımlama amacında olmadığını özellikle belirtmiştir.<sup>321</sup>

Belarus Hava Kanunu'nda, hava sahası, sınıflandırılmış ve sınıflandırılmamış olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Sınıflandırılmış hava sahası; havacılık faaliyetlerinin yapıldığı hava sahası olarak düzenlenmiştir. İlgili kanun uyarınca sınıflandırılmış hava sahası 20,100 metre yükseklik olarak belirlenmiştir.<sup>322</sup>

---

<sup>319</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865 Add.9, (9.12.2010). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add9E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add9E.pdf), [30.08.2011].

<sup>320</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865 Add.10, (19.1.2011). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add10E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add10E.pdf), [30.08.2011].

<sup>321</sup> İngilizce ismi Australia's Space Activities Act, bkz. UN Doc. A/AC.105/ 865 Add.1, (20.3.2006). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add1E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add1E.pdf) [30.08.2011] ;

<sup>322</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865 Add. 4 (2.2.2009). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add4E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add4E.pdf), [30.08.2011].

Meksika, Anayasasının 42. maddesi uyarınca, devlet egemenliğinin hava sahasını kapsadığını belirtmiş ancak uzayın tanımına ve sınırına ilişkin ulusal düzenlemenin varlığına değinmemiştir.<sup>323</sup>

Hollanda, Uzay Faaliyetleri Kanunu'nda "uzay" kelimesinin, kanunun amacını tanımlamak için kullanıldığını ancak kanunun uzayı tanımlamadığını belirtmiştir. Kanun uzay faaliyetlerini ve uzay araçlarını tanımlamıştır. Uzay faaliyetleri fırlatma, uçuş veya uzay araçlarını yönlendirme olarak; uzay araçları ise, fırlatılan ya da fırlatma amacıyla yapılan araçlar olarak tanımlanmıştır.<sup>324</sup>

Güney Afrika Uzay İşleri Kanunu'nun I. maddesinde uzayı dünya yüzeyinin üzerinde bir yükseklik olarak tanımlamıştır. Bu yükseklik dünyayı çevreleyen yörüngede bir aracı yönetebilecek bir nokta olmalıdır.<sup>325</sup>

ABD'de hava sahası ile uzay arasında sınır oluşturmak adına birtakım çalışmalar yapılsa da, bu konuda özel bir düzenleme yapmaktan imtina edilmiştir. İlgili konuda bir düzenleme yapılmasa dahi ilginçtir ki; astronotun özelliklerini ortaya koymak için ABD Hava Kuvvetleri 2003 yılında çıkardığı yönetmelik ile uzayı dünya yüzeyinden 50 mil (80.4 km) yükseklik olarak tanımlamıştır.<sup>326</sup>

Görüldüğü üzere, devletler kendi milli düzenlemeleri ile ilgili çekimser davranmakta; uzay faaliyetlerine ilişkin düzenlemesi olan devletler söz konusu düzenlemelerin uzayı tanımlamadığı ve sınırlandırmadığı hususunu açıkça

---

<sup>323</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865 Add. 4, (2.2.2009). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add4E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add4E.pdf), [30.08.2011].

<sup>324</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/865 Add. 8, (9.12.2010). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add8E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add8E.pdf), [30.08.2011].

<sup>325</sup> Bkz. Space Affairs Act, 84 of 1993 art.1 (S.Africa); REINHARDT, s. 83, dn.138'den atfen.

<sup>326</sup> Bkz. Air Force Instruction 11-402, Aviation and Parachutist Service, Aeronautical Rating and Badges, July 29, 2003, para.2.3.2; REINHARDT, s. 88, dn.165'den atfen.

belirtmektedirler. Hava faaliyetleri için belli bir yükseklik öngörölmüş olsa da devletlerin bu yükseklik konusunda uygulamaları farklı farklıdır. Dolayısıyla hava faaliyetlerinin yüksekliği bakımından dahi uygulamada bir birlik yoktur.

### **3. Hava Sahası ile Uzay Arasında Sınır Çizilememesinin Önemi ve Günümüze Etkileri**

1979 Ay Anlaşması'nın yapıldığı dönemde dahi uzay çağının başlamasının üzerinden yirmi yıl geçmesine rağmen bir sınır çizilip çizilmemesinin önemli olup olmadığı sorgulandığında; aslında sınırın çok da elzem olmadığı, karşılaşılan problemlerin Uzay Hukuku'na ilişkin diğer alanlarla ilgili olduğu belirtilmiştir.<sup>327</sup> *Cheng'in* de ifade ettiği üzere işlevsel yaklaşımı yansıtan bu görüş, bekle ve gör (wait and see) politikasının izlenmesi sonucunu doğurmuştur. Uzay teknolojisinin hızlı gelişimi ve alacağı boyutun kestirilemiyor olması devletleri düzenleme yapmaktansa teknolojinin gelişmesini beklemeye yöneltmiştir. Sınır çizilmemesi nedeniyle hukuki bir uyuşmazlığın çıkmamış olması, sınıra ilişkin hukuki bir düzenlemeye henüz ihtiyaç duyulmadığının bir göstergesi olarak gösterilmiştir.<sup>328</sup>

Bir fiilin hukuka uygun olup olmamasının ölçüsü; fiilin ika edildiği yerin tabi olduğu hukuki rejime göre tayin edilir.<sup>329</sup> Bu bakımdan dünya üzerinde ülkesel egemenliğin, yarı ülkesel egemenliğin, *res communis* rejimi ile insanlığın ortak mirası olarak düzenlenen alanların sınırları ve kapsamı açıkça belli olmalıdır. Dünya üzerinde neredeyse bu sınırların tamamı belirlenmiş ve uluslararası antlaşmalarda da

---

<sup>327</sup> ROSENFELD, s. 147- 148.

<sup>328</sup> ROSENFELD, s. 147-148.

<sup>329</sup> CHENG (1997), s. 645.

düzenlenmiştir. Ancak belirlenemeyen tek sınır olarak hava sahası ile uzay arasındaki sınır kalmıştır.

Uzay teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte, çok daha yükseklerde uçabilen araçlar yapılacağı öngörülmektedir.<sup>330</sup> Bu bakımdan söz konusu araçların hava aracı mı yoksa uzay aracı mı olacağı bir süre sonra karışıklığa yol açacaktır. Ayrıca hava sahasının nerede bittiği kesin olmadığı için çok daha yüksekte uçan bu araçların; devletlerin hava sahasına mı gireceği yoksa uzaydan mı uçtukları belli olmayacaktır. Hava sahasından uçuyorlarsa Hava Hukuku'nun uçuş rejimine tabi olup zararsız geçişten ya yararlanacaktır ya da yararlanamayacaktır. Bu husus aracın aynı zamanda devlet aracı ile ticaret aracı olmasına göre değişiklik gösterecektir. Halbuki Uzay Hukuku açısından ise uzayda ve gök cisimlerinde ulaşım serbestisi söz konusudur.

Ayrıca çok yüksekte uçan ancak yörüngede olmayan araçların tabi olacağı zarardan sorumluluk rejimi de önem arz etmektedir. Bu yükseklikte araç Hava Hukuku'nun öngördüğü sorumluluk hükümlerine mi, yoksa Uzay Hukuku'nun öngördüğü sorumluluk hükümlerine mi tabi olacağı bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır.<sup>331</sup>

Hava sahası ile uzay arasında sınır belirlenememesinin yol açacağı bir diğer sorun; teknolojinin gelişmesiyle birlikte başlayan ve gelişmekte olan uzay turizmi sektörünün tabi olacağı rejimdir.<sup>332</sup> Uluslararası antlaşmalar uyarınca hava sahası ile

---

<sup>330</sup> Örneğin HyperSolar adlı araç hem havanın tepkisiyle çalışacağı hem de sahip olduğu motorla hava tepkisinin uçak için yeterli olmadığı yüksekliğe çıkarak çalışacağı söylenmektedir. Bu şekilde araç bir alçalıp bir yükselerek dairesel hareketlerle yol almaktadır. Bu şekilde Şikago ile Tokyo arasındaki 10,100 km'lik mesafenin 72 dakikada katedeceği belirtilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. REINHARDT, s. 90- 100.

<sup>331</sup> KOPAL (1980), s. 164.

<sup>332</sup> Bkz. YUN, Zahao: "A Legal Regime for Space Tourism: Creating Legal Certainty in Outer Space", Journal of Air Law and Commerce, Vol. 74, 2009, s. 62- 63.

uzayın tabi olacağı hukuki rejim birbirinden farklı olabilmektedir. Şöyle ki hava sahası, devletin hava ülkesiyse, münhasıran söz konusu devletin hakimiyeti altında olacaktır, ancak uzayda da “*res communis*” rejimi geçerli olduğu için; hava ülkesi dışında ise, hiçbir devletin egemenlik sahasının olmadığı bir alanda yer almış olacaktır. Devletin egemenlik sahası içinde devletin yetki alanına; ancak uzaya geçtiği anda, söz konusu mekan hiçbir devlete ait olmadığı için, uzay aracının tescil edildiği devletin yetkisine tabi olacaktır.<sup>333</sup>

İşlevselciler bugüne kadar hava sahası ile uzay arasında bir sınır çizilmemesinin bir soruna yol açmadığını iddia etseler de Bogota Bildirisi hava sahası ile uzay arasında sınır çizilmesinin gerekliliğini göstermektedir. Nitekim *Cheng* hava sahası ile uzay arasında sınır çizilmemesi sorunu ile Bogota Bildirisi arasında bir bağlantı kurmakta ve sınır meselesine bir çözüm bulunmamasını da eleştirmektedir. *Cheng* hava sahası ile uzay arasında sınır çizilmesini gerekli olmadığını savunan işlevselci yaklaşım savunucularının, uzayın nerede başladığı tespit edilemediği için, Bogota Bildirisi’ni yapan devletlerin tezlerini çürütemediklerini belirtmektedir.<sup>334</sup>

## **II. UZAY FAALİYETLERİNİN HUKUKİ REJİMİNE İLİŞKİN SORUNLAR**

### **A. Uzay Faaliyetlerinin Kapsamı ve Ortaya Çıkan Yeni Aktörler**

#### **1. Genel Olarak**

Uzay faaliyetlerinin kapsamı uzay teknolojisinin gelişmesiyle birlikte çeşitlenmekte; uzay faaliyetlerinin çeşitlenmesi de, bu faaliyetlere ilişkin yeni

---

<sup>333</sup> Uzay aracı ile devlet arasındaki tescil ilişkisi ilerleyen bölümde ele alınacaktır.

<sup>334</sup> CHENG (1997), s. 455- 456.

düzenleme ve prosedürlere ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. 1959 yılında sadece uyduların uzaya fırlatılması ve dünya çevresini dolaşması ile başlayan faaliyetler; günümüzde artık uzay turizmi yoluyla sadece uzay göreviyle uğraşan ve insanoğlunun uzaydaki temsilcisi olarak nitelendirilen astronotların değil, bireylerin de uzaya gitmesini sağlayacak biçimde gelişim göstermektedir.

Uzayın faaliyet alanı geliştikçe, Uzay Hukuku'nun kapsamı da gelişmektedir. Nitekim her bir faaliyet alanı aslında ayrı bir çalışmayı gerektirir niteliktedir. Bu sebeple çalışmamızın bu kısmında uzay faaliyetleri genel başlık altında ele alınacak, temelde uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki problemler ve bunların Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ile ilişkisi değerlendirilecektir.

Uzay faaliyetleri denince ilk akla gelen uzay aracı, uydulardır. Uydular yapılış ve yörüngeye fırlatılış amaçlarına göre ayrılmakta; uyduların faaliyet alanı ve fırlatılma amaçlarına göre de uzay faaliyetinin niteliği değişmektedir. Uydular başta telekomünikasyon faaliyetleri için kullanılmaktadır. Bu faaliyetin kapsamı içinde de uydular; doğrudan uluslararası televizyon yayını ve haberleşme amacıyla kullanılan uydular olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel olarak telekomünikasyon faaliyetleri olarak ifade edilen bu faaliyetler; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın getirdiği genel düzenlemeler ve 1962 İlkeler Bildirgesi'ne ve bu konuda özel olarak kaleme alınmış Devletlerin Uluslararası Televizyon Yayını Uydularının Kullanımını Düzenleyen İlkeler uyarınca yönetilmektedir. Genel Kurul kararlarıyla alınmış söz konusu ilkeler antlaşma değerinde olmasa bile; devletlerin telekomünikasyon faaliyetlerine ilişkin yol gösterici esasları ortaya koyması bakımından önem arz eder. Uzaya ilişkin genel antlaşmalar ve ilkeler dışında uzay telekomünikasyon faaliyetlerine ilişkin ilke ve düzenlemeler Uluslararası Telekomünikasyon Birliği

bünyesinde kaleme alınmaktadır. Uzay telekomünikasyon faaliyetleri, uzay endüstrisini gelişimini sağlayan en önemli faaliyetlerden biri olarak değerlendirilmektedir.<sup>335</sup>

Uzay telekomünikasyon faaliyetleri yanında ikinci olarak uzaktan algılama faaliyetlerinden bahsetmek gerekir. Bu faaliyetlerin hem askeri hem de sivil iki farklı yüzünden bahsetmek mümkündür. Sivil faaliyetler bakımından doğal kaynakların ve kullanılabilir toprakların tespit edilmesi, çevrenin korunması ve doğal afetlerin gerçekleşeceği tarih ve mekanın gözlem yoluyla tespit edilerek özellikle çevrenin ve insanlığın doğal afetlerden zarar görmesini engelleme boyutları vardır. Söz konusu faaliyet algılanan devletin hakları ve faaliyetin askeri niteliği bakımından tartışmalı noktalar muhteva etmektedir. Özellikle uzayda gelişmiş devletlerin askeri teçhizatının ajan uydular vasıtasıyla gözetlenmesinin hukuka uygunluğu oldukça tartışmalı bir meseledir. Bu nitelikteki uyduların kullanılmasının hukuka uygunluğu ilk kez U-2 ve RB 47 olaylarında karşımıza çıkmıştır. Bu olaylar neticesinde; müdahaleci olamayan askeri gözlemlerin hukuka uygun olduğu gibi bir eğilim söz konusudur.<sup>336</sup> Söz konusu faaliyet bakımından da hem uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler antlaşmaları hem de 1962 İlkeler Bildirgesi söz konusu faaliyete ilişkin genel esasları içermektedir. Genel Kurul nezdinde çıkarılan Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler ise, bu faaliyete ilişkin özel bir düzenlemedir, bağlayıcı olmasa bile algılama faaliyeti bakımından devletlere yol gösterici esasları ortaya koymaktadır.

---

<sup>335</sup> HAANNAPPEL, s. 157.

<sup>336</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. CHENG (1997), s. 103- 119.

Ayrıca meteorolojik amaçla gönderilen uydulardan da bahsetmek yerinde olacaktır. Meteorolojik gözlem için kullanılan uydular uzay faaliyetlerinin başka bir yönünü oluşturmaktadır ve Dünya Meteoroloji Teşkilatı bünyesinde ilgili faaliyete ilişkin düzenleme ve normlar oluşturulmaktadır.

Uzaya gönderilen uzay istasyonları; uzay ortamında her türlü bilimsel araştırma yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu bilimsel araştırmalar sivil personel tarafından yapılabileceği gibi askeri personel tarafından da yapılabilir. Nitekim yukarıda da yer verdiğimiz üzere 1967 Uzay Antlaşması bilimsel çalışmalar bakımından askeri personel ve teçhizatın kullanılmasına cevaz vermiştir. Bunun yanında uzayda barışçıl olmak kaydıyla her türlü askeri faaliyetin yapılması serbesttir.

Devletler ya da tüzel kişiler tarafından yürütülen faaliyetlerin yanında, bireylerin de katılımını sağlayan ve gündemde olan yeni konu uzay turizmidir. Özel hukuk kişilerinin uzay faaliyetlerine ilişkin öncelik verilmeyen bir faaliyeti ifade etmektedir. Bunun temel sebebi; sivil bir kişiyi uzaya göndermenin oldukça maliyetli olmasıdır. Uzaya, uzay turisti olarak giden ilk kişi olan *Denis Tito*, biri 2001 yılı Nisan ayında, Uluslararası Uzay İstasyonu'na, yaptığı seyahat için 20 milyon dolar ödemiştir.<sup>337</sup> *Tito'nun* uzaya gidişinden sonra; bireysel olarak uzaya seyahatlar başlamış; uzay turizminin yaygınlaştırılması ve daha çok insan kapasiteli araçların yapılması gündeme gelmiştir. X Prize Vakfı<sup>338</sup> tarafından ödüllendirilen SpaceShipOne aracı, uzayda (100 km yukarıda) bir hafta uçmuş ve dünyaya

---

<sup>337</sup> Bkz. YUN (2009), s. 960.

<sup>338</sup> X Prize Vakfı, insanoğlunun gelişimi açısından çığır açan çalışmaları ödüllendirmek amacıyla. Ödülleri dört farklı çalışma alanına göre verilir. Söz konusu alanlar; Eğitim ve Küresel Gelişme, Enerji ve Çevre, Yaşam Bilimleri ile Keşif (Okyanus ve Uzay)'tir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.xprize.org/about/who-we-are> [20.10.2011].

dönmüştür.<sup>339</sup> Bu gelişmeden sonra SpaceShipOne’ın daha çok yolcu kapasiteli ve üç buçuk saatlik bir uzay yolculuğu yapabilecek şekilde yeniden dizayn edileceği duyurulmuştur.<sup>340</sup> Uzaya yolculuk yanında, uzayda konaklama amacıyla yörünge otel kurma çalışmaları yapılmaktadır.<sup>341</sup> Dolayısıyla, uzay turizminin amaçlanan şekilde gelişme göstermeye başlamasıyla kanımızca uzay faaliyetlerinde yeni bir çağ açılacaktır.

Son olarak uzay faaliyetlerinin gelişimi açısından Türkiye’nin durumunu ele almakta fayda vardır. Türkiye’deki uzay faaliyetlerini üç başlık halinde toplamak mümkündür.<sup>342</sup> İlki, kamu finansmanı ile gerçekleştirilen araştırmalar ile uzay bilimleri, astronomi ve astroloji alanındaki araştırma faaliyetleridir. Söz konusu faaliyetin en önemlisi Tübitak tarafından, 1985 yılında kurulan Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü eliyle yürütülmektedir.<sup>343</sup> Bunun yanında uzaktan algılama üzerine yapılan faaliyetler ile telekomünikasyon alanında yapılan faaliyetler; Türkiye’deki uzay faaliyetlerinin diğer başlıklarını oluşturmaktadır. Türkiye’de uzaktan algılama faaliyetlerinin en önemlileri İstanbul Teknik Üniversitesi’nde

<sup>339</sup> Bkz. FREELAND, Steven: “Up, up and ... Back: The Emergence of Space Tourism and Its Impact on the International Law of Outer Space”, Chicago Journal of International Law, Vol. 6, 2005-2006, s. 1.

<sup>340</sup> Söz konusu araç SpaceShipTwo adıyla, Virgin Galactic şirketinin yatırımıyla geliştirilecektir. Bkz. <http://www.virgingalactic.com/overview/spaceships/> [20.11.2011].

<sup>341</sup> Örneğin Bigelow Aerospace firması yörünge otel yapmak hususunda ar-ge çalışmaları yürütmektedir. Bkz. “Uzay Turizmi”, <http://astronomy.ege.edu.tr/~rpekunlu/BGPop/UzayTurizmi.pdf> [20.10.2011].

<sup>342</sup> Bkz. ŞAHİNER, Oktay: Hava ve Uzay Hukuku’nun Gelişimi Açısından Türkiye’nin Yeri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2006, s. 103.

<sup>343</sup> Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü (TÜBİTAK UZAY), uzay teknolojileri, elektronik, bilgi teknolojileri ve ilgili alanlarda Ar-Ge projeleri yürütmektedir. Enstitünün amacı, araştırma alanında ulusal çapta öncü bir rol almak ve uzmanlık alanlarında ülke sanayinin sistem tasarımı, seçimi, kullanımı ve ürün geliştirilmesi konularındaki teknik problemlerinin çözümüne yardımcı olmaktır. TÜBİTAK UZAY, küçük uyduların tasarımı, üretimi ve test edilmesi alanındaki yeteneklerin geliştirilmesine, Ulusal Uzay Programı’na öncülük etmeye ve uzay teknolojilerinde uluslararası işbirliğinin oluşturulmasına öncelik vermektedir. Bkz. <http://www.uzay.tubitak.gov.tr/tubitakUzay/tr/aboutUs/generalInfo.php> [12.12.2011].

kurulan yer istasyonu ile Tübitak- Bilsat uydu projesi kapsamında IKONOS uydusundan görüntü alan INTA şirketinin Ankara'daki uydu yer istasyonudur.<sup>344</sup> Telekomünikasyon alanındaki faaliyetler bakımından en önemli gelişmeler olarak TÜRKSAT serisi haberleşme uydularının uzaya gönderilmesi olarak gösterilebilir.<sup>345</sup>

Türkiye'nin uzay faaliyetleri açısından 2005 yılında kabul edilen Ulusal Uzay Araştırmaları Programı ilan edilmiş, 2014 yılına kadar Türkiye'yi uzaya taşıyacak planlar açıklanmıştır. Söz konusu program bakımından ilk uzay üssünün 2012'de kurulması, ilk Türk yapımı uzaya ilk mekiğinin de 2014 yılında gönderilmesi planlanmıştır. Aselsan tarafından yürütülen proje kapsamında 'Göktürk 2' uydusu 2012'de fırlatılacaktır. Uzaya bir Türk roketinin gönderileceği yer olaraksa Şile düşünülmektedir.<sup>346</sup>

## 2. Uzay Faaliyetlerinde Ortaya Çıkan Yeni Aktörler

Uzay faaliyetlerinin başladığı dönemde, devletler münhasıran faaliyetlerin baş aktörüken, giderek uluslararası örgütler ve sonrasında özel hukuk kişileri de devreye girmiştir. ABD ile Eski Sovyetler Birliği, hükümet-dışı tüzel kişilerin uzay faaliyetlerinin devletin denetiminde gerçekleştirilmesi konusunda önerilerde bulunmuşlardır.<sup>347</sup> Nitekim bu durum gerek 1963 İlkeler Bildirgesi'nde gerek 1967 Uzay Antlaşması'nda düzenlemesini bulmuştur. Ayrıca 1979 Ay Anlaşması'nda da

---

<sup>344</sup> ŞAHİNER, s. 103.

<sup>345</sup> Geçmişten günümüze Türkiye'deki uzay faaliyetleri için bkz. <http://www.biluzay.bilkent.edu.tr/turkuzay/tzay2.htm> [12.12.2011]

<sup>346</sup> "Gül'ün 'Boeing'e karşı astronot' teklifiyle gündeme gelen 'uzay stratejisi'ni İTÜ Uzay Bilimleri'nden Prof. Alim Aslan'a sorduk" haberi için bkz. <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=1035721> [12.12.2011].

<sup>347</sup> CHRISTOL (1980), s. 436.

yer alan düzenlemelerin hükümet-dışı kuruluşlar bakımından da geçerli olduğu ifade edilmektedir.

Özellikle son yirmi yılda, özel kişilerin uzay faaliyetlerindeki katılımı oldukça artmıştır. Uzay faaliyetleri bakımından, en çok telekomünikasyon faaliyetlerine katılım gösterdiklerini görmekteyiz. Bunun yanında, özel hukuk kişilerinin faaliyet alanı bakımından; uydunun yapımı, uydudan alınan yayının dağıtımı, uydunun fırlatılması, konularında da karşımıza çıkmaktalar. Söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi esnasında da sözleşmesel sorumluluk, haksız fiil sorumluluğu, sigorta gibi özel hukuk konularına ilişkin uyuşmazlıklar yaşanmaktadır.<sup>348</sup>

### **3. Yeni Aktörlerin Faaliyetlerinin Uzay Hukuku'na Etkisi**

Uzay Hukuku halen gerek antlaşmalar rejimi ile gerek ortaya konulan ilkelerle uluslararası kamu hukukunun etki alanında kalsa da<sup>349</sup>, uzay faaliyetlerinin teknolojinin gelişmesiyle birlikte çeşitlenip özel hukuk kişilerinin devreye girmesiyle Birleşmiş Milletler nezdinde akdedilen uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin antlaşmalar yetersiz kalmaktadır.

Özel hukuk kişilerinin uzaya ilişkin ticari aktiviteleri, beraberinde pek çok hukuki sorunu gündeme getirmiş, bu sorunlar özellikle zarardan sorumluluk ve devletin yükümlülüğü konularını, özel hukuk kişilerinin faaliyetleri bakımından yeniden değerlendirmek gerekliliğini ortaya koymuştur.<sup>350</sup> Bunun yanında fırlatma

---

<sup>348</sup> Uzay faaliyetlerine ilişkin özel hukuk meseleleri için bkz. DIEDERICKS- KOPAL, s. 147- 156.

<sup>349</sup> MALANCZUK, Peter: “*Actors: States, International Organizations, Private Entities*”, Outlook on Space Law Over the Next 30 Years – Essays Published for the 30th Anniversary of the Outer Space Treaty, Kluwer International Law, The Hague, 1997, s. 30.

<sup>350</sup> MALANCZUK, s. 32.

hizmeti, fikri mülkiyet ve sigorta gibi konular da uzay faaliyetleri bakımından ayrıca inceleme konusu haline gelmiştir. Söz konusu alanlara ilişkin gerek milli hukukta gerek uluslararası hukuktaki mevcut genel düzenlemelerden faydalanılsa bile<sup>351</sup> ticari faaliyetlerin daha da yoğunlaşmasıyla birlikte ileride uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin özel düzenlemeler yapılması gündeme gelebilir.<sup>352</sup>

Uzay faaliyetlerinde günümüzde artık devletlerin yanında özel sektörün de yoğun faaliyet göstermesi, onlarında da uzaya ilişkin temel antlaşmalara tabi olmaları ile birlikte antlaşmaların kapsamı açısından sorun teşkil etmektedir. Özel hukuk kişilerince yürütülen faaliyetlerden doğan uyuşmazlıklar mevcut uzaya ilişkin antlaşmalarla çözmek mümkün değildir. Söz konusu uyuşmazlıklar; Jeostasyoner yörüngede uygun mevkilendirme ile birlikte<sup>353</sup>, genelde telekomünikasyon ile alakalı olmaktadır.<sup>354</sup> Nitekim 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde, uzaya ilişkin faaliyetlerden doğan zarar mutlak olarak devlete hasredilmiştir. Ancak özel hukuk kişilerinin de faaliyete başlamasından sonra, devletin mutlak sorumluluğunun devam etmesi ve özellikle özel hukuk kişilerinin faaliyeti nedeniyle devletin sorumlu tutulup tutulmayacağı hususu tartışma yaratmaktadır. Devletlerin hükümet-dışı kuruluşların uzay faaliyetlerini denetliyor olması dolayısıyla; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından bu kişilerin faaliyetlerinden dolayı -fırlatma ve faaliyetin hiçbir aşamasında müdahalesi olmamasına rağmen- devletlerin sorumluluğunun söz konusu

---

<sup>351</sup> Bu konuda bkz. DIEDERICKS- KOPAL, s. 147- 158.

<sup>352</sup> JASENTULIANA (1999), s. 238.

<sup>353</sup> Intersat ile Columbia Communication şirketinde, yörünge paylaşımına ilişkin bir olay yaşanmıştır. Intelsat, şirketle olan 1991 yılı anlaşması uyarınca, söz konusu yörünge parçasının 1997 yılından itibaren boşaltılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bkz. CHIA, Jui Cheng: **The Utilation of the World's Air Space and Free Outer Space in the 21st Century**, Kluwer International Law, The Netherlands, 2000, s. 245.

<sup>354</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. MEREDITH.-ROBINSON, s. 157- 207.

olacağı sonucuna varılmaktadır.<sup>355</sup> Dolayısıyla, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından sorumluluğun, devletin mutlak sorumluluğundan çıkartılıp nispi sorumluluk olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Böylece devletlerin sorumluluğu; özel hukuk kişilerinin faaliyetlerinden kaynaklanan zarardan sorumluluk halinde, bertaraf edebilecektir.<sup>356</sup>

Sonuç olarak özel hukuk kişilerinin faaliyetlerine ilişkin ayrıca düzenlemeler getirilmesi ve bu düzenlemeler uyarınca özel hukuk kişilerinin faaliyetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Ancak bu durum, özel hukuk kişilerinin faaliyetlerini tamamen Uzay Kamu Hukuku'nun kapsamından çıkarmamaktadır. *Kopal'ın* da belirttiği üzere, özel hukuk tüzel kişilerinin faaliyetleri öncelikle Uzay Hukuku'na ilişkin temel antlaşmalarda öngörülen düzen ve yükümlülüklerle uygun olarak gerçekleştirilmelidir.<sup>357</sup>

## **B. Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Sorunu**

### **1. Genel Olarak**

Uzay teknolojisinin ve silah endüstrisinin gelişmesiyle birlikte barışçıl amaçlar kavramının anlamı, uzaydaki askeri faaliyetlerin hukuken serbest olup olmaması bakımından önem arz etmektedir. Barışçıl amaçlar kavramı, askeri faaliyetlerin yasaklanması ya da saldırgan faaliyetlerin yasaklanması şeklinde iki türlü yorumlanmaktadır. Ancak, uzay mevcut uydu teknolojisiyle, askeri amaçlarla kullanılmaktadır. Bilimsel araştırmalar dışındaki askeri faaliyetler; askeri birliklerin

---

<sup>355</sup> HAANNAPPEL, s. 102.

<sup>356</sup> JASENTULIYANA (1999), s. 36.

<sup>357</sup> Bkz. Proceedings of the Workshop on Space Law in the Twenty-first Century, UNISPACE III Technical Forum, July 1999, Doc. A/CONF 194/7, s.11-19; DIEDERICKS- KOPAL, s.23, dn.1'den atfen.

ve teçhizatların hareketlerini tespit ve teşhis; askeri hareket icra etmek veya engellemek<sup>358</sup>; askeri görevlerin ve silahların performansını en aza indirmek maksadıyla meteoroloji ve diğer atmosfer durumu ile ilgili bilgileri toplamak şeklinde gerçekleştirilmektedir.<sup>359</sup> Barışçıl amaçlar kavramının anlamı ile uzayın askeri kullanımının sınırı önem arz etmektedir. Uzayın askeri kullanımı bakımından en çok tartışılan husus da uzayda silahlanma yarışıdır.

Bu kısımda barışçıl amaçlar kavramının anlamı ile uzayda silahlanma meselesi ayrıntılı incelenerek, iki kavram arasındaki bağlantı uzaya ilişkin antlaşmalar uyarınca tartışılacaktır.

## **2. Barışçıl Amaç Kavramı**

Uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması hususu, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki rejimin tartışılmaya başlandığı yıllarda gündeme gelmiştir. Uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması hususuna ilk olarak Genel Kurul'un 14 Kasım 1957 tarihli ve 1148 (XII) sayılı kararında yer verilmiştir.<sup>360</sup> Nitekim komitenin kurulmasını öngören 13 Aralık 1958 tarihli ve 1348 (XIII) sayılı kararda da uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması konusuna değinilmiştir.<sup>361</sup>

Belirtilen metinler dışında Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unun takip eden 1472(XIV), 1721(XVI), 1884(XVIII), 1962(XVIII) gibi kararlarında da bu kavrama yer verilmiştir. Kararlarda uzayın, insanlığın ortak yararı için barışçıl amaçlarla

---

<sup>358</sup> Özellikle hedef tespit, muhabere ve komuta-kontrol faaliyetleri büyük oranda uzaya dayanmaktadır. BAHÇEBAŞI, Aşir: *"Uydu Sistemlerinin Askeri Kullanımı"*, MEBS İletişim Dergisi, Sayı 8, Ankara, 1999, s. 4.

<sup>359</sup> İBAS, s. 115.

<sup>360</sup> UNGA Res. 1148 (XII), (14.11.1957). Metin için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/119/31/IMG/NR011931.pdf?OpenElement> [12.12.2011].

<sup>361</sup> UNGA Res. 1348 (XIII), (13.12.1958). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_13\\_1348E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_13_1348E.pdf) [12.12.2011].

kullanılması, araştırma ve kullanma faaliyetlerinin insanlığın iyiliğine gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Son olarak bu husus uzaya ilişkin uluslararası antlaşmalarda da ayrıca düzenlenmiştir. Uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması düzenlemesi; 1967 Uzay Antlaşması'nın 4/II fıkrasında ve 1979 Ay Anlaşması'nın 3/a bendinde yer almaktadır.<sup>362</sup>

Uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması sorunu, uzay faaliyetleri açısından önem verilen bir konu olmasına rağmen; bu kavram hiçbir metinde açıkça tanımlanmamıştır. Nitekim uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin hukuki metinlerin dışında; barışçıl amaçlar kavramı başka uluslararası metinlerde de kullanılmıştır. Bunların başında Antartika'nın statüsünü düzenleyen Antartik Antlaşması gelmektedir. İlgili Antlaşma'nın I. maddesi uyarınca; Antartika'nın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması gerektiği düzenlenmiştir.<sup>363</sup> Bunun dışında 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 141. maddesinde; uluslararası deniz yatağının münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılması öngörülmüştür. Yine aynı Sözleşme'nin 301. maddesi denizlerin barışçıl kullanımı başlığını taşımaktadır. Söz konusu maddede; taraf devletlerin sözleşmeden doğan haklarını kullanırken ve görevlerini icra ederken, herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler Şartı'nda öngörülmüş ilkelerle bağdaşmayacak her türlü kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmaları gerektiği düzenlenmiştir. Söz konusu maddede doğrudan, barışçıl amaç

---

<sup>362</sup> 1979 Ay Anlaşması'nın ilgili maddesi, Ay'ın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılmasını ve Ay'da kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidine başvurmaya yasaklamıştır. Bir nevi Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2/IV'üncü maddesiyle paralel bir düzenleme getirmiştir. Bu husus bazı devletler bakımından tartışılmış ve maddenin hiçbir surette, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2/IV'üncü maddesini sınırlandıracak biçimde yorumlanamayacağı ileri sürülmüştür. Bkz. JASENTULIYANA (1999), s.107.

<sup>363</sup> Antartika Antlaşması'nda yer alan ilgili madde, uzay ve uzay faaliyetleri konusundaki rejimin kurulmasına kaynaklık etmiştir. Örneğin Eisenhower, 1960 yılında Antartika Antlaşması'nda yer alan bu maddenin uzay ve uzay faaliyetlerinin hukuki rejimi için de uygulanmasını önermiştir. Bkz. CHENG (1997), s. 518; LYALL-LARSEN, s. 508.

kavramı kullanılmamış olsa bile, barışçıl kullanım bakımından Birleşmiş Milletler Şartı'ndaki kuvvet kullanma yasağına atıf yapılmıştır. Bir başka deyişle Antlaşma barışçıl kullanımı kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi yasağı olarak düzenlemiştir.

Barışçıl amaç kavramının tanımlanmaması hali karşısında, ilgili kavramın nasıl yorumlanması gerektiği tartışılmıştır. Kavramın yorumlanmasına ilişkin tartışmalar iki farklı yaklaşımdadır. Birinci görüş, kavramın saldırgan olmayan şeklinde yorumlanması, diğer görüş ise askeri olmayan şeklinde yorumlanması yönündedir. Saldırgan olmayan yorumu ABD'nin desteklediği yorumdur. ABD uzayda askeri faaliyetleri yasaklayan bir antlaşma olmadığını, böyle bir antlaşma ortaya konulana kadar da uzayda askeri olsun ya da olmasın tüm faaliyetlerin başta Birleşmiş Milletler Şartı olmak üzere uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilebileceğini ileri sürmektedir.<sup>364</sup> Bu bakımdan da ABD “saldırgan olmayan” yorumuyla barışçıl amaçlarla ve insanlığın yararına olan faaliyetler ile savunma amaçlı askeri faaliyetlerin uzayda gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır.<sup>365</sup> Özellikle barışçıl amaçlar teriminin anlamı Reagan döneminde ABD'nin Star Wars programı ile önem kazanmıştır. Söz konusu program barışçıl olmayan ya da saldırgan faaliyetler içermese de ABD'nin uzaydan savunulmasına yönelik amaçlar içermektedir.<sup>366</sup>

---

<sup>364</sup> UN Doc.A/C.1/PV.1289, (3.12.1962). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/garecords/A\\_C1\\_PV1289E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/garecords/A_C1_PV1289E.pdf) [20.11.2011]. Ayrıca bkz. CHENG (1997), s. 529; LYALL-LARSEN, s. 523.

<sup>365</sup> MARKOFF, Marko G.: “Disarmament and ‘Peaceful Purposes’ Provisions in the 1967 Outer Space Treaty”, Journal of Space Law, Vol.4, No.1, s. 6.

<sup>366</sup> MAOGOTO, Jackson Nyamuya- FREELAND, Steven: “Space Weaponization and the United Nations Charter Regime on Force: A Thick Legal Fog or a Receding Mist?”, The International Lawyer, Vol. 41, No. 4, 2007, s. 1102.

Bunun yanında Eski Sovyetler Birliği ise, barışçıl amaç kavramının “askeri olmayan” şeklinde yorumlanması gerektiğini destekleyen tarafta yer almıştır. Nitekim söz konusu yorum; uzayın barışçıl amaçlarla kullanılmasının düzenlenmeye başladığı yıllarda benimsenmiş bir yaklaşımdır. Birleşmiş Milletler Genel Kurul’unun 1348 (XIII) sayılı kararı görüşülmekteyken; hemen hemen bütün devletler barışçıl amaç kavramını, askeri teriminin zıt anlamlısı olarak yorumlamışlardır.<sup>367</sup> Zira Eski Sovyetler Birliği askeri faaliyetlerle barışçıl amacın birbirleriyle bağdaşmayacağını ileri sürmektedir. Uzaydaki faaliyetler barışçıl amaçla; yani insanlığın yararına ve bütün devletlerin çıkarlarına uygun olarak yapılmak zorundadır, uzaydaki askeri nitelikte tedbirler uluslararası işbirliğine zarar vermektedir.<sup>368</sup>

1967 Uzay Antlaşması bakımından iki devletin yorumu da eleştirilebilir. ABD’nin görüşü bakımından; Antlaşma’nın “barışçıl amaçları” özel olarak “saldırgan olmayan” anlamını içerecek şekilde düzenlenmesine gerek olmadığı ifade edilmelidir. 1967 Uzay Antlaşması’nın Birleşmiş Milletler Şartı’na atıf yapan III. maddesi ile kuvvet kullanma yasağı, uzay faaliyetleri bakımından da öngörülmüştür.<sup>369</sup> Dolayısıyla saldırgan faaliyetler zaten Birleşmiş Milletler Şartı’na atıf yaparak yasaklamıştır. Bu bakımdan “saldırgan faaliyetlerin” 1967 Uzay Antlaşmasının barışçıl amaçları içeren VI. maddenin ikinci fıkrası ile yasaklanması ihtiyaç dahilinde değildir. Barışçıl amaç kavramının saldırgan olmayan şeklinde yorumlanması, Antlaşma içinde tekrara yol açacaktır.<sup>370</sup>

---

<sup>367</sup> Bkz. İBAS, s. 102.

<sup>368</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY (1964), s. 195.

<sup>369</sup> Bkz. CHENG (1997), s.104.

<sup>370</sup> CHENG (1997), s. 521.

Eski Sovyetler Birliği'nin görüşü olan, barışçıl amaç kavramının, askeri olmayan faaliyetler olarak yorumlanması görüşünü ele almak için; öncelikle 1967 Uzay Antlaşması'nın ilgili düzenlemelerine göz atmak gerekmektedir. 1967 Uzay Antlaşması'nın VI. maddesinde yer alan düzenlemelerde, askeri faaliyetler tümüyle yasaklanmamıştır. Yani uzayın askeri faaliyetler için kullanımı tamamen yasaklanmamış; aksine bazı askeri faaliyetlere izin verilmiştir. Antlaşma askeri faaliyetler bakımından, açıkça nükleer silah ve kitle imha silahlarının kullanılmasını yasaklamıştır. Ayrıca her türlü silah tipinin denenmesi ve askeri manevra yapılmasının yasaklanması, Ay ve diğer gök cisimleri bakımından düzenlenmiştir. Bu nedenle, Antlaşma'da açıkça öngörülen nitelikte olmayan, basit nitelikli silahların uzaya yerleştirilebileceği sonucu tartışılan bir husustur. Antlaşma'nın saiki bu yönde olsaydı tüm silahların yerleştirilmesini yasaklamasının söz konusu olabileceği şeklinde bir yorum yapmak da mümkündür. Ayrıca bu tür basit silahların yerleştirilmesinin yasak olduğu, ancak uzaya gönderilmesinin hukuka aykırılık oluşturmayacağı ileri sürülmektedir.<sup>371</sup> Antlaşma'da açıkça düzenlenmeyen bu hususlar karşısında da barışçıl amacı askeri olmayan şeklinde yorumlanamayacağı sonucuna varılabilir. 1967 Uzay Antlaşması'nın, askeri personel ve teçhizatla bilimsel araştırma yapılmasına cevaz verdiğini de göz önüne alırsak, Antlaşma'nın tümünden askeri faaliyetleri yasakladığı sonucuna varılması olanaksızdır.

1967 Uzay Antlaşması'nın açıkça askeri faaliyetleri yasaklamamış olması ve yasakladığı hususları açıkça öngörmüş olması; uzayda savunma amaçlı araştırmalara ve silahlara izin verilip verilmediğinin tartışılmasına neden olmaktadır. Bir görüşe göre uzayın kullanımına ilişkin bu tartışma, ancak uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler

---

<sup>371</sup> Bkz. PAZARCI (2009), s. 238.

Antlaşmaları'nda barışçıl amaçlar kavramının açıkça düzenlenmesiyle son bulacaktır.<sup>372</sup> Başka bir görüş ise, bu kavramın yorumu için maddede kullanılan diğer ifadelere bakmaktadır. Öncelikle 1967 Uzay Antlaşması'nın ilk maddesindeki; uzayın araştırma ve kullanımının bütün devletlerin menfaat ve yararına gerçekleştirilmesi düzenlemesi ile IV. maddenin ikinci fıkrasında barışçıl amaçlar kavramının önünde kullanılan münhasır kelimesinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Söz konusu iki maddenin birlikte değerlendirilmesi halinde; uzayda silahlanmaya yönelik bütün askeri faaliyetlerin yasak olduğu sonucuna varılacaktır.<sup>373</sup>

Ayrıca 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin, antlaşmaların yorumuna ilişkin düzenlemelerine de burada yer vermek gerekmektedir. Söz konusu Antlaşma'nın 31. maddesinin birinci fıkrası uyarınca genel yorum kuralı öngörülmüştür. Buna göre; bir antlaşma, antlaşmanın içeriği ile bağlantılı olarak ve konu ile amacının ışığı altında terimlerin olağan anlamına uygun bir biçimde iyi niyetle yorumlanmalıdır. Ayrıca tarafların antlaşmaların yorumlanması ilgili daha sonraki herhangi bir uygulaması da antlaşmanın yorumlanmasında esas alınacak hususlardan biridir. Nitekim devletlerin uygulamaları; bu terimi saldırgan olmayan şeklinde yorumladığı sonucuna varmamıza neden olmaktadır. Öncelikle 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde barışçıl kullanımın, kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidi yasağı olarak düzenlenmiş olması; pratik hayatta da ortak savunma teşkilatlarının saldırgan faaliyetler karşısından uzaydan harekete geçirilebilecek savunma sistemleri üzerinde çalışılması, uzayın barışçıl

---

<sup>372</sup> JASENTULIYANA (1999), s. 107.

<sup>373</sup> MARKOFF, s. 21- 22.

amaçlar dahilinde silahlı faaliyetlerden tamamen arındırılmasının mümkün olmadığını göstermektedir.<sup>374</sup>

### 3. Uzayda Silahsızlanma

1967 Uzay Antlaşması'nın, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması düzenlemesi, uzayın askeri amaçlarla kullanılmasını önleyemese de uzayda silah kullanımına ilişkin birtakım yasaklar öngörmüştür. 1967 Uzay Antlaşması'nın IV. maddesinde; dünyanın yörüngesine ve gök cisimlerine nükleer silah ve kitle imha silahları yerleştirilmesi, Ay ve gök cisimleri üzerine askeri üs ve tesis kurulması, tahkimat yapılması, her türlü silah tipinin denenmesi, askeri manevralar yapılması yasaklanmıştır.

1979 Ay Anlaşması'nın I. maddesinde de; anlaşmada öngörülen düzenin sadece Ay değil, Ay'ın yörüngesini de kapsadığını ifade edilmiştir. Ay'da silahlanmayı yasaklayan III. maddede, Ay üzerinde kitle imha silahı ile nükleer silahların yerleştirilmesi yasaklanmıştır. Anlaşma'da yer alan I. madde ile III. maddeyi birlikte yorumlayacak olursak; 1979 Ay Anlaşması sadece Ay yüzeyine değil aynı zamanda Ay'ın yörüngesine de silah yerleştirilmesini yasaklamıştır. 1979 Ay Anlaşması'nın -I. maddede öngörüldüğü üzere- diğer gök cisimlerine de uygulanacağını göz önüne alırsak, diğer gök cisimlerinin yüzeyine ve yörüngesine nükleer silah ve kitle imha silahı yerleştirmenin de yasak olduğu sonucuna varmak gerekmektedir.<sup>375</sup>

---

<sup>374</sup> Nitekim *Tarhanlı*, uzayın doğrudan stratejik veya bu yoldan yararlanarak bir dengenin korunması hedefiyle ve barışçı olduğu düşünülerek, askeri ve stratejik amaçlarla kullanıldığını, barışçıl amaçlarla kullanma kavramının edilgen askeri amaçlarla kullanımı içerdiğini ifade etmektedir. Bkz. TARHANLI, Turgut: **Uydular Aracılığıyla Yer Doğal Kaynakları'nın Uzaktan Algılanması ve Uluslararası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3669, İstanbul, 1991, s. 64.

<sup>375</sup> JASENTULIYANA (1999), s. 107.

1968 Kurtarma Antlaşması; doğrudan uzayda silahsızlanmaya ilişkin düzenlemeler getirmese de kapsamı bakımından devletler arasında güven artırıcı önlemlerin geliştirilmesine katkıda bulunduğu ifade edilmektedir.<sup>376</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından ise, Sözleşme’de düzenlenen sorumluluğun askeri faaliyetleri de kapsadığı belirtilmektedir. Sözleşme’nin açıkça askeri faaliyetleri kapsamı dışında bırakmaması dolayısıyla uzayda silahların denenmesi; konuşlandırılması veya kullanılmasından kaynaklanabilecek hasar sorumluluğunu da kapsadığı ileri sürülmektedir.<sup>377</sup> 1975 Tescil Sözleşmesi’nde gözetleme ve izlemeye ilişkin hükümlerde yardımlaşma sisteminin getirilmesi; devletler arasında güven artırıcı önlemlerin geliştirilmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.<sup>378</sup>

1967 Uzay Antlaşması’nın özel olarak Birleşmiş Milletler Şartı’nın uzayda uygulanmasını öngören maddesinin varlığı karşısında; ilgili Birleşmiş Milletler Şartı’nın kuvvet kullanmaya ilişkin ve meşru müdafaaya ilişkin maddelerinin uzaya uygulanıp uygulanması tartışma konusu olmaktadır. Kimi yazarlar, Birleşmiş Milletler Şartı’nın kuvvet kullanmaya ilişkin düzenlemesinin uzaya uygulanamayacağını savunurken<sup>379</sup>; kimi yazarlar kuvvet kullanma yasağının uzaya uygulanmasını kabul etmekle birlikte, kuvvet kullanmanın Birleşmiş Milletler Şartı’nda öngörülen tek istisnası olan meşru müdafaanın burada uygulanamayacağını

---

<sup>376</sup> İBAS, s. 257.

<sup>377</sup> ALVES, Pericles Gasparani: “*Prevention of an Arms Race in Outer Space: A Guide to the Discussion in the Conference on Disarmament*”, UNIDIR/91/79, United Nations, New York, 1991. s. 76.

<sup>378</sup> İBAS, s. 232.

<sup>379</sup> Tartışmalar için bkz. İBAS, s. 220- 225.

ileri sürmektedir.<sup>380</sup> Daha önce de ifade ettiğimiz üzere; Birleşmiş Milletler Şartı'nın devletlerin faaliyetlerine yönelik getirdiği *jus cogens* niteliğindeki bu kural, devletlerin uzay faaliyetlerinde de uygulama alanı bulacaktır. Ayrıca 1967 Uzay Antlaşması'nın Birleşmiş Milletler Şartı'na yaptığı atıf, gerek kuvvet kullanma yasağının gerek meşru müdafaaya ilişkin düzenlemelerin uzaya teşmilini ifade etmektedir.

Uzayda yasaklanan silahlar 1967 Uzay Antlaşması ve 1979 Ay Anlaşması'nda, nükleer silahlar ve kitle imha silahları olarak düzenlemiştir. Kitle imha silahları; genellikle kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar ve bunları taşıma kabiliyeti olan füzelerini olarak ifade edilmektedir. Bazı durumlarda radyolojik silahlar da kitle imha silahlarının kapsamına dahil edilmektedir. Radyolojik silahlar, nükleer silahların sadece radyasyon etkisi ile insanlara zayıt vermesi hedeflenen bir türü olduğu için, nükleer silah kategorisinde yer almaktadır. Yani genel olarak kitle imha silahlarının içinde ayrı bir kategoride değerlendirilmez.<sup>381</sup> Nükleer silahlar ve kitle imha silahlar dışında uzayda kullanım alanına sahip, uzay silahları da tasarlanmakta, yapılmakta ya da geliştirilmektedir. Mevcut silah teknolojisi uyarınca uzay silahı; dünyadan uzaya, uzaydan uzaya veya uzaydan dünyaya karşı kullanılmak üzere bir cisme zarar vermek maksadıyla dizayn edilmiş silah olarak tanımlanmaktadır.<sup>382</sup> Bu tanımlama ICBM'ler gibi yörüngeye girmeden uzayı kateden silahları kapsamamaktadır. Uzay silahları; nükleer silahlar, nükleer olmayan

---

<sup>380</sup> Nitekim söz konusu husus Hukuk Altkomitesi'nde dile getirilmiştir. Bkz. MAOGOTO-FREELAND, s. 1099.

<sup>381</sup> ÖZGÜR, Salih: **Geleceğe Yönelen Tehdit? Kitle İmha Silahları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 18- 19.

<sup>382</sup> ALTMANN, Jürgen – SCHEFFRAN, Jürgen: "New Rules in Outer Space: Options and Scenarios", Security Dialogue, Vol.34, No.1, 2003, s. 110.

silahlar ve silah sistemi olmayan silahlar olarak üçe ayrılmaktadır.<sup>383</sup> Nükleer olmayan uzay silahları, kinetik enerji silahları ve yönlendirilmiş enerji silahları olarak kategorilendirilmektedir.<sup>384</sup> Silah sistemi olmayan uzay silahları ise; uzaydaki bir uyduyu ya da bir füzeyi tahrip etme amacıyla olmayıp; uydu kontrol, füze komuta kontrol ve uzay gözetleme sistemlerini hedef alabilirler. ICBM, ABM füzeleri, kontrol edilebilir uydular bu silahlara örnek olarak gösterilebilir.<sup>385</sup> Uzay silahlarının dışında, uzay silahı uygulamaları da uzay silahları kapsamında ayrı bir başlık olarak ele alınmaktadır. ASAT silahları, Stratejik Savunma Girişimi, Milli Füze Savunma Sistemleri, Balistik Füzeler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Nükleer denemelere, nükleer silahların ve kitle imha silahlarının üretiminin ve kullanımının sınırlandırılmasına ilişkin gerek çok taraflı gerek iki taraflı antlaşmalar yapılmışsa da<sup>386</sup>; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın

<sup>383</sup> Daha fazla bilgi için bkz. İBAS, s. 130- 135.

<sup>384</sup> Bkz. PRESTON, Bob [vd.]: **Space Weapons Earth Wars**, RAND, Arlington, 2002, s. 23.

<sup>385</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. İBAS, s. 135- 157.

<sup>386</sup> 1963 Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması, 1968 Nükleer Silahların Yayılmasının Önlemesi Antlaşması, 1972 Biyolojik ve Zehirli Silahlar Sözleşmesi, 1992 Kimyasal Silahlar Sözleşmesi çok taraflı antlaşmalara; özellikle ABD ile Eski Sovyetler Birliği arasında yapılan Moskova Antlaşması, Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT I – Anti-Balistik Füzeler Antlaşması olarak da anılır- ve SALT II Antlaşmaları) Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri (START I ve START II Antlaşmaları) ise silahsızlanma konusunda iki taraflı antlaşmalara örnek olarak verilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZGÜR, s.185-204. Anti-Balistik Füzeler Antlaşması (ABM Treaty) ABD ile Eski Sovyetler Birliği arasında yapılan iki taraflı bir antlaşmadır. Antlaşma balistik füzeleri engellemek amacıyla yapılmıştır. Antlaşma uyarınca taraflar, balistik füze geliştirme, deneme yapma ve yerleştirme hususlarından karşılıklı olarak imtina etmiştir. Antlaşma kapsamı, denizden, karadan, havadan ya da uzaydan yönetilebilecek her tür türlü balistik füzenin kullanılmasını yasaklamaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. JASENTULİYANA (1999), s. 108; AKDOĞAN, Erkan, AKDOĞAN, Erkan: **21. yüzyılda Yeni Silah Teknolojileri, Silahların Kontrolü ve Uluslararası Hukuk** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 118- 305.

Uzayda nükleer denemeleri yasaklayan 1963 Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması, uzayda silahsızlanma bakımından üç unsur muhteva etmektedir. İşbu Antlaşma, barışçıl ya da bilimsel amaçlarla dahi olsa tüm nükleer patlamaları yasaklamış, ancak nükleer olmayan diğer patlamaları yasaklamamıştır. İkincil olarak; antlaşma nükleer denemeleri ve nükleer silah denemelerini yasaklamasa da nükleer enerjinin uzay araçlarını çalıştırmak için kullanımını serbest bırakmıştır. Deneme dışı amaçlarla dahi nükleer patlamaların kullanılması da, Antlaşma'da yasaklanan hususlardandır. Bkz. RAMEY, Robert: *“Armed Conflict on the Final Frontier: The Law of War in Space”*, The Airforce Law Review, Vol.48, 2000, s. 100- 101. Cheng'e göre; söz konusu

yukarıda verdiğimiz düzenlemeler dışında, uzayda silahsızlanmayı sağlamak adına ayrıca düzenlenen bir metin bulunmamaktadır. Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları bazı silah türlerinin denenmesi ve konuşlandırılması bakımından açıkça düzenlemeler yapmış olsa da, açıkça yasaklanan silahlar dışında diğer nitelikteki silahların uzaya yerleştirilip kullanılmasının mümkün olup olmaması meselesi tartışılmaktadır.<sup>387</sup> Ayrıca gerek Nükleer Testlerin Yasaklanması Antlaşması'nda, gerek 1967 Uzay Antlaşması'nda gerekse ikili antlaşma olan ABM Antlaşması'nda ve 1979 Ay Antlaşması'nda askeri faaliyetlerin açıkça yasaklanmamasını; bu antlaşmaların uzayın askeri kullanımına ve uzayda silahlanma yarışına izin verdiğini ifade etmektedirler.<sup>388</sup>

Uzayda silahlanma tartışmalarının yanında tartışma konusu olan bir diğer husus da uzay silahı olarak tanımlanmayan bazı araçların faaliyetinin kuvvet kullanma yasağına girip girmediğidir. ASAT ya da doğrudan Enerji Silahlarının – özellikle lazer silahlarının- kullanımın, siber saldırıların kuvvet kullanma yasağının kapsamına değerlendirilmesi doktrinde tartışılan bir meseledir.<sup>389</sup> Uzayda meşru müdafaa hakkının varlığı ve uzayın savunma amaçlı kullanılması, tartışmaların diğer bir boyutunu oluşturmaktadır.

---

Antlaşma sadece barış zamanı nükleer denemelerin yasaklanmasını düzenlemekte, savaş zamanı uzayda nükleer silahların kullanılması hususunu düzenlememektedir. Ayrıca Antlaşma salt nükleer denemeleri yasaklamakta; bir başka deyişle X ışını, gama ışınları ve diğer lazer silahlarına enerji sağlayan ve radyoaktif atık meydana getirmeyen küçük nükleer patlamaların uzayda test edilmesi hususları da Antlaşma'nın kapsamına girmemektedir. Bkz. CHENG (1997), s. 527.

<sup>387</sup> Lee'ye göre, 1967 Uzay Antlaşması'nın IV. maddesi, sadece saldırgan olmayan amaçlar için uygulanabilir. İlgili madde uzayın tamamen askerileştirilmesine yönelik bir yükümlülük öngörmemektedir. Bu nedenle devletler savunma amaçlı olmak üzere, uzaya ve gök cisimlerine silah, personel ve tesis konuşlandırabilir. Bkz. LEE, Ricky: “*The Jus Ad Bellum in Spatialis: The Exact Content and Practical Implications of the Law on the Use of Force in Outer Space*”, Journal of Space Law, Vol.29, 2003, s.97. Ayrıca bkz. PAZARCI (1981), s. 238.

<sup>388</sup> İBAS, s. 250.

<sup>389</sup> MAOGOTO- FREELAND, s. 1114.

Uzayda silahlanma yarışı tehlikesi başta Eski Sovyetler Birliği ve İtalya olmak üzere Birleşmiş Milletler'e üye devletler tarafından, Uzayın Barışçıl Amaçlarla Korunması Komitesi'nin gündemine getirilmiştir. Doğu bloğu her türlü silahın uzaya yerleştirilmesini yasaklayacak nitelikte bir antlaşma yapılmasını savunurken<sup>390</sup>; batı devletleri Anti-balistik sistemlerin yasaklayacak etkili bir anlaşma yapması gerektiğini ileri sürmüştür. Batılı devletler, uzayda silahlanmayı yasaklayacak bir antlaşmanın Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nde değil, Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Komitesi'nin bünyesinde görüşülmesini önermişlerdir.<sup>391</sup> Nitekim bu husus Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1982 tarihli ve 37/83 sayılı kararına da yansımıştır.<sup>392</sup> Söz konusu kararda, Genel Kurul uzayda silahsızlanma meselesinin Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Komitesi bünyesinde görüşülmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Uzayda silahlanmanın önlenmesine yönelik yeni bir antlaşma yapılması teklifinin yanında, bazı devletler tarafından uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'na ek protokoller getirilmesi teklif edilmiştir. 1979 yılında, 1967 Uzay Antlaşması'na ek protokol olarak İtalya tarafından sunulan teklifte, barışçıl amaçlarla kullanım daha somut halde düzenlenmiş; silahsızlanma ve güvenlik antlaşmalarına devletlerin uymalarını sağlamak amacıyla bir kontrol sistemi geliştirilmesi ve nihayetinde Uluslararası Uydu İzleme Kurulu'nun kurulması öngörülmüştür.<sup>393</sup> Eski

---

<sup>390</sup> Nitekim konuya ilişkin bir taslak Eski Sovyetler Birliği tarafından sunulmuştur. "Draft Treaty on the Prohibition of the Stationing of Weapons of Any Kind in Outer Space" ; bkz.UN Doc. A/36/192 CHRISTOL (1991), s.21. Eski Sovyetler Birliği'nin sunduğu bu taslak metin anti-balistik silahları içermediği için eleştirilmiştir, bkz. JASENTULİYANA (1999), s. 80-81.

<sup>391</sup> Bkz. UN Doc. A/38/20; JASENTULİYANA (1999), s. 85'den atfen.

<sup>392</sup> UNGA Res. 37/83, (9.12.1982). Metin için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/425/61/IMG/NR042561.pdf?OpenElement> [12.12.2011].

<sup>393</sup> GASPARINI, s. 90.

Sovyetler Birliği ise; biri 1981 yılı diğeri 1983 yılı olmak üzere “Her Türlü Silahın Uzaya Konuşlandırılmasının Yasaklanmasına İlişkin Taslak Antlaşma” metni sunmuştur.<sup>394</sup> İlgili metinlerde, dünyanın yörüngelerine her türlü silah yerleştirmek açıkça yasaklanmıştır. Yine İtalya’nın teklifinde olduğu gibi; devletlerin antlaşmalara uyup uymadığı hususları ile ilgili bir denetim mekanizması oluşturulması öngörülmüştür.<sup>395</sup>

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 9 Aralık 1982 tarihli ve 37/83 sayılı kararı neticesinde, uzayda silahlanmanın önlenmesi ve bunun için atılması gerekli adımlar her sene Silahsızlanma Komitesi’nin gündemine alınmaktadır. Silahsızlanma Komitesi, silahsızlanma ve silahlanma yarışının önlenmesine yönelik her türlü konunun tartışıldığı bir platformdur. Özellikle son dönemde Komite bünyesinde, nükleer silahlanmanın önlenmesi, nükleer savaşın önlenmesi, uzayda silahlanma yarışının önlenmesi; yeni nesil kitle imha silahları ve yeni nesil radyolojik silahlar, kapsamlı silahsızlanma programı ve silahlanmada şeffaflık konuları ele alınmaktadır.<sup>396</sup> Silahsızlanma Komitesi bünyesinde gerçekleştirilen Silahsızlanma Konferansı’nın uzayda silahsızlanma bakımından önem verdiği temel husus uzayda silahlanma yarışının önlenmesine dair uluslararası bir antlaşmanın yapılmasıdır. Nitekim Çin ve Rusya tarafından 2008 yılında Uzaya Silah Yerleştirilmesi, Uzay Araçlarına Yönelik Kuvvet Kullanma ve Kuvvet Kullanma Tehdidinin Yasaklanması Taslak Metni (Draft Treaty on the Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space, the Threat or Use of Force Against Outer Space Objects) komiteye

---

<sup>394</sup> Official Records of the GA A/36/192.

<sup>395</sup> Nitekim Sovyetler Birliği’nin bu teklifi her türlü silahın ne olduğunun açıkça tanımlanmaması ve ASAT silahlarının kullanımını engelleyici nitelikte olmaması sebebiyle eleştirilmiştir. Bkz. İBAS, s. 265- 266.

<sup>396</sup> Bkz. [http://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument) [10.10.2011].

sunulmuştur.<sup>397</sup> Ayrıca yanında uzayda Şeffaflık ve Güven Arttırıcı Önlemler (Transparency and Confidence -Building Measures – TCBM) de konferansın bu konuda önem verildiği diğer bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Silahlanmada şeffaflığın ve güven arttırıcı önlemlerin de silahlanma yarışının önlenmesinde etkili olacağı ifade edilmektedir.<sup>398</sup>

### **C. Kurtarma, Tescil ve Uzay Trafikğine İlişkin Sorunlar**

#### **1. Kurtarma**

1968 Kurtarma Anlaşması, daha çok dünyada meydana gelecek olaylara odaklı düzenlemeler getirmiştir.<sup>399</sup> Anlaşma içerdiği düzenlemeler bakımından; astronotların kurtarılması, geri verilmesi ve uzay aracının iade edilmesi konularında taraf devletlere birtakım yükümlülükler getirmiştir.

1968 Kurtarma Anlaşması'na taraf devletin yükümlülükleri bakımından nasıl sonuç doğacağı da tartışmalıdır. Söz konusu yükümlülüklerin kayıtsız şartsız ve mutlak olup olmadığı, taraf devletlerin her koşul ve şartta taraf devletlerin ilgili mürettebatı ve uzay aracını kurtarmak ve iade etmek yükümlülüğünde olup olmadığı önemli bir meseledir. Söz konusu husus Anlaşma'nın yapılmadan önceki döneminde, üzerinde tartışılan ve hatta Anlaşma hakkındaki görüşmeleri kilitleyen tartışma konularından birisi olmuştur. Fakat Anlaşma metninde bu konuya açıklık getirilmemiştir. Şöyle ki; Anlaşma ilgili taraf devletin ve fırlatan otoritenin yükümlülüklerinden bahsetmekte; fakat bu yükümlülüğün niteliğinden bahsetmemektedir. Nitekim daha önce de bahsettiğimiz üzere, Anlaşma'ya ilişkin

---

<sup>397</sup> Metin için bkz. <http://www.reachingcriticalwill.org/political/cd/papers08/1session/Feb12%20Draft%20PPWT.pdf> [20.11.2011].

<sup>398</sup> UNIDIR Space Security Conference 2010: From Foundations to Negotiations, 29-30 Mart 2010, Cenevre, [http://www.unidir.org/bdd/ficheactivite.php?ref\\_activite=515](http://www.unidir.org/bdd/ficheactivite.php?ref_activite=515) [24.08.2011], s. 12- 22.

<sup>399</sup> REYNOLDS-MERGES, s. 204.

tartışmalarda bu yükümlülüğün sadece barışçıl amaçlar için kullanılan uzay araçları bakımından söz konusu olması gerektiği tartışıldıysa da, bu durum Anlaşma'ya yansımamıştır.

Fırlatan otoritenin Anlaşma'dan doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi, özellikle de arama ve kurtarma faaliyetleri için gerekli harcamaları ilgili devlete ödememesi halinde ne olacağı da Anlaşma'da düzenlenmemiştir. Bu durumda özellikle de uzay aracı ve parçaları bakımından iade etmeme hakkı ilgili taraf devlet nezdinde doğacak mıdır? Anlaşma bu bakımdan eksik olarak düzenlenmiştir;

1967 Uzay Antlaşması'nın astronotların kurtarılmasına ilişkin olarak oluşturulan V. maddesinin ikinci fıkrasında uzayda ve gök cisimleri üzerinde faaliyetleri gerçekleştirirken taraf devletlerden birinin astronotunun diğer taraf devletlerin astronotuna mümkün olan her türlü yardımı sağlaması gerektiği düzenlemesi yer alırken, 1968 Kurtarma Anlaşması bu konuda hiçbir düzenleme getirmemiştir. Bu husus kimi yazarlarca, 1968 Kurtarma Anlaşması'nın, 1967 Uzay Antlaşması'nın bu hükmünü etkisiz hale getirdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Hem 1967 Uzay Antlaşması hem de 1968 Kurtarma Anlaşması birlikte değerlendirildiğinde; söz konusu görevin, ilgili taraf devletin bu iş için görevlendireceği resmi makamlarca yerine getirilebileceği ifade edilmektedir. Bu bakımdan da, ilgili taraf devletin görevlendirmedeği resmi kişiler dışında diğer kişiler üzerinde böyle bir yükümlülük doğmayacağı için 1967 Uzay Antlaşması'nda öngörülen hükmün etkililiğinin azaldığı ileri sürülmektedir.<sup>400</sup> 1968 Kurtarma Anlaşması, 1967 Uzay Antlaşması'na göre özel bir antlaşma niteliğine haiz olduğu

---

<sup>400</sup> Söz konusu fikrin sahibi *Cheng*, 1968 Kurtarma Antlaşması'nı, "Bir antlaşma nasıl yapılır?" dersi verdiği şeklinde de eleştirmiştir. Bkz. CHENG (1997), s. 284-285.

için, kaza sebebiyle ya da zorunlu veya acil inişlerde öncelikle uygulanacaktır. Ancak 1968 Kurtarma Anlaşması, 1967 Uzay Antlaşması'nın hiçbir hükmünü açıkça ilga etmemiştir; bunun yanında 1968 Kurtarma Anlaşması sadece dünyada gerçekleşecek kurtarma ve iadeye ilişkin düzenlemeler öngördüğü ve uzaya ilişkin bir hüküm içermediği için, 1967 Uzay Antlaşması'nın ilgili hükmü zımnen ilga ettiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

1968 Kurtarma Anlaşması'nın öncelikle –özellikle de yapım aşamasının hızla sonuçlandırılmasını sağlayan olaylardan sonra- dünya üzerinde meydana gelecek kaza ve zorunlu iniş olayları göz önüne alınarak hazırlandığı ortadadır. Anlaşma açıkça “uzay” da meydana gelebilecek kaza ve zorunlu iniş hallerini öngörmemiştir, ancak Antlaşma'da belirtilen “hiçbir devletin egemenliği altında olamayan alanlar” ifadesinin; -1967 Uzay Antlaşması'nda uzay ve gök cisimlerinin hiçbir devletin egemenliği altında olmayan alanlar olarak düzenlendiğini göz önüne alırsak- uzayı ve gök cisimlerini karşıladığı sonucuna varmamız mümkün müdür? 1968 Kurtarma Anlaşması'nın uzay ve gök cisimlerini de kapsadığını varsayarsak; kurtarma ve iade yükümlülüğü ilgili uzay aracının mürettebatın kaza ya da zorunlu veya acil iniş yaptığını haber alan taraf devlete ait olacaktır. Bu durumda 1967 Uzay Antlaşması'nda öngörülen astronotların yardım yükümlülüğü; *Cheng'e* göre 1968 Kurtarma Antlaşması uyarınca, ilgili taraf devletin görevlendirileceği resmi kurumlar devreye gireceği için etkisiz kalacaktır. Kanımızca uzay ve gök cisimleri üzerinde meydana gelecek kaza ya da zorunlu veya acil iniş halinde, ilgili devletin astronotunun yükümlülüğü de halen devam edecektir. Bu nedenle 1968 Kurtarma Anlaşması'nın, 1967 Uzay Antlaşması'nın bu hükmünü etkisiz hale getirmediği söylenebilir.

Sonuç olarak; dünyada gerçekleşen bir olayda ilgili taraf devletlerin görevlendirdiği resmi makamların Anlaşma uyarınca arama ve kurtarma faaliyetlerinde bulunması esastır. Ancak olayın uzayda ve gök cisimleri üzerinde gerçekleşmesi halinde, 1968 Kurtarma Anlaşması bu konuda düzenleme getirmediği için, 1967 Uzay Antlaşması uyarınca astronotların birbirine yardım etme yükümlülükleri devam edecektir.

Anlaşma, astronotların iltica hakkına ilişkin herhangi bir hüküm içermemesi sebebiyle eleştirilmektedir. Astronot, uzay aracının düştüğü ya da zorunlu iniş yaptığı ilgili taraf devlete iltica etmek isterse bu durumda ne olacağı Anlaşma ile öngörülmemiştir.<sup>401</sup> Kurtarma faaliyetinin gerektiği gibi yapılamaması durumunda sorumluluk ne olacaktır? Fırlatan otorite kurtarma ve geri verme masraflarını antlaşmada öngörüldüğü şekliyle karşılamazsa ne olacaktır? Bu durumda taraf devletin iade yükümlülüğü devam etmekte midir? Anlaşma'nın bu konuda özel hükümler içermemesi sebebiyle; öncelikle Uzay Hukuku'nun genel ilkelerini düzenleyen 1967 Uzay Antlaşması'na gidilecek, onun düzenlemediği konularda da uluslararası hukukta bu konulara ilişkin olarak düzenlenen antlaşmalar, uluslararası örf- adet hukuku kuralları uygulanma olanağı bulacaktır.

## **2. Tescil**

1967 Uzay Antlaşması'nın VIII. maddesinde uzay araçlarının tescili düzenlenmiş; 1975 Tescil Sözleşmesi'nde ise tescilin türleri, kapsamı ve uzay aracı üzerindeki hukuki etkisi ayrıntılandırılmıştır.

---

<sup>401</sup> Söz konusu görüş, Fransa ve Avustralya tarafından dile getirilmiş ve astronotlara söz konusu hakkın tanınması savunulmuştur. Bkz. UN Doc. A/AC.105/C.2/SR.87. ABS ise bu görüşe şiddetle karşı çıkmıştır. Bkz. A/AC.105/C.2/SR.86; CHENG, s. 275, dn. 58'den atfen.

Tescil ile uzay aracı ve tescil devleti arasında bir ilişki kurulmuş olmaktadır. Bu ilişki hava aracı ya da deniz aracı bakımından tabiiyet ilişkisi ise de; uzaya ilişkin antlaşmalarda tescilin uzay araçları bakımından tabiiyet ilişkisi oluşturduğu düzenlenmemiştir. Bir başka ifade ile, uzay aracı ile tescil devleti arasında tabiiyet bağı kurulmamaktadır.<sup>402</sup>

Uzay aracı üzerinde kurulan tescil ilişkisi, doğurduğu sonuçlar bakımından aslında hava aracı ya da deniz aracından pek de bir farkı değildir.<sup>403</sup> Çünkü tabiiyetinde bulunduğu devletin ticari olsun veya olmasın deniz ya da hava aracı üzerinde sahip olduğu yetkilerin, benzer şekilde uzay aracı bakımından da geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Gerek 1975 Tescil Sözleşmesi bakımından gerek 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından; uzay aracı ve içindeki personel tescil devletinin denetim ve gözetimine tabi tutulmuştur.<sup>404</sup>

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları, salt uzay aracı ve içinde görev yapan personel bakımından düzenleme getirmiş, ancak personel dışındaki sivil yolcular bakımından herhangi bir düzenleme getirmemiştir. 1968 Kurtarma Anlaşması ve 1975 Tescil Sözleşmesi, uzay aracında görev yapan personelin insanlığın temsilcisi olduğunu düzenlemiş ve tüm devletlere astronotların kurtarılması bakımından ortak bir görev yüklemiştir. Bu düzenlemelerin, teknolojinin ilerlemesi ile gelişmeye başlayan bir sektör olan uzay turizmi bakımından nasıl uygulanacağı; uzay aracı içinde yer alacak birden fazla uzay yolcusunun statüsünün

---

<sup>402</sup> PAZARCI (2009), s. 174.

<sup>403</sup> Deniz aracının tabiiyeti, belli bir devletle gemi arasında hukuksal bağ kurar. Söz konusu bağ, milli hukuk tarafından düzenlenen milli sicil kurulu ve deniz aracının taşıdığı bayrakla simgelenir. Bayrak, deniz aracının hangi devletin yetkisi altında olduğunu belirtir. AYBAY, s. 338. Hava aracı bakımından da, hava aracı ile devlet arasında tabiiyet bağı kurulmaktadır. Söz konusu tabiiyet, tescille kurulur ve hava aracının gövdesine tescil işareti gösteren bilgiler bulunur. AYBAY, s. 361.

<sup>404</sup> AYBAY, s. 366.

ne olacağı belli değildir. 1968 Kurtarma Anlaşması bakımından tüm devletlere yolcular bakımından da bir yükümlülük getirilecek midir, Anlaşma onları da kapsayacak biçimde yorumlanabilecek midir? Kanımızca, uzay aracı tıpkı diğer hava ve deniz araçları gibi devletin kontrolünde olduğu ve devletin ülkesini oluşturduğu için uzay aracında bulunan tüm kişiler bakımından tescil devletin yetkisi ve kontrolü altında bulunduğu söylenebilir.<sup>405</sup> Ancak 1968 Kurtarma Anlaşması bakımından ise; uzay yolcularının astronot statüsünde kabul edilmesi ve astronotlara ilişkin düzenlemelerin uygulanmasının, Anlaşma'nın amacıyla bağdaşmayacağı söylenebilir.

Tescil; milli ve uluslararası tescil olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 1975 Tescil Sözleşmesi milli tescilin kapsamını belirlemek hususunda devletleri serbest bırakmıştır. Bunun yanında; bölgesel bir kuruluş olarak Avrupa Uzay Ajansı da 1975 Tescil Sözleşmesi'ne taraftır ve kendi bünyesinde bölgesel bazda oluşturduğu bir tescil sistemi vardır. Bu örgüte üye İtalya, 1975 Tescil Sözleşmesi'ne taraf değildir. Bu durumda İtalya devletine ait olan ve Avrupa Uzay Ajansı tarafından tescil edilen uzay aracı üzerinde kimin yetkili olduğu tartışmalıdır.<sup>406</sup>

1975 Tescil Sözleşmesi'nin VI. maddesi uluslararası tescilde nelerin yer alması gerektiğini düzenlemiştir. Sözleşme'nin IV. maddesinde fırlatılacak uzay aracı ile ilgili olarak bazı temel bilgilerin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından tutulacak sicil kaydına bildirilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere Sözleşme'nin amacı, kamuya açık bu sicil sisteminin şeffaflığı arttırarak 1967 Uzay Antlaşması'nda yasaklanan kitle imha silahları ile nükleer

---

<sup>405</sup> Von der DUNK, Frans: “*Sovereignty Versus Space – Public Law and Private Launch in the Asian Context*”, Singapore Journal of International & Comparative Law, Vol.5, 2001, s. 34.

<sup>406</sup> HAANNAPPEL, s. 60.

silahların uzaya fırlatılma ihtimalini en aza indirmektir. Ancak 1967 Uzay Antlaşması'nın nükleer enerjinin uzayda kullanılmasını tam olarak yasaklamadığı gibi bu konuya ilişkin Genel Kurul kararıyla çıkarılan ilkeler düzenlenmiştir.<sup>407</sup> Dolayısıyla nükleer enerji ile çalışan ya da nükleer madde taşıyan bir uzay aracının uzaya fırlatılması mümkündür. 1975 Tescil Sözleşmesi'nde tescil devleti tarafından Genel Sekreter'e bildirilmesi gereken bilgiler sayılmışsa da; aracın nükleer enerji taşıyıp taşıyamaması hususu ilgili maddede yer almamıştır. Bu nedenle uzay araçlarının radyoaktif madde taşıyıp taşımadığı, 1975 Tescil Sözleşmesi gereğince kamuoyu tarafından bilinebilir bir durum değildir. Bu durum uzay aracının yaptığı bir kazada, zarar gören devletin uzay aracının radyoaktif madde taşıdığını bilmemesi halinde, normalde yol açacağından çok daha ağır sonuçlar yaratabileceği söylenebilir.

Sözleşme'nin kendisi, yapıldıktan on yıl sonra değiştirilmesi gözden geçirilmesi öngörülmüş, 1984 yılında gözden geçirilen Sözleşme'nin yeni ya da ilave düzenlemelere ihtiyacı olmadığı sonucuna varılmıştır. Halbuki nükleer enerji kullanımının bilinmesi ve bunun devletler açısından bir bildirim zorunluluğu haline getirilmesi Sözleşme'de değişiklik yapılması ihtiyacının göstergesidir.<sup>408</sup> Ancak bunun yerine 1992 yılında uzayda Nükleer Güç Kullanımına İlişkin İlkeler Bildirgesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yayınlamıştır. Bu Bildirgenin V. İlkesinde devletlere, nükleer enerji taşıyan arızalı ya da atmosfere dönme riski olan uzay araçları hakkında, bundan etkilenme ihtimali olan devletleri ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni bilgilendirme yükümlülüğü öngörülmüştür. Söz konusu ilke, 1975 Tescil Sözleşmesi'nde düzenlemeyen hususu, tam olarak karşılamaktan

---

<sup>407</sup> Söz konusu ilkeler, daha önce ele aldığımız üzere “Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler” dir.

<sup>408</sup> Bkz. YUN, s. 119.

uzaktır. Çünkü sadece arıza ya da düşme riski olan hallerde bilgilendirme yükümlülüğü öngörülmüştür; bunun dışındaki haller için fırlatan devletin kendi inisiyatifi ile bilgi vermediği sürece fırlattığı uzay aracının nükleer madde taşıyıp taşımadığının bilinmesi olanaksızdır. Arıza ve düşme tehlikesi karşısında bilgilendirme yükümlülüğü, ilgili devletlerin zarar görmesini engellemek bakımından önemli bir düzenleme olsa da; bildirgenin bağlayıcı olmaması söz konusu düzenlemenin etkililiğini zayıflatmaktadır.<sup>409</sup>

Son olarak 1975 Tescil Sözleşmesi'ne taraf olmayan ve uzay faaliyetlerinde bulunan devletlerin, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne fırlattıkları uzay aracı hakkında bilgi vermemesi; Sözleşme ile amaçlanan şeffaflık ve bilgi akışı sistemini zedeleyecektir.

### 3. Uzay Trafîği

Uzay trafiğinden anlaşılması gereken husus; uyduların fırlatıldıkları yörüngelerin paylaşılması ile radyo frekanslarının paylaşılmasıdır. Yörüngelerin kullanımının artması daha sonra ayrıntılı değinileceği üzere uzay çöplerinin oluşması ve uzay faaliyetlerine zarar vermesi olasılığını güçlendirmek yanında; radyo dalgalarının karışması veya dünyaya ulaşmasını engellemek bakımından uzay faaliyetlerini etkileyebilmektedir. Özellikle çok düşük yörüngelerin radyo dalgalarının karışmasından ya da engellenmesinden etkileneceği belirtilmektedir.<sup>410</sup>

Bilindiği üzere; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları uzayın kullanımını serbest bırakması ve sadece Ay'ın doğal kaynaklarının yönetilmesi

---

<sup>409</sup> Söz konusu kararın, bağlayıcı olduğu hususunda bazı devlet uygulamalarına rastlamak mümkünse de, uluslararası örf- adet hukuku kuralı yaratıp yaratmadığı tartışmalıdır.

<sup>410</sup> CHRISTOL, Carl: *“International Liability for Damage Caused by Space Objects”*, Amerikan Journal of International Law, Vol.74, 1980, s. 369.

açısından belli bir düzen oluşturulmasını öngörmüştür. Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda, uzay faaliyetlerinin yönetimine açık ve ayrıntılı düzenlenmediği için; doktrinde uzay faaliyetlerinin yönetimine ilişkin yeni bir kavram ortaya atılmıştır. Uzay trafiği olarak adlandırılan bu kavram doktrinde kullanılmaya başlanmış ve uzay trafiğinin yönetimine ilişkin tartışmalar başlamıştır.

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmalarının bu konuda sessiz kalması nedeniyle, bazı uluslararası örgütlerin konu ile ilgili çalışmalarda bulunduğunu görmekteyiz. Örneğin Uluslararası Telekomünikasyon Birliği bünyesinde 1996 yılında yapılan Dünya Radyo Konferansı'nda; uzay trafiğinin yönetimi meselesi ele alınmıştır. Yine 1997 yılında gerçekleştirilen konferansta bu konu tartışılmaya devam edilmiştir. 2000 ve 2003 yıllarında yapılan konferanslarda da; özellikle sinyallerin karışması veya engellenmesi meseleleri ele alınmıştır.<sup>411</sup>

Uzay trafiğine ilişkin ITU bünyesinde yapılan toplantılar yanında; Amerikan Aeronotik ve Astronotik Enstitüsü ile Uluslararası Astronotik Akademisi'nin yaptığı çalışmalar da ön plana çıkmaktadır. İlgili çalışmalarda, uzay trafiğini yönetmek için davranış kuralları oluşturma amaçlanmıştır. Özellikle Uluslararası Astronotik Akademisi tarafından 2006 yılında yayınlanan Uzay Trafiğinin Yönetimi Hakkında Kozmik Çalışma başlıklı yayında, 2020 yılına kadar konuya ilişkin bir uluslararası antlaşma yapılması tavsiye edilmektedir. Söz konusu çalışma devletlerin fırlatma öncesi ve sonrası hakkındaki faaliyetlerine ilişkin bir bilgilendirme sistemi öngörmektedir. Ayrıca fırlatmalar için güvenlik önlemleri, turizm amaçlı insanlı uçuşlar, uzay aracının atmosfere dönüşü, uzay çöpünün azaltılması ve çevre

---

<sup>411</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. HITCHENS, Theresa: "Debris, Traffic Management and Weaponization: Opportunities for and Challenges to Cooperation in Space", The Brown Journal of World Affairs, Vol.14, 2008, s. 176- 177.

kirliliğinin önlenmesine ilişkin düzenlemeler hakkında da tavsiyelere yer verilmiştir.<sup>412</sup>

Sonuç olarak, uzay faaliyetlerinde yörüngelerin bu derece yoğun kullanılması; bütün insanlığa serbest olan bu alanın verimli ve etkili bir şekilde kullanımını ve yönetimini gerektirmektedir. Uzay trafiğinin yönetimi de bazı hususlara bağlıdır.<sup>413</sup> Hava ile uzay arasındaki sınır meselesi uzay aracının bir devletin egemenliğinde olan hava sahasından geçerek uzaya ulaşması ve dünya atmosferine dönmesi, hava trafiği ile koordineli olarak düzenlenmelidir. İkincil olarak; hava kontrolüne ilişkin düzenlemeler aynı zamanda bir uzay aracının güvenli fırlatılması veya atmosfere dönüşü ile ilgili düzenlemeler içermelidir. Ayrıca, yörüngelerin kullanımı uzay trafiğine ilişkin düzenlemelerle makul ve etkili hale getirilmelidir.

#### **D. Uzay Faaliyetleri Nedeniyle Doğan Zarardan Sorumluluk**

##### **1. Genel Olarak**

Uluslararası hukukta kişi bakımından sorumluluk, temelde devletlerin sorumluluğu ve devlet-dışı varlıkların sorumluluğu olarak ikiye ayrılmaktadır. Devlet- dışı varlıklar da bireysel sorumluluk, uluslararası örgütlerin sorumluluğu ve bu ikisi dışında kalan devlet-dışı varlıkların sorumluluğunu içermektedir.<sup>414</sup> Uluslararası Hukuk'ta devletlerin sorumluluğu ilkesi, devletlerin egemenliği kadar eskidir. *Charles de Vissher*, devletlerin uluslararası sorumluluğunun, devletlerin

---

<sup>412</sup> HITCHENS, s. 177- 178.

<sup>413</sup> LYALL-LARSEN, s. 300.

<sup>414</sup> UZUN, Elif: **Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu**, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s. 9.

egemen eşitliklerinin zorunlu ve doğal sonucu olduğunu belirtmektedir. Devletler eşitse, bu eşitlik haklarda olduğu gibi yükümlülüklerde de söz konusu olmalıdır.<sup>415</sup>

Sorumluluk, Roma Hukuku'ndan beri günümüze gelmiş hukuki bir kavramdır. Roma Hukuku uyarınca, haksız fiil, kusur ve zarar sorumluluğun unsurlarını oluşturmaktadır. Fiil ile netice arasında nedensellik bağı olmalı, fiil haksız yani mevcut hukuk kurallarına aykırı olmalı, fiil bir kişiye isnat edilebilir olmalıdır. Yani fiil kişinin kusurlu davranışından kaynaklanmalıdır.<sup>416</sup> Bunun yanında kişinin fiil ehliyeti olmalı ve hukuka aykırılığı ortadan kaldıracak sebepler söz konusu olayda bulunmamalıdır.

Özel Hukuka ilişkin sorumluluk ise, haksız fiil sorumluluğu ve sözleşmeden doğan sorumluluk olarak ikiye ayrılmaktadır. Davranış, zarar, uygun illiyet bağı, kusur ve hukuka aykırılık; özel hukukta haksız fiile ilişkin unsurlar olarak sayılmaktadır.<sup>417</sup>

Devletler bakımından sorumluluğu öngören rejim uluslararası hukuka özgü bir hukuki rejimdir. Bu sorumluluk türünün temel kaynağı uluslararası örf- adet hukuku kurallarıdır ve bu kurallar çeşitli uluslararası yargı mercilerinin kararlarında da belirtilmiştir.<sup>418</sup> Devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin en temel ilke; devletin her uluslararası haksız fiilinin, o devletin uluslararası sorumluluğuna neden olmasıdır. Nitekim bu husus mahkeme kararlarında da ifade edilmektedir. Korfu

---

<sup>415</sup> ERKİNER, Hakan Hakkı: **Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010, s. 75.

<sup>416</sup> RADO, Türkan: **Roma Hukuku Dersleri – Borçlar Hukuku**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 183- 185; TAHİROĞLU, Bülent: **Roma Borçlar Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s. 291- 316.

<sup>417</sup> Bkz. İYİMAYA, Ahmet: GÜZMAN, Kemal- ÖZ, Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 484- 487; KILIÇOĞLU, Ahmet, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 262- 307.

<sup>418</sup> ERKİNER, s. 8.

Boğazı davasında Uluslararası Adalet Divanı; bir devletin başka bir devlete zarar vermesi halinde, bu zararın tazmin edilmesi gerektiğine karar vermiştir.<sup>419</sup> Benzer hususlar Trail Smelter Tahkimi ve Chorzow Fabrikası davalarında da benimsenmiştir. Bu bakımdan devletlerin sebep olduğu zararı tazmin etmeleri hususunda bir içtihat birliği olduğundan söz etmek mümkündür.<sup>420</sup>

Milli hukuklar sorumluluk konusunu genelde haksız fiil sorumluluğu başlığı altında ve kusur sorumluluğu ve kusursuz sorumluluk ayrımıyla ele almaktadır. Devletin sorumluluğu da en nihayetinde gerçek kişinin faaliyetinden kaynaklanacağı için; klasik görüşte uluslararası hukuka aykırılığın ortaya çıkabilmesi için eylemde bulunan kişinin davranışının kusurlu olması gerektiği ve sonuç olarak haksız fiilin dört unsurunun bir arada olması gerektiği görüşü hakimdir. Bir başka deyişle sorumluluk için; devlete isnat edilen bir davranış, bu davranışın başka bir hukuk kişisine yönelmesi gerekliliği, davranışın uluslararası hukuka aykırı olması ve davranışın bir zarara neden olması gereklidir.<sup>421</sup> Ancak devletin uluslararası hukuk sorumluluğuna ilişkin yapılan kodifikasyon çalışmalarında kusur unsuruna yer verilmemektedir. Birleşmiş Milletler bünyesindeki Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) bu konuda hazırladığı metinde kusuru, sorumluluğun unsurları arasında saymamıştır. Bu bakımdan, uluslararası hukukta haksız fiil bir kusur değil, sadece hukuki yükümlülüğe aykırılıktır.<sup>422</sup>

Kusurun devletin sorumluluğunun koşullarından biri olmaması, devletin hukuka aykırı eylemi nedeniyle sorumluluğunun, objektif sorumluluk olup

---

<sup>419</sup> CHENG (1997), s. 612; UZUN, s. 6.

<sup>420</sup> CHRISTOL (1991), s. 213.

<sup>421</sup> Bkz. ERKİNER, s. 110

<sup>422</sup> Bkz. ERKİNER, s. 11.

olmadığının tartışmasına sebep olmaktadır. Bazı yazarlar; UHK'nın bu düzenleme ile devletler bakımından objektif sorumluk yarattığını savunurken; bazı yazarlar bu düzenlemenin, objektif sorumluluk olduğu şeklinde değerlendirilmesi için bir neden olmadığını ileri sürmektedir.<sup>423</sup>

Devletin uluslararası sorumluluğu haksız bir fiil nedeniyle doğmaktadır. Haksız fiilin devlet tarafından gerçekleştirilmesi, başka bir ifadeyle devlete isnat edilebilir olması ile söz konusu davranışın sorumluluğu söz konusu edilecek devlet için halihazırda uyulması gereken ve uluslararası hukuktan doğan bir yükümlülüğün ihlali olması, devletin uluslararası haksız fiilinin unsurlarını oluşturmaktadır.<sup>424</sup> Devletin bu fiili aktif veya pasif bir hareket olabilir. Önemli olan devletin aktif veya pasif bir hareketiyle uluslararası hukuk kişisini zarara uğratmasıdır.<sup>425</sup> Uluslararası sorumluluk haksız fiilden dolayı doğsa da; devletin tazminat yükümlülüğü ancak bir zararın varlığı halinde söz konusu olacaktır. Nitekim UHK'nın hazırladığı metinde devletlere zararı karşılama yükümlülüğü öngörülmüştür. Şöyle ki; sorumlu devlet, uluslararası haksız fiilden kaynaklanan zararın tamamını karşılamakla yükümlüdür. Zarar, maddi ya da manevi olmak üzere, devletin uluslararası haksız fiilinden kaynaklanan her zararı kapsar.<sup>426</sup>

Uluslararası sorumlulukta bir davranışın devlete isnat edilebilmesi gereklidir. Devlete isnat edilebilecek davranışlar, devlet organlarının ya da bu organlara tabi ya

---

<sup>423</sup> Tartışma için bkz. UZUN, s. 34.

<sup>424</sup> Devletlerin Uluslararası Haksız Fiilleri Nedeniyle Sorumluluğu Genel Kurul Kararı II. madde. Bkz. UNGA Res.56/83 (28.1.2002). Metin için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/477/97/PDF/N0147797.pdf?OpenElement> [13.09.2011]. Nitekim bu durum UAD tarafından Fas Fosfatları davasında da divan tarafından belirtilmiştir. ERKİNER, s. 10.

<sup>425</sup> ABDULLAYEV (ABDULLAHZADE), Cavid: **Uluslararası Hukuk Açısından Gemilerden Kaynaklanan Petrol Kirliliği**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 214.

<sup>426</sup> Devletlerin Uluslararası Haksız Fiilleri Nedeniyle Sorumluluğu Genel Kurul Kararı 31. madde.

da bunların denetiminde faaliyet gösteren kişi ya da makamların davranışlarıdır. Böylelikle uluslararası hukuk, devletin ajanlarının faaliyetlerinden ve davranışlarından devleti mesul tutmuştur. Bu durumda özel hukuk kişilerinin davranışları devlete isnat edilebilir değildir.<sup>427</sup> Devlet ancak özel hukuk kişinin haksızlık teşkil eden fiilini önlemek için mümkün bütün önlemleri almamışsa, özel hukuk kişinin fiillerinden sorumlu tutulacaktır. Dolayısıyla devletin sorumluluğu bu ihmali davranışın devlete isnat edilebilir ve ihmalin burada niteliği itibariyle kendiliğinden haksız bir fiil teşkil etmesinden ileri gelmektedir.

Sorumluluğun uluslararası hukukta oynadığı rol, sorumlunun yükümlülüklerini yerine getirerek devletler arasındaki uluslararası ihtilafın çözümlenmesi ve hukuki barışın yeniden tesis edilmesidir.<sup>428</sup>

## **2. Devletlerin Uzay Faaliyetleri Nedeniyle Doğan Zarardan Sorumluluğu**

Bu başlık altında uzay faaliyetleri bakımından en temel aktör olan devletin, uzay faaliyetleri nedeniyle meydana gelen zararlardan dolayı uluslararası sorumluluğu incelenecektir.

1962 İlkeler Bildirgesi'nin VIII. maddesi ile 1967 Uzay Antlaşması'nın VII. maddesinde; fırlatan devletin uzay aracının dünyada veya uzayda bir taraf devlete ya da bir taraf devletin tabiiyetinde olan gerçek ve tüzel kişilere vereceği zarar nedeniyle uluslararası sorumluluğa sahip olacağı öngörülmektedir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, 1962 İlkeler Bildirgesi ile 1967 Uzay Antlaşması, devletlerin uzay faaliyetlerinden doğan zarar nedeniyle uluslararası sorumluluğu bakımından

---

<sup>427</sup> ERKİNER, s. 119.

<sup>428</sup> ERKİNER, s. 64.

oldukça genel bir düzenleme kaleme almıştır. Bu konuda ayrıntılı düzenleme içeren ve meydana gelen bir olayda *lex spetialis* olarak öncelikle başvurmamız gereken kaynak 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'dir.

Uzay Hukuku'nun kaynakları uyarınca bir devletin uzay aracının verdiği zarar nedeniyle uluslararası sorumluluğunun belli unsurlara sahip olması gerekmektedir. Öncelikle ortada bir zarar olmalı ve bu zarar uzay aracının faaliyeti sonucu gerçekleşmelidir. Dolayısıyla zarar, uzay aracı ve uzay aracının yaptığı faaliyet ile zarar arasında bir nedensellik bağı, Uzay Hukuku bakımından uluslararası sorumluluğun üç ana unsurudur. Bunun yanında bir devletin meydana gelen zarardan sorumlu olabilmesi için; faaliyetin devlet tarafından yapılması ve bu devletin de uzay aracını fırlatan devlet sıfatına haiz olması gerekmektedir. Nitekim 1972 Sorumluk Sözleşmesi fırlatan devleti, dört biçimde tanımlamıştır.<sup>429</sup> Ayrıca Sözleşme devletlerin zarar nedeniyle tabi olacakları sorumluluğun türünü; zararın gerçekleştiği mekana göre farklı düzenlenmiştir.

Uzay Hukuku'nda uluslararası sorumluluğun unsurlarından biri olan zarar; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin I. maddesinde gerçek ve tüzel kişiler bakımından farklı tanımlanmıştır. Gerçek kişiler bakımından zarar; ölüm, yaralanma ya da sağlığa zarar ile gerçek kişilerin mallarına zarar şeklinde ifade edilmiştir. Tüzel kişiler açısından ise; tüzel kişilerin kapsamı içinde devlet özel hukuk tüzel kişileri ile uluslar arası örgütleri sayarak bu kişilerin mallarının yok olması veya zarar görmesi hali olarak tanımlanmıştır. Zarar konusunda doktrinde doğrudan zarar ve dolaylı zarar, maddi ve manevi zarar, mevcut zarar ve muhtemel zarar ayrımları

---

<sup>429</sup> Daha önce de yer verdiğimiz üzere, "fırlatan devlet", 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin I. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre, uzay aracını bizzat fırlatan devlet, fırlatma faaliyetine alan veya tesis tahsis etmek suretiyle katılan devlet veya kendi ülkesinden ve tesislerinden fırlatma faaliyeti gerçekleştirilen devlettir.

yapılmaktadır.<sup>430</sup> Görüldüğü üzere; Sözleşme'nin kapsadığı zarar oldukça sınırlıdır. Sözleşme doğrudan, maddi ve mevcut zarara yer vererek<sup>431</sup>, zarardan sorumluluk kapsamını daraltmış gibi gözükmektedir. Nitekim Sözleşme'nin ilgili maddesinin manevi zarar ile muhtemel ve dolaylı zararı kapsayıp kapsamadığı tartışılmaktadır.<sup>432</sup> Bazı yazarlar, maddenin manevi zararı da kapsadığını ileri sürmektedirler. Bunu desteklemek için de, maddede gerçek kişiler bakımından ifade edilen yaralanma ve sağlığa zarar kavramlarının sadece fiziksel zararı içermediğini ifade etmektedirler. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü sağlığı; fiziksel, ruhsal ve sosyal refahın tümü olarak tanımlamaktadır.<sup>433</sup>

1972 Sorumluluk Sözleşmesi, muhtemel zarar açısından da tartışılmaktadır. Hiçbir eşya ya da kişiye zarar verilmese bile nükleer malzeme taşıyan bir uzay aracının çevre üzerine yol açacağı zarar söz konusu Sözleşme'ye göre karşılanabilir midir? Bunun yanında doğrudan zarar olsa da, kazanın meydana gelmesi ile zarar tehlikesi doğması bakımından fırlatan devletin tehlike sorumluluğuna sahip olup olmadığı açık değildir. Sözleşme'nin II. maddesinin dünya yüzeyinde ve havada meydana gelecek kazalar bakımından düzenlediği objektif sorumluluğun, tehlike sorumluluğunu kapsayıp kapsamadığı tartışma konusudur.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin tehlike sorumluluğu ve dolaylı zararı kapsayıp kapsamadığı meselesi doktrinde; Cosmos 954 kazası meydana geldikten sonra çokça tartışılmıştır. Cosmos 954 kazası, 24 Ocak 1978 tarihinde Eski Sovyetler

---

<sup>430</sup> Özel hukukta zarara ilişkin yapılan ayrımlar için bkz. OĞUZMAN- ÖZ, s. 515-518; KILIÇOĞLU, s.283- 291; Uluslararası Hukuk açısından bkz. PAZARCI (2009), s. 405- 407.

<sup>431</sup> CHRISTOL, Carl Q.: *“International Liability for Damage Caused by Space Objects”*, The American Journal of International Law, Vol.74, 1980, s. 359.

<sup>432</sup> Bkz. GOROVE (1991), s. 224.

<sup>433</sup> Sağlık, Dünya Sağlık Örgütü Kurucu Antlaşması'nın giriş bölümünde tanımlanmıştır. Antlaşma metni için bkz. <http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf> [20.11.2011].

Birliği'nin nükleer güçle çalışan gözetleme uydusunun, Kanada'nın kuzeyine düşmesiyle gerçekleşmiş ve bünyesinde bulunan radyoaktif madde yüzünden, düştüğü alandaki 124.000 m2 lik bir alan yoğun miktarda kirlenmiştir.<sup>434</sup> Kayıtlar uyarınca; kaza sonucu ölüm, yaralanma, mal kaybı ya da malın tümünden yok olması şeklinde bir zarar söz konusu olmamıştır. Ancak kaza sonrasında Amerikalı ve Kanadalı bilim adamları ve mühendislerinin yaptığı araştırmalar; kaza alanında gerçekleşen radyoaktif kirlenmenin insan sağlığı açısından tehlike yaratabilecek boyutta olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanında Amerikalı ve Kanadalı bilim adamlarının; kaza sonucunda söz konusu alan üzerinde yaptıkları araştırma ve temizlik faaliyetleri oldukça maliyetli olmuştur. Sonuç olarak Cosmos 954 kazası çevrenin kirlenmesi dışında başka hiçbir doğrudan zarara neden olmamıştır.

Eski Sovyetler Birliği, 1968 Kurtarma Anlaşması uyarınca, arama ve kurtarma faaliyetlerine katılmayı önermiştir; ancak Eski Sovyetler Birliği'nin bu teklifi Kanada tarafından reddedilmiştir ve Kanada sadece ABD'nin katkısını kabul etmiştir. Kanada, gerçek ve tüzel kişiler bünyesinde oluşabilecek muhtemel zararı önlemek adına yaptığı harcamalar için, Eski Sovyetler Birliği'nden 6 milyon dolar talep etmiştir ve bu talebini 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'ne dayandırmıştır. Eski Sovyetler Birliği ise; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin çevreye zarar verme hususunu içermediğini ileri sürmüş ve Kanada'nın Eski Sovyetler Birliği'ne arama ve kurtarma faaliyetlerine yer vermemesini de gerekçe göstererek söz konusu talebi geri çevirmiştir.<sup>435</sup> Neticede iki taraf arasında yapılan diplomatik görüşmeler neticesinde

---

<sup>434</sup> Bkz. [http://www.hc-sc.gc.ca/hc-ps/ed-ud/fedplan/cosmos\\_954-eng.php](http://www.hc-sc.gc.ca/hc-ps/ed-ud/fedplan/cosmos_954-eng.php) [24.08.2011].

<sup>435</sup> 1968 Kurtarma Antlaşması uyarınca, fırlatan devletin yardım talebini kabul edip etmemek zarar görenin takdirine bırakılmıştır. Kanada'nın, bazı siyasi sebeplerle Eski Sovyetler Birliği'nin yardım talebini geri çevirmesinin, Eski Sovyetler Birliği'ni 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca uluslararası sorumluluktan kurtarmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Bkz. DEMBLING, Paul G.: "Cosmos 954 and The Space Treaties", Journal of Space Law, Vol.6, 1978, s. 134.

uğranılan zarar bakımından, Sovyetler Birliği 3 milyon dolar ödemeyi kabul etmiştir.<sup>436</sup>

Doktrin, bu konuyu 1972 Sorumluluk Sözleşmesi ile ilgisi bakımından tartışmıştır. Bazı yazarlar olayın 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından tam bir örnek teşkil etmediğini belirtmektedir.<sup>437</sup> Söz konusu kaniya, Sözleşme'nin çevrede oluşan nükleer kirlenme ve çevreye verilen zararı içermemesi nedeniyle varıldığı söylenebilir. Ancak Kanada, özellikle insan sağlığı açısından çok tehlikeli olan kirlenmeyi önlemek bakımından söz konusu harcamaları yapmış ve harcamaları 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'ne dayanarak talep etmiştir. Eski Sovyetler Birliği'nin en nihayetinde, üzerinde anlaşılan meblağı kabul etmesi; bazı yazarlarca, uyuşmazlığın tarafı iki devletin, Sözleşme'de tanımlanan zararı muhtemel zarar olarak da yorumladıklarının göstergesi, olarak değerlendirilmektedir.<sup>438</sup> Söz konusu tartışmaya yön verecek nitelikte başka olaylar meydana gelmediği için, devletlerin bu konudaki yaklaşımları henüz net değildir. Sözleşme'nin II. maddesinde düzenlenen objektif sorumluluğun, tehlike sorumluluğunu da içerdiği yorumu yapılırsa; Sözleşme'nin dünya yüzeyi ve hava sahasında gerçekleşecek bir kaza neticesinde oluşabilecek bir muhtemel zarardan sorumluluğu da içerdiği sonucuna varılabilir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi doğrudan, çevreye verilen zararı öngörmese bile, uzay aracının çevreye verdiği zarar, bir devlete verilen maddi zarar olarak yorumlanıp Sözleşme'nin kapsamında değerlendirilebilir.<sup>439</sup> Bunun dışında, çevre kirliliğinin önlenmesi ve kirlenmeden doğan zararın karşılanması hususlarındaki

---

<sup>436</sup> DIEDERICKS- KOPAL, s. 42.

<sup>437</sup> Bkz. DIEDERICKS- KOPAL, s. 43.

<sup>438</sup> Örneğin HAANNAPPEL bu şekilde yorumlamaktadır. Bkz. CHRISTOL (1980), s. 362.

<sup>439</sup> DEMBLING, s. 134.

uluslararası hukuk düzenlemeleri de burada uygulama alanı bulacaktır.<sup>440</sup> Sözleşme, nükleer zararı içermemektedir. Hatta bu durum Sözleşme'nin hazırlık safhasında tartışılan bir konu olmuştur. Dolayısıyla Sözleşme'nin hali hazırda nükleer zararı içerip içermediği tartışmalıdır. *Gorove*'a göre; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi özel olarak nükleer zararı ifade etmese dahi; sözleşmede gerçek kişilerin canına, sağlığına ve malına verilen zarar ile tüzel kişilerin mala kaybı veya azalması şeklinde uğradıkları zararın, nükleer enerji ile çalışan uzay aracının uğradığı kaza sonucu yaydığı radyoaktif atık neticesinde gerçekleşmesi halinde, bu zararlar 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin kapsamına girebilecektir.<sup>441</sup> Nükleer atıkların çevreye vereceği zarar bakımından ise; yukarıda yaptığımız değerlendirmeyi burada da tekrar etmekteyiz.

Uzay Hukuku'nda sorumluluk bakımından ikinci unsur zararın uzay aracının bir faaliyeti neticesinde gerçekleşmesidir. Daha önce de yer verdiğimiz üzere, uzay aracı uzaya ilişkin 1972 Sorumluluk Sözleşmesi ile 1975 Tescil Sözleşmesi tarafından tanımlanmıştır. Ancak bu tanımın ne kadar açık ve aydınlatıcı olduğu tartışmalıdır.<sup>442</sup> Çünkü Sözleşmelerde uzay aracının tanımı şeklinde ifadeler yer almaktaysa da; ilgili maddeler uzay aracını tanımlamamakta sadece uzay aracının muhtevasını ortaya koymaktadırlar. İşbu Sözleşmeler'de uzay aracının; fırlatılan aracın ana gövdesi ve parçaları ile fırlatan aracın ana gövdesi ve parçaları kapsadığı

---

<sup>440</sup> Özellikle Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı Stockholm Deklarasyonu ile Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Rio Deklarasyonu; sınırötesi kirliliğin neden olduğu çevreye verilen zararlar nedeniyle ötürü uluslararası sorumluluğu öngörmektedir. Ancak bunlar ilkeleri ortaya koymak bakımından esnek hukuk (soft law) oluştururlar. Bu bakımdan bağlayıcı hale gelmeleri için, hukukun genel ilkeleri, uluslararası örf- adet hukuku kuralına ya da uluslararası antlaşmaya dönüşmeleri mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bkz. ABDULLAYEV (ABDULLAHZADE), s. 217.

<sup>441</sup> GOROVE, s. 242.

<sup>442</sup> Nitekim Chicago Antlaşması'nın hava aracını tanımladığı gibi, Uzaya İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın bir uzay aracı tanımına rastlamak mümkün değildir. Bunda uzay teknolojisinin halen daha ilerlemekte olduğu ve ortak bir uzay aracı tanımı yapmanın, hava araçlarında olduğu gibi mümkün olmaması da sebep olmuş olabilir.

ifade etmiştir. *Cheng* uzay aracını; insanoğlunun uzaya fırlattığı veya fırlatma maksadında olduğu herhangi bir şey olarak tanımlamaktadır.<sup>443</sup>

Sözleşme’de devletlerin sorumluluğu bakımında öngörülmeyen ya da eksik bırakılan hususlardan biri de uzay aracının mülkiyet değiştirmesi halinde ne olacaktır. Uzay aracının mülkiyetinin özel kişiye geçmesi hali aşağıda tartışılacaktır. Burada ele alınacak husus; bir uzay aracının mülkiyetinin bir devletten başka bir devlete geçmesi meselesidir. Bazı yazarlar; bu durumda yeni devletin, Sözleşme’de tanımlandığı üzere fırlatan devlet olmaması dolayısıyla, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca sorumluluğunun ileri sürülemeyeceğini belirtmektedir.<sup>444</sup> Yeni devletin uzay aracının sebep olacağı zarar nedeniyle, uluslararası hukukta devletlerin haksız fillerinden kaynaklanan sorumluluğuna ilişkin genel hükümlere göre sorumluluğunu ileri sürmek mümkün olmak ile beraber 1972 Sorumluluk Sözleşmesi’nin mülkiyeti kendine geçen ikinci devleti tamamen dışladığını ileri sürmek mümkün müdür? Sözleşme’nin lafzı uyarınca sorumluluğun uzay aracının mülkiyetine sahip devlete değil, fırlatan devlete ait olduğu belirtildiği için, ikinci devlet bakımından işbu Sözleşme’nin uygulanması mümkün gözükmemektedir. Ancak söz konusu yorumun, Sözleşme’nin amacıyla bağdaşmayacağı kanaatindeyiz. Bir kaza meydana gelmesi halinde, mülkiyeti ilk elinde buluduran devlet fırlatan devlet olduğu için, mülkiyeti devralan devlet uzay aracının yönetim ve kontrolünü elinde tuttu için 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından müteselsilen sorumlu olabilecekleri söylenebilir.

---

<sup>443</sup> CHENG (1997), s. 599.

<sup>444</sup> YUN, s. 110.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi fırlatılan uzay aracının dünya yüzeyinde, havada ve uzayda yol açtığı zararlar nedeniyle sorumluluğunu öngörmüştür. Bu bakımdan uzay aracının fırlatılmasının ne anlama geldiğini de açıklığa kavuşturmak gereklidir. Uzay aracının fırlatılmış sayılması için uzay aracının, uzaydaki bir yörüngeye gönderilmesi yeterli midir; yoksa aracın bir gök cismine iniş yapması veya uzayın derinliklerine kadar ulaşması mı gerekmektedir? Örneğin uyduyla uzaya giden ve dünyaya dönüş yapan meteoroloji sondaj roketi ya da dünyadaki hedefine ulaşmak için uzaya çıkıp dünyaya dönen kıtalararası balistik füze uzaya fırlatılmış sayılacak mıdır? <sup>445</sup> Kanımızca aracın yaptığı faaliyetin esasına bakmak gerekmektedir. Uzayda faaliyet göstermek üzere tasarlanmış uzay aracının; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi bakımından fırlatılmış sayılması için uzaya ulaşması şart değildir. Fırlatma faaliyetinin kötü yönetimi sonucu, fırlatılmak istenen yörüngeye ulaşmayıp dünya yüzeyine düşen bir uydunun verdiği zarar; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin kapsamına girebilir.

Uzay araçlarının fırlatıldıktan sonra dünya yüzeyine tekrar döndüğü örnekler görülmüştür. Bu olaylarda uzay aracı veya parçaları ya okyanusa düşmüş ya da karaya düşmüş olsa bile, kayda değer bir zarar meydana getirmemiştir. <sup>446</sup> Ancak başka bir olay 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'ni gündeme getirmiştir. Söz konusu olay Skylab adlı bir uzay aracının parçalarının 11 Temmuz 1979 Tarihinde Avustralya'ya düştüğü olaydır. <sup>447</sup> NASA, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca; zarar görenlerin

---

<sup>445</sup> CHENG (1997), s. 602.

<sup>446</sup> LYALL-LARSEN, s.117. Bunun yanında uzay araçlarının dünyaya düşüşü ile ilgili bkz. <http://www.space.com/9708-worst-space-debris-events-time.html> [13.09.2011].

<sup>447</sup> Haber için bkz. GREENE, Nick: "On This Day in 1979: Skylab Re-enters Earth's Atmosphere" <http://space.about.com/b/2008/07/11/on-this-date-in-1979-skylab-reenters-earths-atmosphere.htm> [13.09.2011].

tazminat taleplerini değerlendireceğini bildirse de; konuya ilişkin hiçbir başvuru gerçekleştirilmemiştir.<sup>448</sup>

Uzay aracının fırlatılmasıyla ilgili diğer bir mesele de, uzay aracının karadan değil; açık denizlerde yapılacak platformlardan biri üzerinden fırlatılmasıdır. Yaygın bir yöntem olarak kullanılıyor olmasa da, platform üzerinden yapılan fırlatmaların, karadan yapılan fırlatmalara oranla daha az maliyetli olduğu ifade edilmektedir. Bilindiği üzere; 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 87. maddesi uyarınca açık denizlerde suni ada ve tesis kurmak serbesttir. Açık denizde, uzay aracı fırlatmak bakımından yapılacak bir tesisin söz konusu olması halinde fırlatan devlet nasıl tespit edilecektir<sup>449</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi; bu nitelikte bir gelişmeyi öngörmemiş olması bakımından fırlatmaların devletin ülkesinden yapılması hususunu göz önüne alacak şekilde düzenleme getirmiştir. Bu bakımdan öncelikle açık denizlerde inşa edilen suni ada ve tesislerin hukuki rejimini ortaya koymak gereklidir.<sup>450</sup> 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 87/I-d bendi uyarınca; açık denizlerde suni ada ve tesis inşa etmek serbesttir. Sözleşme'nin 60. maddesi uyarınca münhasır ekonomik bölgede, 77. maddesi uyarınca kıtasahanlığı üzerinde suni ada ve tesis kurmak yetkisi münhasıran kıyı devletindedir. Söz konusu suni ada ve tesisler, ada statüsüne tabi değildirler<sup>451</sup>; kuran devletin sadece suni ada ve tesis üzerinde yargı yetkisi vardır.<sup>452</sup> Ayrıca kuran devlet, suni ada ve tesisin

---

<sup>448</sup> Bkz. <http://www.spaceref.com/iss/skylab.deorbit.html> [13.09.2011].

<sup>449</sup> Nitekim bu nitelikte ilk fırlatma faaliyeti 27 Mart 1999 tarihinde Amerikalı Boeing firmasının esas yüklenici olduğu, Sea Launch isimli konsorsiyum tarafından gerçekleştirilmiştir. Fırlatma faaliyeti için Ukrayna roketleri kullanılmış, fırlatmanın yapılacağı platform Norveç firması Kvaerner tarafından yapılmıştır. Bkz. DIEDERICKS- KOPAL, s. 36.

<sup>450</sup> Ayrıca bkz. Von Der DUNK, s. 42- 43.

<sup>451</sup> 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 60/VIII. fıkra.

<sup>452</sup> 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 60/II. fıkra.

etrafını çevreleyen bir güvenlik bölgesi ilan edebilir.<sup>453</sup> Sonuç olarak ilgili düzenlemeler uyarınca suni ada ve tesisler, devletlerin egemenlik alanı değil; yetki alanıdır. Yetki alanı olsa dahi; söz konusu yetkinin münhasıran kuran devlet tarafından kullanılıyor olması dolayısıyla; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin kapsamına girdiği söylenebilir. Dolayısıyla, suni ada veya tesisten fırlatma gerçekleştirilirken; suni ada ve tesisi kuran devlet de 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca fırlatan devlet sayılabilir.

Uzay Hukuku bakımından devletlerin uluslararası sorumluluğunun diğer bir unsuru da, devletin uzay aracını fırlatan devlet olmasıdır. Daha önce de değindiğimiz üzere; fırlatan devlet ile fırlatma faaliyetinde yer alan devlet arasında bir ayrım yapılmamıştır. Fırlatma faaliyetine etki etmeyen devlet; sadece fırlatma faaliyetine alan ya da tesis sağladığı için Sözleşme uyarınca sorumlu tutulmaktadır. Bu husus çok tartışılmıştır ve fırlatma faaliyetinde yer alan devletlerin sorumluluğunun ikincil olması gerektiği ileri sürülmüştür. Ancak Sözleşme'nin lafzına ve devletlerin ayrı ayrı ya da müteselsil sorumluluğuna ilişkin hükümlere baktığımızda, fırlatan devlet ile fırlatma faaliyetinde yer alan devletin eşit derecede sorumlu olduğu düzenlenmektedir. Sözleşme'nin hiçbir surette, farklı bir yorum yapılmasına cevaz vermediği yorumuna<sup>454</sup> katılmaktayız.

Görüldüğü üzere faaliyeti gerçekleştiren devlet üzerinden bir düzenleme yapılmış, ancak uzay aracını bizzat üreten devlet hakkında herhangi bir düzenleme öngörülmemiştir. Halbuki özellikle günümüzde; uzay aracını üreten devlet ile fırlatan ve fırlatma için saha ya da tesislerini kullandıran devletler farklı devletler

---

<sup>453</sup> 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 60/V. fıkra.

<sup>454</sup> CHENG (1997), s. 310.

olabilmektedir.<sup>455</sup> Fırlatma işlemi kusursuz gerçekleşse dahi, aracın üretiminden kaynaklanan ve fırlatma anına kadar tespit edilmemiş bir sorun yüzünden düşen uzay aracının sebep olacağı zararda, üretici devlete gitmek ilgili Sözleşme uyarınca mümkün olmayacaktır. Sözleşme zarar görenin, üretici devlete gitmesini öngörmediği gibi, fırlatan devlet ile üreten devlet arasında bir rücu ilişkisi de kurmamıştır

1967 Uzay Antlaşması'nda, devletlerin uzay faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkacak zarardan dolayı uluslararası sorumluluğa sahip olduğunun ifade edilmesiyle yetinilmiştir. Uluslararası sorumluluğun, objektif sorumluluk olup olmadığı halen tartışmalıyken; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde öngörülen sorumluluğun objektif sorumluluk olduğu ifade edilmektedir.<sup>456</sup>

1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca devletlerin sorumluluğu; mutlak ve kusur sorumluluğu olmak üzere ikiye ayrılmakta ve bu sorumluluk türleri de kazanın gerçekleşme yerine bağlı olarak değişmektedir. Şöyle ki; dünya üzerinde ve havada gerçekleşecek kazalar için mutlak sorumluluk; uzayda gerçekleşecek kazalar içinse kusur sorumluluğu öngörülmüştür. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde, 1967 Uzay Antlaşması'yla paralel olarak hem dünyada hem de uzayda meydana gelebilecek zararlar bakımından fırlatan devletin sorumluluğu düzenlenmiştir. Ancak 1967 Uzay Antlaşması'nın VII. maddesi sadece antlaşmaya taraf devletlerin dünya üzerinde, hava sahasında ya da uzayda meydana gelebilecek zarar nedeniyle uluslararası sorumluluğa sahip olduklarını düzenlemekle yetinmiş; 1972 Sorumluluk Sözleşmesi ise dünya yüzeyi ile dünya yüzeyi dışında olmak üzere mekanlar arasında ikili ayrım

---

<sup>455</sup> JASENTULIYANA (1999) , s. 36.

<sup>456</sup> Bkz. ABDULLAYEV (ABDULLAHZADE), s. 215; PAZARCI (2009), s. 404.

yaparak, farklı mekanlar için farklı sorumluluk halleri öngörmüştür. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi mekansal olarak havayı ayrıca düzenlememiş; sadece uçmakta olan hava aracına verilecek zarar bakımından fırlatan devletin, dünya yüzeyinde gerçekleşebilecek zararlardan sorumlulukta olduğu gibi, mutlak sorumluluğunu düzenlemekle yetinmiştir. Bu durum, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin mekansal bakımdan sorumluluğu sınırlandırması şeklinde yorumlanmış ve bu maddenin 1967 Uzay Antlaşması ile çeliştiği ifade edilmiştir.<sup>457</sup>

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'ndeki “dünya yüzeyi dışında başka bir yer” ifadesi, İngilizce metninde “surface of the earth” ve Fransızca metinde ise “la surface de la Terre” ve resmi Türkçe çevirisinde de yeryüzü ifadesi<sup>458</sup> şeklinde kullanılmıştır. Bu ifadenin kullanımı II. maddenin bütün olarak dünyayı kapsayıp kapsamadığı konusunda karışıklığa yol açmaktadır. Doktrinde işaret edildiği üzere, II. maddedeki “dünya yüzeyi” ve “hava sahası” ifadeleri bir bütün olarak dünyayı ifade etmiyorsa; III. maddedeki “dünya yüzeyi dışındaki yerler” ifadesinin de salt uzayı ve uzaydaki gök cisimlerini ifade etmediği sonucuna ulaşılması gerekmektedir. Bu durumda; dünya kabuğunun dışındaki deniz alanları da, III. maddenin kapsamına dahil edilmiş olacaktır. Böylece uzay aracının, deniz alanına düşmesi sonucu başka bir devletin gemisine ya da yapay tesisine vereceği zarar nedeniyle işbu Sözleşme uyarınca kusur sorumluluğu doğacaktır. Ancak bu şekilde yapılacak yorum; kara ve hava ülkesi için farklı rejimi; su ülkesi, devletin yetki alanları ve açık denizler için farklı rejimi

---

<sup>457</sup> Bu husus görüşmeler esnasında Fransa delegesi tarafından dile getirilmiştir. Bkz. UN Doc. A/AC.105/C.2/SR.132-51; CHENG, s. 322, dn.191'den atfen.

<sup>458</sup> Bkz. RG. 26.12.2006, Sayı: 26382. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre yeryüzü “yer kabuğu” ya da “dünya” anlamındadır. Mekansal olarak karışıklığa yol açmamak adına dünya yüzeyi şeklinde çevirmek kanımızca daha doğru olacaktır.

Bkz. <http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=yery%C3%BCz%C3%BC> [23.04.2011].

uygulamak gibi bir sonuç yaratacaktır. Sözleşme’yi dünyada iki farklı sorumluluk rejimine sebep olacak şekilde yorumlamak, Sözleşme’nin ruhuna aykırılık teşkil edecektir. Bu nedenle, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi her ne kadar 1967 Uzay Antlaşması’ndan farklı olarak dünya yüzeyi ve hava sahası ifadesi kullanmış olsa da, amaçsal yorum yoluyla deniz alanlarının da 1972 Sorumluluk Sözleşmesi’nin II. maddesi kapsamına girmesi gerektiği sonucuna ulaşmak mümkündür.<sup>459</sup>

1972 Sorumluluk Sözleşmesi ile 1967 Uzay Antlaşması’ndan farklı olarak yalnızca, havada hava aracına verilecek zarar nedeniyle fırlatan devletin mutlak sorumlu olacağı düzenlenmiştir. Ancak, bu halde fırlatan devletin uzay aracının hava sahasında yine başka bir devletin uzay aracına zarar vermesi halinde fırlatan devletin sorumluluğunun ne olacağı sorusu gündeme gelecektir. Kuşkusuz hava sahasında başka bir uzay aracına verilecek zarardan sorumluluk II. maddenin kapsamına girmeyecektir. Bu durumda hava sahasında iki uzay aracının kaza yapması halinde doğacak olan sorumluluk Sözleşme’nin kapsamına girmeyecek midir? Söz konusu somut durumun 1972 Sorumluluk Sözleşmesi’nin II. maddesinin kapsamında değerlendirilmeyeceği, dolayısıyla fırlatan devletin, havada bir uzay aracına zarar vermesi halinde mutlak sorumluluğunun ileri sürülemeyeceği açıktır. Bu durumda kusur sorumluluğunu düzenleyen III. maddeye gidilmesi gerekmektedir. III. madde dünya yüzeyi dışında gerçekleşecek zararlar bakımından devletlerin kusur sorumluluğunu öngördüğünden, açıkça II. maddenin kapsamına girmeyen ve hava sahasında meydana gelecek zararların bu maddenin kapsamında değerlendirilebilir. Bu durumda hava sahası bakımından zarar verilen şeye göre farklı sorumluluk hali

---

<sup>459</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi’nin lafzının açık olmaması, deniz alanları bakımından uygulanmasının tartışmalı olduğu yorumlarına sebep olmaktadır. Sözleşme’nin açık olmayan lafzı dikkate alındığında, bu yorumların pek de yanlış olmadığı söylenebilir. Bkz. CHENG (1997), s. 323.

öngörülmekte; devletlerin sorumluluğu uzay aracı bakımından sınırlandırılmış olmaktadır.

Sözleşme'nin III. maddesi bakımından değinilmesi gereken husus; maddenin dünya yüzeyi dışındaki yerlerde, sadece fırlatan devletin uzay aracına ve onun mürettebatına vereceği zarardan sorumlu olacağını düzenlemiş olmasıdır. Dolayısıyla uzayda halihazırda var olan uzay istasyonlarına ya da teknolojinin gelişmesiyle birlikte sabit olarak inşa edilecek diğer tesislere ve onların mürettebatına verilecek zarardan fırlatan devletin bu antlaşma uyarınca sorumlu olması mümkün gözükmemektedir. Nitekim bu konu Hukuk Alt-komitesinde tartışılmış; ancak Fransa, Belçika ve Eski Sovyetler Birliği ayrı bir antlaşma ile düzenlenmesi gerektiğini ileri sürdükleri için ilgili konuya ilişkin Sözleşme'de bir hüküm yer almamıştır.<sup>460</sup>

Son olarak, fırlatan devletin sorumluluğunun ölçüsü hususunda, Sözleşme'nin içerdiği düzenlemeyi incelemek gerekmektedir. Sözleşme'nin II. maddesi, devletlerin zarardan mutlak sorumlu olduğunu düzenlemiştir. Burada sorumluluğun ölçüsü konusunda bir sorun yoktur. Tartışmalı olan III. maddede düzenlenen kusur sorumluluğudur. III. maddede ve Sözleşme'nin diğer maddelerinde, fırlatan devletin, kusuru ölçüsünde mi sorumlu olduğu yoksa kusurlu olduğunun ispatlanması halinde ve zarar ile kusur arasında bir nedensellik bağı bulunması kaydıyla zararın tamamından mı sorumlu olacağı meselesine açıklık getiren herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Doktrinde, ikinci yorumun Sözleşme'nin ruhuna daha uygun olduğu ileri sürülmektedir; çünkü kusurunun ölçüsünü belirlemek ve o oranda tazminat ödenmesine karar vermek her zaman daha zordur. Bu nedenle yaygın görüş

---

<sup>460</sup> Bkz. UN Doc. A/AC.105/C.2/SR.132-51; CHENG (1997), s. 322, dn.191'den atfen.

fırlatan devlet kendi kusurlu davranışlarıyla kazanın meydana gelmesine sebep olması halinde, yani zarar ile kusurlu davranış arasındaki nedensellik bağı tespit edilebiliyorsa, fırlatan devlet zararın tamamından sorumlu olması gerektiği yönündedir.<sup>461</sup>

Sözleşme'nin öngördüğü hükümler dahilinde özellikle de mutlak sorumluluk, artık ağır bir sorumluluk hali olarak değerlendirilmekte ve gerek hava gerek deniz ulaşım sektöründe olduğu gibi sınırlı sorumluluk halinin getirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.<sup>462</sup> Bunun yanında mutlak sorumluluk halinden kurtulmak mümkün, Sözleşme'nin fırlatan devletin mutlak sorumluluktan kurtulmasına ilişkin bir düzenleme öngörülmüştür. Şöyle ki; zarar şikayet eden devletin ya da onu temsil eden gerçek veya tüzel kişilerin zarara sebebiyet veren davranışlarından ya da ağır kusurdan ileri gelmiş ise, fırlatan devletin sorumluluktan kurtulması mümkündür. Bu durumda ispat yükü yine kime ait olacaktır? Sözleşme'nin fırlatan devlet nezdinde mutlak sorumluluk hali öngörmesi nedeniyle, fırlatan devleti bu sorumluluktan kurtaracak araçların yani yukarıda zarar gören devlete ilişkin hususların varlığı fırlatan devlet tarafından kanıtlanmalıdır. Başka bir deyişle; zarar gören devlet fırlatan devletin işbu Sözleşme'den doğan mutlak sorumluluğunu ileri sürdüğü anda mutlak sorumluluğunu ortadan kaldıracak hususların varlığını ileri sürme yükümlülüğü fırlatan devlettedir. Kusurlu sorumluluk halinde ise ispat yükünün kimin üzerinde olduğunun Sözleşme'de bildirilmediği ileri sürülmüştür. Yani zarar gören devlet, fırlatan devletin kusurluluğunu mu kanıtlamalıdır, yoksa fırlatan devlet

---

<sup>461</sup> CHENG, Bin: *“Wilful Misconduct: From Warsaw to The Hague and from Brussels to Paris”*, Annals of Air and Space Law, Vol.2, 1977, s. 55.

<sup>462</sup> Bkz. REYNOLDS-MERGES, s. 176; JASENTULIYANA (1999), s. 36.

zarar gören devletin başvurusundan sonra kusursuzluğunu mu kanıtlayıp kanıtlamaması gerektiği öngörülmemiştir.<sup>463</sup>

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin söz konusu maddesi açısından da bir açıklık olmadığı ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, mutlak sorumluluktan kurtulma imkanı olarak zararın zarar gören devletin ya da onu temsil eden gerçek ya da tüzel kişilerin kusurlu davranışları sebebiyle gerçekleşmesi gerektiği düzenlenmişse de; zarar gören devleti temsil eden tüm gerçek ya da tüzel kişilerin hatalı davranışları mı; yoksa zarar gören devleti temsil eden ve yalnızca zarar gören gerçek ya da tüzel kişilerin kusurlu davranışlarının mı, fırlatan devleti sorumluluktan kurtaracağı soruları akla gelmektedir.<sup>464</sup> İkinci yorumu da benimseyen görüşlerin varlığına rağmen, birinci yorum Sözleşme'nin ruhuna daha uygun gözükmektedir. Bu durumda kazadan zarar gören devleti temsil eden gerçek veya tüzel kişiler, zarar görsün ya da görmesin kazaya kendi kusurlu davranışlarıyla sebep olmuşlarsa, fırlatan devlet sorumluluktan kurtulmalıdır. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin farklı mekanlar açısından iki farklı sorumluluk türü öngörmesi kanımızca; Sözleşme'nin devletlerin uluslararası sorumluluğu açısından objektif sorumluluğu esas almadığının göstergesidir.

Devletin ve kişilerin zarar görmesi halinde, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin zararın tazmini bakımından öngördüğü prosedür daha önce incelenmiştir. VIII. maddeye göre, devletin kendi zararı için, fırlatan devlete başvurusu yanında zarar gören kişiler adına fırlatan devletten tazminat talep etmesine ilişkin düzenlemeler de öngörülmüştür. Diplomatik korumaya ilişkin kaleme alınan söz konusu düzenlemelerde; fırlatan devletin milli hukuk yollarının tüketilmesi şartı

---

<sup>463</sup> HAANNAPPEL, s. 98.

<sup>464</sup> *Cheng* antlaşmanın ikinci yorumu benimsediğini belirtmektedir. Bkz. CHENG (1997), s.328.

aranmaksızın diplomatik himaye hakkını kullanan devletin talebiyle kişilerin zararının tazmin edilmesi mümkündür. Sözleşme’de zarar gören kişilere fırlatan devlete karşı diplomatik koruma sağlayabilecek devletler sayılmıştır.<sup>465</sup> Bu kapsamda, diplomatik koruma hakkı öncelikle zarar gören kişinin tabiiyeti altında bulunduğu devlete aittir. Söz konusu devletin diplomatik koruma hakkını kullanmaması ya da kullanmayacağını beyan etmesi halinde zararın gerçekleştiği devlet, son olarak sürekli ikamet yeri devleti diplomatik koruma hakkına sahip olacaktır. Maddenin lafzı uyarınca zarar gören kişi adına fırlatan devletten tazminat talebinde bulunacak devletler arasındaki sıralamada, devletlerden birinin, kendinden önceki devlet başvuruda bulunmadan ya da başvuruda bulunmayacağını beyan etmeden, diplomatik koruma hakkından yararlanması mümkün gözükmemektedir.<sup>466</sup>

Söz konusu düzenlemenin tek bir tabiiyete sahip kişiler bakımından uygulanabilirliğinde bir sorun bulunmamaktadır. Ancak maddenin hiçbir devlete tabii olmayan (hukuki vatansızlar)<sup>467</sup>, diplomatik korumadan yararlanamayan (fili vatansızlar)<sup>468</sup> ve çifte vatandaşlığa sahip olan kişiler bakımından ele alınmasında fayda olduğunu düşünmekteyiz.

---

<sup>465</sup> CHENG (1997), s. 307.

<sup>466</sup> CHENG (1997), s. 307.

<sup>467</sup> Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’nin 1. maddesi uyarınca; vatansızlar, hiçbir devlete tabiiyet bağı ile bağlı olmayan, herhangi bir devletin yasalarına göre vatandaş sayılmayan kişidir. Ayrıca bkz. ÇELİKEL, Aysel- GELGEL, Günseli: **Yabancılar Hukuku**, Beta, İstanbul, 2010, s. 18; AYBAY, Rona: **Yabancılar Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 21.

<sup>468</sup> Söz konusu kavram ile Mülteciler ve Sığınmacılar ifade edilmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 1. maddesi uyarınca mülteci, ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için tabiiyeti altında olduğu devletin dışında bulunan ve bu devletin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden mutaden ikamet ettiği devlet dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir. Sığınmacı ile mülteci kavramları bazen birbiri yerine kullanılsa da, aslında farklı anlamlar taşımaktadır. Mülteci, iltica etme hakkı ile mültecilik statüsünü kazanan kişidir. Sığınmacı ise; bir hukuki statüyü değil; fiili ve kısa süreli bir barınma durumunu ifade eder.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde sözü edilen kişi gruplarına ait özel bir madde bulunmamaktadır. Bu bakımdan Sözleşme'nin ilgili VIII. maddesinin, vatandaşlığa ilişkin özel durumlar bakımından yorumlanması gerekmektedir. Bu noktada 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin, antlaşmaların yorumuna ilişkin hükümlerinden faydalanmamız gerekecektir. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31. maddesi uyarınca genel yorum kuralı; daha önce de bahsettiğimiz üzere, antlaşmanın bütünü içinde, konu ve amacı ışığında verilecek manaya uygun bir şekilde yorumlanmalıdır. Antlaşmaların yorumlanmasında, antlaşmanın bütünü ile birlikte, taraflar arasındaki ilişkilerde uluslararası hukukun uygulanabilecek herhangi bir kuralı da göz önüne alınacaktır.<sup>469</sup> Sonuç olarak 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde öngörülen diplomatik korumaya ilişkin hükümlerin, somut sorun bakımından da uluslararası hukuk kaynaklarını da göz önüne alarak yorumlanması gerekmektedir.

Uluslararası hukukta kural olarak, hiçbir devlete tabiiyet bağı ile bağlı olmayan kişilerin, bu kişilerin haklarına veya bunların kişiliğinde kendi egemenliğine sahip çıkacak bir devlet olmadığı için, diplomatik korumadan yoksun oldukları kabul edilmektedir. Bu nedenle, vatansızlar bakımından tabiiyet kriteri yerine ikametgah, ikametgah yoksa mesken yeri hukukuna veya mutad mesken hukukuna bağlanılmaktadır.<sup>470</sup> Bununla birlikte, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin tabiiyet bağı dışında başka kıstaslarla diplomatik himaye öngörmesi nedeniyle; vatansız kişiler adına doğrudan zararın gerçekleştiği devletin ya da bu kişinin sürekli

---

Bkz. ÇİÇEKLİ, Bülent: Uluslar arası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 43- 44. Ayrıca bkz. AYBAY (2007), s. 22- 23; ÇELİKEL- GELGEL, s. 19- 22.

<sup>469</sup> 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 31/3-c bendi.

<sup>470</sup> NOMER, Ergin: **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 40-41.

ikamet ettiği devletin başvuru yapmasının mümkün olacaktır. Söz konusu durum, diplomatik korumadan yararlanamadıkları için, mülteciler bakımından da söz konusu olacaktır.

Çifte vatandaşların diplomatik korumadan yararlanması uluslararası hukuk bakımından sorunludur. Uyruklu Yasalarının Çatışmasıyla İlgili Bazı Sorunlara İlişkin 1930 Lahey Sözleşmesi' nin IV. maddesine göre; bir devletin tabiiyeti altında olan kişi aynı zamanda başka bir devletin tabiiyetinde ise, iki devlet arasında o kişi için diplomatik koruma yolları işlemeyecektir. Nitekim 1930 Lahey Sözleşmesi'nin ilgili hükmü, Canevaro Davası kararı, Merge talebi, Flengenhimer talebi, Salem Davası kararında da teyit edilmiştir.<sup>471</sup> Çifte vatandaşın üçüncü devlete karşı korunması hususu bakımından ise; üçüncü devletin, hangi devletin tabiiyetini dikkate alacağı önem kazanmaktadır. 1930 Lahey Sözleşmesi'nin V. maddesi uyarınca; üçüncü devlet birden fazla tabiiyeti olan kimseye karşı sadece tek bir tabiiyeti varmış gibi muamele edecektir. Bu bakımdan üçüncü devletin; söz konusu kişinin ikamet ettiği devlet tabiiyetini ya da bu kişinin mutaden ve esas itibariyle mevcut şartlara göre fiilen en yakın temas halinde görüldüğü devletin tabiiyetini tanınması söz konusu olacaktır. Uluslararası mahkeme kararlarına göre, üçüncü devletin gerçek uyrukluğu göz önüne alarak karar vermesi gerektiği kabul edilmektedir.<sup>472</sup> Çifte vatandaşlara ilişkin uluslararası hukuk kuralları ile 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'ni göz önüne alacak olursak, zarar gören şahsın fırlatan devletin de tabiiyetinde olması

<sup>471</sup> Bkz. GÜNDÜZ, Aslan: **Milletlerarası Hukuk**, Beta, İstanbul, 2009, s. 570- 574.

<sup>472</sup>Uluslararası Adalet Divanı'nın Nottebohm davasında verdiği karar, örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası Adalet Divanı, Nottebohm kararıyla ortaya attığı gerçek tabiiyet ilkesinin, 1930 Lahey Sözleşmesi'nin I. ve V. maddelerinde yansıtıldığını ifade etmektedir. Lahey Sözleşmesi ile gerçek tabiiyet ilkesi bakımından Divan'ın kurduğu ilişki, tabiiyetin gerçekliği ilkesini, uluslar arası planda etkenliği bakımından, mutlak olarak kayıtlayan bir örf-adet hukuku kuralı ya da aynı hukuki güce sahip olan hukukun genel ilkesi olarak yorumlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. UNAT, İlhan, **Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, s. 26- 27; AYBAY (2008), s. 46.

halinde; bu devletin tabiiyet bağından doğan diplomatik himaye hakkını kullanarak fırlatan devlete 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca başvurusu mümkün olmayacaktır. Söz konusu durumda kişi adına Sözleşme'nin öngördüğü, zararın gerçekleştiği yer devleti ya da sürekli ikamet ettiği yer devleti başvuruda bulunabilecektir.<sup>473</sup> Bunun yanında zarar gören kişi, zararının tazmini için tabii olduğu fırlatan devlete milli hukuka göre zararının tazminini talep edebilecektir.

Çifte vatandaş fırlatan devletin tabiiyetinde değilse; tabii olduğu devletler bakımından hangisinin diplomatik himaye hakkına sahip olacağı ihtilaf konusu yaratabilecektir. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca fırlatan devlete, zarar gören ve çifte vatandaşlığı olan kişi adına başvuruda bulunan devletin diplomatik himaye hakkının olup olmadığını fırlatan devlet değerlendirecektir. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin VIII. maddenin birinci fıkrasında öngörülen şartın gerçekleşmiş sayılması için tabiiyeti altında olduğu devletlerden birinin fırlatan devlete başvurmuş olması yeterlidir. Çifte vatandaş olan kişinin, tabii olduğu devletlerden biri başvuramamış ya da başvuruda bulunmama niyetlerini açıklamış ise, söz konusu durumda Sözleşme'de sayılan diğer devletler, zarar gören kişi adına fırlatan devlete başvurabileceklerdir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin IX. maddesinin; bir devlet adına başka bir devletin fırlatan devlete zararın tazmini için başvurabileceğini öngörmesi düzenlemesini, Sözleşme'nin VIII. maddesi ile birlikte yorumlamak mümkündür. Buna göre, diplomatik korumadan hakkına sahip devlet ile fırlatan devlet arasında

---

<sup>473</sup> Zararın gerçekleştiği yer devleti ile devamlı ikamet devleti, aynı zamanda şahsın tabiiyet bağıyla bağlı olduğu devlet olabilir. Bu durumda, zarar gören şahsın tabiiyet bağıyla bağlı olduğu devlet, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin VIII. maddesinde öngörülen diplomatik koruma hakkından zararın gerçekleştiği yer devleti ya da zarar gören şahsın devamlı ikamet ettiği yer devleti olarak yararlanabilecektir.

diplomatik ilişki kurulmamışsa; diplomatik koruma hakkına sahip devlet, başka bir devletten, zararın tazmini için fırlatan devlete başvurmasını talep edebilecektir. Söz konusu durumda, zarar gören kişi bakımından sadece Sözleşme'nin VIII. maddesinde öngörülen devletler değil, IX. madde uyarınca kendine başvuruda bulunulan devlet de diplomatik koruma hakkına sahip olabilecektir.

Tazminat miktarının tayini meselesine gelince; bu konuda Sözleşme'nin uygulanabilir bir milli hukuka atıf yapması bakımından delegeler arasında görüş ayrılıkları çıkmış ve bu hususu çözmek bakımından kazanın gerçekleştiği yer hukuku ya da zarar gören devletin milli hukuku gibi öneriler sunulmuştur. Bunun yanında herhangi bir milli hukuka atıf yapmak yerine uluslararası hukukun bu konuda öngördüğü düzenlemelere atıf yapmayı öneren delegeler de olmuştur.<sup>474</sup> Ancak bu önerilerin hiçbirisi kabul edilmemiş ve nihayetinde tazminatın miktarının, uluslararası hukuka, eşitlik ve adalet prensiplerine uygun olarak ancak zarar göreni de esas alarak tespit edilmesi öngörülmüştür. Zarar görenin devlet mi, uluslararası örgüt mü ya da gerçek veya tüzel kişi olup olmadığının göz önünde tutulması gerektiği ifade edilmiş; tazminat miktarının, zarar göreni zarardan önceki durumuna getirecek şekilde hesaplanması öngörülmüştür. Görüldüğü üzere; Sözleşme bakımından tazminatın hesaplanması oldukça muğlak hükümlere bağlanmış ve belli bir kriter getirilmemiştir.<sup>475</sup> Kanımızca, miktarın, zarar göreni, zarar görmeden önceki haline getirmesi düzenlemesi, bu konuda hakkında maddede düzenlenen en somut hükümdür.

---

<sup>474</sup> CHRISTOL (1980), s. 359.

<sup>475</sup> GOROVE (1991), s. 237.

Tazminat ile ilgili olarak Uluslararası Tazminat Fonu kurulması hususu da tartışılmaktadır. Çünkü yukarıda da açıkladığımız üzere zarara uğrayanlar bakımından tazminatın talep edilmesi, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde uzun ve karışık bir prosedürle düzenlenmiştir. Sözleşme'de öngörülen diplomatik görüşmelerden bir sonuç alınamazsa; yürütülecek tahkim prosedürünün de hiçbir bağlayıcı etkisi yoktur. Zarar görenin zararını tazmin etme hususu; bir nevi fırlatan devletin takdirine bırakılmıştır. Bu sebeple böyle bir fonun kurulması, zarar gören kişilerin zararının tazmini bakımından daha basit ve etkili bir yöntem sağlayacaktır.<sup>476</sup>

### **3. Yeni Aktörlerin Uzay Faaliyetleri Nedeniyle Doğan Zarardan Sorumluluğu**

Devletler dışında, söz konusu faaliyetlerle uğraşan diğer aktörler de uluslararası örgütler ve özel hukuk tüzel kişileridir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi, uluslararası örgütlerin uluslararası sorumluluğunu fırlatan devletin sorumluluğu ile eşdeğer tutmuş; ancak uluslararası örgütlerin işbu Sözleşme'ye göre sorumlu olabilmesini belli şartlara bağlamıştır. Şöyle ki; uluslararası örgütler öncelikle hükümetler arası kurulmuş bir örgüt olacaktır. Dolayısıyla hükümet-dışı herhangi bir örgütün, uzay faaliyetlerinden doğacak zarar nedeniyle uluslararası sorumluluğunun söz konusu Sözleşme kapsamında ileri sürülmesi mümkün değildir.<sup>477</sup> Diğer şart ise; bu uluslararası örgüte

---

<sup>476</sup>Bkz. DIEDERICKS- KOPAL, s. 42- 43.

<sup>477</sup> 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin hükümetler-dışı örgütleri de kapsamı meselesi tartışılmıştır, fakat bu konuda Sözleşme açık bir hüküm getirmese de maddenin lazından bu husus anlaşılmaktadır. Bunun yanında uzaya ilişkin diğer antlaşmalara da baktığımız zaman hükümetler arası örgütler uluslar arası örgüt (international organizations) olarak ifade edilmektedir. Hükümet-dışı örgütler ise non-governmental organizations olarak düzenlenmiştir. Bu bakımdan antlaşmaların genel mantığı; uluslararası örgütleri, hükümetler-arası örgütler olarak ifade etmeye yöneliktir. Ayrıca uluslararası örgüt, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 5. maddesinde; "uluslararası örgüt, bir hükümetlerarası örgüt demektir" şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla, uluslararası örgüt

üye olan devletlerin çoğunun işbu Sözleşme'ye taraf olmasıdır. Dolayısıyla üyelerinin çoğu, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'ne taraf olamayan uluslararası örgütün, ilgili antlaşma uyarınca sorumluluğu yine ileri sürülemeyecektir. Yani antlaşma uluslararası örgütlerin sorumluluğunu da yine devletler üzerinden düzenlemiştir.

Hükümetler-dışı örgütler yanında; özel hukuk tüzel kişileri de uzay faaliyetlerinde yer almaktadırlar. Özel hukuk kişilerinin, uzay faaliyetlerinden doğan zarardan sorumlulukları bakımından, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin kapsamına girmesi söz konusu olamaz. Gerek hükümetler-dışı kuruluşların gerek özel hukuk tüzel kişilerin uzay faaliyetlerinden doğan zarar nedeniyle Uzay Hukuku kapsamında uluslararası sorumluluğa sahip olmaması uluslararası kişilik kavramıyla ilintilidir. Bu kişilerin, devletlerin de yer aldığı faaliyetlerde bulunmaları ve giderek artan oranda sorumluluk üstlenmeleri, sorumluluğu düzenleyen uluslararası metinler bakımından farklı kişilerin de sorumluluğunu kapsayan alt başlıkların açılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan devletlerin sorumluluğu ile hükümetler-dışı örgütlerin ve özel hukuk kişilerinin sorumluluğu ayrı tutulmaktadır.<sup>478</sup> Sonuç olarak uluslararası kişiliğe haiz olmayan kişiler bakımından, uzay faaliyetleri nedeniyle meydana gelen zararda, sorumluluğun doğması, ileri sürülmesi ve hukuki sonuçları da farklılık göstermektedir.

1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin ayrıca düzenleme içermemesi, uluslararası kişiliğe haiz olmayan kişilerin uzay faaliyetleri bakımından yine devletlerin sorumlu tutulması sonucunu doğurmaktadır. Şöyle ki; herhangi bir devlete tescil ettiren ve

---

hükümetlerarası, bir başka ifadeyle devletler tarafından kurulmuş ve üyeleri devletler olan örgütler olarak kabul edilmektedir. Bkz. UZUN, s. 13.

<sup>478</sup> UZUN, s. 9.

bunu başka bir devlette fırlatan bir şirketin mülkiyetindeki uzay aracının, başka bir devlete zarar vermesi halinde, Sözleşme uyarınca tescil ve fırlatan devlet müteselsilen sorumlu olacaktır. Bu durumda devletin milli hukuk kanalıyla özel hukuk tüzel kişisinden tazminat istemesi söz konusu olabilecektir ya da 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca tescil ve fırlatan devletten zararını talep edecektir. Zararı karşılayan, milli hukuk kanalıyla tescil ve fırlatan devletin zarar veren uzay aracının mülkiyetini elinde bulunduran özel hukuk tüzel kişisine rücu etmesinin söz konusu olabileceğini söyleyebiliriz.<sup>479</sup> Bunun dışında, özel hukuk tüzel kişilerinin faaliyetleri nedeniyle sorumluluklarını, milli hukuklarına göre de ileri sürmek mümkündür. Zarar veren uzay faaliyetleri nedeniyle hangi milli hukukun uygulanacağı da, kanunlar ihtilafının konusunu oluşturmaktadır.<sup>480</sup>

#### **E. Uzay Çevresinin Korunması ve Uzay Çöprü (Space Debris) Sorunu**

Uzay çevresinin korunması kavramıyla, uzay faaliyetleri nedeniyle uzayın kirlenmesi ve kirlenmenin uzay faaliyetlerine etkisi incelenecektir. Kirlenme; geriye doğru kirlenme ile ileriye doğru kirlenme olarak ikiye ayrılmaktadır. Geriye doğru kirlenme; dünyaya uzaydan gelen astronotlar ve uzay araçlarının dünyaya yabancı virüs veya madde taşıması olarak ifade edilmektedir. İleri doğru kirlenme ise; uzayın

---

<sup>479</sup> Bkz. Von der DUNK, s. 40.

<sup>480</sup> Örneğin yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve işlerde uygulanacak hukuku belirleyen 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 34. maddesinde haksız fiiller bakımından uygulanacak hukuk düzenlenmiştir. Buna göre; (1) Haksız fiilden doğan borçlar haksız fiilin işlendiği ülke hukukuna tâbidir. (2) Haksız fiilin işlendiği yer ile zararın meydana geldiği yerin farklı ülkelerde olması hâlinde, zararın meydana geldiği ülke hukuku uygulanır. (3) Haksız fiilden doğan borç ilişkisinin başka bir ülke ile daha sıkı ilişkili olması hâlinde bu ülke hukuku uygulanır. (4) Haksız fiile veya sigorta sözleşmesine uygulanan hukuk imkân veriyorsa, zarar gören, talebini doğrudan doğruya sorumlunun sigortacısına karşı ileri sürebilir. (5) Taraflar, haksız fiilin meydana gelmesinden sonra uygulanacak hukuku açık olarak seçebilirler. Kanun metni için bkz. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27683.html> [20.11.2011].

dünyadan gönderilen araçlar ve onların yaptığı faaliyetlerle kirlenmesi olarak tanımlanmaktadır.<sup>481</sup>

1967 Uzay Antlaşması'nın IX. maddesi, kirlenmeye ilişkin olarak; Antlaşma'ya taraf devletlerin, Ay ve diğer gök cisimleri dahil, uzayla ilgili inceleme ve araştırmalarını, bunların zararlı bir şekilde kirlenmesini ve yer-dışı maddelerin sokulması sonucunda yeryüzü ortamında hasıl olacak zararlı değişimleri önleyecek şekilde yürüteceklerine ve gerektiğinde bu maksada uygun tedbirler alacaklarına ilişkin bir düzenlenme öngörmüştür. Antlaşma'da uzayın korunmasına ilişkin bu düzenlemede “uygun tedbirler” ifadesinden ne anlaşılması gerektiği açık değildir. Bunun yanında Antlaşma uzay çevresinde yaratılabilecek zararlı kirlenme (harmful contamination), zararlı değişimler (adverse changes), zararlı çatma (harmful interference) kavramlarını kullanmakla birlikte, bu kavramları tanımlamamıştır.

Tanımlamanın yapılması ve uzayda meydana gelen kirlenmenin ayrıntılı bir düzenleme ile kapsamının ortaya konulmaması sorun teşkil etmektedir. Aşağıda daha ayrıntılı açıklanacağı üzere uzay çöplerinin varlığı, uzayın kirlenmesindeki en fazla etkinliğe sahip olan ve en çok tartışılan bir sorundur. Bunun yanında, radyo frekanslarının kullanım yoğunluğu ve dünya yüzeyinden yansıyan ışıkların, uzayda ışık kirliliğine yol açması kirlenmenin başka bir boyutudur.<sup>482</sup>

En yoğun uzay faaliyeti, dünyanın çevresindeki yörüngelere uydu yerleştirmek suretiyle, gerçekleştirilmektedir. Dünya çevresine yerleştirilen uydular, alçak yörüngede radyo frekansı yayan uydular olabileceği gibi; Jeostasyonel yörüngede kullanılan meteoroloji, uzaktan algılama ya da iletişim uyduları da

---

<sup>481</sup> LYALL-LARSEN, s. 284.

<sup>482</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. LYALL-LARSEN, s. 284.

olabilmektedir. Uydular aracılığıyla gerçekleştirilen uzay faaliyetleri nedeniyle dünyanın çevresi, uydularla sarılmış durumdadır. Dünyanın çevresini saran bu uydular; belli bir devlet ya da özel hukuk tüzel kişinin mülkiyetinde, belli bir devlet tarafından tescil edilmiş ve bu tescil ilişkisini gösteren belli bir işaret ya da ibareye sahiptir. Ancak söz konusu uydular sonsuza kadar faaliyette kalmamaktadır. Faaliyeti son bulan, bir başka deyişle kullanma ömrü tükenen uyduların, uzay aracının patlama ya da parçalanma sonucu dağılan parçalarının hukuki rejimini tayin etmek de önem arz etmektedir.

Bir uzay aracının; uzayda kullanım ömrünün tamamlanması ya da parlama veya parçalanma neticesinde meydana ortaya çıkan parçalar; Uzay Hukuku'nda antlaşmalarda düzenlenen “uzay aracı” sıfatını kaybederler. Bu sıfatı kaybetmeleri ile birlikte; uzayda uzay çöpu olarak kalırlar. Uzay çöpleri, uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda tanımlanmamış ve hukuki rejimleri düzenlenmemiştir. 1975 Tescil Sözleşmesi; tescil devletlerinin artık uzayda yer almayan uzay araçları ile ilgili Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bilgi vermesini öngörmüştür. Söz konusu araç dünyaya düşürölse ya da uzay boşluğuna gönderölse; bu uzay aracının akibeti ile ilgili ayrıntılı bir düzenleme içermemektedir.<sup>483</sup>

Uzay çöplerini tanımlamak bakımından en önemli adım, Uluslararası Hukuk Derneğı tarafından Buenos Aires'te alınan kararla atılmıştır. Karar uyarınca uzay çöpleri; aktif ve kullanım dahilinde olan uyduların haricinde, yakın gelecekte durumlarında bir değışme olması mümkün olmayan insan yapımı nesneler şeklinde tanımlanmıştır.<sup>484</sup> Ayrıca uzay çöpleri; insan tarafından yapılmış artık, faydalı bir

---

<sup>483</sup> YUN (2004), s. 116.

<sup>484</sup> Bkz. ESA/IRC (96), 16, Annexe 3, Buenos Aires International Instrument on the Protection of the Environment from Damage caused by Space Debris: Art 1(c); GILBERT, Juan Manuel de Faramian:

amaca hizmet etmeyen yörüngedeki herhangi bir cisim olarak da tanımlanmaktadır.<sup>485</sup>

Uzay çöpleri; özellikle diğer faaliyette olan uzay araçları bakımından tehlike arz etmektedir. Faaliyette olan uzay araçlarına çarpma suretiyle; hem o araçların faaliyetine son vermekte; hem de uzay aracının bulunduğu yerde yeni bir uzay çöprü oluşmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında; uzay çöpleri yüzünden işlemez hale gelen uzay aracının mülkiyetindeki devlet ya da diğer kişiler; maddi zarara uğramaktadır.<sup>486</sup>

Uzay çöplerinin uzaydaki tehlike boyutu yanında; özellikle düşük yörüngede bulunan kalıntıların atmosfere dönüp dünya yüzeyine düşmesi de söz konusu olabilir. Bu durumda, dünya yüzeyinde veya havada uzay kalıntısının bir zarara sebep olması söz konusu olabilecektir. Bunun yanında uzay çöpünün, düşük yörünge yerine, Jeostasyoner yörüngede olması da sorun yaratmaktadır. Düşük yörüngeki uzay çöprü, atmosfere dönme tehlikesi yaratırken; Jeostasyoner yörüngeki uzay çöpünün, daha yüksek yörüngelere gönderilmezse sonsuza kadar Jeostasyoner yörüngede kalma olasılığı söz konusu olacaktır. Bu durum, Jeostasyoner yörüngenin sınırlı kapasitesini de göz önüne alırsak, ticari faaliyetler bakımından tehlike arz etmektedir.<sup>487</sup>

Uzay çöpünün yol açacağı zararın tanımı ve sorumluluk, hiçbir antlaşmada düzenlenmemiştir. Söz konusu zararın, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin kapsamına

---

"*Space Debris: Technical and Legal Aspects*"; LAFFERRANDERIE, G.- CROWTHER (ed.): **Outlook on Space Law Over the Next 30 Years**, Kluwer International Law, the Netherlands, 1997, s. 309'dan atfen.

<sup>485</sup> Söz konusu tanım NASA tarafından yapılmıştır. Bkz. [http://www.nasa.gov/mission\\_pages/station/news/orbital\\_debris.html](http://www.nasa.gov/mission_pages/station/news/orbital_debris.html) [20.11.2011].

<sup>486</sup> LYALL-LARSEN, s. 305.

<sup>487</sup> JAKHU, R.S.: "*Space Debris in the Geostationary Orbit: A Major Challenge for Space Law*", *Annals of Air and Space Law*, Vol. XVII, part 1, 1992, Ed. McGill University, Canada, s. 315; GILBERT, s. 312'den atfen.

girip girmeyeceği de tartışmalıdır. Çünkü 1972 Sorumluluk Sözleşmesi uyarınca, uzay çöpünün hukuki rejimini ortaya koymak mümkün değildir. Uzay çöpu, artık uzay aracı statüsünde değildir. Bunun yanında parçalanma veya patlama sonucu oluşan parçaların hangi uzay aracına ait olduğu ve tescil devletinin tespiti mümkün değildir. Çalışmayan ve dolayısıyla sahipsiz hale gelen bir madde üzerinde hiçbir yönetimi olmayan bir devleti; uzay çöpünün verdiği zarar nedeniyle sorumlu tutmak mümkün değil gibi gözükmektedir.

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin S.1003-1 (01/04) Sayılı Sektör Kararları'nda, uzay kalıntılarının yarattığı tehlikeyi önlemek bakımından bir düzenleme yer almaktadır. Jeostasyoner Yörüngenin Çevresel Korunması başlığını taşıyan regülasyonda; nükleer enerji taşıyan ve kullanım ömrü dolan uzay araçlarının, herhangi bir zarara yol açmaması için, en kısa sürede yeterince yüksek bir yörüngeye fırlatılması gerektiğini düzenlemektedir.<sup>488</sup> Uzay kalıntılarının azaltılmasının ve temizlenmesinin hukuki boyutu yanında hem maddi hem de teknik boyutu önem arz etmektedir. Uzay çöpünün yeterince yüksek yörüngelere gönderilmesine karşılık, atmosfere indirilmesi hem teknik açıdan daha zordur hem de yeterince yüksek yörüngeye göndermek bakımından daha maliyetlidir.<sup>489</sup> Ancak uzay çöpünün yeterince yüksek yörüngeye gönderilmesi de gelecek açısından işe yarayacak bir çözüm gibi gözükmemektedir.<sup>490</sup>

488 Bkz. [http://read.pudn.com/downloads128/doc/fileformat/546833/ITUList\\_Rec\\_UITRe.pdf](http://read.pudn.com/downloads128/doc/fileformat/546833/ITUList_Rec_UITRe.pdf)  
[3.10.2011].

<sup>489</sup> LYALL-LARSEN, s. 296.

490 Nitekim son dönemde, uzay kalıntılarının yüksek yörüngelere fırlatılmak yerine tamamen temizlenmesine ilişkin çalışmalar hız kazanmıştır. Bu konuda bkz. [http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEkler\\_DetayV3&D“Uzay\\_Cöplüğü\\_Nasıl\\_Temizlenir?”\\_ate=&ArticleID=1059546&CategoryID=79](http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEkler_DetayV3&D“Uzay_Cöplüğü_Nasıl_Temizlenir?”_ate=&ArticleID=1059546&CategoryID=79) [19.10.2011]; “Uzay Çöplüğü Tehlike Saçıyor” haberi için bkz. [http://www.ekoses.com/ekolojikyasamportali/bpg/publication\\_view.asp?iabspos=1&vjob=vdodoc.147222](http://www.ekoses.com/ekolojikyasamportali/bpg/publication_view.asp?iabspos=1&vjob=vdodoc.147222): [19.10.2011].

Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin hazırladığı raporun ekinde Uzay Çöplerini Azaltma Esasları (Space Debris Mitigation Guidelines) başlığında belli düzenlemeler getirilmiştir. Nitekim Genel Kurul'un 1 Şubat 2008 Tarihli ve 62/217 Sayılı kararında<sup>491</sup> söz konusu esasların onaylandığı ifade edilmiştir. Bazı devletler, kabul edilen esasların esnek hukuk yaratması itibariyle ve bağlayıcılığı olmadığı gerekçesiyle, eleştirmişlerdir. Söz konusu düzenlemelerin mevcut problemi çözmek bakımından yetersiz olduğunu, konunun Hukuk Altkomitesi'nde ele alınacak bağlayıcı bir antlaşma ile düzenlemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.<sup>492</sup>

Uzay çöpünün azaltılması konusunda bölgesel ve devletler bazında bazı çalışmalara rastlamak mümkündür. ABD, Japonya, Fransa, Rusya bu konuda milli düzenlemelere sahiptir.<sup>493</sup> Bunun yanında Avrupa Uzay Ajansı uzay kalıntılarının azaltılması hususunda davranış kuralları hazırlamıştır.<sup>494</sup>

Uzay çöpüne ilişkin olarak bazı çözüm yolları önerilmektedir. Özellikle bir Uluslararası Uzay Ajansı'nın kurulması ve bu ajansın uzay çevresinin korunması bakımından yetkiye sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanında bölgesel olarak Avrupa Uzay Ajansı'nın yaptığı gibi Birleşmiş Milletler bünyesinde bir davranış kuralları oluşturulmalı; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler antlaşmaları dünyanın gündemindeki bu konu bakımından yeniden düzenlenmelidir. Özellikle 1967 Uzay Antlaşması'nın uluslararası işbirliğine, 1975 Tescil Sözleşmesi'nin uzay

<sup>491</sup> UNGA Res. 62/217, (1.2.2008). Metin için bkz. <http://daccess-ods.un.org/TMP/4700946.html> [13.09.2011].

<sup>492</sup> Bkz. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space to the 2007 General Assembly (A/62/20), s. 47- 50. Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A\\_62\\_20E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A_62_20E.pdf) [20.11.2011].

<sup>493</sup> JASENTULIYANA (1999), s. 345.

<sup>494</sup> Bkz. [http://www.esa.int/esaMI/Space\\_Debris/SEM0HL05VQF\\_0.html](http://www.esa.int/esaMI/Space_Debris/SEM0HL05VQF_0.html) [13.09.2011].

öpünün tespit edilebilmesine ve 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nin uzay çöpünün verdiği zarar nedeniyle sorumluluğa ilişkin olarak uygulanabilir olması gerekmektedir.<sup>495</sup> Kanımızca, uzay çöpünün hukuki rejimi, temizlik ve sorumluluk bakımından, uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'na atıf yapan ve bu Antlaşmalar'ın getirdiği düzenlemelerle paralel düzenlemeler içeren yeni bir uluslararası antlaşma yapılması ve ilgili antlaşmanın devletlerin geneli tarafından kabul edilmesi, sorunun hukuki açıdan çözümü bakımından daha etkili bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

#### **F. Eşitlik İlkesi ve Üçüncü Dünya Ülkeleri**

Eşitlik ilkesine pek çok uluslararası metinde yer verilmesine rağmen; kavramın içeriği tam olarak tanımlanmamıştır. Eşitlik kavramı, daha çok uluslararası yargı sisteminde karşımıza çıkmakta; ve somut olayı hukukun ötesinde hakkaniyete göre çözüme işlevi sağlamaktadır.<sup>496</sup>

Kavram özellikle gelişmekte olan devletler bakımından, yeni Uluslararası Ekonomik Düzen çerçevesinde ve insanlığın ortak mirası kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası hukukta yer edinmeye başlamıştır. Eşitlik ilkesiyle amaç, gelişmekte olan devletlerin karar mekanizmalarına etki edebilmesini ve insanlığın ortak mirası alanlarından elde edilen gelirden eşit bir şekilde yararlanmalarını sağlamaktır. Nitekim bu yeni dünya düzeninin hukuki yansımaları da uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda yerini bulmuştur.

---

<sup>495</sup> Bkz. GILBERT, s. 317- 318.

<sup>496</sup> MAU, Stephen : *“Equity, The Third World and The Moon Treaty”*, Suffolk Transnational Law Journal, Vol.8, 1984, s. 224- 225.

Daha önce bahsettiğimiz üzere 1967 Uzay Antlaşması'nda, uzay ve gök cisimlerinin bütün insanlığa tahsis olduğu düzenlenmesinde; bu tahsisin devletlerin ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın gerçekleşeceği kaleme alınmıştır. Nitekim özellikle bu hüküm gelişmekte olan devletleri temsilen Brezilya tarafından önerilmiş ve nihayetinde 1967 Antlaşması'nın I. maddesinde yer bulmuştur. Bunun yanında uzaya ve gök cisimlerine ulaşım yine eşitlik esasına dayandırılmış; uzayın ve gök cisimlerinin kullanımında milletlerarası işbirliğinin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi gerektiği düzenlenmiştir. 1979 Ay Anlaşması da, eşitlik ilkesine yer vermiştir. Antlaşma; Ay'ı insanlığın ortak mirası ilan ederek Ay'da yapılacak araştırma ve bilimsel çalışmaların eşitlik ilkesi uyarınca gerçekleştirilmesini; Ay'da doğal kaynak bulunması ve bu kaynağın işletilmesi halinde elde edilecek gelirin paylaşılması gerektiğini öngörmüştür.<sup>497</sup>

Görüldüğü üzere; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları yeni uluslararası ekonomik düzeni göz önüne alarak, gelişmekte olan devletleri, uzay faaliyetleri bakımından teşvik etmeyi ve onları da bu faaliyetlerden yararlandırmayı amaçlamaktadır. Ancak uzay faaliyetlerinin başlaması ve yoğunlaşmasından sonra; söz konusu ilkenin pratiğe dönüşmesi biraz sorunlu olmuştur. Özellikle yörüngelerin paylaşımı noktasında eşitlik ilkesinin uygulanması sıkıntı yaratmaktadır.

Dünyanın farklı katmanlarından oluşan yörüngeleri; belli bir kapasiteye sahiptir ve belli bir süre sonra kapasitesi daha fazla uyduyu kaldırarak nitelikte olmayacaktır. Bu noktada yukarıda bahsettiğimiz üzere, uzay çöplerinin azaltılması ve temizlenmesi önem kazanmaktaysa da; yörüngelere uydu göndermenin belli bir rejime bağlanması da gerekmektedir. Belli bir süre boyunca; özellikle gelişmekte

---

<sup>497</sup> 1979 Ay Anlaşması XI. Madde.

olan devletlerin teknik ve ekonomik olarak uzay faaliyetlerinde yer alamadığı dönemlerde; yörüngeler ilk gelen hizmet alır anlayışıyla kullanılmıştır. 1967 Uzay Antlaşması *res communis* alanları eşitlik ilkesi çerçevesinde kullanılmasını düzenlese de; hakkaniyete aykırı kullanımlar baş göstermiştir. Bunun yanında; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda uzaydan elde edilen bilgi ve kaynakların eşit dağılımı öngörülse de; gelişmiş devletler eşit paylaşım hususunda gönülsüz davranmaktadır.

Bu noktada; gelişmekte olan devletlerin tepkisi olarak Bogota Bildirisi yayınlanmıştır. Söz konusu bildiri, *res communis* alanlarda egemenliği iddia etmenin yanında; söz konusu eşitsiz kullanıma bir tepki olarak da ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bünyesinde Grup 77 olarak anılan devletler, uzayın kullanımı ve araştırılması hususunda daha somut düzenlemeler yapılmasını gerek Genel Kurul toplantılarında, gerekse Birleşmiş Milletler'in uzaya ilişkin konferanslarında dile getirmişlerdir.<sup>498</sup> Nitekim söz konusu husus Genel Kurul'un 3 Aralık 1986 Tarihli ve 41/64 Sayılı kararında da yer almıştır.<sup>499</sup> Ayrıca bu tarihten sonra Genel Kurul'da karar altında alınan Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler'de uzaktan algılama faaliyetlerinde ve bu faaliyetten elde edilen verilerin kullanımında gelişmekte olan devletlerin özellikle göz önüne alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Gerek antlaşmalardaki geniş yoruma açık ve zorlayıcı olmayan ifadeler; gerek esnek hukuk olarak devletler bakımından bağlayıcılığı olmayan ilkeler; uzayda ve uzay faaliyetlerinde eşitlik ilkesinin uygulanması bakımından yetersiz

---

<sup>498</sup> JASENTULIYANA (1989), s. 132.

<sup>499</sup> UNGA Res. 41/64, (3.12.1986). Metin için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/495/72/IMG/NR049572.pdf?OpenElement> [12.12.2011].

kalmaktadır. Yörüngelerin eşit dağılımı ve etkili kullanımı, uzay faaliyetlerinden elde edilen veri ve kaynaklara ulaşmada gelişmekte olan devletlerin ulaşımını sağlayacak nitelikte devletleri bağlayıcı metinler, söz konusu ilkenin somut olarak uygulanması açısından gereklidir.<sup>500</sup> Ancak Birleşmiş Milletler bünyesinde, aktif rol oynayan gelişmiş devletlerin, eşitlik ilkesinin somut olarak düzenlenmesi iradesinde olmalarına bağlıdır.

---

<sup>500</sup> KOPAL (1980), s. 169.



## SONUÇ

Devletlerin, dünya üzerindeki faaliyetlerinin uzaya taşınması ile uzay faaliyetleri başlamış ve iki devlet arasında adeta bir güç gösterisine dönmüştür. ABD ile Eski Sovyetler Birliği uzay faaliyetlerinde başı çeken devletler olarak 1950'den sonra, uzay teknolojisinin geliştirilmesine ilişkin büyük başarılar kaydetmiştir.

Uzay teknolojisinin gelişmesindeki hız hukuka yansımamış; uzay faaliyetlerinde bulunan devletler –özellikle Eski Sovyetler Birliği ve ABD- söz konusu faaliyetlerini, uzayda belli bir hukuki rejim olmadan gerçekleştirmişlerdir. Hukuk, uzay faaliyetlerinin başladığı ilk yıllarda doktrinel tartışmalardan öteye gidememiştir.

Uzaya ilişkin hukuki boşluğu doldurmaya yönelik çalışmalar Birleşmiş Milletler nezdinde yapılmıştır. 1962 İlkeler Bildirgesi'yle; uzayın ve uzay faaliyetlerinin hukuki rejimine ilişkin ilk düzenlemeler kaleme alınmıştır. Bildirgenin yapılış aşamasında; devletlerin uzaya ve uzay faaliyetleri hakkındaki görüşleri oluşmuş ve daha sonra yapılan antlaşmalara da ilgili tartışmalar yol göstermiştir.

1967 Uzay Antlaşması, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin olarak yapılmış ilk uluslararası antlaşmadır. 1962 İlkeler Bildirgesi'nin kodifiye edilmiş hali olması itibariyle; antlaşmaya taraf devletlerin sayısı, uzaya ilişkin diğer antlaşmalara nazaran fazladır. Bu durum da antlaşmanın etkinliğini arttırmakta; hatta antlaşmanın bazı hükümlerinin uluslararası örf- adet hukuku kuralı haline geldiği yorumlarına sebep olmaktadır. 1967 Uzay Antlaşması'nın en önemli düzenlemesi uzayın ve gök cisimlerinin rejiminin düzenlendiği maddedir. Söz konusu maddede uzay ve gök cisimlerinin hukuki rejimi *res communis* olarak belirlenmiştir. Ayrıca, uzayın barışçıl

amaçlarla kullanımı, kitle imha silahlarının ve nükleer silahların uzayda kullanımının yasaklanması, devletlerin uzay faaliyetlerinden dolayı uluslararası sorumluluğu, tescil, astronotların statüsü ve kurtarılmasına ilişkin düzenlemeler diğer önemli maddeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1968 Kurtarma Anlaşması, astronotların kurtarılması ve iade edilmesine ilişkin düzenlemeler içermekte ve devletlere bu hususta birtakım yükümlülükler öngörmektedir. 1972 Sorumluluk Sözleşmesi, Dünya yüzeyinde, hava sahasında ya da uzayda, uzay aracının sebep olacağı kazalar nedeniyle, fırlatan devletin sorumluluğunu düzenlemektedir. Söz konusu Antlaşma'da, dünya yüzeyinde ve hava sahasında hava aracına yönelik gerçekleşecek kazalar için mutlak sorumluluk, uzayda gerçekleşecek kazalar bakımından kusur sorumluluğu öngörülmüştür. Antlaşma, sorumluluğa ilişkin taraf devletler arasında doğacak uyuşmazlıkların çözümüne yönelik bir prosedüre yer vermektedir. Uyuşmazlığın çözümü için taraf devletlerin öncelikle diplomatik yollarla görüşmesini öngören antlaşma; diplomatik görüşmelerden sonuç alınamazsa şikayet komisyonu kurulması gerekmektedir. Şikayet komisyonunun vereceği kararın bağlayıcı olmaması, uyuşmazlığın çözümünü etkilemektedir.

1975 Tescil Sözleşmesi, devletlerin uzay faaliyetlerini uluslararası kamuoyuyla paylaşması amacıyla yapılmıştır. İki tescil sistemi öngören Sözleşme, milli tescili devletlerin kendi düzenlemesine bırakmış; uluslararası tescilin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri nezdinde tutulması ve devletlerin 1975 Tescil Sözleşmesi'nde yer alan bilgileri Genel Sekreter'e bildirmesi öngörülmüştür.

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda en son yapılan ve devletler arasında en çok tartışılan antlaşma 1979 Ay Anlaşması'dır. Söz konusu

Anlaşma, Ay'ın ve gök cisimlerinin hukuki statüsünü belirlemek bakımından önem arz etmektedir. Anlaşma'da, Ay ve gök cisimlerinin hukuki rejimini belirlemek adına, o döneme kadar hiçbir Anlaşma'da yer almamış ve 1960'larda tartışılmaya başlanmış, insanlığın ortak mirası kavramına yer verilmiştir. Bu kavramla birlikte Ay'ın hiçbir egemenlik ve özel mülkiyete tabi olmayacağı; münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Ay'da, işletilebilecek bir doğal kaynak bulunması halinde, bu kaynakların etkili ve verimli kullanımına ilişkin bir sistem kurulması öngörülmüştür.

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmalarının yapılmasından sonra, antlaşmaların ayrıntılı düzenlemediği alanlara ilişkin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararları çıkarılmıştır. Söz konusu Genel Kurul kararlarında; düzenlediği faaliyet alanıyla ilişkili olarak birtakım ilkeler ortaya konulmuştur. Söz konusu kararlar; uluslararası televizyon yayını uydularının kullanımı, uzaktan algılama, nükleer enerjinin uzayda kullanımı, uzayın bütün devletlerin yararına kullanımına ilişkin olarak karşımıza çıkmaktadır. Kararlar, uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları gibi, devletleri bağlayıcı etkiye sahip değillerse de; bazı uzay faaliyetlerine yönelik esasları içermesi sebebiyle, devletlere yol göstericidir.

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları, söz konusu antlaşmalara taraf olmayan devletler bakımından bağlayıcı değildir. Ancak doktrinde antlaşmaların bazı hükümlerinin uluslararası örf ve adet hukuku kuralı haline geldiği ifade edilmektedir. Özellikle 1967 Uzay Antlaşması'nın, uzayın *res communis* rejimine tabi olduğunu düzenleyen maddesinin uluslararası örf- adet hukuku kuralı haline geldiği; ilgili Antlaşma'ya taraf olmayan devletleri bağladığı ileri sürülmektedir. Söz konusu düzenlemenin devletlerin uygulamaları bakımından uluslararası örf ve adet hukuku

kuralı oluşturduğu söylenebilirse de; bunu teyit eden bir uluslararası mahkeme içtihadına rastlamak mümkün değildir.

Uzaya ve uzay faaliyetlerine yönelik hukuki rejim, Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ile düzenlenmiş olsa dahi hukuki rejime ilişkin tartışmalar sona ermemiştir. Uzayın hukuki rejimi 1967 Uzay Antlaşması ile *res communis* olarak belirlenmiş, 1979 Ay Antlaşması'nda özel olarak Ay'ın insanlığın ortak mirası olduğu düzenlenmiştir. İnsanlığı ortak mirası kavramının anlamı tartışmalı olmasına rağmen, devletlerin egemenliğini yasaklaması bakımından *res communis* rejimi ile benzerlik gösterir. Bunun yanında Ay'a ilişkin ekonomik düzenlemeler getirme boyutu da söz konusudur. Antlaşmalarda söz konusu düzenlemeler uzayda devlet egemenliğini yasaklanmasına rağmen; gerek devlet egemenliğine ilişkin gerekse özel mülkiyete ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Bogota Bildirisi ile ekvator devletleri Jeostasyonier yörüngede egemenlikleri olduğunu iddia etmektedirler. Uluslararası arenada pek fazla destek bulmayan bu görüş; hukuken de savunulabilir gözükmemektedir. Bunun yanında, özellikle Ay'da ve gök cisimlerinde özel mülkiyet kurulabilmesine ilişkin tartışmalar gündemdedir. 1979 Ay Antlaşması açıkça özel mülkiyeti yasaklamıştır. Ancak Antlaşma'nın çok az devlet tarafından imzalanması, antlaşmanın etkinliğini zedelemektedir. Uzay faaliyetlerinde bulunan devletler ve doktrindeki bazı yazarlar, Ay ve gök cisimleri üzerinde devlete egemenliği kurulamasa da, taşınmazlara yönelik özel mülkiyet tesis edilebileceğini iddia etmektedirler. Kanımızca, devlet egemenliğinin olmadığı bir alanda özel mülkiyet tesis edilmesi söz konusu olamaz. 1967 Uzay Antlaşması, ay ve gök cisimleri üzerinde devlet egemenliğini yasaklayarak, ilgili alanlarda özel mülkiyet tesis edilmesini de yasaklamıştır.

Uzay ve hava sahasının sınırlandırılmasına yönelik çok fazla tartışma yapılsa da; ilgili husus uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda düzenlenmemiştir. Bu konuda işlevci yaklaşım uzay teknolojisinin ne kadar gelişeceğini beklenmesi gerektiğini ileri sürmüş; mekansalcı yaklaşım ise hava sahası ile uzayın belli bir fiziksel kritere göre sınırlandırılması gerektiğini savunmuşlardır. Sonuç olarak; devletlerin hava ülkesindeki egemenlik alanını sınırlayacak nitelikte bir düzenleme; devletlerin bu konuda bir antlaşma yapma iradesinin ortaya çıkmasına bağlıdır. Hava sahası ile uzay arasında bir sınır çizilmesinin, ilgili konuda somut uyumsuzluk çıkmaması sebebiyle acil olmadığı görüşü gerçekçi değildir. Gelişmekte olan uzay faaliyetleri, hava sahası ile uzay arasındaki sınırın belirlemesini gerektirmektedir. Bazı devletler milli hukuklarında uzayı ya da hava faaliyetlerini tanımlamış, kimisi hava faaliyetlerinin yüksekliğini belirlemiştir. Devletlerin bu düzenleme ve uygulamalarında bir birlik yoktur. Ayrıca devletler söz konusu düzenlemelerin, hava sahasını sınırlandırma amacı taşımadığını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak; hava sahası ile uzay arasında, objektif bir kritere göre sınır belirleyecek bir uluslararası antlaşmaya ihtiyaç vardır.

Uzay faaliyetlerinin hukuki rejimi bakımından çalışmamızda genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Uzay faaliyetlerinin her birine ilişkin ayrı tartışmalar yapılmakta ve faaliyeti yürüten ya da yöneten uluslararası örgüt tarafından düzenlenmektedir. Bu nedenle, çalışmamızda uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın uzay faaliyetlerine yönelik hukuki rejimi incelenmiştir. Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları, uzay faaliyetlerinin barışçıl amaçlarla gerçekleştirilmesini düzenlemiştir. Ancak barışçıl amaçların anlamı tartışma konusu olmuştur. Batılı devletler, barışçıl amacı saldırgan olmayan faaliyetler şeklinde

yorumlarken; Sovyet bloğundaki devletler askeri olmayan faaliyetler olarak yorumlamıştır. Günümüzde devletlerin uygulamaları, uzayın saldırgan olmayan amaçlarla kullanımına yöneliktir. Barışçıl amaçlar kavramının anlamının açık olmaması, uzayda silahlanma yarışının önlenememesine sebep olmuştur. Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları uzayın münhasıran barışçıl amaçlarla kullanılmasını ve uzayda kitle imha silahları ile nükleer silahların kullanımını yasaklasa da; uzayda silahlanma yarışı günümüz uluslararası düzen ve güvenliğin büyük tehditlerinden birini oluşturmaktadır. Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın ilgili düzenlemelerinin, uzayda silahlanmayı engellemek bakımından yetersiz kalması, söz konusu tehlikeyi bertaraf edebilecek yeni bir uluslararası antlaşma yapılmasını gündeme getirmiştir. Bizce de, yapılacak yeni bir uluslararası antlaşmanın uzayda silahsızlanmasının sağlanmasında, daha etkili olacağı söylenebilir.

Uzay faaliyetlerinin uluslararası kamuoyuna açık ve şeffaf gerçekleştirilmesini sağlama amacıyla getirilen tescil sistemi, içeriği nedeniyle tartışma konusu olmaktadır. Uluslararası tescilin, uzay aracına ilişkin çok bilgi içermesi ve üstelik uzay aracına yönelik bilgi aktarmanın tescil devletinin takdirine bırakılması oldukça eleştirilmelidir. Kanaatimizce uzay araçlarının uluslar arası tescile kaydedilmesi zorunluluk arz etmeli ve tescil içinde yer alması gereken bilgiler arttırılmalıdır. Özellikle, tescil devleti uzay aracının, uzayda yapacağı faaliyete ve nükleer enerji taşıyıp taşımadığına ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni bilgilendirmekle yükümlü tutulmalıdır.

Uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları, uzay faaliyetlerinin neden olduğu zarardan sorumluluğu fırlatan devlete yüklemiştir. Söz konusu 1972 Sorumluluk Sözleşmesi'nde sorumluluk; mutlak sorumluluk ve kusur sorumluluğu

olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hava sahasında hava aracına yönelik ve dünya yüzeyinde meydana gelecek kazalardan sorumlulukta mutlak sorumluluk; uzayda meydana gelecek kazalar bakımından kusur sorumluluğu öngörülmüştür. Sözleşme’de zarar türünün ve tazminat miktarının hesaplanmasına ilişkin açıkça düzenleme öngörülmemesi tartışma konusudur. Ayrıca Sözleşme’de öngörülen uyuşmazlıkların çözümü prosedürünün etkili olmaması ve uzun bir prosedür; zarara uğrayanların zararının daha çabuk tazmin edilebileceği bir öneri arayışına sebep olmaktadır. Çözüm olarak Uluslararası Tazminat Fonu kurulması önerilmektedir. Biz de bu nitelikte kurulacak bir fonun zarar gören gerçek kişilerin, 1972 Sorumluluk Sözleşmesi’nde öngörülen prosedür nedeniyle mağdur olmalarının önüne geçilebileceği kanaatindeyiz.

Uzayın, bütün devletlerin kullanımına açık olması, teknolojinin ilerlemesi ile birlikte pek çok devletin uzay faaliyetlerinde bulunmasına yol açmaktadır. Özellikle telekomünikasyon faaliyeti için düşük yüksekliğe gönderilen uyduların sayısı oldukça fazladır. uzay faaliyetlerinin gelişmesi insanoğlunun bilgi birikimi ve gelişimi bakımından sevindirici olsa da, söz konusu gelişim birtakım olumsuzlara da yol açmaktadır. Özellikle fonksiyonu tamamlamış ya da parçalanmış uzay araçlarının hukuki ve teknik boyutları tartışmalıdır. Söz konusu araçlar uzay çöplüğü olarak nitelendirilse de; uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları’nda söz konusu araçları tanımlamaya yönelik hiçbir düzenleme yer almamaktadır. Uzay çöplerinin hukuki statüsü ve uzay çöplerinin uzay faaliyetlerini etkilemesi nedeniyle sorumluluk ayrıca bir uluslararası metinle düzenlenmelidir. Ayrıca uzay çöplerinin önlenmesi ve azaltılmasına yönelik davranış kuralları oluşturulmalıdır. Uzay faaliyetlerinin yoğunlaşması sebebiyle, Birleşmiş Milletler Antlaşmaları’nda öngörülen eşitlik ve

işbirliğine ilişkin düzenlemeler de etkin olamamaktadır. Uzak faaliyetlerinin eşitlik ilkesine göre yürütülmesi ve yönetimi; her devletin uzayı etkin kullanabilmesini sağlayacaktır. Bu noktada uzak trafiğı yönetimi de önem kazanmaktadır. Uzak trafiğı yönetimi; yörüngelerin ve radyo dalgalarının adil dağılımını sağlayacağı için; eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesi yanında; devletlerin yörüngelerin yoğunluğu nedeniyle uzak faaliyetlerinin olumsuz etkilenmesinin önüne geçecektir.

Son olarak; uzak faaliyetlerinin devletlerin tekelinden çıktığını söylemek mümkündür. Yeni aktörler olarak tabir ettiğimiz kişiler, uzak faaliyetlerinin giderek ticari bir boyut kazanmasına neden olmaktadır. Söz konusu durum, faaliyetlerin sadece mevcut uzak antlaşmalarına göre yönetilmesini engellemektedir. Çünkü uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları, devletlerin uzak faaliyetlerine yönelik düzenlemeler içermektedir. Bu bakımdan yeni aktörlerin uzak faaliyetlerine, özel hukuk düzenlemeleri etki etmektedir. Ancak yeni aktörlerin uzak faaliyetlerini, uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları ile getirilen rejime uygun olarak gerçekleştirmeleri gerektiğı gözden kaçırılmamalıdır.

## KAYNAKÇA

### Kitaplar

ABDULLAYEV (ABDULLAHZADE), Cavid: **Uluslararası Hukuk Açısından Gemilerden Kaynaklanan Petrol Kirliliği**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

AKİPEK, İlhan: **Hava Sahasının Devletler Hukuku Bakımından Durumu**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No.134, Ankara, 1959.

AYBAY, Rona, **Yabancılar Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

AYBAY, Rona: **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

BASLAR, Kemal: **The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law**, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 1998.

BROWNLIE, Ian: **Principles Of Public International Law**, Oxford University Press, Fifth Edition, USA, 2002.

CHENG, Bin: **Studies in International Space Law**, Clarendon Press, 1997.

CHIA, Jui Cheng: **The Utilition of the World's Air Space and Free Outer Space in the 21st Century**, Kluwer International Law, The Netherlands, 2000.

CHRISTOL, Carl: **Space Law-Past, Present and Future**, Kluwer Law and Taxation Publishers, The Netherlands, 1991.

- COOPER, John Cobb: **Milletlerarası Hava Hukuku'nda Roma Hukuku ve "Cujus Est Solum" Prensibi** (çev. Bülün ÖZ), Berksoy Matbaası, İstanbul, 1959.
- ÇELEBİCAN, KARADENİZ, Özcan: **Roma Eşya Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.
- ÇELİK, Edip: **Milletlerarası Hukuk**, Cilt I, Fakülteler Matbaası, 1980..
- ÇELİKEL, Aysel- GELGEL, Günseli: **Yabancılar Hukuku**, Beta, İstanbul, 2010.
- ÇİÇEKLİ, Bülent: **Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009.
- DIEDERIKS-VERSCHOOR, I H Philepina- KOPAL, Vladimír: **An Introduction to Space Law**, Kluwer Law International, 2008.
- ERKİNER, Hakan Hakkı: **Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010.
- GANGALE, Thomas: **The Development of Outer Space**, ABC-CLIO, USA, 2009.
- GEMALMAZ, Burak: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Mülkiyet Hakkı**, Beta, İstanbul, 2009.
- GOROVE, Stephen: **Developments in Space Law Issues and Policies**, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 1991.
- GÜNDÜZ, Aslan: **Milletlerarası Hukuk**, Beta, İstanbul, 2009.
- HAANNAPPEL, P.P.C.: **The Law and Policy of Air Space and Outer Space A Comparative Approach**, Kluwer International Law, The Netherlands, 2003.

HALEY, Andrew: **Space Law and Government**, Meredith Publishing, USA, 1963.

İMAMOĞLU, Altuğ: **Mülkiyet ve Toprak Sistemleri**, Yazıt Yayıncılık, Ankara, 2006.

JASENTULIYANA, Nandasiri: **International Space Law and the United Nations**, Kluwer International Law, the Netherlands, 1999.

JENKS, C. Wilfred: **Space Law**, Stevens&Sons, 1965.

JESSUP, Philip- TAUBENFELD, Howard: **Controls for Outer Space**, Columbia University Press, USA, 1959.

KILIÇOĞLU, Ahmet, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.

KIVILCIM, Zeynep: **Uluslararası Kamu Hukuku'nda İnsanlığın Ortak Mirası**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2010.

LAFFERRANDERIE, G.- CROWTHER (ed.): **Outlook on Space Law Over the Next 30 Years**, Kluwer International Law, the Netherlands, 1997.

LYALL, Francis- LARSEN, Paul B.: **Space Law: A Treatise**, Ashgate, England, 2009.

MCDUGAL, S. MYRES - LASSWELL, D. HAROLD - A.VLASIC IVAN: **Law and Public Order**, New Haven, Yale Universty Press, 1963.

MERAY, Seha: **Uzay ve Milletlerarası Hukuk**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964.

MEREDITH, P.-ROBINSON, G.: **Space Law: A Case Study for the Practitioner**, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, 1992.

NOLAN, Joseph [vd.]: **Black's Law Dictionary**, Sixth Edition, West Publishing, USA, 1990.

NOMER, Ergin: **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2010.

OĞUZMAN, Kemal-ÖZ, Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2006.

ÖNEN, Mesut: **Türk Sivil Havacılık Mevzuatı ve Uluslararası Uzay Hukuku Kuralları**, Marmara Üniversitesi Yayın No:430, İstanbul, 1986.

ÖZGÜR, Salih: **Geleceğe Yönelen Tehdit? Kitle İmha Silahları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ÖZMAN, Aydoğan: **Deniz Hukuku I**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.

PAZARCI, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009.

PRESTON, Bob- JOHNSON, Dana- EDWARDS, Sean- MILLER, Michael - SHIPBAUGH, Calvin: **Space Weapons Earth Wars**, RAND, Arlington, 2002.

PRITZCHE, Kai-U: **The Development of the Concept of the Common Heritage of Mankind in Outer Space Law and Its Contents in the 1979 Moon Treaty**, Master Dissertation, University of California, 1984.

RADO, Türkan: **Roma Hukuku Dersleri – Borçlar Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.

REYNOLDS, Glenn H.- MERGES, Robert P.: **Outer Space Problems of Law and Policy**, Westview Press, 1997.

SİRMEN, Lale: **Eşya Hukuku Dersleri**, Savaş Yayınları, Ankara, 1995.

SMITH, Milton L.: **International Regulation of Satellite Communication**,  
Martinus Nijhoff Publishers, USA, 1990.

TAHİROĞLU, Bülent: **Roma Borçlar Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 2009.

TARHANLI, Turgut: **Uydular Aracılığıyla Yer Doğal Kaynakları'nın Uzaktan  
Algılanması ve Uluslararası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları,  
No: 3669, İstanbul, 1991.

TUĞRUL, Saim: **Kamu Hukuku Açısından Mülkiyet Hakkı ve Sınırlandırılması**,  
Kazancı, İstanbul, 2004.

UNAT, İlhan: **Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi**, Sevinç  
Matbaası, Ankara, 1966.

UZUN, Elif: **Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin  
Sorumluluğu**, Beta Yayınları, İstanbul, 2007.

#### **Yararlanılan Tezler**

AKDOĞAN, Erkan: **21. yüzyılda Yeni Silah Teknolojileri, Silahların Kontrolü ve  
Uluslararası Hukuk** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara  
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

İBAS, Selahattin: **Uzayın Askeri Kullanımı ve Silahsızlandırılması**  
(Yayınlanmamış Doktora Tezi), G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,  
2007.

KESKİN, Funda: **Uzayın Hukuksal Statüsü ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün  
Uzayın Hukuksal Statüsü'nün Belirlenmesindeki Rolü** (Yayınlanmamış  
Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990.

ŞAHİNER, Oktay: **Hava ve Uzay Hukuku'nun Gelişimi Açısından Türkiye'nin Yeri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2006.

#### **Makale ve Konferanslar**

ALTMANN, Jorgen – SCHEFFRAN, Jorgen: “*New Rules in Outer Space: Options and Scenerios*”, Security Dialogue, Vol.34, No.1, 2003, s.109- 116.

ALVES, Pericles Gasparani: “*Prevention of an Arms Race in Outer Space : A Guide to the Dicussion in the Conference on Disarmament*”, UNIDIR/91/79, United Nations, New York, 1991. s.76.

BAHÇEBAŞI, Aşir: “*Uydu Sistemlerinin Askeri Kullanımı*”, MEBS İletişim Dergisi, Sayı 8, Ankara, 1999.

BAXTER, R.R.: “*Treaties and Custom*”, Recueil Des Cours, C.I, The Netherlands, 1970, s. 31- 105.

CHENG, Bin: “*Wilful Misconduct: From Warsaw to The Hague and from Brussels to Paris*”, Annals of Air and Space Law, Vol.2, 1977, s. 55- 102.

CHENG, Bin: “*The Legal Status of Outer Space and Relevant Issues: Delimination of Outer Space and Definition of Peaceful Use*”, Journal of Space Law, Vol.11, No.1&2, 1983, s. 89-105.

CHRISTOL, Carl: “*The Common Heritage of Mankind Provision in the 1979 Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*”, International Law, Vol.14, 1980, s. 429- 483.

CHRISTOL, Carl Q.: “*International Liability for DamageCaused by Space Objects*”, AJIL, Vol.74, 1980, s. 346- 371.

- CHRISTOL, Carl: *"The Moon Agreement: When Is It Today?"*, Journal of Space Law, Vol.27, No.1, 1999, s. 1-33.
- CHRISTOL, Carl: *"Article 2 of the 1967 Principles Treaty Revisited"*, Annals of Air and Space Law, Vol.9, 1984, s. 217- 244.
- COCCA, A.,A.: *"The Advances in International Law through the Use of Outer Space"*, Journal of Space Law, 1981, s.13- 20.
- CRANE, Robert: *"Soviet Attitude Toward International Space Law"*, American Journal of Space Law, Vol.56, 1962, s. 685- 723.
- DEKANOZOV, R.V.: *"Forming of the Principle Common Heritage of Mankind and the Rules of Customary International Law"*, in Proc. of the 25th Colloquium on the Law of Outer Space, 1982.
- DEMBLING, Paul G.: *"Cosmos 954 and The Space Treaties"*, Journal of Space Law, Vol.6, 1978, s. 129- 136.
- DOYLE, Stephen: *"International Space Plans and Policies: Future Roles of International Organizations"*, Journal of Space Law, Vol.18, No.2, 1990, s. 123- 138.
- FASAN, E.L. : *"Law and Peace for Celestial Bodies"*, Fifth Colloquium on the Law of Outer Space, 23-29 September, 1962.
- FASAN, Ernst : *"The Meaning of the term 'Mankind' in Space Legal Language"*, Journal of Space Law, Vol. 2, 1974, s. 125- 131.
- FREELAND, Steven: *"Up, up and ... Back: The Emergence of Space Tourism and Its Impact on the International Law of Outer Space"*, Chicago Journal of International Law, Vol. 6, 2005- 2006, s. 1- 22.

GOROVE, S.: *"Interpreting Article II of the Outer Space Treaty"*, Fordham Law Review, Vol.37, 1969, s. 349-354.

GREENE, Nick: *"On This Day in 1979: Skylab Re-enters Earth's Atmosphere"*  
<http://space.about.com/b/2008/07/11/on-this-date-in-1979-skylab-reenters-earths-atmosphere.htm> [13.09.2011].

HERTZFELD, Henry - Von Der DUNK, Frans G.: *"Bringing Space Law into the Commercial World: Property Rights without Sovereignty"*, Chicago Journal of International Law, Vol.6, No.1, 2005, s. 81- 95.

HITCHENS, Theresa: *"Debris, Traffic Management and Weaponization: Opportunities for and Challenges to Cooperation in Space"*, The Brown Journal of World Affairs, Vol.14, 2008, s. 173- 186.

HOGAN, John : *"Legal Terminology for the Upper Regions of the Atmosphere and for the Space Beyond the Atmosphere"* , American Journal of International Law, Vol.51, No.2, 1957, s. 368- 371.

HOSENBALL, S.Neil- HOFGARD, Jefferson: *"Delimitation of Air and Outer Space: Is a Bondry Needed Now?"*, University of Colorado Law Review, Vol.57, 1986, s. 887- 890.

JARRELL, Benjamin, Hamilton: *"International and Domestic Legal Issues Facing Space Elevator Deployment and Operation"*, Loyola Law and Technology Annual, Vol.7, 2006- 2007, s. 71- 96.

JASENTULIYANA, N.: *"Article I of The Outer Space Treaty Revisited"*, Journal of Space Law, Vol.17, No.2, 1989, s. 129- 144.

JASENTULIYANA, Nandasiri : “*Space Activities and Plans Within the UN*” ,  
Proceedings of the Utilization of the World’s Air Space and Free Outer Space  
in the 21st Century, Seoul, 24-25 June 1997.

JASENTULIYANA, Nandasiri: “*International Space Law Challenges in the Twenty-  
first Century*”, Singapore Journal of International & Comparative Law, Vol. 5,  
2001, s. 10- 21.

KISLOV, A. – KRYLOV, S.: “*State Sovereignty in Airspace*”, International Affairs,  
Moscow, No.3, s. 35- 44.

KOPAL, Vladimir : “*The Question of Defining Outer Space*”, Journal of Space  
Law, Vol.8, No.2, 1980, s. 154- 173.

KOPAL, Vladimir : “*The Role of United Nations Declarations of Principles in the  
Progressive Development of Space Law*”, Journal of Space Law, Vol.16.,  
No.1, 1988, s. 5- 20.

LARSCHAN, Bradley – BRENNAN, Bonnie: “*The Common Heritage of Mankind  
Principle in International Law*”, Columbia Journal of Transnational Law,  
Vol.21, 1982-1983, s. 305- 337.

LEE, Ricky: “*The Jus Ad Bellum in Spatialis: The Exact Content and Practical  
Implications of the Law on the Use of Force in Outer Space*”, Journal of  
Space Law, Vol.29, 2003, s. 93-119.

LEE, Ricky: “*Article II of the Outer Space Treaty: Prohibition of State Sovereignty,  
Private Property Rights, or Both?*” Australian Journal of International Law,  
Vol.11, 2004, s. 128- 142.

- MAOGOTO, Jackson Nyamuya- FREELAND, Steven: *“Space Weaponization and the United Nations Charter Regime on Force: A Thick Legal Fog or a Receding Mist?”*, The International Lawyer, Vol. 41, No. 4, 2007, s. 1091-1119.
- MARKOFF, Marko G.: *“Disarmament and ‘Peaceful Purposes’ Provisions in the 1967 Outer Space Treaty”*, Journal of Space Law, Vol.4, No.1, s. 3- 22.
- MARSHISIO, Sergio: *“The Evolutionary Stages Of The Legal Subcommittee of The United Nations Committee On Peaceful Uses Of Outer Space”*, Journal of Space Law, Vol.31, 2005, s. 219- 242.
- MAU, Stephen : *“Equity, The Third World and The Moon Treaty”*, Suffolk Transnational Law Journal, Vol.8, 1984, s. 221- 258.
- MERAY, Seha: *“Uzayda Devletlerin Çalışmalarını Yönetecek İlkelerle İlişkin Andlaşma”*, AÜSBFD, C.XXII, No.1, 1967, s. 33- 53.
- MERAY, Seha: *“Uzay Hukuku Çalışmalarında Bilimsi-Uyduru Denemeleri: Dünyadışı Canlılarla Hukuki İlişkiler Sorunu”* , AÜSBFD, Cilt XXII, No.1, 1967, s. 83- 96.
- MILDE, Michael: *“Considerations on Legal Problems of Space Above National Territory”*, Sempozyum 1961, s. 1106- 1107.
- MORRIS, V.-BOURLOYANNIS C.- VRAILAS : *“The Work of the Sixth Committee at the Fiftieth Session of the UN General Assembly”*, AJIL, Vol.90, No.3, 1996, s. 491- 500.

- ODUNTAN, Gbenga: “*Imagine There are No Possessions: Legal and Moral Basis of the Common Heritage Principle in Space Law*”, Manchester Journal of International Economic Law, Vol.2, 2005, s. 30- 58.
- PAZARCI, Hüseyin: “*Pozitif Uzay Hukuku ve Bugünkü Sorunları*”, Seha L. Meray’a Armağan, C. I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 465, Ankara, 1981, s. 223- 250.
- RAMEY, Robert: “*Armed Conflict on the Final Frontier: The Law of War in Space*”, The Airforce Law Review, Vol.48, 2000, s. 1- 158.
- REINHARDT, Dean N.: “*The Vertical Limits of State Sovereignty*”, Journal of Air Law and Commerce, Vol. 72, 2007, s. 65- 137.
- REYNOLDS, Glenn Harlan, “*Space Law in Its Second Half Century*”, Journal of Space Law, Vol.31, 2005, s. 413- 421.
- ROSENFELD, Stanley: “*Where Air Space Ends and Outer Space Begins*”, Journal of Space Law, Vol.7, No.2, 1979, s. 137- 148.
- ROWBO, Barbara: “*Airspace-Outer Space? The Geostationary Orbit and The Need for a Precise Definition of Outer Space*”, New York Law Journal of International & Comparative Law, Vol.4, 1982-1983, s. 121- 125.
- TÜTÜNCÜ, Ayşenur: “*Uzay Hukuku ve Uzaydaki Faaliyetlerin Gelişmesiyle Milletlerarası Sistemin Yapısı, Düzenlediği İlişkiler ve Dayandığı Esaslara Genel Bir Bakış*”, Prof.Dr. Aysel Çelikel’e Armağan, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Sayı: 1- 2, İstanbul, 2001, s. 979- 989.

UNIDIR Space Security Conference 2010: From Foundations to Negotiations, 29-30

Mart 2010, Cenevre, [http://www.unidir.org/bdd/fiche-activite.php?ref\\_activite=515](http://www.unidir.org/bdd/fiche-activite.php?ref_activite=515) [24.08.2011].

VERESHCHETIN, Vladlen S. – DANILENKO, Gennady M.: “*Custom As a Source of International Law of Outer Space*”, Journal of Space Law, Vol.13, No.1, 1985, s. 22- 35.

Von der DUNK, Frans: “*Sovereignty Versus Space – Public Law and Private Launch in the Asian Context*”, Singapore Journal of International & Comparative Law, Vol.5, 2001, s. 22- 47.

WHITE, Wayne: “*Real Property Rights in Outer Space*”, metin için bkz. [http://www.spacefuture.com/archive/real\\_property\\_rights\\_in\\_outer\\_space.shtml](http://www.spacefuture.com/archive/real_property_rights_in_outer_space.shtml) [08.12.2010].

WILLIAMS, Maureen: “*Safeguarding Outer Space: On the Road to Debris Mitigation*”, Security in Space: The Next Generation—Conference Report, 31 March–1 April 2008, United Nations, metin için bkz. <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art2818.pdf> [15.04.2011].

YUN, Zhao: “*Revisiting the 1975 Registration Convention: Time for Revision?*”, Australian Yearbook of International Law, 2004, s. 106- 127.

YUN, Zhao: “*A Legal Regime for Space Tourism: Creating Legal Certainty in Outer Space*”, Journal of Air Law and Commerce, Vol. 74, 2009, s. 959- 982.

ZULLO, Kely: “*The Need To Clarify The Status of Property Rights in International Space Law*”, The Georgetown Law Journal, Vol.90, 2002, s. 2413- 2444.

## **Birleşmiş Milletler Belgeleri**

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space for Forty-ninth

Session (12.08.1994), s. 24. Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A\\_49\\_20E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A_49_20E.pdf) [24.08.2011].

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space for Forty-ninth

Session (12.08.1994), s. 49. Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A\\_49\\_20E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A_49_20E.pdf) [24.08.2011].

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space to the 2007 General

Assembly (A/62/20), s. 47- 50. Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A\\_62\\_20E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gadocs/A_62_20E.pdf) [20.11.2011].

Report of the Legal Subcommittee on its fiftieth session, UN doc. A/AC.105/ 990, s.

11- 13. Bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_990E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_990E.pdf)

[30.08.2011].

Official Record of Meetings in 1959, UN Doc. A/C.1/SR. 983- 992. Metinler için

bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/treatyprep/declaration/index.](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/treatyprep/declaration/index.html)

[html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/treatyprep/declaration/index.html) [20.10.2011].

UN Doc. A/AC.105/C.2/L.4 (4.6.1962). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_006E-lc.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_006E-lc.pdf)

[12.12.2011].

UN Doc. A/AC.105/C.2/SR.14 (22.08.1962). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/transcripts/legal/AC105\\_C2\\_SR014E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/transcripts/legal/AC105_C2_SR014E.pdf)

[12.12.2011].

UN Doc.A/C.1/PV.1289, (3.12.1962). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/garecords/A\\_C1\\_PV1289E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/garecords/A_C1_PV1289E.pdf)

[20.11.2011].

UN Doc. A/AC.105/C.2/L.10(16.3.1963). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limit ed/c2/AC105\\_C2\\_L010E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limit ed/c2/AC105_C2_L010E.pdf)

[12.12.2011].

UN Doc. A/AC.105/C.2/L.7 (29.4.1963). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_012E-lc.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_012E-lc.pdf)

[12.12.2011]

UN Doc. A/AC.105/C.2/L.8 (26.3.1964). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_019E-lc.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_019E-lc.pdf)

[12.12.2011].

UN Doc. A/AC.105/35 Annex II - WP.5. (29.07.1966). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_035E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_035E.pdf)

[12.12.2011].

UN Doc. A/AC.105/C.2/L.32 (1968). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_045E-lc.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_045E-lc.pdf)

[12.12.2011].

UN Doc. A/AC.105/C.2/L.40 (1968). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limited/c2/AC105\\_C2\\_L040E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L040E.pdf)

[12.12.2011].

UN Doc. A/AC.105/865, (27.1.2006). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865E.pdf)

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/ 865 Add.1, (20.3.2006). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add1E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add1E.pdf)

[30.08.2011] ;

UN Doc. A/AC.105/ 865 Add.2, (8.2.2007). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add2E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add2E.pdf)

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/865 Add.3, (21.1.2008). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add3E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add3E.pdf)

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/865 Add. 4 (2.2.2009). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add4E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add4E.pdf),

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/865 Add. 4, (2.2.2009). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add4E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add4E.pdf),

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/865 Add. 8, (9.12.2010). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add8E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add8E.pdf),

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/865 Add.6, (11.1.2010). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add6E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add6E.pdf)

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/865 Add.7, (4.3.2010). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add7E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add7E.pdf),

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/865 Add.9, (9.12.2010). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add9E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add9E.pdf),

[30.08.2011].

UN Doc. A/AC.105/865 Add.10, (19.1.2011). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105\\_865Add10E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/reports/ac105/AC105_865Add10E.pdf),

[30.08.2011].

UNGA Res. 1148 (XII), (14.11.1957). Metin için bkz. [http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0119/31/IMG/NR011931.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0119/31/IMG/NR011931.pdf?OpenEl](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0119/31/IMG/NR011931.pdf?OpenElement)

[ement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0119/31/IMG/NR011931.pdf?OpenElement) [12.12.2011].

UNGA Res. 1348 (XIII), (18.12.1958). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_13\\_1348E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_13_1348E.pdf) [20.11.2011].

UNGA Res. 1472 (XIV), (12.12.1959). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_14\\_1472E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_14_1472E.pdf) [20.11.2011].

UNGA Res. 1721 A (XVI), (20.12.1961). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_16\\_1721E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_16_1721E.pdf) [12.12.2011].

UNGA Res. 1721B (XVI), (20.12.1961). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_16\\_1721E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_16_1721E.pdf) [20.11.2011].

UNGA Res. 1963 (XVIII), (13.12.1963). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_18\\_1963E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_18_1963E.pdf) [30.03.2011].

<sup>1</sup>UNGA Res. 2222 (XXI), (19.12.1966). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_21\\_2222E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf) [20.11.2011];

UNGA Res. 2223 (XXI), (19.12.1966). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_21\\_2223E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_21_2223E.pdf) [20.11.2011].

UNGA Res. 2260 (XXII), (3.11.1967). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_22\\_2260E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_22_2260E.pdf); [20.11.2011];

UNGA Res. 2453 (XXIII), (20.12.1968). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_23\\_2453E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_23_2453E.pdf) [15.04.2011].

UNGA Res. 2574 (XXIV) D, (15.12.1969). Metin için bkz. [http://daccess-](http://daccess-ods.un.org/TMP/3885773.42033386.html)

[ods.un.org/TMP/3885773.42033386.html](http://daccess-ods.un.org/TMP/3885773.42033386.html) [12.12.2011].

UNGA Res. 2601 (XXIV), (16.12.1969). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_24\\_2601E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_24_2601E.pdf) [20.11.2011].

UNGA Res. 2625 (XXV), (24.10.1970). Metin için bkz. [http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement) [12.10.2011].

UNGA Res. 2733B (XXV), (16.12.1970). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR\\_ES\\_25\\_2733E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR_ES_25_2733E.pdf) [20.11.2011].

UNGA Res. 2749 (XXV), (17.12.1970). Metin için bkz. [http://daccess-](http://daccess-ods.un.org/TMP/4049469.2325592.html)

<ods.un.org/TMP/4049469.2325592.html> [12.12.2011].

UNGA Res. 2777(XXVI), (29.11.1971). Metin için bkz.

<http://daccessdsy.un.org/doc/>

<RESOLUTION/GEN/NR0/327/93/IMG/NR032793.pdf?OpenElement>

[20.11.2011].

UNGA Res. 2779 (XXVI), (29.11.1971). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR\\_ES\\_26\\_2779E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR_ES_26_2779E.pdf) [20.11.2011].

UNGA Res. 32/196 A, (20.12.1977). Metin için bkz.

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_32\\_196E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_32_196E.pdf) [19.08.2011].

UNGA Res. 35/16, (3.11.1980). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/index.html)

<oosa/en/SpaceLaw/gares/index.html> [20.11.2011].

UNGA Res. 37/83, (9.12.1982). Metin için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/>

<RESOLUTION/GEN/NR0/425/61/IMG/NR042561.pdf?OpenElement>

[12.12.2011].

UNGA Res. 41/64, (3.12.1986). Metin için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/>

<RESOLUTION/GEN/NR0/495/72/IMG/NR049572.pdf?OpenElement>

[12.12.2011].

UNGA Res. 48/263, (17.08.1994). Metin için bkz. <http://daccess-dds-y.un.org/doc/>

<RESOLUTION/GEN/NR0/704/80/IMG/NR070480.pdf?OpenElement>

[20.11.2011].

UNGA Res. 49/33, (9.12.1994). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_49\\_033E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_49_033E.pdf) [20.11.2011].

UNGA Res.56/83 (28.1.2002). Metin için bkz. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/477/97/PDF/N0147797.pdf?OpenElement> [13.09.2011].

UNGA Res. 62/217, (1.2.2008). Metin için bkz. <http://daccess-ods.un.org/TMP/4700946.html> [13.09.2011].

Bkz. UNGA Res. 65/97, (20.1.2011). Metin için bkz. [http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR ES\\_65\\_097E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/AR ES_65_097E.pdf) [20.11.2011].

### **Linkler**

<http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf> [20.11.2011].

<http://astronomy.ege.edu.tr/~rpekunlu/BGPop/UzayTurizmi.pdf> [20.10.2011].

<http://daccess-ods.un.org/TMP/1736129.07528877.html> [20.11.2011].

<http://iac2011.com/programme> [24.08.2011].

[http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/24/newsid\\_2523000/2523019.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/24/newsid_2523000/2523019.stm) [14.04.2011].

[http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/3/newsid\\_4063000/4063471.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/3/newsid_4063000/4063471.stm) [30.03.2011].

[http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/27/newsid\\_3392000/3392419.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/27/newsid_3392000/3392419.stm) [14.04.2011].

[http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/21/newsid\\_2635000/2635845.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/21/newsid_2635000/2635845.stm) [24.08.2011].

[http://read.pudn.com/downloads128/doc/fileformat/546833/ITUList\\_Rec\\_UITRe.pdf](http://read.pudn.com/downloads128/doc/fileformat/546833/ITUList_Rec_UITRe.pdf) [3.10.2011].

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Perije> [12.12.2011].

<http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000021/002136eb.pdf> [20.11.2011].

<http://www.state.gov/t/isn/4797.htm#treaty> [20.11.2011].

[http://www.biluzay.bilkent.edu.tr/tur\\_kuzay/tzay2.htm](http://www.biluzay.bilkent.edu.tr/tur_kuzay/tzay2.htm) [12.12.2011]

[http://www.ekoses.com/ekolojikyasamportali/bpg/publication\\_view.asp?iabspos=1&vjob= vdocid,147222](http://www.ekoses.com/ekolojikyasamportali/bpg/publication_view.asp?iabspos=1&vjob= vdocid,147222): [19.10.2011].

[http://www.esa.int/esaMI/Space\\_Debris/SEMQL05VQF\\_0.html](http://www.esa.int/esaMI/Space_Debris/SEMQL05VQF_0.html) [13.09.2011].

<http://www.esa.int/SPECIALS/ECSL/> [15.04.2011].

[http://www.hc-sc.gc.ca/hc-ps/ed-ud/fedplan/cosmos\\_954-eng.php](http://www.hc-sc.gc.ca/hc-ps/ed-ud/fedplan/cosmos_954-eng.php) [24.08.2011].

[http://www.iafastro.org/index.html?title=About\\_us](http://www.iafastro.org/index.html?title=About_us) [14.04.2011].

<http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/29> [24.08.2011].

[http://www.itu.int/dms\\_pub/itu-s/oth/02/01/S020100001F4008PDFE.pdf](http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/oth/02/01/S020100001F4008PDFE.pdf)  
[20.11.2011].

<http://www.itu.int/en/about/Pages/overview.aspx> [24.08.2011].

<http://www.itu.int/ITU-R/index.asp?category=conferences&rlink=wrc&lang=en>  
[12.12.2011].

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27683.html> [20.11.2011].

[http://www.nasa.gov/mission\\_pages/station/news/orbital\\_debris.html](http://www.nasa.gov/mission_pages/station/news/orbital_debris.html) [20.11.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/oosatdb/showTreatySignatures.do?statusCode=PARTY&d32343=1&treatyCode=MA&stateOrganizationCode=>

[org/oosatdb/showTreatySignatures.do?statusCode=PARTY&d32343=1&treatyCode=MA&stateOrganizationCode=](http://www.oosa.unvienna.org/oosatdb/showTreatySignatures.do?statusCode=PARTY&d32343=1&treatyCode=MA&stateOrganizationCode=) [24.08.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

[http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_37\\_0092.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_37_0092.html)  
[20.10.2011].

[http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_18\\_1962.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_18_1962.html)  
[20.10.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/OOSA/index.html> [24.08.2011].

[http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_51\\_0122.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_51_0122.html)  
[20.10.2011]

[http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_41\\_0065.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_41_0065.html)  
[20.11.2011].

[http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares\\_47\\_0068.html](http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/html/gares_47_0068.html)  
[20.11.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/gares/index.html> [30.03.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/national/def-delim/index.html>  
[30.08.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/oosa/en/SpaceLaw/outerspt.html> [20.11.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/oosatdb/showTreatySignatures.do> [24.08.2011].

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES\\_22\\_2345E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/gares/ARES_22_2345E.pdf) [20.11.2011].

[http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STS\\_PACE11E.pdf](http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STS_PACE11E.pdf) [30.03.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<http://www.oosa.unvienna.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf> [30.03.2011].

<http://www.orbdev.com/010216.html> [23.08.2011].

<http://www.orbdev.com/010309.html> [24.08.2011].

<http://www.orbdev.com/010322.html> [24.08.2011].

<http://www.orbdev.com/010409.html> [24.08.2011].

[http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetayV3&D“Uzay  
Çöplüğü Nasıl Temizlenir?”ate=&ArticleID=1059546&CategoryID=79](http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetayV3&D“Uzay<br/>Çöplüğü Nasıl Temizlenir?”ate=&ArticleID=1059546&CategoryID=79)

[19.10.2011];

<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=1035721>

[12.12.2011].

[http://www.reachingcriticalwill.org/political/cd/papers08/1session/Feb12%20Draft  
%20PPWT.pdf](http://www.reachingcriticalwill.org/political/cd/papers08/1session/Feb12%20Draft<br/>%20PPWT.pdf) [20.11.2011].

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?ho>

<me=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061007.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061007.htm> [30.03.2011].

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?ho>

<me=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061220.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061220.htm> [30.03.2011].

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060511.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060511.htm> [11.12.2011].

<http://www.space.com/9708-worst-space-debris-events-time.html> [13.09.2011].

<http://www.spaceref.com/iss/skylab.deorbit.html> [13.09.2011].

<http://www.space-settlement-institute.org/Articles/LCRbrief.pdf> [23.08.2011].

<http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=yery%C3%BCZ%C3%BC> [23.04.2011].

[http://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument) [10.10.2011].

<http://www.uzay.tubitak.gov.tr/tubitakUzay/tr/aboutUs/generalInfo.php> [12.12.2011].

<http://www.virgingalactic.com/overview/spaceships/> [20.11.2011].

<http://www.xprize.org/about/who-we-are> [20.10.2011].

## **EKLER**

### **EK- I**

#### **Devletlerin Uzayın Keşfi ve Kullanılması Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuki İlkeler Bildirgesi**

Devletler, uzayın keşfi ve kullanılmasının hususunda şu ilkelere göre gerçekleştirilmesi gerektiğini beyan etmişlerdir:

1. Uzayın keşfi ve kullanılması bütün insanlığın yarar ve menfaatine uygun olarak gerçekleştirilmelidir.
2. Uzay ve gök cisimleri eşitlik ilkesine ve uluslararası hukuk uygun olarak tüm insanlığın yararına olarak kullanılmalıdır.
3. Uzay ve gök cisimleri kullanım, işgal ya da herhangi bir surette ulusal egemenliğe konu olamaz.
4. Uzayın keşfi ve kullanımı şeklindeki devlet faaliyetleri, Birleşmiş Milletler Şartı'nı da dahil olmak üzere, uluslararası hukuka uygun olarak, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, uluslararası işbirliği ve anlayışı geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmelidir.
5. Devletler, uzay faaliyetlerinden dolayı, bu faaliyetlerin devlet kurumları ya da hükümet-dışı kuruluşlar tarafından gerçekleştirilsin, uluslararası sorumluluğa sahiptir ve bu faaliyetlerin Bildirgede düzenlenen ilkelere uygun olarak gerçekleştirildiğini taahhüt ederler. Hükümet-dışı kuruluşların, uzay faaliyetleri, ilgili devletin yönetim ve kontrolünde gerçekleştirilmelidir. Faaliyetler, uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirildiğinde, bildirgede yer alan ilkeler

uyarınca sorumluluk hem uluslararası örgüt hem de bu örgüte üye devletler nezdinde doğar.

6. Uzayın araştırılması ve kullanımında, devletler işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma ilkesine ve diğer devletlerin çıkarlarına uygun olarak faaliyetlerini gerçekleştirmelidir. Devletin kendisinin ya da tabiiyetindeki özel kişilerin uzayda planladığı bir faaliyet ya da deneyin diğer devletlerin uzayı araştırma ve barışçıl kullanımına zarar verici nitelikte bir müdahaleye sebep olacaksa; ilgili devlet, faaliyeti ya da deneyi gerçekleştirmeden önce gerekli uluslararası görüş alışverişinde bulunmalıdır. Bir devlet, başka bir devletin planladığı faaliyet ya da deneyin, kendi araştırma ve barışçıl kullanımına zarar vereceği kanaatinde ise, faaliyet ya da deney ile ilgili olarak görüşme talep edebilir.
7. Bir devletin tescil ettiği ve uzaya fırlatılan bir uzay aracı ile bu aracın mürettebatı üzerindeki yetkisi ve kontrolü, araç ve mürettebat uzayda olduğu süre içinde de devam eder. Uzaya fırlatılan uzay araçlarının ve parçalarının mülkiyeti, araçların uzaya gidip dünyaya geri dönmelerinden etkilenmez. Söz konusu uzay araçları ve parçaları, tescil devletinin sınırları dışında bulunursa, söz konusu araç ya da parçalar tescil devletine teslim edilmeli, tescil devleti teslimden önce talep halinde, araçla ilgili tescil bilgilerini ilgili devlete sağlamalıdır.
8. Uzay aracı fırlatan ya da fırlatma işleminde görev alan ya da ülkesinden veya tesisinden fırlatma işlemi gerçekleştirilen her devlet, uzay aracının ya da parçalarının başka bir devlete ya da başka bir devletin gerçek veya tüzel kişilerine dünyada, hava sahasında ya da uzayda vereceği zararlar nedeniyle uluslararası sorumluluğa sahiptir.

9. Devletler, astronotları insanoğlunun uzayda temsilcileri olarak kabul etmeli ve yabancı bir devletin ülkesine ya da açık denizlere yapılan kaza, zorunlu veya acil inişlerde gerekli bütün yardımı sağlamalıdır. Bu nitelikte iniş yapan astronotlar, uzay aracının tescil edildiği devlete gecikmeksizin güvenli bir şekilde gönderilmelidir.

## **EK – II**

### **Devletlerin Uluslararası Televizyon Yayını Uydularının Kullanımını Düzenleyen İlkeler**

#### **A. Amaç ve Hedefler**

1. Uydu ile direkt uluslararası televizyon yayını faaliyeti, müdahale etmeme ilkesi de dahil olmak üzere, devletlerin egemen hakları ile herkesin, araştırma, bilgi alma ve aktarma haklarına ve ilgili Birleşmiş Milletler amaçlarına uygun olarak gerçekleştirilmelidir.
2. Söz konusu faaliyetler, özellikle gelişmekte olan devletlerde, eğitim, sosyal ve ekonomik gelişmeye yardımcı olmak amacıyla; kültürel ve bilimsel alanlarda bilgi ve birikimin, serbestçe yayılmasını ve karşılıklı değişimini teşvik edici bir niteliğe sahip olmalıdır. Faaliyetler aynı zamanda, yaşam standartlarını yükseltmeli ve topluma -devletlerin politik ve kültürel yapılarına da saygı çerçevesinde- eğlence sağlamalıdır.
3. Söz konusu faaliyetler ortak anlayış ve dostane ilişkileri güçlendirmek ve devletler ile halklar arasında uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için işbirliği hedeflerine uygun olarak yürütülmelidir.

#### **B. Uluslararası Hukuk'un Uygulanması**

4. Uydu ile uluslararası doğrudan televizyon yayını alanındaki faaliyetler, Birleşmiş Milletler Şartı, 27 Şubat 1967 tarihli Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma, Uluslararası Telekomünikasyon Sözleşmesi'nin ilgili düzenlemeleri ve bu Sözleşme'nin Radyo düzenlemeleri ile devletler arası dostane ilişkiler ve

işbirliğine ilişkin uluslararası belgeler ve insan hakları da dahil olmak üzere, Uluslararası Hukuka uygun olarak yürütülmelidir.

#### C. Hak ve Menfaatler

5. Her devlet, uydu ile doğrudan uluslararası televizyon yayını alanına ilişkin faaliyetleri gerçekleştirmek ve bu faaliyetlerde bulunması bakımından yetkilendirdiği kurum ve kişileri yönetme hakkına, eşitlik ilkesi çerçevesinde sahiptir. Bütün devletler ve halklar bu faaliyetlerden yararlanmalıdır. Hiçbir ayrıma tabi olmaksızın bütün devletlerin bu alanda gelişmekte olan teknolojiye ulaşması sağlanmalıdır.

#### D. Uluslararası İşbirliği

6. Uydu ile direkt uluslararası televizyon yayını alanındaki faaliyetler uluslararası işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmeli ve aynı zamanda uluslararası işbirliğini geliştirici etkide bulunmalıdır. Böyle bir işbirliği, uygun uluslararası metinlerle düzenlenmelidir. Özellikle gelişmekte olan devletlerin, gelişimini hızlandırmak maksadıyla uydu ile direkt uluslararası televizyon yayını faaliyetlerindeki ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.

#### E. Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü

7. Bu ilkelerle düzenlenen faaliyetlerden doğan herhangi bir uluslararası uyuşmazlık, tarafların üzerinde uzlaştıkları ve Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olan uyuşmazlıkların barışçıl çözümü prosedürüne uygun olarak çözülmelidir.

#### F. Devletin Sorumluluğu

8. Devletler kendileri tarafından ya da kendi yetki alanı içinde yapılan ve işbu ilkelerde öngörülen uydu ile doğrudan uluslararası televizyon yayını faaliyetleri nedeniyle uluslararası sorumluluğa sahiptir.
9. Uydu ile doğrudan televizyon yayını faaliyeti, bir uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilmekte ise, yukarıdaki paragrafta öngörülen sorumluluk hem uluslararası örgüt hem de o örgüte mensup üye devlet nezdinde doğacaktır.

#### G. Danışma Hakkı ve Yükümlülüğu

10. Yayın yapan ya da alan herhangi bir devlet ile başka bir yayın yapan ya da alan devlet arasında uydu ile doğrudan uluslararası televizyon yayını hizmeti kurulduysa; bu konuda talepte bulunan devlet, faaliyetleri ile ilgili diğer devlete danışmalıdır. Talep eden devletin aynı konuyla ilgili başka devletlere de danışma hakkına halel gelmez.

#### H. Telif Hakları ve Komşu Haklar

11. Uluslararası Hukuk'un düzenlemelerine aykırı olamamak üzere, ilgili devletler ya da bir devletin yetkisi altında bulunan tüzel kişiler ikili ve çok taraflı olarak telif hakları ve komşu haklara ilişkin anlaşmalar yapmalıdır. Bu şekilde gerçekleştirilecek işbirliğinde, gelişmekte olan devletlerin uydu ile doğrudan uluslararası televizyon yayınına ilişkin çıkarları, bu devletlerin gelişimine katkı sağlamak amacıyla ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.

#### I. Birleşmiş Milletler'e Bildirim

12. Uzayın barışçıl amaçlarla kullanımında uluslararası işbirliğini geliştirmek amacıyla, uydu ile doğrudan uluslararası televizyon yayını faaliyetinde bulunan ya

da bu nitelikteki faaliyetleri yetkilendiren devletler, faaliyetlerin doğası gereği mümkün olduğunca faaliyetler hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirimde bulunmalıdır. Genel Sekreter kendisine verilen bilgiyi ilgili uzmanlık kuruluşlarına, kamuoyuna ve uluslararası bilim camiasına hemen ve etkili bir şekilde bildirmelidir.

#### J. Devletler Arası Danışma ve Anlaşmalar

13. Uydu ile doğrudan uluslararası televizyon yayın hizmetini kurmak ya da bu hizmetin kuruluşunu yetkilendirmek isteyen bir devlet, gecikmeksizin önerilen alıcı devlet ya da devletlere bildirimde bulunmalı ve bu devletlerle görüş alışverişine geçmelidir.
14. Bir uydu ile doğrudan uluslararası televizyon yayını hizmeti, madde 13'teki şartların Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin ilgili dokümanlarına ve bu ilkelere uygun olarak yapılmış anlaşma ya da düzenlemelerle sağlanması halinde kurulabilir.
15. Uydu sinyallerinin yaydığı önlenemeyen ve aşırı radyasyon hakkında, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin ilgili düzenlemeleri münhasıran uygulanacaktır.

## **EK- III**

### **Dünyayı Uzaktan Algılamaya İlişkin İlkeler**

#### **İlke I**

Bu ilkeler uyarınca uzaktan algılama faaliyetleri ile ilgili olarak;

- a. Uzaktan algılama teriminin anlamı; uzaydan yayılan ve algılanan nesne tarafından yansıtılan ve kırınımına uğrayan elektromanyetik dalgaların kullanılmasıyla, doğal kaynakların yönetimini, arazi kullanımı ve çevrenin korunmasını arttırmak amacıyla dünya yüzeyini algılama,
- b. Birincil veri; bir uzay aracının uzaktan algılama sensorlerince algılanan ve uzaydan dünyaya elektromanyetik sinyal, fotoğrafik film, manjetik bant ya da herhangi bir formatla aktarılan ya da gönderilen ham veriyi,
- c. İşlenmiş veri; birincil verinin işlenmesiyle, ham verinin kullanılabilir hale getirilmesiyle elde edilen veriyi,
- d. Analiz edilmiş bilgi, işlenmiş verinin yorumlanmasıyla ortaya çıkan bilgiyi, verilerin girdilerini veya başka kaynaklardan elde edilen bilgileri,
- e. Uzaktan Algılama Faaliyeti, uzaktan algılama uzay sistemlerinin işletimi, birincil veri toplama ve kaydetme istasyonlarını ve bunların işletimini, işlenmiş verinin kullanımını ve yayma faaliyetlerini, ifade eder.

#### **İlke II**

Uzaktan Algılama Faaliyetleri, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın bütün devletlerin yarar ve menfaatine yürütülmelidir. Gelişmekte olan devletler özellikle göz önüne alınmalıdır.

### İlke III

Uzaktan Algılama Faaliyetleri, Birleşmiş Milletler Şartı, Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin ilgili dökümanları da dahil olmak üzere, uluslararası hukuka uygun olarak yürütülmeldir.

### İlke IV

Uzaktan Algılama Faaliyetleri, Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'nın I. maddesinde yer alan ilkelere uygun olarak, özellikle de eşitlik çerçevesinde uzayı araştırma ve kullanma serbestisi öngören ve uzayın araştırılması ve kullanımının ekonomik ya da bilimsel gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın bütün devletlerin yarar ve manfaatine uygun olarak gerçekleştirilmesini öngören düzenlemeye uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Bu faaliyetler, diğer devlet veya tüzel kişilere karşı, devletlerin ve halkların kendi değerli doğal kaynakları üzerinde tam ve sürekli egemenliği ilkesine, hak ve menfaatlerine saygı çerçevesinde, uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Bu tür faaliyetler, algılanan devletin haklarına ve çıkarlarına zarar verecek nitelikte olmamalıdır.

### İlke V

Uzaktan algılama faaliyeti yürüten devletler, bu tür faaliyetlerde uluslararası işbirliğini teşvik etmelidir. Bu amaçla, diğer devletlerin bu tür faaliyetlere katılımını mümkün hale getirmelidirler. Devletlerin faaliyetlere katılımı, eşit ve karşılıklı kabul edilen şartlarda gerçekleştirilmelidir.

#### İlke VI

Uzaktan algılama faaliyetlerinden elde edilen yararı en üst seviyeye çıkarmak amacıyla, özellikle bölgesel anlaşma ya da diğer dokümanlarla, devletler veri toplama ve saklama, işleme ve kullanma tesislerinin kurulumunu sağlamak bakımından teşvik edilmelidir.

#### İlke VII

Uzaktan algılama faaliyetlerinde bulunan devletler, bu konuyla ilgilenen diğer devletlere gerekli her türlü teknik yardımı, karşılıklı anlaşmayla varılan şartlarda, sağlamalıdır.

#### İlke VIII

Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler bünyesindeki ilgili kuruluşlar, uzaktan algılama alanında gerekli teknik yardım ve koordinasyon hakkında uluslararası işbirliğini teşvik eder.

#### İlke IX

Uzaya Fırlatılan Araçların Tescilleri Hakkında Sözleşme'nin IV. maddesi ile Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'nın XI. maddesine uygun olarak, uzaktan algılama faaliyeti yürüten bir devlet bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirmelidir. Bundan başka ilgili her türlü bilgiyi mümkün olduğu ölçüde diğer devletlere, özellikle de faaliyetten etkilenen gelişmekte olan devletlere, devletlerin talep etmesi halinde, sunmalıdır.

#### İlke X

Uzaktan Algılama dünyanın doğal çevresini korumayı teşvik etmelidir.

Bu maksatla, uzaktan algılama faaliyeti yürüten devletler, kendi bünyelerinde bulunan ve dünyanın çevresine zarar verecek olan olayları engelleyebilecek nitelikteki bilgileri, ilgili devlete bildirmelidir.

#### İlke XI

Uzaktan Algılama Faaliteleri insanoğlunun doğal afetlerden korunmasını sağlamalıdır.

Bu maksatla, uzaktan algılama faaliyetini yürüten devletler bünyelerindeki işlenmiş veri ya da bilgiyi, doğal afetten etkilenen ya da olası bir doğal afetten etkilenmesi muhtemel devlete, mümkün olduğunca çabuk aktarmalıdır.

#### İlke XII

Kendi ülkesine ilişkin, birincil veri ve işlenmiş veri elde edilen devlet, bu verileri eşitlik ilkesine uygun olarak, mümkün olan en kısa sürede ve makul bir ücret karşılığında almalıdır. Algılanan devlet kendi ülkesine ilişkin olarak elde edilen analiz edilmiş bilgiyi de yine aynı şartlarda elde edebilmelidir. Gelişmekte olan devletlerin ihtiyaç ve menfaatleri özellikle göz önünde bulundurulmalıdır.

#### İlke XIII

Uluslararası işbirliğini arttırmak ve güçlendirmek amacıyla, özellikle gelişmekte olan devletlerin ihtiyaçları bakımından, uzaktan algılama faaliyeti yürüten bir devlet, talep üzerine, ülkesi algılanan devletle, algılama faaliyetlerine katılım ve bu faaliyetlerden elde edilen yararı geliştirmek amacıyla görüşme başlatabilir.

Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'nın VI. maddesi uyarınca, uzaktan algılama faaliyeti yürüten devletler, faaliyetler nedeniyle uluslararası sorumluluğa

sahiptir. Devletler, faaliyetlerinin devletin kendisi ya da tüzel kişisi veya devletin üyesi olduğu bir uluslararası örgüt tarafından yapıp yapılmadığına bakılmaksızın- bu ilkeler ve uluslararası hukukun diğer kurallarına uygun olarak gerçekleştirildiğini taahhüt ederler. Bu madde, devlet sorumluluğu hakkında uluslararası hukukun diğer kurallarının uzaktan algılama faaliyetleri bakımından uygulanmasına hâle getirmez.

#### İlke XV

Bu ilkelerin uygulanmasından doğabilecek herhangi bir uyuşmazlık, uyuşmazlıkların barışçıl çözümü yollarıyla çözülmelidir.

## **EK – IV**

### **Nükleer Enerji Kaynaklarının Uzayda Kullanımına İlişkin İlkeler**

#### **İlke 1. Uluslararası Hukuk'un Uygulanması**

Nükleer enerji kaynaklarının kullanımını içeren faaliyetler, Birleşmiş Milletler Şartı ve Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma da dahil olmak üzere, uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilmelidir.

#### **İlke 2. Kullanılan Terimler**

1. Bu ilkelerin düzenleme alanı bakımından, fırlatan devlet terimi, ilgili ilke uyarınca nükleer enerji taşıyan uzay aracı üzerinde yetki ve kontrole sahip devlet anlamına gelmektedir.
2. Dokuzuncu ilke uyarınca da, yukarıda yer verilen fırlatan devlet tanımı geçerli olacaktır.
3. Üçüncü ilke uyarınca ise, “öngörülebilir” ve “mümkün olan her şekilde” terimleri, bir dizi olay ve durumların gerçekleşme olasılığı, sadece güvenlik analizden kaynaklanan muhtemel olay ve durumları kapsar. “Derinliğine savunma genel kavramı”; uzayda nükleer enerji kaynaklarının kullanılması durumunda, kurulu aksam ve aktif sistemlerin yerine ya da onlara ek olarak getirilen görev faaliyetlerini, sistemi düzeltme ya da hatalı çalışmasını engelleme faaliyetlerini içerir. Bu amacı gerçekleştirmek için, gereğinden fazla güvenlik sistemi kurmak gerekmemektedir. Yukarıda yer verilen özel şartlar dışında uzayın kullanımı ve çeşitli görev faaliyetleri için, özellikle kurulmuş sistem ya da aksama gerek

yoktur. Üçüncü ilkenin ikinci paragrafı uyarınca, “kritik edilmiş” ifadesi, sistem güvenliğini kontrol etmek için gerekli sıfır-güç testi gibi faaliyetleri içermez.

### İlke 3. Güvenli Kullanım Kriterleri ve Esasları

Uzayda radyoaktif madde miktarını en aza indirmek ve riskini azaltmak maksadıyla, uzayda nükleer enerji kaynaklarının kullanımı, nükleer enerji kaynağı dışında yürütülme imkanı olmayan uzay görevleri ile sınırlı olmalıdır.

#### 1. Radyasyondan Korunma Nükleer Güvenlik İçin Genel Hedefler

- a. Nükleer enerji kaynağı taşıyan uzay araçları, bireyleri, toplumu ve yerküreyi, radyasyon zararlarına karşı korumak için amacında olmalıdır. Devletler nükleer Enerji kaynağı taşıyan uzay araçlarının dizaynı ve kullanımında, büyük bir güvenle, işletim ya da kaza kaynaklı olaydan doğabilecek muhtemel zararların aşağıda b ve c bendinde açıklanan makul bir düzeyde tutmayı taahhüt ederler.

Bu nitelikte dizayn ve kullanım, radyoaktif maddenin uzayda ciddi bir kirlenmeye sebep olamayacak derecede güvenli olması sağlamalıdır.

- b. Nükleer enerji kaynağı taşıyan bir uzay aracının normal görevi esnasında ve yeterince yüksek bir yörüngeden atmosfere dönüşü de dahil olmak üzere, toplum için gerekli ve Uluslararası Radyolojik Koruma Komisyonu tarafından önerildiği gibi, uygun radyasyon koruması sağlamalıdır. Bu nitelikteki normal bir görev önemli miktarda radyasyon açığa çıkarmamalıdır.
- c. Kazalarda radyoaktif maddenin yayılmasını sınırlandırmak amacıyla, nükleer enerji kaynaklı sistemlerin dizaynı ve yapısında, uluslararası radyolojik koruma esaslarıyla kabul edilen düzenlemeler göz önüne alınmalıdır.

- d. Ciddi radyolojik sonuçlara sebep olabilecek nitelikteki düşük olasılıklı kazalar dışında, nükleer enerji kaynaklı sistemlerin dizaynı, büyük bir güvenlik sistemi içermeli ve sistem uyarınca radyasyon yayılması belli bir coğrafik bölgeyle ve miktarla sınırlı olmalıdır. Bu da yılda kural olarak 1mSV'dir. Birkaç yıl için yılda 5 MsV lik bir radyasyon salınımına kadar izin verilebilir. Ancak bu salınımın ortalaması yılda 1mSv'yi geçemez.

Ciddi derecede radyasyon açığa çıkmasına neden olabilecek derecedeki kazaların gerçekleşme olasılığı, sistemin dizaynı ile mümkün olduğunca düşük tutulmalıdır.

Gelecekte işbu esaslarda yapılacak değişiklikler, mümkün olduğunca kısa sürede uygulamaya geçirilmelidir.

- e. Güvenlik için gerekli olan sistem, derinlemesine savunma kavramı çerçevesinde dizayn edilmeli, kurulmalı ve işletilmelidir. Bu kavram uyarınca, öngörülebilir güvenlikle ilgili hatalar ya da arızaları düzeltebilecek ve giderebilecek, mümkünse otomatik, nitelikte olmalıdır.

Sistemin güvenilirliği güvenlik açısından sağlanmalı, gerekli fiziksel ayrışma, işlevsel izolasyon ve mümkün olduğu ölçüde parçaların birbirinden bağımsız olması sağlanmalıdır.

Diğer düzenlemeler, güvenlik düzeyinin artışına göre kaleme alınacaktır.

## 2. Nükleer Reaktörler

- a. Nükleer reaktörler şu durumlarda işletilebilir;
- i. Gezegenlerarası görevlerde,
  - ii. ikinci paragrafta da tanımlandığı üzere yeterince yüksek yörüngelerde,

iii.düşükyükseklikteki yörüngelerde ise; görevlerinin operasyonel kısmı tamamlandıktan sonra yeterince yüksek yörüngeye yerleştirilmek üzere,

- b. Yeterince yüksek yörünge, yörüngesel ömrü fizyon sonucu ortaya çıkan maddeleri özellikle de aktinitlerin aktivitesini azaltacak nitelikte olmalıdır. Yeterince yüksek yörünge, mevcut ve gelecekteki uzay misyonlarının risklerini ve diğer uzay araçlarıyla çarpışma olasılıklarını en aza indirebilmelidir. Nitekim bu hususlar, reaktörün zarar görmüş bölümlerinin, dünyaya dönmeden önce istenen aktivite düzeyine ulaşacak nitelikte azalması açısından, yeterince yüksek yörüngeye yüksekliliğine karar vermek bakımından da önem arz eder.
- c. Nükleer reaktörler sadece 235 aşırı zenginleştirilmiş uranyumu yakıt olarak kullanabilirler. Reaktörün dizaynı, fizyon ve aktif maddelerin radyoaktif bozunması da hesaba katılarak yapılmalıdır.
- d. Nükleer reaktörler, görev yapacağı yörüngeye ulaşmadan ya da gezegenler arası gidiş yörüngesinde, kritik edilmemelidir.
- e. Nükleer reaktörün dizayn ve yapısı, görev yapacağı yörüngeye ulaşmaya kadar, roket patlaması, atmosfere dönüş, yere ya da suya düşme, suya batma ya da çekirdeğe su girmesi gibi, gerçekleşebilecek olası bütün olaylar karşısında kritik bir hale gelmeyecek biçimde olmalıdır.
- f. Görev esnasında ve yeterince yüksek yörüngeden daha alçakta bulunan bir yörüngede bulunan nükleer reaktör taşıyan uyduların olası arızalarını engellemek amacıyla, uydunun yüksek güvenilirlikli bir operasyonel sisteminin olması gerekir. Böylece reaktörün faaliyetleri etkili bir şekilde kontrol altında tutulur.

### 3. Radyoizotop Jeneratörleri

a. Radyoizotop jeneratörler gezegenler arası görevlerde ve dünyanın çekim alanı dışındaki diğer mekanlara ilişkin görevlerde kullanılır. Bunlar dünyanın yörüngesinde de kullanılabilir ancak görevlerinin operasyonel kısmını tamamladıktan sonra yüksek bir yörüngede kullanılmalıdır. Her durumda yüksek kontrol gerektirir.

b. Radyoizotop jeneratörler, muhafazaya alma sistemi ile korunmalıdır ve bu sistem, öngörülebilir yörüngesel şartlar altında, oldukça eliptik ya da hiperbolik yörüngelerde dahi, sıcaklık ve yüksek yörüngeler arası dönüşün yol açtığı airodinamik güççe karşı direnç gösterebilen bir sistemdir.

Çarpışma anında, muhafazaya alma sistemi ve izotopun fiziksel şekli, hiçbir radyoaktif maddenin çevreye yayılmamasını sağlar. Böylece, çarpışma alanı, kurtarma operasyonu ile radyoaktif maddeden tamamen temizlenebilir.

### İlke 4. Güvenlik Kontrolü

1. Fırlatan devlet, II. ilkenin birinci paragrafında tanımlandığı üzere, fırlatma esnasında, fırlatma öncesi, nükleer enerji kaynağını dizayn eden, yapan ya da satan kişilerle, uzay aracını yönetecek ya da ülkesinden veya tesisinden fırlatma işlemi gerçekleştirilecek devletle işbirliği içerisinde hareket etmeli ve kapsamlı bir güvenlik kontrolünün yapılmasını sağlamalıdır. Bu kontrol, görevin ilgili safhalarını, fırlatma, uzay platformu, nükleer enerji kaynağı ve teçhizatı ile dünya ve uzay arasında kontrol ve haberleşme sistemlerini de içerek şekilde yapılmalıdır.

2. Bu kontrol güvenli kullanım kriter ve esaslarına uygun olmalıdır.

3. Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'nın XI. maddesi uyarınca; işbu güvenlik kontrolü, mümkün olduğunca genişletilerek, fırlatma için planlanan süre de dahil olmak üzere, her fırlatma öncesine kamuoyuna sunulmalı ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri de, devletlerin her bir fırlatma öncesi uzay aracı için yapılan güvenlik kontrolüne ilişkin sonuçlara nasıl ulaşabilecekleri hususunda bilgilendirilmelidir.

#### İlke 5. Atmosfere Dönüşün Bildirilmesi

1. Nükleer enerji kaynağı ile çalışan bir uzay aracı fırlatan her devlet, ilgili devletleri arızalı olan ve taşıdığı radyoaktif maddelerin atmosfere dönme riski olan uzay aracının durumu hakkında, zamanında bilgilendirmelidir. Bu bilgilendirme şu formata uygun olarak yapılmalıdır:

a. Sistem parametreleri

i. daha fazla bilgi edinmek ya da kaza durumunda yardım talep etmek için gerekli otoritenin adresi de yer alacak biçimde, fırlatan devlet ya da devletler,

ii. uluslararası işaret,

iii. fırlatılan ülke ya da mekan ile fırlatma tarihi,

iv. yörünge ömrü, takip ettiği yörünge izi ve çarpışma bölgesi,

v. Uzay aracının genel fonksiyonu.

b. Nükleer Enerji Kaynağının Radyolojik Riski Hakkında Bilgi

i. nükleer enerji kaynağının çeşidi; radyoizotopik/ reaktör,

ii. olası fiziki yapısı, yakıtın miktar ve genel radyolojik özellikleri ve yüzeye ulaşması muhtemel kirletici ve/veya aktif bileşenleri. Yakıt terimi; sıcaklık ya da gücün kaynağı olarak kullanılan nükleer maddeyi ifade etmektedir.

2. Yukarıdaki format uyarınca verilen bilgi, fırlatan devlet tarafından arıza gerçekleşir gerçekleşmez sağlanmalıdır. Fırlatan devlet mümkün olduğunca kısa bir sürede ve sık sık güncellenen bilgiyi yaymalı, böylece aracın atmosfere dönüşü bakımından öngörülen zamanda, kamuoyu bilgilendirilmiş ve ilgili devletlere gerekli önlemleri almaları için vakit kazandırılmış olunur.

3. Güncellenen bilgi aynı zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreter'ine de aynı sıklıkla aktarılmalıdır.

#### İlke 6. Karşılıklı Görüşmeler

V. ilke uyarınca bilgi sağlayan devletler, mümkün olduğunca kısa sürede diğer devletlerin daha fazla bilgi ve görüşme taleplerine cevap vermelidir.

#### İlke 7. Devletlere Yardım

Nükleer Enerji Kaynağı taşıyan bir uzay aracının beklenen atmosfere dönüşünün bildirilmesi halinde, uzaydan algılama ve izleme tesislerine sahip olan tüm devletler, uluslararası işbirliği çerçevesinde nükleer enerji kaynağı taşıyan arızalı uzay aracı hakkında topladığı bilgileri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne ve etkilenmesi muhtemel devlete bildirebilir. Böylece bu devletin gerekli önlemleri alması sağlanır.

1. Nükleer enerji kaynağı taşıyan uzay aracının ve parçalarının dünya atmosferine dönüşünden sonra;

- a. Fırlatan devlet, kazadan etkilenen devletin talep etmesi halinde, derhal mevcut ve olası hasarı engellemek için, gerekli yardımı sunmalıdır. Bu yardım içine; kaza yapan nükleer enerji kaynağı taşıyan uzay aracının düştüğü yerin tespiti, gelen maddenin durumunu saptamak ve kurtarma ya da temizlik faaliyetleri gibi konular dahildir.
- b. Teknik kapasiteye sahip bütün devletler ve uluslararası örgütler, fırlatan devlet haricinde, mümkün olduğu ölçüde kazadan etkilenen devlete talep etmesi halinde, gerekli yardımı sunmalıdır.

Yukarıda a ve b paragrafında yer alan yardım sağlama düzenlemeleri bakımından, gelişmekte olan devletler özellikle göz önünde tutulmalıdır.

#### İlke 8. Yükümlülük

Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'nın VI. maddesi uyarınca; devletler uzayda nükleer enerji kaynağı kullanmayı muhteva eden faaliyetleri bakımından, bu faaliyet gerek devletin kendisi tarafından gerekse tabiyetindeki hükümet-dışı bir kuruluş tarafından gerçekleştirilsin, uluslararası sorumluluğa sahiptir. Aynı zamanda devletler bu faaliyetlerin hem işbu antlaşmaya hem de işbu ilkelere uygun olarak yürütüldüğünü taahhüt ederler. Uzayda nükleer enerji kaynağı kullanılmasını muhteva eden faaliyetler, bir uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirildiğinde, yukarıda bahsi geçen antlaşma ve ilkelere uygun davranma yükümlülüğü hem uluslararası örgütün nezdinde hem de işbu uluslararası örgüte üye devletler nezdinde doğacaktır.

## İlke 9. Sorumluluk ve Tazminat

1. Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma'nın VII. maddesi ve Uzay Araçları Tarafından Verilen Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme'nin düzenlemeleri uyarınca, fırlatma faaliyetini bizzat gerçekleştiren ya da fırlatma faaliyetinde yer alan her bir devlet, uzay aracının ya da parçalarının verdiği zarardan ötürü uluslararası sorumluluğa sahiptir. Bu düzenleme; nükleer enerji kaynağı taşıyan uzay araçları bakımından da tamamen uygulama alanına sahiptir. Fırlatma faaliyetine iki ya da daha fazla devlet iştirak ettiyse, bu devletler, yukarıda yer verilen antlaşmanın V. maddesi uyarınca meydana gelen zarardan müteselsilen ya da ayrı ayrı sorumlu olacaklardır.
2. Yukarıda bahsedilen sözleşme uyarınca zarardan sorumlu devlet tarafından ödenecek tazminat miktarı, uluslararası hukuka, adalet ve eşitlik ilkelerine göre, gerçek ya da tüzel kişiler, devlet ya da uluslararası örgüt nezdinde meydana gelen zararı tamir edecek nitelikte, tespit edilmelidir.
3. Bu ilkenin amacı uyarınca tazminat miktarı, arama, kurtarma ve temizlik harcamalarını ve üçüncü kişilerin ettiği yardımın harcamalarını da karşılayacak nitelikte olmalıdır.

## İlke 10. Uyuşmazlıkların Çözümü

İşbu ilkelerin uygulanmasından doğacak herhangi bir uyuşmazlık, görüşme ya da uyuşmazlıkların barışçıl çözüm yolu olarak diğer belirlenmiş diğer prosedürler kullanılarak ve Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak çözülmelidir.

#### İlke 11. Gözden Geçirme ve Uyarlama

İşbu ilkeler, kabul edilmesinden iki yıl sonra, Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi bünyesinde gözden geçirilip uyarlanabilir.

## **EK – V**

### **Uzayın Tüm Devletlerin, Özellikle Gelişmekte Olan Devletlerin Menfaati ve Yararına Araştırılması ve Kullanılmasına İlişkin Uluslararası İşbirliği Bildirgesi**

1. Uzayın barışçıl amaçlarla araştırılması ve kullanılmasında uluslararası işbirliği, Birleşmiş Milletler Şartı ve 1967 Uzay Antlaşması da dahil olmak üzere, uluslararası hukuka, uygun gerçekleştirilmelidir. Bu işbirliği ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerine bakmaksızın bütün devletlerin yararına olmalıdır. Gelişmekte olan devletlerin ihtiyaçları ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.
2. Devletler, eşit ve karşılıklı kabul çerçevesinde, uzayın araştırılması ve kullanılması faaliyetlerinde uluslararası işbirliğinde yer almak bakımından serbestçe karar verebilirler. Sözleşmesel anlamda işbirliği adil ve makul; ilgili tarafların hak ve menfaatlerine uygun olmalıdır.
3. Tüm devletler, özellikle uzayın araştırılması ve kullanılması faaliyetleri ile ilgili program ve teknolojisi olan devletler, eşit ve karşılıklı kabul çerçevesinde, uluslararası işbirliğini teşvik edilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlamalıdır. Bu bağlamda gelişmekte olan devletlerin özellikle uzay faaliyetlerine yeni başlayan devletlerin çıkar ve menfaatleri göz önünde bulundurulmalıdır.
4. Uluslararası işbirliği, ilgili devletler tarafından hükümet ve hükümet-dışı; ticari ve ticari olmayan; küresel, çok taraflı, bölgesel ya da iki taraflı boyutta ve her tür gelişmişlik seviyesindeki devletler arasında yapılmalıdır.

5. Uluslararası işbirliği; özellikle gelişmekte olan devletlerin ihtiyaçlarını göz önüne alarak, teknik yardım, makul ve etkili finansal ve teknik kaynakların tahsis edilmesi de göz önüne alınarak şu amaçlarla yapılır:
  - a. uzay bilimi ve teknolojisi ile uzaya ilişkin bütün uygulamaların gelişmesini sağlamak,
  - b. ilgili devletlerin uzaya ilişkin kapasitesini arttırmak,
  - c. karşılıklı kabul çerçevesinde; devletler arasındaki bilgi ve teknoloji değişimini kolaylaştırmak.
6. Ulusal ve uluslararası kurumlar, araştırma enstitüleri, yardım kuruluşları, gelişmiş ve gelişmekte olan devletler; uzay uygulamalarının makul kullanımı ve amaçlarına ulaşmak için olası uluslararası işbirliğini göz önünde bulundurmalıdır.
7. Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi'nin, diğer kurumlar arasında, uzayın araştırılması ve kullanımında uluslararası işbirliği hususunda ulusal ve uluslararası faaliyetler hakkındaki bilgi alış verişini sağlayan bir forum olarak rolü arttırılmalıdır.
8. Bütün devletlerin; uzay teknolojilerinin ve uzay faaliyetlerindeki durumları da göz önüne alınarak, Birleşmiş Milletler Uzay Uygulamaları Programı ve uluslararası işbirliği konusundaki diğer faaliyetlere katkı sağlaması teşvik edilmelidir.

## ÖZET

Uzay Hukuku, 20. yüzyılda uzay teknolojisine ilişkin gelişmelerden sonra Birleşmiş Milletler bünyesinde alınan Genel Kurul kararları ile uluslararası antlaşmalarla oluşmaya başlamıştır. Uzay Hukuku'nun ortaya çıkışında Birleşmiş Milletlerin katkısının yanında, diğer uluslararası örgütlerin ve doktrinin katkısı da yadsınamaz. Yazarın amacı, Uzay Hukuku'nun temel kaynağı olarak nitelendirilebilecek uzaya ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nı incelemektir. Bu kapsamda, öncelikle Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nın getirdiği düzenlemeler, Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararları ile getirilen ilkeler ve söz konusu antlaşmalar ile ilkelerin ilişkisi ele alınmıştır. Sonrasında Birleşmiş Milletler Antlaşmaları'nda yer alan düzenlemeler, uzaya ve uzay faaliyetlerine ilişkin mevcut hukuki sorunlar karşısında değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Uzay, uzay faaliyetleri, Ay, gök cisimleri, res communis rejimi, insanlığın ortak mirası, Birleşmiş Milletler Antlaşmaları, tescil, zarardan sorumluluk, barışçıl amaç.

## ABSTRACT

Space Law, after improvements on the space technology in the 20th century, has been shaped through General Assembly resolutions and international treaties. Besides the contribution of the United Nations, other international organizations' and doctrine's contributions on the shaping of Space Law could not be denied. The main objective of the author is to examine the United Nations Space Treaties which could be described as the main sources of Space Law. In this context, measures of the United Nations Treaties, resolutions of the United Nations General Assembly and linkage between these Treaties and Resolutions has been discussed firstly. Then measures of the United Nations Treaties has been interpreted and critised in the light of current legal matters regarding space and space activities.

**Key words:** Space, space activities, moon, celestial bodies, *res communis* regime, common heritage of mankind, the United Nations Treaties, registration, liability for damage, peaceful purpose.